

Dr. Takáts Ágoston

*KIEGÉSZÍTÉSEK KÖTETE
a Szociális Katekizmushoz*

AJÁNLÁS

*a keresztény világnézet, a
keresztény kultúrfelfogás
és a keresztény szociális-tanítás
megfogalmazásához és
elmélyítéséhez.*

Dr. Takáts Ágoston

KIEGÉSZÍTÉSEK KÖTETE

a Szociális Katekizmushoz

AJÁNLÁS

**a keresztény világnézet, a keresztény kultúrfelfogás
és a keresztény szociális-tanítás
megfogalmazásához és elmélyítéséhez.**

2006.

Tartalom

Bevezetés	4
I. KIEGÉSZÍTÉS: A MEGÚJULÓ–KERESZTÉNYSÉG GYÖKERE	
A NÉGYES PROGRAM.	6
1. Vállald öntudatosan a KRISZTUSIBB EMBERT!.....	6
2. Műveltebb országot!.....	7
3. Életerős népet!.....	7
4. Önérzetes magyart!	8
II. KIEGÉSZÍTÉS: HAZÁNK ÉS EGYHÁZUNK JÖVŐJE: A CSALÁD.	10
Bevezetés: A magyarság jelenlegi kilátástalansága.	10
1. A család és a családi-élet válsága.	10
2. A vallási életben sem jut a családnak megfelelő hely.	11
3. A BIBLIA család-centrikussága.....	12
4. A Szent-család és Názáret tanítása.	14
5. A II. Vatikáni Zsinat tanítása.	15
6. Aszketikánk család-centrikussá tétele.	16
7. A család és a Szentlélek.	20
8. Készület a családi-életre.	21
9. A családi-közösség tagozódása.	23
10. Vallási mozgalmak a családjért.	26
Befejezés.	28
III. KIEGÉSZÍTÉS: MAGYARSÁG-TUDAT ÉS KERESZTÉNY TÁRSADALOM....	29
IV. KIEGÉSZÍTÉS: A DÖNTÉS-ELŐKÉSZÍTÉS ÉS DÖNTÉS	
A KERESZTÉNY NAGYKORÚSÁG JEGYÉBEN.	32
Bevezetés.....	32
1. A döntés-előkészítés, mint információs-folyamat.....	33
2. A döntés-előkészítés, mint kibernetikai – vezérlési – folyamat.....	34
3. A döntés-folyamata.	35
4. A megvalósítás, mint a döntés-előkészítés és a döntés cél-oka.	37
5. A megvalósítás ellenőrzési-folyamata.	38
6. A döntés-folyamatának metodikája.....	39
Befejezés.	40
V. KIEGÉSZÍTÉS: DIALÓGUS A KERESZTÉNYSÉG ÉS A VILÁG KÖZÖTT.....	42
Bevezetés.....	42
1. A dialógus szükségessége.	45
1.1. Megérteni egymást és megérttetni magunkat egymással.	45
1.2. Az átlagos világi és az átlagos keresztény ember magatartásának jellemzői.....	45
1.3. Az átlagos keresztény és az átlagos világi közti különbségek okai.	46
1.4. Az átlagos egyháziak és keresztények társadalmi-gazdasági helyzete.	47
2. A dialógus feltételei és eszközei a Kereszténység részéről.....	48
2.1. Az általános műveltség emelése és szinten tartása.....	49
2.2. A teljes-értékű humanizmusra való törekvés.	51
2.3. Környezethatás a humanizmusra és a humanista magatartásra.....	52
3. A dialógus feltételei és eszközei a VILÁG részéről.	52
3.1. A tudományok körének tágítása a lehetséges tudományok határáig.....	53

3. 2. A humanizmus fejlesztése az integrális-humanizmus felé.....	53
3. 3. A materializmus és a liberalizmus határainak felülvizsgálata.....	54
4. A Kereszténység többlet-kötelezettsége.....	54
4. 1. Az általános műveltség emelése szükséges, de nem elégséges.....	55
4. 2. A Kereszténység többlete első sorban nem a tudás, hanem a szolgálat és szeretet.	55
4. 3. A szolgálat és szeretet szelleme: maga az igazi keresztény-humanizmus.	55
5. Krisztusi magatartás kialakítása a humanizmussal kapcsolatban.	56
5. 1. Krisztus megtestesülése, mint a humanizmus ténye, és a humanizmus vállalása Isten részéről.	56
5.2. Krisztus és a nagy Krisztus-követők magatartása.	56
5.3. A krisztusi-egyensúly biztosítása.	57
6. A dialógus célja és kilátásai.	58
6. 1. A dialógus céljának krisztusi meghatározása.	58
6. 2. A dialógus módszere és eszközei.	59
6. 3. A dialógus kilátásai.	59
Befejezés: „Charitas Christi urget nos!”	60

VI. KIEGÉSZÍTÉS. EMBERI LÉT, EMBERI SORS, EMBERI FELELŐSSÉG

ÉS EMBERI KÜLDETÉS A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN	61
BEVEZETÉS: Az Etika és a Humanizmus találkozása.	63
1. AZ – ÚJTÍPUSÚ – ALTERNATÍV – GONDOLKODÁSMÓD JELLEMZŐ VONÁSAI.....	64
1. 1. A megismerés posztulátum-rendszere és hármas absztrakciós-szintje.	64
1. 2. Matematikai struktúrákban való gondolkodás.	65
1. 3. Az energetikai axióma-rendszer és arra való visszavezethetőség.....	66
1. 4. A statisztikai felfogás alkalmazása a gondolkodás egész területén.	67
2. A HUMANIZMUS KÉRDÉSÉNEK MEGFOGALMAZÁSA.	67
2. 1. A teljes-spektrumú lét-értékrend.	68
3. AZ EMBERI-MIVOLT KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.	73
3. 1. A humanizmus és a természeti-jelenségek.....	74
3. 2. A humanizmus és az emberi lét.....	77
3. 3. Az emberi sors.....	80
4. AZ EMBERI FELELŐSSÉG KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.	88
4. 1. A humanizmus és a természetért való felelősség-vállalás.	89
4. 2. A humanizmus és az emberi sorsban adott ellentétek egyensúlyáért való felelősség.....	91
4. 3. A humanizmus és az értelmes-életért való felelősség-vállalás.	95
4. 4. A humanizmus és a fejlődésért való felelősség-vállalás.	97
5. AZ EMBERI KÜLDETÉS KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.	101
5. 1. Az emberi küldetés mibenléte, relációi, feltétel-, cél- és eszköz-rendszere.....	101
5. 2. A humanizmus és a küldetés az emberi lét és sors vonatkozásában.	107
5. 3. A humanizmus és az értelmes-élettel kapcsolatos küldetés vállalása.	113
5. 4. A humanizmus és a fejlődés továbbvitelére vonatkozó emberi küldetés.....	119
6. A HUMANIZMUS ÉS AZ EMBERI BOLDOGSÁG.....	126
6. 1. A boldogság időbelisége és dinamizmusa.....	127
6. 2. Az emberi boldogság módbeli formái.	128
BEFEJEZÉS.....	131

Bevezetés

1. A KERESZTÉNY VILÁGNÉZET számunkra tartalmazza

- a keresztény katolikus hit tanításait, melyet az apostoli hitvallás tár elénk;
- a keresztény katolikus erkölcsan tanításait, melyet Krisztus tanítása és példája, a 10 parancsolat, a természet törvények és a keresztény katolikus erkölcsannal összhangban levő tételes törvények tartalmazzák;
- a teljes-értékű – integrális – humanizmust, mely az embert és valamennyi emberi értéket a természetfölötti-, kegyelmi-rendbe kapcsolva szemléli;
- mindezeknek egyéni és közösségi életformában való megjelenését.

2. A KERESZTÉNY KULTÚR-FELFOGÁS számunkra tartalmazza

- a keresztény kultúra mibenlétének ismeretét, a kultúrközösségeknek, kultúr-jelenségeknek és kultúr-termékeknek a keresztény világnézettel való megfelelőségét;
- a keresztény hitnek és erkölcsnek megfelelő kultúr-magatartás kialakítását;
- a keresztény világnézet intézményeinek integrális beépülési lehetőségét és szükségességét az általános emberi kultúra intézményeibe;
- a teljes-értékű – integrális – humanizmusnak a kultúrában, művelődésben és kultúr-magatartásban való megjelenését;
- a népi-kultúrának a keresztény kulturális felfogással való egyeztetését és a keresztény kultúrába történő beépítését.

3. A KERESZTÉNY SZOCIÁLIS FELFOGÁS számunkra tartalmazza

- a keresztény szociális meggyőződés mibenlétének ismeretét, a szociális közösségeknek – család, nép, nemzet, társadalom – a keresztény világnézettel való összhangját;
- első sorban a keresztény család mibenlétét és jelentőségét, mert csak azon épülhet fel keresztény nép, nemzet és társadalom;
- a keresztény hitnek és erkölcsnek megfelelő szociális magatartás kialakítását, első sorban a keresztény családokban;
- a keresztény világnézet intézményeinek integrális beépülési lehetőségét a szociális intézményekbe;
- a szociális kérdés ismeretét, megoldására való törekvést a teljes-értékű – integrális – humanizmus keretei között.

4. A TELJESSZEMLELÉLETŰ KERESZTÉNY MAGATARTÁS kutatása és megvalósítása számunkra tartalmazza:

- Krisztus emberi életének és evangéliumi megnyilatkozásainak ismeretét minél nagyobb mértékben;
- a II. Vatikáni Zsinat vonatkozó dokumentumainak ismeretét, elsősorban a GAUDIUM ET SPES zsinati dokumentum formájában;
- a legfontosabb pápai megnyilatkozások ismeretét, különös tekintettel a POPULORUM PROGRESSIO és a SOLICITUDO REI SOCIALIS enciklikákra;
- az emberi – egyéni és közösségi – szabadságjogokat tartalmazó ENSZ EGYEZSÉG-OKMÁNYOK ismeretét.

ÖSSZEFOGLALVA: a Teremtés-, Megváltás- és Megszentelés-rendjének megismerése és abban tudatos tevékenységgel történő bennállás révén szolgálni a Szentháromságos Egy Istent.

A keresztény felfogásnak ilyen feldolgozása elengedhetetlenül szükségesnek látszik, mivel

- a megújuló kereszténység CÉLKITŰZÉSÉBEN ennek a felfogásnak kell érvényesülnie;
- a megújuló kereszténység munkatársainak, ezt a felfogást szabad képviselniük;
- a megújuló kereszténység médiáinak és irodalmának ezt kell sugároznia.

Ezért kívánatos, hogy a keresztény felfogás ilyen – Kerkai Atya szellemében történő – feldolgozása lásson napvilágot a SZOCIÁLIS KATEKIZMUS megjelentetésével.

I. KIEGÉSZÍTÉS: A MEGÚJULÓ–KERESZTÉNYSÉG GYÖKERE A NÉGYES PROGRAM.

Amikor megújuló-kereszténységünk feladatait keressük, első sorban arra kell gondolnunk: „Mit tartana szükségesnek a 100 esztendeje született Kerkai Atya? Mit kívánna tőlünk? Mire tenné Ő a hangsúlyt?” – Mi, akik élete végéig szoros kapcsolatban voltunk Kerkai Atyával, mi sejtjük, sőt – bátran állítom – tudjuk, hogy mik voltak azok a feladatok, amelyek végrehajtását – a négyes-alapeszme szellemében – kitűzött az Atya arra az estre, ha „Isten mégis csak úgy akarná, hogy újra indulhasson a munka”.

Először – talán – igyekezzünk végiggondolni Kerkai Atya szellemében a négyes-alapeszmét mai értelmezésében.

1. Vállald öntudatosan a KRISZTUSIBB EMBERT!

– Ez, mint alap-eszme, magában foglalja az emberi és krisztusi felelősséget és küldetést. Az ember: „tudatos és szabad erkölcsi személyiség”, aki felelős minden gondolatáért, szaváért, cselekedetéért és mulasztásáért. – Ugyanakkor az Isten az időtlenségben nevén nevezte az embert: „Lásd, tenyeredbe írtam nevedet” – mondja Izajásnál, ezzel küldi, hogy képviselje az Isten által elgondolt emberséget. – Ennek az embernek kell „krisztusibbá” válnia, vállalva a krisztusi felelősséget: „Aki utánam akar jönni, vegye fel keresztjét és kövessen!” – Ugyanakkor vállalnia kell a krisztusi küldetést: „Úgy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket!”

Mindez a mai ember számára szinte semmit sem jelent, – mondhatnám úgy is: értelmezhetetlen – mert

- az a bizonyos 45 év félelme és anyagiassága kiölte a szívek nagy részéből a Krisztus utáni vágyat;
- akkor a templomok szinte üresekké váltak;
- a kórházakba hivatalosan nem engedtek be papokat – csak úgy belopni lehetett őket, – így népünk leszokott arról, hogy betegeinket az Istennel való találkozásra előkészítsék;
- a gyermekeket rendszeresen és tudatosan ateista nevelésben részesítették;
- akik gyermekeiket templomon kívüli hitoktatásra járaták, azok számolhattak állásuk elvesztésével.

Mit jelent tehát Kerkai Atya első alap-eszméje: a „krisztusibb ember”? Amiért az Atya 10 év súlyos fegyházát, halálos betegséget és embertelen szenvedésekkel teli halált vállalt?

- Jelent igaz emberséget, vagyis a teljes Istenhez való tartozást.
  - Jelent valódi kereszténységet, vagyis a Krisztussal való teljes közösséget: Létben, Igazságban és az Eucharishtiában.
  - Jelent elvállalt emberi felelősséget, vagyis felelősséget az értelmes életért és az erkölcsi-ségért.
  - Jelent elvállalt keresztény felelősséget, vagyis a keresztény lét- és értékrendet, maradéktalan keresztény erkölcsiséget.
  - Jelent kitüntető emberi küldetést, vagyis az emberi kötelezettségek és az emberi hivatás elfogadását.
  - Jelenti a teljes keresztény küldetést a Krisztus által felajánlott keresztény-közösség elfogadására, vagyis
- = a Lét- és Életközösségre: „Ha ketten, hárman összejöttek az én nevemben...”

= az Ige- és Igazságközösségre: „Aki engem hallgat, az Atyát hallja... az én igém Igazság és Élet...”

= a krisztusi Asztalközösségre: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem...”

2. Műveltebb országot!

– Ez a feladat – hangoztatta P. Kerkai – a népünk szellemi fejlődésének előmozdításáért való felelősséget rója ránk. Küldetés ez az általános emberi kultúra, a sajátosan népi-kultúra és a speciális szakmai-kultúra elsajátításának előmozdítására.

Műveltebb országot!... Kiáltja felénk Kerkai Atya Széchenyivel, Teleki Pállal és a többi nagy magyarral, akik a kultúrát és a műveltséget, „a kiművelt emberfők sokaságát” tekintették népünk felemelkedése egyik legfontosabb eszközének.

– Az általános emberi kultúrában utol kell érünk Nyugatot. „Hacsak nem támadnak bölcs emberek, a világ jövő sorsa veszélyben forog!” – figyelmeztet a II. Vatikáni Zsinat. „S benne nemzetünk sorsa is” – fűzhetjük hozzá mi.

– Sajátos népi-nemzeti kultúránkat, mint különleges ajándékot a Világ számára, emeljük klasszikus magasságra, és ne hagyjuk elveszni. – VI. Pál pápa figyelmeztet: „Legyen gazdag, vagy szegény, minden népnek megvan a maga őseitől örökölt kultúrája... Súlyos hiba lenne feláldozni azt az anyagiak kedvéért, mert azt áldozná ezzel fel a nép, amiért egyáltalán érdemes élni.” (Populorum Progressio 40.) – Nagy művészeink, nagy gondolkodóink – a legutóbbi időkben Kerkai Atyával az élen – megértették ezt. Követnünk kell hát őket a sajátos népi-nemzeti kultúrának és intézményeinek megmentésében és továbbadásában.

– A speciális szakmai kultúra területén vissza kell szerezni a magyar munka és a magyar munkás hitelét, becsületét és hírnevét. Munkásainkban és a tudományokkal, szellemi munkával foglalkozó tudósainkban, oktató-nevelő munkával foglalkozó embereinkben növelni kell a Hazához való tartozás érzését és tudatát. – Ha Széchenyivel és Kerkai Atyával „Műveltebb országot” akarunk, akkor a teljes – integrális – humanizmust kell előmozdítanunk, amely „...elismeri az élet igazi eszményét megadó hivatást és nyitva áll az Isten felé. Az értékek zsinórmértéke semmi esetre sem az ember, aki önmagát csak úgy valósíthatja meg, ha túllép önmagán.” (Populorum Progressio 44.)

3. Életerős népet!

– Ezen a téren legszomorúbb a helyzetünk. Egy csomó végzetes dologban világ-elsők vagyunk.

– Vezetünk az 1000 főre eső öngyilkosságok számában.

– Vezetünk az 1000 főre eső halálozási számban.

– Vezetünk az 1000 házasságra eső válások számában.

– Vezetünk az 1000 főre eső művi-abortuszok számában.

– Vezetünk az 1000 főre eső koraszülések és rendellenes szülések számában.

– Vezetünk az 1000 főre eső testi-szellemi fogyatékosok számában.

Ahhoz, hogy egy nép életerős legyen, az alapvető feltételek a következők:

– Tisztelni kell az életet! Tehát tudni kell, hogy az élet Isten ajándéka: minden ember szabad erkölcsi személyiség, akit Isten az időtlenségben nevén nevezett.

– Tisztelni kell a családi-életet: az emberi élet forrását és minden közösség alapját. Csak az egészséges és stabil család révén lesz életerős a nép.

– Tisztelni kell az anyagságot, a „valódi női-egyenjogúság” csak az anyaság és az egymásért élő házaspár révén valósulhat meg.

– Tisztelni kell a gyermeket, aki a jövő letéteményese és záloga. Ő hordja magában az életerőt, ő lesz, aki fenntartja a családot, a népet, a nemzetet és a társadalmat.

Ahhoz, hogy egy nép életerős legyen, a következő alapvető eszközök szükségesek:

– Komolyan kell készülni a házasságra. Ez a készüllet: testi, szellemi, kegyelmi. Népünk erőssége csak ebben a hármasságban: a Teremtés-, a Megváltás- és a Megszentelés-rendjének törvényszerűségeinek megtartásával és eszközeinek felhasználásával lehet. – Fiataljainknak a testi-készületet is sokkal komolyabban kell venniük: sokkal kevesebb dohányzást, sokkal kevesebb – lehetőleg semmi – italt, a szexualitás féken tartását és a kábítószeres minden fajtájának mellőzését kellene élet-programjukba iktatni. – Nem az az erős, aki mindent kipróbál, hanem az az igazán erős, aki megállja a helyét minden kísértéssel szemben!

– Komolyan kell venni a házasságot, mely két tudatos és szabad személyiség céltudatos önkorlátozása egymás boldogságának biztosítása és a család céljának elérése érdekében. Éppen ezért mindent meg kell tenni a család törvényes jogainak érvényesítése érdekében.

– Komolyan kell venni a gyermekáldást és a gyermeknevelést, mely a házaspár kölcsönös egymásrautaltsága és közössége révén valósulhat csak meg. A gyermeknevelés ugyan – főleg a kiskorban – elsődlegesen az édesanya feladata, de szükség van az édesapa jelenlétére és nevelő-hatására is. „A házastársak között kialakult viszony minősége kihat a gyermekek lelki beállítottságára, és döntően meghatározza egyéni alakulásukat...” (II. János Pál pápa. 1995. Újévi beszéd.)

– Komolyan kell venni a családi életet, mely – valójában – négy alapvető-közösség egységéből áll: vallási és kegyelmi, kulturális és művelődési, szociális és szolidáris, valamint munka és gazdasági közösség egységéből. Ha bármelyik hiányzik, alapvetően meggyengül a családi közösség.

– Komolyan kell venni a néphez és nemzethez való tartozást, mert Isten céllal hozta létre a népet és nemzetet. Egy népnek csak akkor van reménye, hogy életerős népként megmaradjon, ha minden tagja és minden családja átérzi az emberi felelősséget biológiai, kulturális, társadalmi és gazdasági, egyáltalán a természettörvényi és természetjogi területen. Ugyanakkor a krisztusi felelősséget is vállalniuk kell a vallási és kegyelmi élet területén.

Az „Életerős népért!” program-pont, mint alap-eszme – Kerkai Atya szerint – nem kíván mást, mint felelősség- és küldetés-vállalást népünkért, a krisztusi családok teljes megújulásáért. Mindezt az alapvető anyagi, szellemi, erkölcsi eszközök és jogok biztosítása által.

4. Önérzetes magyart!

– Kerkai Atya alap-eszméjében ez a negyedik felszólítás Széchenyi szellemében. Ez valójában a nemzetünkkel való azonosulást jelenti. Az azonosulás három fokozatban történhet:

- önérzet;
- öntudat;
- nemzeti önvállalás.

Kerkai Atya súlyos betegségében ezt a negyedik programot a következőképpen fogalmazta meg: „Vállald öntudatosan magyarságodat!”

Az utolsó félévszázad szomorú eredménye, hogy kiölte belőlünk mind a hármat.

– Elfogadtuk azt a magyarság-képet, amelyet meghamisított történelmünkön keresztül állítottak elénk.

– Megtagadtuk önazonosságunkat az idegen érdekek – sokszor az anyagi haszon – kedvéért.

– Nemzetünk ifjúságát megrontották, legértékesebb embereinket fegyházba zárták, internálták, szabadságharcunk hőseit kivégezték vagy GULÁG-ra hurcolták, a gyengéket megvásárolták.

„Vállald öntudatosan magyarságodat!” – Mit üzen ezzel P. Kerkai, akinek 100 éves születésnapját ünnepeljük az idén? Ő, aki végrendeletében azt írta: „Életem-halálom egyetlen szerelme a magyar Haza és a magyar Nép volt...” – Úgy vélem, a következőket üzeni:

Ne légy nacionalista, ne légy sovíniszta, de ne légy kozmopolita sem! Nekünk az „átjárható Európáért” kell dolgoznunk, ahol egyetlen a jogrend mindenütt, hazánkban is. És a magyart becsüljék meg minden országban. – Ez nem hazafiatlanság, mert

- = becsüljük történelmünket és elfogadjuk a magyar sorsot;
- = ismerjük történelmi nagyjainkat, példájukat követni kívánjuk;
- = tudunk történelmi tragédiáinkról, és tanulni akarunk belőlük;
- = értékeljük szabadságharcainkat, elesett és elpusztított hőseinket tiszteljük;
- = dicsőséges forradalmainkra büszkék vagyunk, vértanúink valódi példaképeink;
- = őrizzük vallási értékeinket és hagyományainkat, Nagyasszonyunkat és Szentjeinket tiszteljük;
- = szeretjük és becsüljük művészeinket, általuk nemzeti önérzetünket növeljük.

Nemzetünknek csak az lehet a tagja, aki magáénak vallja a nemzeti sorsot, a nemzeti öntudatot, a nemzeti önazonosságot. MÁS NEM!

Ezt tanultuk Kerkai Atyától, és ezt kell továbbadnunk gyermekeinknek, fiataljainknak. Kerkai Atya mindig reménykedett nemzetünk megmaradásában „múltunk arany-fedezete miatt”. Egész történelmünknek, Európa több évszázados védelmének, dicsőséges szabadságharcainak, annak a bizonyos elmúlt 45 évnek és főleg 1956-nak áldozatai, vértanúi, szenvedései miatt. – Ez adjon erőt nekünk is egyéni, családi és nemzeti életünkben, ez adjon erőt kisebbségben élő magyar testvéreinknek: növelje felelősségünket, felelősség-tudatunkat és küldetésbe vetett hitünket. – Kerkai Atya pedig négyes-programjával, mint élete alapeszméjével, irányt és utat mutat nekünk, és a megújult-kereszténységet mennyei közbenjárásával segíti, hogy legyünk mindig és mindinkább „Krisztusibb emberekké!”

„Műveltebb országgá!”

„Életerős néppé!”

„Vállaljuk öntudatos magyarságunkat!”

II. KIEGÉSZÍTÉS: HAZÁNK ÉS EGYHÁZUNK JÖVŐJE: A CSALÁD.

Bevezetés: A magyarság jelenlegi kilátástalansága.

A XX. század és a második évezred végén hazánk és népünk szinte a legkilátástalanabb egész Európában. Előző KIEGÉSZÍTÉS-ben az „Életerős nép” című fejezetünk elején részleteztük, hogy egész csomó végzetes dolgokban vagyunk világ-elsők: öngyilkosság, válások, művi-abortuszok, rendellenes szülések, testi-szellemi fogyatékosok számarányában. – Ha mindezek okát kutatjuk, akkor az alapvető okot a családok szétesésében kell látnunk.

– Nem tiszteljük a családi-életet: az emberi élet forrását és minden közösség alapját, holott csak az egészséges családok révén lehet életerős egy nép.

– Nem tiszteljük az anyaságot: ideállá vált a családi és társadalmi béklyó alól felszabadult nő, holott még a „női egyenjogúság” is csak az öntudatosan vállalt anyaság és az egymásért élő, egymást segítő házaspárok révén valósul meg.

– Nem tiszteljük a gyermeket: a jövő letéteményesét és zálogát, aki majd fenntartja a családot, a népet, a nemzetet.

Nem csoda hát, ha a válság-jelenségek, mint fenyegető felhők tornyosulnak népünk és hazánk fölé.

1. A család és a családi-élet válsága.

Mint bevezetőnkben rámutattunk: a válság-jelenségek alapvető okát a család szétesésében és a családi-élet válságában kell keresnünk. – Nem árt, ha közelebbről megvizsgáljuk: hogyan jutottunk el idáig?

Isten nélkül, a „szocialista-közösség” után.

A marxista-szocializmus elvette az Istent, a család helyére pedig a „szocialista-közösséget” helyezte. Valójában az Isten elvétele alapvetően aláásta a családi életet. Hiszen Krisztus megmondta, hogy a házastársi hűség megtartása embernél – úgy mond – lehetetlen, de „Istennél minden lehetséges”. – Ehhez járult, hogy a családi-életből kivette a család-tagokat, a család helyére a „szocialista-közösséget” állította, ez pedig azt jelentette, hogy minden korosztályt külön „közösségbe” csoportosította. – Legfájdalmasabb volt az Édesanya kiemelése a családból: családon kívüli munkára kényszerítette az asszonyokat, a gyerekeket csak megszülhették, nevelésükre nem maradt idő, azt a bölcsőde, óvoda, iskola vette át. A házastársi hűség pedig fokozatosan ismeretlen fogalommmá vált. – 1956 után pedig, – hogy lázadó népünket biológiailag tönkretegyék – bevezették a művi-abortusz engedélyezését, ezáltal 5 millió magyart fosztottak meg az élet lehetőségétől.

A minden korosztálynak megteremtett „szocialista-közösség” mellett ideológiailag agyonnyomták a lelkeket – „még a vízcsapból is marxizmus folyt” – mondta egyetemista ismerősöm. – Evilági mennyországot ígértek, és helyette szakadásig menő munkát, agyonhajszolt asszonyokat, vigasztalást kocsmában kereső férfiakat, utcán nevelkedő gyermekeket; börtönöket, internáló-táborokat, Recsket és Kazincbarcikát, kitelepítést a Hortobágyra hoztak létre. És száz-számra bitófát: a rettegés átvette uralmát.

1956 eltiport forradalma után ez csak fokozódott, egészen addig, amíg népünk és országunk fásultságba nem dermedt. – Akkor aztán meghirdették az „új-evangéliumot” – amely ma is érezteti hatását – a szellemi és lelki értékek helyébe az anyagiak hajszolását tették az emberi élet céljául.

A MAMMON térhódítása, mely ma fokozott mértékben tart.

Isten helyét a MAMMON foglalta el. És a János-levélben megírt hármasság kísértés: „a szemek kívánsága, a test kívánsága és az élet kevélysége” megkezdte térhódítását. – A család pedig sorvadt: szaporodtak a válások, gyakori lett a háromszori-négyszeri házasságkötés, s a gyerekek szinte már azt sem tudták, hogy ki az új-apuka, ki az új-anyuka... Szinte törvénytörő lett az egy-szülős család és a gyermekek állami-gondozásba adása.

A nemzet pedig fogyott: magyar életek milliói nem tudtak megvalósulni, magyarok százezrei szóródtak szét a nagyvilágba. – Itthon pedig elvesztettük az identitásunkat: családjainkat... népünket... önmagunkat...

A „vad- és szexuál-liberalizmus” térnyerése.

A „rendszerátalakítás” után – a „szocialista-közösség” reakciójaként – a „vad- és szexuál-liberalizmus” térhódítása valósult meg. – Hiába mentek el a „megszállók”, hiába szűnt meg a „mindenható párt-állam”, nem találtuk meg magunkat, nem találtuk meg a családot, nem találtuk meg Istent!

Ez a „vad gazdasági liberalizmus” tönkretette a nagy-családokat először anyagilag, aztán morálisan is. A „szexuál-liberalizmus” pedig a házasságot és a családot vitte súlyos válságba. – „Ma már nem divat a házasság-kötés!” – „Ma már elavult a család!”

Ennek a szélsőséges liberalizmusnak eredményeként – az előző istentelen-nevelésre épülve – fokozódott az alkoholizmus, a „szipózás” után hamarosan bejött az enyhe-, majd a kemény-drog is. – Ott tartunk, hogy nem találunk haza... nem találunk Istenhez...

2. A vallási életben sem jut a családnak megfelelő hely.

Az Ösegyház vallási életében a családnak megvolt a maga helye: együtt vett részt a közösség áldozatában a keresztény család. – Az idő előrehaladtával a család, mint olyan, kiszorult a középpontból, és az egyén – mint önálló szabad erkölcsi személyiség – kapott helyet a vallási közösségben.

Az aszketika – elsődlegesen – az egyén megszentelésére törekszik.

Bár a szent misében a szent áldozatot bemutató pap mindenütt többes számban, a közösség nevében könyörög a Mindenható Atyához, Krisztus Urunkhoz, a Szentlélekhez, a Három-személyű-Egy-Istenhez, azonban az egyéni imádságokban – még a szent-énekekben is – mindenütt egyes szám első személyben fordulunk Istenhez, a Szent Szűzhöz, Szentjeinkhez. – Legszebb áldozás-utáni imánkban Loyolai Szent Ignác szavaival fordulunk Urunkhoz:

„Krisztus lelke, szentelj meg engem! Krisztus teste, üdvözíts engem!...”

– A keresztény aszketikában mintha egyedül, családuknélkül törekednénk és közelednénk Istenhez...

A templom, az egyházközség nem hangsúlyozza eléggé a családot.

Még a vasárnapi és ünnepi szentmisék is szétagolják a családot. Gyermekkoromban a vasár- és ünnepnap mi szerend a következő volt:

- 8-kor kismise a háziasszonyok, cselédlányok részére;
- 9-kor diákmise a tanulók részére;
- 10-kor nagymise a férfiak és úrinők, tehetős asszonyok részére.

Csak a filiákban és a tanyai szentmisékre ment együtt az egész család a templomba, vagy a tanyasi iskolába, ahol külön oltár-fülke volt. – És valójában ma sincs másképpen! (Már ahol több pap is van.) – Csak a gyermekek első-áldozásánál, bérnálásuknál, családi gyászmiséknél jó, ha együtt van az egész család. – (A sajnálatos pap-hiány miatt mindinkább rákényszerülnek a vallásos családok, hogy együtt menjenek szentmisére.)

A vallásos-egyesületek még-jobban szétagolták a családot a múltban: Szívgyárda a kisgyermekeknek; Szívtestőrség a nagyobbaknak; Mária-kongregációk külön a fiataloknak, külön a felnőtteknek, külön a nőknek, külön a férfiaknak; Credo a férfiaknak; Szív szövetség, Oltár-egylet, Rózsafüzér-társulat az asszonyoknak; leánykörök; legényegyletek; stb. – De ma sincs másképpen! – A mai kor vallási-közösségei ugyancsak szétagolják a családot. Gondoljunk csak a karizmatikus-közösségekre, a neokatekumenátus és fokoláre közösségeire, vagy a fiatalok által nagyon kedvelt bázis-közösségekre és templomi ének- és zenekarokra, stb. – Valamennyi komoly lelki igénnyel lép fel, komoly kegyelmi közösséget jelent, baj lenne, ha megszűnnének. – De tagadhatatlan, hogy kivonják az egyént a családi-közöségből, és jelenlegi szervezeti formájukban nem veszik programjukba a családi-élet megerősítését.

3. A BIBLIA család-centrikussága.

Nem szorul bizonyításra az Ószövetség család-középpontúsága. És a zsidóságnál a történelem folyamán mindig megvolt, és a vallásos zsidóknál máig megmaradt a család-centrikusság. – Ha behatóan tanulmányozzuk, akkor az Újszövetségben is – minden esetleges állítás ellenére – megtaláljuk a család megbecsülését és értékelését, a korai Egyházban pedig nemcsak a zsidó-származású egyházi-közösségekben, hanem a megtért pogányok, sőt a megtért barbárok egyházi-közösségeiben is.

Jézus és a család.

Jézus Krisztus, a megtestesült Második Isteni Személy, családban született, 30 éves koráig – nagykorúságáig – családi kötelékben élt, egész földi élete során nem gyengíti, és nem bontja, hanem erősíti a családi közösséget. – Csak közvetlen munkatársait – az apostolokat – emeli ki a családi élet keretei közül. Mint Egyháza is: a szerzetesek számára megköveteli a család nélküli életet, papjai számára viszont megengedi, hogy szüleikkel, testvéreikkel együtt családban éljenek.

Példaként említem csupán Jézus felfogásával kapcsolatban a kánai menyegzőt, ahol megtisztelti jelenlétével és első csodájával az új-család alapítását; Lázár családjához való bensőséges ragaszkodását; a családok életének csodával történő megsegítését, amikor feltámasztja halottaiból Jairus leányát, a naimi özvegy fiát, és Lázárt visszaadja családjának.

Sokan felhozzák ellenérvül, hogy Jézus – mintegy – visszautasítja Édesanyját és rokonságát: „Ki az én anyám, és kik az én testvéreim?” – Velük szemben Belon Gellért püspök Úr egyértelműen kifejti: „Jézus ezzel azt akarja mondani: ha olyan intim kapcsolatba akartok kerülni velem, mint az anyám, tegyétek meg hűségesen Isten akaratát.”

Jézus nemcsak engedelmes gyermeke volt Édesanyjának és Szent Józsefnek, hanem munkájával fáradhatatlanul gondoskodott Édesanyjáról nyilvános működésének megkezdéséig, kereszthalálakor pedig a szeretett Tanítvány gondoskodására bízta őt. – Jézusnak Mária iránti fiúi szeretetét a Szentek mind nagyon komolyan vették. Jellemző, hogy Loyolai Szent Ignác lelkigyakorlataiban – az Urunk feltámadásáról szóló elmélkedései között – elsőként az Édesanyjának történt megjelenéséről gondolkodtatja el a lelkigyakorlat végzőjét.

Egyébként Jézus szerint maga Isten egyesíti a férfit és a nőt a házasságban, isteni pecséttel megszentelve szabad választásukat, így Isten előtt „ketten egy test”, a házasság felbontthatatlan, és a család Isten által megszentelt. – A házasság szabadon megkötött szövetsége azt a kötelezettséget rója a házasfelekre, hogy azt egy- és oszthatatlanként megőrizték. „Amit tehát Isten egybekötött, azt ember ne válassa szét.”

Az Úr Jézus föltárja – (Mt. 5. 27. és 31. valamint 19. 9.) – a házastársi hűség minden dimenzióját: a férfit éppúgy köti, mint a nőt, halálig felbonthatatlan. – Jézus irgalmassága megmenti ugyan a házasságtörő asszonyt, de bűnét elítéli. – Hangsúlyozza, hogy a válás utáni újra-házasodás nem más, mint házasságtörés; de az is házasságtörés, ha valaki vágyaiban mással kíván egyesülni, mint hitvesével.

Jézus tanításában tehát a házasság, a házastársi hűség, és mindezzel a család jelentősége igen komoly helyet foglal el, az anyákat tiszteli Urunk, a kisgyermekeket szereti, és példaként állítja eléink. – Így joggal megállapíthatjuk: Krisztus a házasságot és a családot nagyra becsülte.

Mária magatartása.

A Szent Szűz család-szeretetéhez, a család iránti áldozatosságához nem fér kétség. – Mária szüleivel családban él; Józseffel való eljegyzését, mint a családi életre történt elkötelezettségét fogadja. Az Angyal üzenetében Isten kiválasztását az Isten-anyaságra – egyben a család-anyaságra – engedelmesen fogadja. Erzsébetnél tett látogatása a rokoni család szolgálata – és nem is akármilyen szolgálat a terhességének félidejében levő Erzsébet körül – hónapokon keresztül. Betlehem, a Gyermekek fogadása, szinte lehetetlen körülmények között; az egyiptomi menekülés, és éveken keresztül az egyiptomi tartózkodás, – Isten tudja, milyen körülmények között, – mi más ez, mint a család áldozatos szolgálata. Aztán a názáreti családi élet hosszú éveken keresztül... Mind-mind a családi-élet, a családi közösség tiszteletét, megbecsülését, szeretetét és szolgálatát jelentette. – Nem lehet véletlen, hogy a Szent Szűz lourdesi, fatimai megjelenésével a szegény, tisztességes, vallásos családok gyermekeit örvendezteti meg.

Názáret Szent-családja az örök emberi család-ideál, Mária pedig az Édesanyák örök példaképévé és oltalmazójává vált.

Szent Pál a családról.

Szent Pál az Efezusi Levélben adja meg a házasság és a család egyik legszebb megfogalmazását. Krisztusnak az Egyház iránti szeretetéről beszélve, ezt a példát állítja a házastársak

elő: „Férfiak, szeressétek feleségeteket, ahogy Krisztus is szerette az Egyházat... Az asszony engedelmeskedjék férjének, akár az Úrnak.” – Azt mondja, hogy képesek lesznek ezt a szeretetet utánozni, mert a Megváltás kegyelme szerelmüket is áthatja, és az egész családot a szentség magaslataira emeli.

Másutt – a Római Levélben – arra emlékeztet, hogy a szerelemben – és így közvetlenül a családi életben is – a hűség forrását kell keresni. – Majd másutt: „Az Isten akarata az, hogy szentek legyetek. Kerüljétek a tisztátalanságot. Mindegyiktek szentül és tisztességesen éljen feleségével, és ne úgy, mint a pogányok, akik nem ismerik az Istent.” (1. Tessz. 4. 3.)

Az 1. Korintusi Levélben félreérthetetlenül kijelenti: „A házasoknak nem én parancsolom, hanem az Úr: a feleség ne hagyja el a férjét. Ha mégis elhagyná, maradjon férj nélkül, vagy béküljön ki férjével. A férfi ne bocsássa el feleségét.” (1. Kor. 7. 10-11.)

Valójában az Úr Jézus és Szent Pál tanításával a szexualitás – és ez által a családi-élet is – kikerül az Ószövetség szférájából, egészen más dimenzióba: a szentség dimenziójába kerül át, ez átalakítja az ember testi mivoltát, és a bennünket körülvevő természetfölötti világ részesévé teszi.

4. A Szent-család és Názáret tanítása.

Egész vallási életünket – Urunk, Szűz Anyánk és Szent Pál tanítása szerint – család-centrikussá kell tennünk.

A Szent-család a keresztény család modellje.

A Szent-család vonatkozásában előrebocsátandók a következők.

– Jogi szempontból Mária és József kapcsolata nem jegyesség, hanem érvényes házasság volt, hiszen megvolt a házassági szerződés.

– Mária és József között azonban nemcsak a testi kapcsolat hiányzott, hanem a házasságban alapvetően szükséges személyes önátadás is, minthogy ezt a kapcsolatot – Mária részéről – Isten vette igénybe.

– Éppen ezért így kell fogalmaznunk: a testi önátadásban is megnyilvánuló teljes hitvesi szeretet hiányzott ugyan, de lelki kapcsolatuk és annak mértéke segítette Isten iránti szeretetüket.

– Így nem házassági szeretetről – szerelemről – beszélünk Máriával és Józseffel kapcsolatban, hanem családi szeretetről, közös elkötelezettségről a gyermek Jézus iránt.

Mindezek után megállapíthatjuk: József a gondviselő apának, Mária a gondos család-anyának, a gyermek Jézus a család gyermekeinek példaképe. – Valójában Mária is, József is a Mennyei Atyának tükörképei a Szent-családban, a Mennyei Atya ugyanis apai és anyai szeretettel szereti, óvja és védi, gondját viseli ember-gyermekeinek. – Ugyanakkor Mária és József az Istenbe vetett hit és remény, az Isten iránti imádat, szeretet és engedelmesség példaképei számunkra. Egyben a gyermek iránti szeretet, róla való gondoskodás, érte való aggódás és miatta végzett munka, elvállalt fáradság és szenvedés tekintetében mintaképe minden keresztény szülőnek Mária és József.

Az egész Szent-család – valójában – egyrészt a Szentháromság belső közössége – mondhatni: családi – életének tükörképe; másrészt a keresztény család-ideál megtestesítője.

Názáret tanítása.

Jézus – életének legnagyobb részében – osztozott az emberek nagy többségének sorsában: a feltűnés nélküli, egyszerű, hétköznapi életben. Ez kétkezi, fizikai munkás élet, Isten szerinti vallásos élet, családi közösségben leélt élet. – Ebből az időszakból két dolog maradt fenn számunkra: „engedelmeskedett szüleinek” és „gyarapodott korban, bölcsességben, Isten és emberek előtti kedvességben” (Lk. 2. 51-52.)

Jézusnak anyja és nevelőapja iránti engedelmissége valójában földi megnyilvánulása a Mennyei Atya iránti engedelmisségének.

A názáreti rejtett élet megadja minden ember számára a lehetőséget, hogy az élet leghétköznapiabb adottságai között is tudja követni Jézust. – Amint VI. Pál pápánk mondta: „A názáreti ház iskola, az evangélium iskolája, itt kezdjük megismerni Krisztus életét... Első sorban a csendre tanít. Bárcsak kivirulna bennünk a csend megbecsülése, mely csodálatos és nélkülözhetetlen lelki magatartás... Itt értjük meg a családi-élet lényegét: a szeretet-közösség komoly és ragyogó szépségét... Itt ismerjük meg a munkás életet és a munka fegyelmét: a názáreti otthon, az Ács Fiának háza, itt érthetjük meg az emberi munka kemény és megváltó törvényét...” (1964. 01. 05. Beszéd Názáretben.)

5. A II. Vatikáni Zsinat tanítása.

A II. Vatikáni Zsinat család-centrikusságához nem fér kétség. A Zsinat legfontosabb tanítása ezzel kapcsolatban:

– A házaspár bensősége élet- és szeretet-közösséget alkot, amely a Teremtő műve, s amelyet a házaspár személyes és visszavonhatatlan beleegyezése hoz létre. (GS. 48. 1.)

– A férfi és a nő megalkotásával tehát Isten maga alkotta meg az emberi családot. Tagjai azonos méltóságú személyek. A család és a társadalom közös java érdekében a családra különböző feladatok, jogok és felelősségek hárulnak. – A keresztény család ugyanis a személyek közössége, tükröképe az Atya és a Fiú közösségének a Szentlélekben: a hit, remény és szeretet közössége, ezért „Család-egyháznak” kell neveznünk. (LG. 11.)

– „Az igazi házastársi szerelem felvétetik az isteni szeretetbe, s Krisztus megváltó ereje és az Egyház üdvözítő tevékenysége irányítja és gazdagítja, hogy a házastársak valóban eljussanak Istenhez, magasztos atyai és anyai hivatásukban pedig segítséget és erőt kapjanak. Ezért a keresztény házastársakat feladataikra és méltóságukra külön szentség erősíti meg és szenteli fel; ennek erejével teljesítik házastársi és családi kötelelességeiket. Így Krisztus lelkületétől áthatottan – mely egész életüket hittel, reménnyel és szeretettel járja át – egyre jobban elérik tökéletességüket és kölcsönös megszentelődésüket, s a család közösségében együtt dicsérik Istent.” (GS. 48.)

– A család kiváltságos közösség, melynek az a rendeltetése, hogy megvalósítsa a családon belül a teljes egyetértést, és – szoros együttműködéssel – a gyermekek nevelését. – A család nemcsak az egyháznak, hanem a társadalmi életnek is alapsejtje, amelyben a férfi és a nő önmaga ajándékozására hivatott a szeretetben és az élet továbbajándékozásában. A kapcsolatok tekintélye és állandósága a családon belül a szabadság, a biztonság és a testvériség alapját képezi. A család az a közösség, amelyben az ember gyermekkorától kezdve megtanulhatja az erkölcsi értékeket, az Isten tiszteletét és a szabadság helyes használatát. – A családokat megfelelő társadalmi intézkedésekkel segíteni és védelmezni kell. A nagyobb

közösségeknek – a szubszidiaritás-elvét követve – tartózkodniuk kell attól, hogy bitorolják a család rendelkezési jogát és beleavatkozzanak a család életébe. (GS. 52.)

Ide tartozik jelenlegi Szentatyánk enciklikájából:

„A családot az élet szentélyének tekintjük. A család valóban szent: az a hely, ahol az élet – Isten ajándéka – megfelelő fogadtatásra talál, és védelmet kap a számos, reá leselkedő támadással szemben; az a hely, ahol a helyes emberi fejlődés bontakozhat ki. A halál kultúrájával szemben az élet kultúrájának a helye.” (Centesimus Annus. 39.)

6. Aszketikánk család-centrikussá tétele.

Vallási életünket – Jézus és Mária példája, Szent Pál és a Zsinat tanítása szerint – család-középpontúvá kell tennünk. Ebben a következő megfontolások segítenek bennünket.

Krisztus a Szent-család keretében kívánt megszületni és nevelkedni. – Az Egyház sem más, mint „Isten családja”. Annak idején az Egyház gyarapodását azok a hívek szolgálták legjobban, akik egész családjukkal léptek az Egyház közösségébe: ezek a családok voltak a keresztény élet szigetei a hitetlen világban. – Ma ugyanez a helyzet: a keresztény család képviseli a hitetlen – sokszor ellenséges – világban a hitet és a szeretetet. Ezért nevezi a II. Vatikáni Zsinat család-egyháznak, ahol kiemelkedő módon valósulhat meg a szülők „általános papsága”, melyet a keresztségben kaptak: „a szentségek vételekor, az imádságban, a hálaadásban, a szent élet tanúságtételében, a vállalt önmegtagadásban és a tevékeny szeretetben”. (LG. 10.)

A család imaélete és az erények gyakorlása.

A család lelkiéletéhez nem elegendő a vasárnapi szentmisehallgatás, annak ki kell egészülnie a családi-közösségben megvalósítandó lelkiélettel. Ez elsődlegesen a közös imát, a közös Szentírás-olvasást és a közös erénygyakorlatokat jelenti.

– A közös ima főként az együttes esti-imában, a kapott jókért való hálaadásban, és az elkövetett hibák megbánásában teljesül. De a közös étkezési imák is a család imaéletéhez tartoznak. – A reggeli imát – tekintettel arra, hogy a családtagok különböző időpontban kelnek fel – csak az egyszerre kelők tudják együtt végezni.

– A közös Szentírás-olvasás, legalább heti egy alkalommal, fontos lelki-eseménye a családnak, melyet a családfő irányításával végeznek. – Az olvasáshoz lényegesen hozzátartozik az értelmezés, aztán az olvasott és értelmezett szöveg megvalósítása.

– A közös erénygyakorlatok a családtagok korának megfelelőek legyenek. Az elért eredményt pedig mindenki naponta – az esti-ima alkalmával – kérje magán számon.

A család imaélete és erénygyakorlata állandóan közelebb viszi családjainkat az igazi családmodellünkhöz: a Szent-családhoz, egyszersmind szorosabbra fűzi a kapcsolatot Krisztussal és családunk tagjaival:

„Ahogy egykor a szeretet és hűség szövetségével sietett Isten népe elébe, úgy találkozik most a keresztény családban az emberiség Megváltója a keresztény hitvestársakkal és családtagjaikkal.” (LG. 48. 2.)

Velük van, erőt ad nekik, hogy keresztjüket magukra véve kövessék Őt, bukásaik után fölkeljenek, egymásnak kölcsönösen megbocsássanak, egymás terhét hordozzák, és egymást természetfölötti szeretettel szeressék. (Vö. Gal 6. 2.)

Megtérés, kiengesztelődés, megigazulás és ezek gyümölcsei a családban.

A család három, leglényegesebb kapcsolata Krisztussal: a megtérés, a kiengesztelődés és a megigazulás.

A megtérés (görög szóval: metanoia) a keresztény ember számára – tehát a kereszténység alapközössége: a család számára is – az első és alapvető tény, amely valójában előkészület a kegyelmi élet befogadására. – Tehát olyan természetfölötti folyamat, mely az embert és családját kiemeli az addigi bűnös – vagy közömbös – lelkiállapotból Krisztus és a kegyelmi élet felé. Ezáltal nyílik meg az út a Jézussal való közvetlen találkozáshoz, személyének elfogadásához, és ez jelenti a Hozzá való csatlakozás igényének feltámadását, hogy Ő legyen a család életének Ura és Központja. – A megtérés gyümölcsei: a hit, a remény és a szeretet.

– A keresztény hit lényege: igaznak tartani mindazt, amit Isten a kinyilatkoztatásban elénk tár, és pedig azért, mert Isten mondja. – Így hitünk tárgya: keresztény vallásunk igazságai, mely változatlan. Hitünk erőssége azonban nem változatlan, átszövi emberségünk gyengesége és ingatag volta. – Hitünk biztosítéka maga az örök igazság és igazmondás birtokosa: Isten.

– A keresztény remény lényege: állandó törekvés a hit által megismert, megígért természetfölötti értékek elérésére, és bízakodni annak elnyerésében. – A keresztény remény – végső fokon – Isten birtoklására irányul az örökkévalóságban. A remény nemcsak várja az ígéretek beteljesedését, hanem felelősséggel dolgozik mindannak megvalósulásán, aminek bekövetkezésében bízakodik. – A keresztény család tudja, hogy Isten általában nem csodák útján valósítja meg terveit, hanem ahhoz a család és családtagok munkája és erőfeszítése is szükséges. Ugyanakkor a keresztény család hisz és reménykedik a „hétköznapi kis csodákban” és megköszöni azokat Istennek.

– A keresztény szeretet lényege: a keresztény hiten és reményen alapuló lelki- és erkölcsi magatartás, mely a szeretet gondolataiban, szavaiban és cselekedeteiben nyilvánul meg Isten és az ember-testvérek iránt. Tehát nem pusztán érzelmi megnyilvánulás, hanem – első sorban – cselekvő magatartás. – Amint a keresztény család a Szentháromság földi tükrözése, ugyanúgy a szeretet az „isteni létállapotnak” emberi megnyilvánulása. – A szeretet nem csupán egy az ember lelki-erkölcsi megnyilvánulásai között, hanem azokat lényegesen meghaladja, – (Vö. 1. Kor 13.) – mert ember-voltunknak legalapvetőbb megnyilvánulása, és személyiségünk legfőbb kibontakozási formája. Így a keresztény családban a legfontosabb és legdöntőbb kötelék. – A szeretet az a „kovász”, amely a keresztény családokon keresztül képes hatni, és átjárni az egész társadalmat.

Miért nevezhetjük a hitet, reményt és szeretetet a „megtérés gyümölcseinek”? Azért, mert megtérés nélkül csak földön csúszó, pusztán emberi cselekedet-sor maradna a hit, remény és szeretet, nélküle a család távol maradna a kereszténységtől, „homokra épülne”, melyet az ösztönök és az érzelmek, önzés és kevélység első vihara elsöpörne.

A kiengesztelődés a keresztény ember számára – tehát a keresztény alapközösség: a család számára is – tartalmazza: a kiengesztelődést Istennel, a krisztusi-közösséggel, a bűn által közvetlenül megsértett emberi-közösséggel és saját magunkkal. (Amint szerencsétlen nagy költőnk, Ady Endre, olyan kifejezően mondja: „Békíts ki magaddal s magammal, hiszen Te vagy a béke!”) – Mint mindenben, a kiengesztelődésben is Isten jön elénk, siet a keresztény család segítségére, kegyelmével felkarolja, és a kiengesztelődés gyümölcseivel bőszesen eltölti. – Mint a Katolikus Egyház Katekizmusa mondja (981-982): A kiengesztelődés szolgálatát az apostolok és utódaik nem pusztán azzal teljesítik, hogy hirdetik az embereknek Isten bocsánatát, amit Krisztus kiérdemelt számukra, sem azzal, hogy felszólítják őket a megtérésre és a hitre, hanem azáltal is, hogy közlik velük a bűnök bocsánatát a keresztség által és ki-

engeszteli őket Istennel és az Egyházzal a Krisztustól kapott feloldozás hatalmának köszönhetően... Krisztus, aki minden emberért meghalt, azt akarja, hogy Egyházában a bűnbocsánat és a kiengesztelődés kapui nyitva legyenek mindazok előtt, akik visszatérnek a bűnből... „A mi Urunk Jézus Krisztus egyedüli szerzője és kiosztója üdvösségünknek, eltörli gonoszságainkat, és megadja nekünk a megigazulás kegyelmét.” (Római Katekizmus 1. 11. 6.)

A kiengesztelődés gyümölcsei: a dicsőítő lelkület, a hálaadás lelkülete, az engesztelés lelkülete és a kérés lelkülete. – Keresztény-voltunkhoz alapvetően hozzátartozik a kiengesztelődés, melyben döntő az Istennel való kiengesztelődés, mert ez az alapja a Krisztusi Test-közösségével, a profán emberi közösséggel és az önmagunkkal való kiengesztelődésnek, megbékélésnek is. És e nélkül nem lehet békessége családuknak sem.

A megigazulás a keresztény ember számára – tehát a keresztény alap-közösség: a család számára is – az Istennel való közös lét itt a földön, vagyis a megszentelő kegyelem állapota. – „Aki engem szeret, megtartja tanításomat: Atyám is szeretni fogja őt, hozzá megyünk és benne fogunk lakni” – mondja Jézus búcsúbeszédében. (Jn 14. 23.) – Valójában a megigazulás: mi Istenben és Isten bennünk. – Újra a Katolikus Egyház Katekizmusában olvassuk (1989-1995): A Szentlélek kegyelmének első műve a megtérés, mely a megigazuláshoz vezet... A megigazulás kibékíti az embert Istennel... A megigazulás által képessé válunk arra, hogy engedelmeskedjünk az isteni akaratnak... A megigazulás együttműködést teremt Isten kegyelme és az ember szabadsága között... A megigazulás Isten kegyelmének legfőbb megnyilvánulása az ember számára... A megigazulás az egész ember megszentelését jelenti. – „Most felszabadultatok a bűn alól és Isten szolgálói lettetek. Gyümölcsötök a megszentelődés, célotok az örök élet” – mondja Szent Pál. (Rom 6. 22.)

A megigazulás súlyos feladatokat ró a keresztény emberre és a keresztény családra. – Ezek közül első és legfontosabb az, hogy Istent láthatóvá és elfogadhatóvá kell tennünk a kívülállók számára. A megigazult keresztény család élete úgy fogható fel, mint „Isten ajánlólevele”, melynek révén Isten mindenki számára – a többi család számára is – felajánlja az üdvösséget. – Megigazulásunk második feladata: a közösségi szolidaritás. Vagyis Isten-népe tagjaként felelősek vagyunk a Krisztusi Test többi tagjának és a még kívülálló meghívottaknak sorsáért és megigazulásáért. (LG.) – Megigazulásunk kötelez a mások lelkiismereti meggyőződésének tiszteletben tartására. (Vagyis a tévedő ember méltóságát is tiszteletben kell tartanunk!) – Legfőbb gondunkat saját családunkra és a hitben velünk egy családokra kell irányítanunk, az ő megtérésüket, kiengesztelődésüket és megigazulásukat kell szolgálunk. (GS.)

A megigazulás gyümölcsei: az öröm, a béke és a bizalom. – Az igazi öröm mögött mindig a megigazulás biztonsága, kiegyensúlyozottsága és boldogsága áll: „Ezeket azért mondom nektek, hogy az én örömöm legyen bennetek is, és teljes legyen az örömetök” – mondja Jézus búcsúbeszédében. (Jn 15.) – A lélek békéje – az örömmel együtt – a belső nyugalomnak és egyensúlynak az állapota, valójában csendet és nyugalmat jelent: a termékeny csend a béke szülöttje, a nyugalom pedig a csendes tevékenység és a szorgalom nyugalma. „Békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek...” – mondja Jézus. (Jn 14. 27.) Mi pedig hozzáteesszük imánkban: „Ne vétkeinket nézzed, hanem Egyházad hitét, és őrizd meg Egyházadat szándékod szerint békében!” – A krisztusi béke nemcsak Istennel való helyes kapcsolatunkat jelenti, hanem annak mélységes tudatát és lelkünk kiegyensúlyozottságát: a bizalmat Istenben. Jézus búcsúbeszédének utolsó mondata ezt bizonyítja: „Azért mondom mindezeket nektek, hogy békességetek legyen bennem. A világban üldözést szenvedtek, de bízzatok: én meggyőztem a világot!” (Jn 16. 33.) – Természetfölötti vonatkozásban a

bizalom: Istenre hagyatkozásunk, mert rábízhatjuk magunkat teljesen, és mindenképpen megbízhatunk benne. „A bizalom olyan egyszerű és természetes, hogy mindenkor mindenki képes befogadni” – mondja Roger Testvér. – A megtérés, kiengesztelődés és megigazulás folyamatában ez a bizalom mindig szélesebb és szilárdabb alapot kap, így bízvást Krisztusra bízhatjuk magunkat, családunkat és minden problémánkat, hiszen ő „meggyőzte a világot”.

A család szentségi élete.

A keresztény családi-élet alapja a szentségi házasság. A házassági beleegyezést, mely révén a házastársak egymásnak adják magukat, illetve egymást elfogadják, maga Isten pecsételi meg. Szövetségükből, „melyet az isteni törvény megerősít, a társadalom szemében is intézmény születik: a család”. (GS 48. 1.) A házastársak közötti szövetség felvételt nyert az Isten és az emberek közötti szövetségbe: „A hiteles házastársi szeretet az isteni szeretethez kapcsolódik.” (GS 48. 2.) Tehát a házastársi köteleket maga Isten létesítette, így a megkeresztelt házaspár között megkötött és megvalósult házasságot soha nem lehet felbontani. – „Életállapotukban a keresztény házastársak – Isten népe tagjaként – sajátos adományban részesülnek.” A házasság szentségének ez a sajátos kegyelme azt a célt szolgálja, hogy tökéletesítse a házastársak szeretetét, és megerősítse felbonthatatlan egységüket. Ennek a kegyelemnek következtében „segítik egymást, hogy kölcsönösen megszentelődjenek a házaselemben, a gyermekek elfogadásában és nevelésében.” (LG 11.)

A keresztény család tehát szentségen, a házasság szentségén alapul. Ezért egész fennállása során igényli a szentségi életet. – A gyermekek születésével belép a családi életbe a kereszttség: az Isten-gyermekség szentsége. Erre közösen készülnek a szülők, majd – mikor már gyermekeik vannak – a gyermekek és a szülők együtt. – A kereszttség szentségével tovább bővül a család kegyelmi közössége: a keresztiszülőkkel és a kereszt-testvérekkel. – A vallásos nevelés során újabb szentségek kegyelmi ajándékai gazdagítják a családot és a család tagjait: a bűnbánat szentsége és az Eucharisztia. Minden gyermek első-áldozásával újabb családi ünnep lép a család életébe, mely a szülők, gyermekek, nagyszülők, keresztiszülők és kereszt-testvérek közös készületét igényli. Ettől kezdve nemcsak a szülők járulnak rendszeresen az Úr asztalához – az időnkénti és szükség szerinti szent gyónás után – hanem folyamatosan a felnövő gyermekek is. – A gyermekek ifjúkorával megjelenik a bérmlás: a keresztény-nagykorúság szentsége, a Szentlélek lefoglalja magának a fiatalok lelkét, és elárasztja hét ajándékával. Ez újabb készületi időt, újabb családi ünnepet, és újabb bővülését jelenti a családi-közösségnek: most a bérmlszülőkkel és azok családtagjaival. – Így alakul ki az Isten akarata szerinti szentségi nagy-család, szeretet- és kegyelem-kapcsolatával összefűzve.

A család szentségi életével kapcsolatban meg kell ismernünk a család kegyelmi-közösségeit Krisztussal.

– Krisztusi Lét- és Élet-közösség. – „Ha ketten-hárman összegyűlnek az én nevemben, én ott vagyok közöttük...” – „Aki szeret engem, azt szereti az Atya is, hozzá költözünk, és lakást veszünk nála.” – Mindezekben és Krisztus Titokzatos Testében, az Egyházban, valóságosan megélhetik a családok a Krisztussal való közösséget. – Ám ennek a krisztusi-közösségre vonatkozó ígéretnek van folytatása: „Ha ketten-hárman ugyanazt kérték az Atyától az én nevemben, megadja nektek.” – Ez így van, csak mi azt felejtjük hozzátenni: ha lelkünk javára szolgál. Meg-nemhallgatott imáink tragikuma abban van: általában mi akarjuk megszabni Istennek, hogy mit tegyen, s nem bízunk rá, hogy azt tegye, ami javunkra válik. – Ennek tudomásulvétele is hozzátartozik a krisztusi Lét-közösséghez, mely csak akkor válik valóságos

Élet-közösséggé, ha Krisztust is bevonjuk kéréseinkbe, döntéseinkbe. Mert Krisztus személyes társunk, valóságos partnerünk az élet alapvető problémáiban.

– Krisztusi Ige- és Igazság-közösség. – A krisztusi Ige-közösség azt jelenti, hogyha a Szentírást – Krisztus szavait és tetteit – olvassuk, hallgatjuk, másokkal megbeszéljük, másoknak magyarázzuk, akkor az Igében Krisztus valóságosan jelen van. Ezért Vele közösen kutatjuk krisztusi gondolatok, szavak, cselekedetek értelmét, mely szerint egyéni és családi életünket élni kívánjuk. Ez egyben Igazság- és Élet-közösség, mert: „Az én szavam igazság és élet...” – mondja Krisztus. Így a családok a Szentírás olvasása révén Ige- és Igazság-, ugyanakkor Lét- és Élet-közösségben vannak Krisztussal.

Krisztusi Asztal-közösség. – Krisztus minden nap, – de különösen vasárnapról-vasárnapra – az Ő különleges-közösségébe hívja családunkat: „Asztalt terít számunkra.” Ebben az Asztal-közösségben saját Testével és Vérével táplál bennünket. És közben megbeszéli velünk egyéni- és családi-problémáinkat. – Különleges közösség ez: egyszerre Lét- és Élet-közösség, Ige- és Igazság-közösség, és mindezt egybefogja a krisztusi Asztal-közösség, mely a család meghitt ünnepe és valóságos lelki tápláléka. – Ezért a családnak minél gyakrabban részt kell vennie a krisztusi Asztal-közösségben: „Hogy életük legyen, és minél bőségesebben legyen...”

7. A család és a Szentlélek.

Az előzőekben végiggondoltuk, hogy mi a szándéka az Atyának és a Fiúnak a családi-élettel kapcsolatban, most kíséreljük meg végigkísérni gondolatban: hogyan munkálkodik a Szentlélek a kereszteni családban?

A Szentlélek a Szentháromság „családi-életének” Lelke.

A Szentháromságban a három Isteni-személy – az ATYA, a FIÚ és a SZENTLÉLEK – egymáshoz való viszonyát emberi gondolkodásunkkal talán így fogalmazhatjuk meg:

– Az ATYA öröktől fogva van, Ő a végtelen Lét, az örökké ható Erő, a mindenható Teremtő, aki a mindenséget alkotta; Ő a Gondviselő, akinek gondja van teremtményeire; teremtményeinek Atyja, aki irgalmas szeretetével fölének hajlik és élénk jön.

– A FIÚ az IGE, az Atya önmagának örök Megismerése; az öröktől fogva létező isteni Gondolat, és a megvalósult isteni Bölcsesség; általa valósul meg a Teremtés és az örök Irgalom; Ő lett emberré: halálával és feltámadásával Megváltónkká és Üdvözítőnké.

– A SZENTLÉLEK az Atya és Fiú egymás iránti Szeretete, vagyis az örök Szeretet-kapocs, aki maga is Isteni-személy; Ő a kegyelmek Kútfeje és Elosztója; a Szabadság és az Ajándékozás Lelke; a Kinyilatkoztatások Forrása és Végrehajtója.

Ha az Isten szentháromságos Létének közösségi életét – emberi fogalommal: családi-életét – nézzük, akkor a Szentlélek az, aki az összekötő-kapcsot képezi az Isteni-személyek között: a Szeretet-Lelke.

A kereszteni család a Szentháromság tükörképe.

Emberi fogalmakkal nehéz megközelíteni a Szentháromság titkát, de a kereszteni családban – mintegy – a saját Szentháromságos Életének tükörképét alkotta meg a végtelen Isten. – A szülőkhöz a mindenható, végtelenül jó, mindenről gondoskodó Mennyei Atya saját vonásait –

emberi és földi formában – ültette be, a gyermekek elé a Fiú saját – engedelmes – példáját állította, a család szeretet-kapcsolatában pedig a Szentlélek ereje és melege tükröződik.

Ma a meglazult – sőt megbomlott és válságban levő – családi életben mindhárom Isteni-személy irgalmára rászorulunk. Hiányzik a mély, Istenben gyökerező szülői szeretet, hiányzik a gyermek- és fiatal Jézustól tanulható ragaszkodás és engedelmesség, legnagyobb hiánycikk azonban a családot egységbe kovácsoló szeretet-kapcsolat. Ezért kell kérnünk – meg-nemszűnő buzgósággal – az isteni Szeretet-Lelkét, hogy megújuljanak a keresztyén családok.

A Szentlélek a családban.

Vajon ki a Szentlélek családjaink és család-tagjaink számára? –

- Az ígélet Lelke: aki velünk van létünk első pillanatától földi életünk végéig, és közvetíti családjaink számára a Megváltás gyümölcseit.
- Az Isten után vágyódás Lelke: aki jó- és balsorsban a család figyelmét és vágyódását Istenre irányítja.
- A vigasztalás Lelke: aki kiemeli az élet mélypontjairól és a bajban, nehézségben, szenvedésben értelmet ad minden küzdelmünknek.
- Az erősség és helytállás Lelke: aki Isten iránti hűségünkben megerősít és támaszunk az élet nehézségeiben.
- A bátorság Lelke: aki a családot és a családtagokat érő kísértésekben segít az egyértelmű nem kimondására.
- A tanács Lelke: aki nehéz helyzeteinkben utat mutat és eligazít bennünket.
- A mennyei bölcsesség Lelke: aki segít, hogy jellemünk és családi életünk veszélyes pontjait felismerjük, és ott harcoljunk a leghűségesebben, ahol a legsebezhetőbbek vagyunk.
- Az ajándékok Lelke: akitől – Szent Pál szerint – ajándékként kapjuk a szeretetet, örömet, békét, türelmet, kedvességet, jóságot, hűséget, szelídséget, önmegtartóztatást. (Gal 5. 22.)
- A feltámadás és üdvösség Lelke: aki segítséget nyújt a bűnből való feltámadásra, és biztosítja családjaink számára az evilági és örök üdvösséget.

Ha bennünk van a Lélek és ajándékai, akkor Isten szabad gyermekei vagyunk, akkor a Lélek mondja bennünk a Mindenhatónak: „Abba, édes jó Atyánk!” – Akkor családjaik számára az örök vizek forrása fakad, és állandóan Pünkösöd lehet számunkra mindörökké. (Karl Rahner nyomán.)

8. Készület a családi-életre.

Ahhoz, hogy családaink szilárdak és életerősek legyenek, a következő alapvető eszközök szükségesek.

Komolyan kell készülni a házasságra.

Ez a készület: testi, szellemi, kegyelmi.

A testi készület tartalmazza az önmagán és szenvedélyein uralkodni tudó tiszta életet a házasság előtt, beleértve a tudatos önkorlátozást és erénygyakorlatot, továbbá a józan és erkölcsös szexuális felvilágosítást. – De magában foglalja a testi és környezeti tisztaságot, a munkát és házimunkát, az egészséges életvitelt, a természet szeretetét.

A szellemi készület magában foglalja a képzésnek, önképzésnek azt az irányát, mely a családi problémákra, nevelésre, ezekkel kapcsolatban felmerülő kérdésekre vonatkozik. – A saját kistestvérekkel, rokonságban és barátoknál levő gyermekekkel való foglalkozás is idetartozik.

A kegyelmi készület első sorban hitünknek és vallásunknak megfelelő kegyelmi életet jelent, szentségekhez való járulással, hibák elleni küzdelemmel, erénygyakorlatokkal. Jelenti továbbá a hitünk szerinti jegyes-oktatáson való részvételt, a jövődő házastársért, a jövődő családjáért és gyermekekért való imát.

Komolyan kell venni a házasságot.

A házasság két szabad személyiség céltudatos önkorlátozása és egymás elvállalása a közös boldogság biztosítása és a család céljainak elérése érdekében. Éppen ezért – bármennyire nehéz – meg kell tanulni az önuralmat, a lemondani tudást, az áldozathozatalt. – „Viseljétek el egymást szeretettel!” – mondja Szent Pál. – Ugyanakkor – a lehetőség szerint – állandóan biztosítani kell a család derűs légkörét: „Violenta non durant” – mondja a latin közmondás, vagyis: Erőszakkal nem mehetünk sokra.

Komolyan kell venni a gyermek-áldást és a gyermek-nevelést.

Mindez a házastársak kölcsönös szeretete, egymásrautaltsága és teljes közössége révén valósítható meg. – A gyermek-áldás kérdésében első és legfőbb irányelv: a megfogant magzat – léte első pillanatától – valóságos ember, akinek joga van az emberi életre. A szülőknek tehát kötelességük a megfogant életet védelmezni. – (Egyházunknak vannak irányelvei a „születés-szabályozás” kérdésében; így a keresztény házastársaknak van mihez tartaniuk magukat.) – A gyermekneveléssel kapcsolatban iránymutató elvünk: a gyermek Isten ajándéka, akit a szülők megőrzésre, nevelésre kaptak Istentől, s akit – felnőve – kötelességük újukra bocsátani, vagyis: a gyermek nem a szülő tulajdona! – A gyermeknevelés ugyan elsődlegesen az Édesanya feladata, de múlhatatlanul szükséges az Édesapa jelenléte és nevelő-hatása is. „A házastársak között kialakult viszony minősége kihat a gyermek lelki beállítottságára, és döntően meghatározza egyéni alakulását.” (II. János Pál. 1995. 01. 01.) – Ehhez hozzá-fűzhetjük: korunk követelő igénnyel lép fel abban az irányban, hogy a családi életben érvényesüljön a munkamegosztás. Ez érvényes – fokozott mértékben – a gyermeknevelésben. Tehát a házastársaknak igyekezniük kell kölcsönösen részt venni a gyermeknevelésben, melybe később lehet – sőt kell – bevonni a nagyobb testvéreket is.

Komolyan kell venni a családi-életet, a családhoz való tartozást.

A család öt alapvető egységből áll: a biológiai-közösség; a vallási- és kegyelmi-közösség; a kulturális- és művelődési-közösség; a szociális- és szolidáris-közösség; végül a gazdasági-közösség egyé- forrt egységéből. – (A 9. fejezetben ezt az öt egységet részletesen kifejtjük.)

Komolyan kell vennünk a néphez, nemzethez való tartozást.

Isten céllal hozta létre a népeket és nemzeteket, ezek alapjává is a családot tette. Éppen ezért a család csak az életerős, egészséges nép keretében, az öntudatos nemzet tagjaként teljesülhet ki.

Jegyezzük meg: az „Életerős keresztény családot!” program, mint alapeszme és feltétlenül elérendő cél, csak úgy valósulhat meg, ha fiataljaink vállalják a felelősséget és küldetést a családi élet krisztusi megújítására.

9. A családi-közösség tagozódása.

A család teljes, maradéktalan életéhez múlhatatlanul hozzátartozik annak az öt alapvető-közösségnek a kibontakozása, melyeknek egyensúlyban levő egysége alkotja a családi-közösséget.

Biológiai közösség.

Ez teremtő Istenünk szándéka szerint minden természetes családi-közösség alapja. Benne valósul meg az emberi természetes-közösség, ugyanakkor ennek a közösségnek legbensőségesebb formája. A családban kell, hogy létrejöjjenek a természetes „szeretet-közösség” alapvető megnyilatkozásai: a kölcsönös szeretet, a türelem, a hűség, az áldozatvállalás, az öröm és a béke. – Korunk – sajnálatos és jóvátehetetlen módon – egyszerűen kimondta: a család túlhaladott álláspont, melyet fenntartani korszerűtlen és erőltetett. És ezt a mai emberek jó-része el is fogadja...

A biológiai család a természetes alap, mely – a szülők és gyermekek természetes kapcsolata révén – kiteljesülni képes. Ugyanakkor ezt a természettől fogva magas szintű kapcsolatot – Isten szándéka szerint – természetfölötti – kegyelmi kapcsolattá lehet és kell változtatni. Az Isten-nélküli családi-kapcsolat – természetes vonatkozásban – lehet ugyan magas szintet megközelítő biológiai család, de ez is csak külön isteni kegyelem segítségével, azonban nem tud teljes-értékűvé válni. – A biológiai-család kegyelmi szintre történő emelkedése ugyanis azt jelenti, hogy benne nemcsak a szülők egymás iránti kölcsönös természetes-kapcsolata, hanem a szülők és gyermekek, valamint a gyermekek és gyermekek egymással való kapcsolata is természetfölöttivé válik, beleértve a nevelés, egymásnak való segítség, a családi munka, a játék és szórakozás minden mozzanatát.

Kulturális- és művelődési-közösség.

Ez ugyancsak Isten szándéka szerinti formája a családi-életnek, és természetes formájában is gazdagítja a családi életet, segíti a család teljesebbé-válását. – Ezért a keresztény családnak valóra kell váltania – magán a családon belül is – az eleven kulturális életet, megvalósítani a „kiművelt emberfő” és a „művelt nép” programot a komoly kultúr-igénytől kezdve a keresztény magyarhoz méltó szórakozásig. – (Csak egy példa: diszkó helyett népi-táncház, népdal, népi-játék.) – Ez az eleven természetes kulturális élet emelkedik természetfölötti szintre a kegyelmi élet által. Ez azt jelenti, hogy pl. nemcsak a Biblia és a vallásos irodalom olvasása válik kegyelmi cselekedetté, hanem az értékes általános emberi kultúr-termékek használata, valamint a magyar népi-kultúrához tartozó irodalom, dal-, tánc-, játék-kincs felhasználása is. – Ezen kívül a speciális – fizikai és szellemi – szakkultúra termékeinek tanulása és az abban történő állandó tökéletesedés is természetfölötti értéket kap. – A keresztény család a kultúra művelését és ápolását lelkiismereti feladatnak tekinti, abban közreműködik tehetsége és lehetősége szerint. Ez is magában a családban a természetes alap kifejlesztését és a kegyelmi-élet minél teljesebb kibontakozását szolgálja.

Szociális- és szolidáris-közösség

Ez is Isten szerinti formája a családi életnek, mint a Szentháromság természetes- és természetfölötti tükröződése. A keresztény család igyekszik minden lehetséges – természetes és természetfölötti – eszközzel megvalósítani a Krisztus szerinti társadalmi életet: saját családján túl annak környezetét, a vérségi alapon nyugvó nagycsaládi-közösséget, valamint szellemi-szociális alapon szerveződő családi-közösségeket, mindezeket bekapcsolva a krisztusi-közösségbe. – Mindez szükségessé teszi a komoly készüléket a keresztény házasságra, az Isten szerinti keresztény házasságot, házasságot és családi életet, a keresztény gyermeknevelést. Mindezt a családok „szolidáris-közössége” nagyban elősegíti, ahol nemcsak a kinőtt ruhákat adják tovább, – (annak idején 2 éves unokám boldogan újságolta: „Nézd, Nagyapa, Béluska kinőtte nekem ezt a pizsamát!”) – hanem a családi-élet tapasztalatait, kegyelmi eszközeit, természetes és természetfölötti tartalékait is. – A keresztény családban a szociális-élet magának az életerőnek a forrása: „Így újulhat meg egy nép, egy egész nemzet szociális-életet élő nagycsaládok révén!” – mondta a magyarság nagy szociális apostola, Kerkai Jenő. – És még hozzáfűzte: „Bízom a magyarság jövőjében történelmének arany-fedezete miatt...” – És mi ez az arany-fedezet? A keresztény Nyugat védelme; a kereszténységért hozott áldozataink; szabadságharcaink – benne 1956. – hősiessége és vértanúságai; keresztény nagy-családjaink és azokból származott Nagyjaink...

Az Isten szerinti szolidáris-élet a keresztény közösségi-élet társadalmi megnyilvánulása. Ennek segítségével a keresztény családok és nagy-családok nemcsak egymásra találhatnak, hanem ki is tudnak tartani egymás mellett és más családokat vonzási körükbe tudnak vonni. Így alakulhat és növekedhet a keresztény nagycsaládi-közösség hatalmas családi-csoporttá, mely Krisztus bélyegét rányomhatja szegény magyar népünkre. – Erősen reméljük, hogy jövőnket kimunkálhatjuk Boldogasszonyunk és magyar Szentjeink segítségével a krisztusi szolidáris-élet és a kegyelmi síkra felemelt szociális-családok létrejötte révén.

Gazdasági-közösség.

Ennek a közösségnek keresztény alapon történő létrehozása a keresztény család következő feladata. Meg kell valósítanunk egymás támogatását a gazdasági élet területén, a gazdasági továbbképzést, a gazdasági „tapasztalat-cserét”, egyáltalán a családi-élet szolid anyagi alapjainak létrehozását. Mindennek velejárója és feltétlen követelménye a pénz-irigység elleni harc, keresztény értékrendünk helyreállítása és annak a hétköznapi életben való megélése. – A gazdasági-közösséget már megpróbálták Isten nélkül, ateista alapon létrehozni, teljes sikerelenséggel. – A keresztény családnak ezt krisztusi alapon kell végrehajtania: a család-gazdasági közösségét kegyelmi síkra felemelni, és ezt a család környezetében, a nagyobb családi-közösségben is megvalósítani. Csak így válhat teljesen önzetlenné, viszonzást nem váróvá az egymás támogatása a gazdasági élet területén. Csak így nem válnak az anyagiak a gazdasági-közösség és a család egyetlen céljává és mozgató rugójává. Csak a természetfölöttire felemelt gazdasági-közösség képes haszonlesés, pénzsóvárgás és pénz-irigység nélküli gazdasági tevékenységre. Csak a keresztény család képes arra, hogy megbontott értékrendünket helyreállítsa: helyre tegye az anyagiakat, szellemieket, kegyelmieket – Isten akarata szerinti – fontossági sorrendbe rendezve. És ugyancsak a keresztény családok képesek arra, hogy magas-szintre emeljék a gazdasági-közösséget, a közösség minden résztvevője számára, anélkül, hogy maguk akarnának – mások rovására – felkapaszkodni rajta az anyagi jólétbe.

Valójában ez a keresztény alapon nyugvó gazdasági-közösség – bár első sorban tönkrement mezőgazdaságunkat hivatott helyreállítani – vonatkozik minden keresztény családi-közösségre, nagy-családra: falusiakra és városiakra egyaránt, kétkezi munkásokra és szellemi dolgozókra ugyanúgy. Csak meg kell keresni, és meg kell találni a módját és lehetőségét a családokon belüli és a családok közötti munka-megosztásra, egymás gazdasági megsegítésére és közös együttműködésre a tervezés, szervezés és végrehajtás vonalán.

(Megjegyzés: Az előzőekben tárgyaltak – valójában – csak elvi megállapítások a keresztény szociológia és erkölcstan alapján. A tényleges gazdasági programok kidolgozásra várnak a megfelelő keresztény szakemberek segítségével. Addig azonban – a helyi viszonyoknak megfelelően – a mezőgazdaság, az ipar és a kereskedelem vállalkozásainak területén meg lehetne kezdeni a gazdasági-közösségek keresztény szellemű kialakítását és együttműködését.)

Vallási- és kegyelmi-közösség.

Ez a közösség valamennyi – előzőekben tárgyalt – közösségnek a foglalatja és betetőzése. – Amint a házépítés három legfontosabb tevékenységre osztható: alapozás, felépítmény és tetőkészítés. Ugyanúgy a keresztény családi-közösségnél: a biológiai alapokra épül a művelődés, a szocializálódás és gazdálkodás felépítménye, ezt tetőzi be a világnézeti-, vallási- és kegyelmi-közösség. Valójában már az alapokba és a felépítménybe is be kell épülnie a természetfölöttinek. – A keresztény családokban a természetes közösségeket a világnézeti-, vallási- és kegyelmi-közösség emeli fel a kegyelmi-rendbe.

A keresztény családi-közösségben meg kell valósítani a komoly kegyelmi-életet, részben a templommal – egyházközséggel – való eleven és tevékeny kapcsolat formájában, részben a hatékony szentségi-élet révén. – A templommal való kapcsolat nem merülhet ki a vasárnapi szentmisén való részvétellel és a szentbeszéd hallgatásával, szükség van szentséglátogatásra és időnkint szentségimádásra. – (A keresztény család tagjai ügyes-bajos dolgaikat, családi- és nevelési-problémáikat a templomban beszélik meg Krisztussal.) – De szükség van az Istenháznak rendben tartására, díszítésére is; templomi énekkarban való részvételre; gyermekekkel adventi, karácsonyi, nagyböjti, húsvéti, pünkösdi templomi-játékok rendezésére. – A szentségi-életéről – a család-centrikus aszketikánál – már részletesen beszéltünk. Itt azt kívánjuk megjegyezni, hogy számunkra nemcsak a szentgyónás és szentáldozás a kegyelmi forrás, hanem valamennyi szentség. Mert a keresztelőkön, bérnálásán, házasságkötéseken való részvétel is részesít a szentségek bizonyos kegyelmében. – Mindehhez járul a családban, nagy-családban végzett ima, Szentírás-olvasás, erénygyakorlatok, melyek a családi-közösségek számára további jelentős kegyelmi forrást jelentenek.

Mindezek után még egy nagy feladat vár a keresztény családokra. Miután ezek a családok, nagy-családok kialakultak, és minden vonatkozásban élni kívánják a keresztény családi-közösségek életét, feladatuk lesz – lelki atyjuk irányítása mellett – felmérni az „új-vetés”, az „új-termés” kilátásait. Ennek a felmérésnek ki kell terjednie minden területre: a gyermek- és ifjúság-nevelésre; a fiatalok és ifjú-házások életére; a gazdasági munkára és együttműködésre; egyáltalán az „új-közösség”, az „Új-lakhely”, az „új-haza” és „új-magyarság” megvalósítására. – Valójában mindegyik csak akkor kerülhet sor, ha a keresztény családok – saját önmegvalósításukon túl – részt vesznek „lakóhelyük újra-evangelizálásában” Szentatyánk óhaja szerint. – Hogy mindez óriási munka? Hogy mindehhez kevesek és gyengék vagyunk? – Ne feledjük, hogy Nagyasszonyunk, védő-szentjeink, magyar-szentjeink imája segít...

10. Vallási mozgalmak a családeért.

Hogy mindezt végre tudjuk hajtani, vannak és lehetségesek olyan vallási mozgalmak, amelyek középpontjában a vallási-közösség áll, így családi-közösségeinknek kegyelmi háttérét képezik.

Családi-szentóra mozgalom.

A „Vinculum charitatis” – „Szeretet-köteléke” – szerzetesi-közösség irányítja ezt a vallásos-mozgalmat. Célja: a családok olyan közösségeinek összehozása és együtt-tartása, akik egymás után, a hónap minden napján – családon belül – egy órát imádkoznak. Ezért 30 családot kapcsolnak egymáshoz, akik vállalják ezt a – havonta egyszeri, de minden hónapban ismétlődő – imaórát. Az óra kitöltésére meghatározott ima-programot állítottak össze, benne dicsőítő-, hálaadó-, engesztelő- és kérő-imádsággal, Szentírási részletekkel és könyörgésekkel. Az imádságok a család ima-életének és egész közösségi-életének elmélyülését, Istenbe-kapcsolódását szolgálják. – A szentórát minden egyes család a saját otthonában végzi, de az ima-közösség bármely tagja részt vehet a közös imádságban. – Kisebb helyen egy ima-közösség működik, de nagyobb helységeken, városokban, nagy egyházközségekben több ilyen ima-közösséget is sikerült egybekapcsolni.

Ezeknek az ima-közösségeknek tagjai jelentkezhetnek lelkigyakorlatra, melyet – család-centrikus formában – a szerzetes-közösség tagjai vezetnek. – Család nélküli, egyedül álló személyek is bekapcsolódhatnak mozgalmukba. Ők első sorban a nagy-családokat segítik hétköznapi-, és ima-életükben, és részt vesznek abban. – (Többgyermekes családukat, amíg a gyermekek kicsik voltak, nyáron több ízben kisegítette ilyen szerzetes-nővér, teljes szabadságát feláldozva, velünk élt, dolgozott és imádkozott.) – Hazánk nagy városaiban és Budapesten nagyon szép eredménnyel működnek a családi-szentóra ima-közösségek. Igen jó lenne, ha minél jobban elterjedne hazánkban családjaink között ez a vallási mozgalom.

Házastársi-hétvége mozgalom.

Tudomásom szerint Kanadából származott át hazánkba ez a vallási mozgalom, mely a keresztény házasságokkal való rendszeres lelki foglalkozást tűzte ki céljául. Eszköze: a házaspárok hétvégi együttléte, ezen belül a házastársak egymás iránti nyitottságának, egymás problémái mélyebb megértésének fokozása, és a megoldáshoz Isten segítségének kérése. Egyszersmind hasonló házastársak és az ő problémáik megismerése is a cél. – A lelki-vezető előadása és az elmélkedések ebben az irányban adnak eligazítást. Konkrét formában: a lelki-vezető indítása alapján írásban – levél formájában – közlik a házastársak egymással problémáikat, keresnek megoldást a saját és a család nehézségeinek megoldására. Elhatározásaikat – közösen – írásban fektetik le. A szentgyónás és szentáldozás pedig az elhatározások megerősítését szolgálja.

A házasság-hétvége mozgalom már eddig is szép eredményeket ért el. Jó lenne ezt olyan módon fokozni, hogy – egyházmegyénként létrehozva ilyen centrumot – több család számára lenne elérhető ez a lelki-erőforrás. – (Utolsó tudomásom szerint két lelkigyakorlatos házban és néhány Budapest-környéki plébánián lehet részt venni ebben a lelki-megújulásban.) –

Problémát jelent viszont a gyermekek felügyeletének megoldása az ilyen hétvégeken, mert nehézséget okoz – különösen nagy-családoknál – a gyermekek ellátása a szülők távollétében. – Megoldást jelentene, ha a gyermekek is mehetnének a szülőkkel együtt, a gyermekek

számára külön foglalkozásokat rendezhetnének, a szülőkért és a családért végzett imákkal egybekötve. – Ezzel családi-hétvégévé lehetne tenni a mozgalmat. – Igen hatékony lenne a családi-szentóra mozgalommal összekapcsolva.

Bíró Püspök Úr munkája a családokért.

Külön meg kell emlékeznünk Bíró László Püspök Úrról, aki kiemelkedő példát mutat a magyar családok érdekében végzett munkában. – Igaz, ő a Magyar Püspöki Kar megbízottja a család-gondozásra. – Múltját tekintve: Pécsen ő volt a legeredményesebb a fiatal házasságokkal való foglalkozásban, családjaik lelki-gondozásában. Ezt folytatta püspöki hivatásában is. – Külön foglalkozik – hetenként – fiatal felnőttek oktatásával, házasságra történő előkészítésükkel. – A katolikus médiában rendszeresen jelennek meg írásai, hallatja szavát a családi élettel kapcsolatos problémák tárgyalásával, reális útmutatást ad a meglevő súlyos nehézségek orvoslására. – Ugyanakkor a papnövendékeket – mint a Központi Szeminárium Rektora – előkészíti a családokkal való intenzív foglalkozásra. A szemináriumba visszalátogató fiatal papokkal nemcsak lelki-problémáikat beszéli meg, és nehézségeik megoldásában nyújt segítséget, hanem külön irányítja a család-pasztorációjukat is.

Nagyon fontos lenne, ha minden Egyházmegyében külön személy – pl. megfelelő tudású és keresztény világnézetű, családos férfi – foglalkozna a családi problémákkal és család-pasztorációs kérdésekkel. Bíró Püspök Úr bizonyára szívesen és szeretettel megosztaná velük bőséges tapasztalatát.

Családi-ünnepek megtartása.

Mint lehetőség, most van kialakulóban. Célja az, hogy a családok – vallási ünnepeinken túlmenően – a család ünnepeit bensőségesen megüljék. Elég sok családban meg szokták ünnepelni a születés- és névnapokat, a házassági évfordulót. Ezt kellene kibővíteni a keresztlők, bérnálások, első-szentáldozások megünneplésével, ezek évfordulójáról pedig a család közös-imájával történő megemlékezéssel. – Hozzá lehetne kapcsolni vallásunk nagy ünnepeinek és szent időszakjainak – ádvent, Karácsony, nagyböjt, Húsvét, Pünkösd, Nagyboldogasszony, Szent István király, Mindenszentek és halottak-napja – családi megemlékezését. Mindezt – egy-egy alkalommal – össze lehetne kapcsolni vérségi-, vagy kegyelmi-nagycsaládok közös megemlékezésével, esetleg közös ünneplésével. – Az ünneplések forgató-könyvét meg kellene írni hozzáértő szülők közreműködésével, benne énekekkel, versekkel, prózai írásokkal. Jó lenne kisebb családi-játékokat is kidolgozni – pl. Szállást keres a Szent-család; Pásztorjáték, vagy Betlehemes-játék; stb. – A családi ünneplést összekapcsolva az előzőekben említett vallásos-mozgalmakkal, lassan gyarapodó és színes családi-ünnepléssé bővíülhet.

Mindezek – és még a családi- és nagycsaládi-közösségekből kinövő más, további vallásos-mozgalmak – nagyon segítenék a családi-közösségeket stabilizálásukban, szeretet-közösségi elmélyülésükben, nem beszélve arról, hogy a gyermekek számára – és valljuk be őszintén: a felnőttek számára is – izgalmas és várva-várt esemény lenne egy-egy családi ünnep. – Ezek kedvelté tennék a családi-imaórát is, mert tudná mindenki, hogy ezek szorosan egybe tartoznak, és a közösségben jelenlevő Üdvözítő, a közösséget szeretet-kapcsával összefűző Szentlélek bőséges áldásával, kegyelmével megadná a családi kis- és nagy-közösségeknek a szeretetet, a békét és az örömet a Szentháromságban.

B e f e j e z é s.

Magyar családaink válságában keresztény családjainknak kell azoknak lenni, akik közösségükben tükrözik a Szentháromság családi-életét, és ahol megvalósul Názáret és a Szent-család példája. – A keresztény családoknak kell lenniük azoknak, akiket „látván dicsérik az Atyát, aki a mennyekben van”. – A keresztény családok kis- és nagy-közösségeinek kell hitelessé tenni a családi-életet, nekik kell bizonyítaniuk, hogy a család nem elavult fogalom és túlhaladott álláspont, hanem a Harmadik Évezredben is bizton épülhet rá, – mint alapra, – nemzet, társadalom. És biztos alapját képezi egyházi-közösségeinknek, magának az Egyháznak, akinek Krisztus megígérte: „Veletek vagyok a világ végezetéig!”

Igaz, arra nincs garancia, hogy a magyar Egyház és a magyar Haza megmarad „a világ végezetéig”. – Hány virágzó egyházi közösség pusztult el a történelem folyamán Észak-Afrikában és Kis-Ázsiában! – Hány nép tűnt el idők folyamán a történelem süllyesztőjében! – Csak keresztény családaink, családi-közösségeink igaz élete alapozza meg reményünket arra nézve, hogy az újabb évezredben is megmarad magyar Hazánk és magyar Egyházunk.

Ebben a tudatban építsük megújuló és megújult családi-közösségeinket. Bizonyosak lehetünk abban, hogy Krisztus szeretete név szerint számon tart bennünket, ha hűségesen kitartunk családi hivatásunkban, és olyan gyermekeket igyekszünk felnevelni, akik életük céljának tekintik a keresztény család-ideál: a Szent-család követését. – És hogy ez valóban így van, azt a Jelenések Könyve igazolja:

„A győztesnek rejtett mannát adok és egy fehér követ. A kövön új név van, melyet senki más nem ért, csak aki megkapja.” (Jel 2. 17.)

III. KIEGÉSZÍTÉS: MAGYARSÁG-TUDAT ÉS KERESZTÉNY TÁRSADALOM.

Széchenyi, a „legnagyobb magyar”, önérzetes és öntudatos magyarságot kívánt minden magyartól, és országunk felvirágozását „a kiművelt emberfők sokaságától” remélte. – A magyarság kérdésében Kerkai Atya volt Széchenyi leghűségesebb követője: az Atya volt az, aki „a magyarság-tudat és a keresztény magyar társadalom” érdekében a legtöbbet tett a XX. században. Nem csoda tehát, ha Széchenyi után a legnagyobb magyarnak kell tartanunk Kerkai Atyát, a kereszténység szempontjából pedig – úgy vélem – nem volt nagyobb apostola a magyarságnak Szent Gellért óta.

Kerkai Atya negyedik program-pontja: „Vállald öntudatosan magyarságodat!” – Végrendeletének megrázó szavai pedig: „Életem-halálom egyetlen szerelme a magyar Haza és a magyar Nép volt.” – Ezek nem üres szólamok! Egy egész élet áldozatos munkája, a fegyház szenvedései, a halálos betegség kínjai, és keserve van mögötte, és a keresztény Magyarországért felajánlott – vértanúnak mondható – halála. – Ki tud felmutatni ennél több bizonyítékot, vagy akár csak ennyit?

Mit jelent Kerkai Atyánál a „magyarság-tudat”? – Ő az Őrség szülötte: 8 dédszülője közül 6 az Őrségből származott. Tehát tudta, hogy mi a magyar élet és mi a magyar sors: Nyugat és a Kereszténység védelme. Mert ez volt az Őrség élete és sorsa. A török másfél évszázada alatt állandó harc a keleti idegenekkel, utána harc a földdel és a nyugati idegenekkel, hogy életben maradjanak, és magyarok maradjanak. Így maradt az Őrség és lakói a legmagyarabb vidéke és a legmagyarabb lakossága az országnak. És ugyanakkor a legkeresztényibb is. – De ezt a magyarságot és kereszténységet megőrizte az Őrség a kommunizmus 45 éve alatt is, hiába volt az orosz szurony és a mögötte megbúvó ateista-kommunizmus... – A „magyarság-tudat” Kerkai Atyánál nemcsak a magyar önérzetet, öntudatot és önvállalást jelentette, hanem egyben keresztény önérzetet, öntudatot és önvállalást: a kettő teljesen eggyé forrt az Atyában.

Mit jelent Kerkai Atyánál a „keresztény magyar társadalom”? – Jelenti a keresztény magyar egyént, a keresztény magyar családot, a keresztény magyar családi-közösséget és a keresztény magyar családi-közösségek Szövetségét. – Ez a keresztény magyar társadalom az Őrségben az Árpád-kori templomok körül kialakult közösségekre nyúlik vissza. Ezek körül az Árpád-kori templomok körül alakultak meg azok az egyházi iskolák, amelyek áldozatos, önfeláldozó magyarokat neveltek. Olyan magyarokat, akik keresztény magyar családokat és családi közösségeket hoztak létre, és azokat arcuk verejtékével táplálták, drága vérével védelmezték. – Ha valaki ma elmegy az Őrségbe, még mindig megtalálja az Árpád-kori templomokat, a templomok körüli vallásos közösségeiket, és a „szereket”, ahol a családi-közösség lakott, nevelte gyermekeit, tenyésztette állatait és közösen művelte meg a családi-közösség földjét.

Mikor az Őrséget látjuk és megismerjük, elképzelhetjük, hogy a XX. század elején és a múlt századokban milyen is lehetett az Őrség képe, „magyarság-tudata” és önálló „magyar keresztény társadalma”. Akkor kezdjük megérteni, hogy mit akart Kerkai Atya a régi parasztfiatalok egyesületeiben, azok Népfőiskoláiban, a tervezett Telepes-falvakban, később a Falu-Manrézában megvalósítani: gyermekkorának Őrségét, de magas kulturális, társadalmi és gazdasági szintre felemelve; az Őrség „keresztény társadalmát”, a keresztény magyar családi-közösségeket, beoltva a jezsuita „SZENT-IGNÁCI LELKISÉGGEL”.

A régi parasztfiatalisági egyesület – a KALOT – megindulásának 70 éve óta sok minden megváltozott Hazánkban, első sorban a magyar paraszti társadalom. Azt életre hívni és azokkal az eszközökkel dolgozni, mint 70 évvel ezelőtt, ma már képtelenség, nem is szabad ebben az irányban erőfeszítéseket tenni. – Azonban a „magyarság-tudat” és a „keresztény magyar társadalom” aktuálisabb, mint valaha. Ezért dolgozni igazi keresztény feladat, ennek a megvalósításán fáradozni, ezért áldozatot hozni valódi „Kerkai Atya-féle” munka, melyet a megújulóban levő kereszténységnek feltétlenül vállalnia kell.

De hogyan?

A „magyarság-tudatot” három lépcsőfokban élhetjük meg.

– A magyarság-önérzete jelenti azt az érzelmi beállítottságot, amellyel nemzetünk felé fordulunk, és érzelmileg éljük meg magyarságunkat: történelmében; népiségében – mese és mondavilágában, népdalában és népzenejében, népi-táncaiban és népi-játékaiban – tájegységeinként; tudományában és művészetében; stb. – Ez az önérzet igen lényeges, annál is inkább, mert abban a bizonyos 45 évben elvették nemzeti önérzetünket és akkor is – de sajnos most is – tőlünk idegen értékek felé fordították főleg fiatalságunk érdeklődését. Nem beszélve arról, hogy az érzelmi magatartáshoz ateizmus kapcsolódott, melynek gyökerei ma is jelentősek. Holott a magyarság önérzete a kereszténységben gyökerezik és élményei – legtöbbször – vallási élmények is.

– A magyarság-öntudata jelenti azt a tudati és törekvési állapotot, melyben teljes öntudattal fordulunk nemzetünk felé, és úgy éljük meg magyarságunkat: kultúrában, társadalmi és gazdasági életben. – Az öntudat elsődlegesen a minden irányban „kiművelt emberfőt” jelenti, és a „kiművelt emberfők sokaságát”, melynek segítségével műveltségében, szociális és gazdasági viszonylatában olyan magasra emelkedik a nemzet, amely magasságot eddigi történelme folyamán még nem ért el. – A „kiművelt emberfők sokaságára” való törekvés annál indokoltabb, mert az utolsó fél évszázad műveltségében leszállította, megalázta nemzetünket. Abban a bizonyos 45 évben ugyanis alacsonyabb műveltségű népet kellett példaként elfogadnunk. Ennek hatása a növekvő analfabetizmusban is megmutatkozott, valamint az ateizmus jelentős térhódításában, holott a magyarság öntudata a keresztény hitbe ágyazódott: keresztény hitünk, magyar Szentjeink és a keresztény műveltség révén kiemelkedő Nagyjaink képezték – első sorban – a magyarság öntudatának alapját.

– A magyarság-önvállalása: a magyar-lét, a magyar-sors, a magyar-felelősség és a magyar-küldetés, mely 1000 éven keresztül irányító csillaga a magyar nemzetnek, magának a népnek és kiemelkedő nagyjainak, az mindig a keresztény-lét, a keresztény-sors, a keresztény-felelősség és a keresztény-küldetés volt. – Ez a nemzeti önvállalás – természetesen a keresztény-önvállalással együtt – volt Kerkai Atya lelkiületének alapvető vonása, ezt plántálta munkatársaiba és ezt akarta megvalósítani a paraszt-ifjúsági Egyesületen keresztül az egész magyar parasztságban. Hogy nem adatott kellő idő hozzá? – arról nem Ő tehetett. Hogy építményét az ateista-kommunizmus romba döntötte? – arról sem Ő tehetett. – De hogy újra felépítjük-e a magyarság önérzetét, öntudatát és önvállalását, arról már mi tehetünk! Mert az Atya megmutatta az utat számunkra és „odaátról folytatja földi hivatásának teljesítését” a mi megsegítésünkre, mint végrendeletében írta.

A „magyar keresztény társadalom” az előzőeken épül fel.

– Az egyén nemzeti-önérzetén, öntudatán, önvállalásán. – Csak ilyen – és erre törekvő – egyéneknek van helye a magyar keresztény társadalomban, mert csak az ilyen lelkiülettel rendelkező személyek tudják felépíteni a magyar keresztény társadalmat.

- A család nemzeti-önérzetén, öntudatán és önvállalásán. – Csak az ilyen – és erre törekvő – családoknak van helye a magyar keresztény társadalomban, mert csak az ilyen lellekkel rendelkező családok tudják felépíteni a magyar keresztény társadalmat.
- A családi-közösségek nemzeti-önérzetén, öntudatán és önvállalásán. – Csak az ilyen – és erre törekvő – családi-közösségeknek van helye a magyar keresztény társadalomban, mert csak az ilyen lellekkel rendelkező családi-közösségek tudják felépíteni a keresztény társadalmat.
- A családi-közösségek Szövetsége lenne a betetőző építőkő a „magyar keresztény társadalom” épületében. – (Kerkai Atyának szinte legnagyobb bánata volt, hogy ebben az irányban nem sikerült komoly lépéseket tenni. Pedig lényegesnek tartotta volna, hogy a magyar és keresztény családok – a közösségeken túl – közösségi-szövetségbe tömörüljenek. Ennek a megindítását megakadályozta 1949. évi letartóztatása és évtizedes fegyházbüntetése, melyet követően minden nyilvános szerepléstől eltiltották.)

A „magyar keresztény társadalom”-nak ezek az építőkövei valójában még nem alakultak ki. – Az egyének és a családok „magyarsága és keresztény önazonossága” – bizakodunk – a megújuló-kereszténység révén most már kialakulóvá válik. – A „magyar és keresztény családi-közösség” – az Őrség hagyományainak mintájára – valamint a „magyar és keresztény családi-közösségek Szövetsége”, mint teljesen új építőkő, az eljövendő évtizedekben várja kialakulását és teljessé válását. – (Talán a meglevő Nagycsaládok Szövetsége szolgálhatna szervezeti és szervezési útmutatóként.) – Csak az ilyen családi-közösségek és azok Szövetsége tudják felépíteni a magyar keresztény társadalmat. – Lehet, hogy mindez pillanatnyilag ábránd csupán. – Azonban Kerkai Atya imájának segítségével és mindannyiunk állandó törekvésével – megvalósítható.

„Vállald öntudatos keresztény magyarságodat!” – így szól Kerkai Atya negyedik program-pontja. – Ha igazán akarjuk követni a négyes-programot, akkor a negyedikről sem feledkezhetünk meg, azt is meg kell valósítanunk. – És Isten segítségével, Kerkai Atya közbenjárásával, kitartó erőfeszítésünkkel meg is tudjuk valósítani.

IV. KIEGÉSZÍTÉS: A DÖNTÉS-ELŐKÉSZÍTÉS ÉS DÖNTÉS A KERESZTÉNY NAGYKORÚSÁG JEGYÉBEN.

Megjegyzés: Következő KIEGÉSZÍTÉS kapcsán igyekszem bemutatni, hogy a modern tudományok segítségével hogyan és mi módon lehet megközelíteni és megfogalmazni keresztény meggyőződésünkhöz alapvetően hozzátartozó problémákat. – Természetesen ez nem mindenki számára járható út, de megnyugtathat mindnyájunkat az a tudat, hogy a modern tudományok – és azok felhasználása – nincsenek ellentmondásban keresztény meggyőződésünkkel.

BEVEZETÉS.

A II. Vatikáni Zsinat ideje óta keresztény nagykorúságról beszélünk, de hitbeli tudásunk, vallási életünk és keresztény erkölcsi magatartásunk – jórészt – továbbra is a régi kategóriák szerint és a Zsinat előtti szinten mozog. – Talán csak az a különbség, hogy nagyon sokan kihullottak a régi „látszat-keresztények” közül. Voltak ugyanis, akik karriert reméltek a vallástól való elszakadás – vagy a vallással való szembefordulás – révén, mások nem bírták a kommunista évtizedek nyomását. – A vallási életet élők közül az 50 éven felettiek, bár öntudatban és a kegyelmi élet gyakorlásában sokat fejlődtek, sajnos nagyon keveset törődtek – vagy törődhettek? – az alattuk levő korosztályokkal. Az 50 év alattiakat, a jelenlegi szülőket vagy nagyszülőket, teljesen lekötötte az anyagiakért való küzdelem, elmaradtak a templomból, gyermekeik vallási életével szinte semmit sem törődtek. A fiatalok egy része, bár rengeteg jóindulatot és törekvést mutatnak, ugyanakkor „konfúz” fogalmakat hoznak magukkal és valami „hiperszenzuális” élményt keresnek a vallás keretén belül. – Mindez nem nevezhető keresztény nagykorúságnak.

A keresztény nagykorúságnak elsődleges ismérve: az értelmi alapon és szabad választáson nyugvó, az egyházi tanítóhivatallal összhangban levő döntések és azok megvalósításának sorozata. Ezt követi aztán a döntések során kialakult keresztény meggyőződés és magatartás, melyet kísér – vagy nem kísér – érzelmi megnyilvánulás vagy élmény, az már az egyén pszichikai adottságaitól és az isteni kegyelemtől függ. De feltétlen velejárója a krisztusi-közösséghez való tartozás megélése. – Ez három fokozatban történik.

– Krisztusi élet-közösség: „Ahol ketten-hárman összegyűlnek az én nevemben, én ott vagyok velük...”

– Krisztusi ige-közösség: „Az én szavam élet és igazság...”, vagyis az Ige hallgatása az élet és igazság-közösség Krisztussal.

– Krisztusi asztal-közösség: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, az bennem vagyon és én őbenne...”, vagyis az asztal-közösség egyszerre élet-, az ige- és az asztal-közösség Krisztussal.

Ez a teljes-közösség Krisztussal az igazi keresztény nagykorúság, melynek a döntés – a szabad választás – értelmi és akarati folyamata nélkülözhetetlen tartozéka. – A következőkben ezekkel kívánunk foglalkozni – természetesen a teljesség igénye nélkül.

(Megjegyzés: Elnézést kell kérnem azért, hogy a keresztény tudományban és vallásos irodalomban alig, vagy egyáltalán nem használt fogalmakkal is dolgozom, így információelméleti és vezérlélméleti – kibernetikai – megfogalmazásokkal. – Abban se találjon senki kivételt, hogy a lelkiélet egyik klasszikusához: Loyolai Szent Ignáchoz nyúlok vissza, aki hallat-

lan érzékkel, – mondhatni: modern pszichológusokat meghaladó módon – tárgyalja a lelkiélet szinte legfontosabb folyamatait, így a döntés-előkészítés és szabad választás folyamatát.)

1. A döntés-előkészítés, mint információs-folyamat.

Az ember életútján – hasonlóan a közúti közlekedéshez – adódnak útelágazások, útkereszteződések, amikor dönteni kell arról, hogy milyen irányban történjen az út folytatása. – A közlekedésben ezt a döntést megkönnyítik az autótérképek, útjelző-táblák. Az emberi életben azonban a döntést – az út folytatásának megválasztását – komoly tevékenységek sorozatának kell megelőznie. Ezt a tevékenység-sorozatot nevezzük döntés-előkészítési folyamatnak.

Milyen tevékenységekből áll a döntés-előkészítési folyamat?

– Először: A különféle alternatívák felállítása. Ez azt a horizontális – vagyis vízszintes-síkban elhelyezett – értelmi tevékenységet jelenti, melynek segítségével képessé válik az ember az adott helyzetben – ezt a helyzetet nevezzük döntési-csomópontnak – az elé táruló lehetőségeket gyakorlati és elméleti szempontból felismerni és megfogalmazni.

– Másodszor: Az alternatívák vertikális – vagyis függőleges-síkban történő – vizsgálata. Ez az az értelmi tevékenység, melynek segítségével kiszűri az ember a mélyebben fekvő alapvetőbb alternatívákat. Tehát a gyakorlati és elméleti alternatívák mögött – és mélyén – a természettudományos és ontológiai – léttani – alternatívák keresését, megfogalmazását és vizsgálatát jelenti.

– Harmadszor: Az alternatívák és motiválásuk. Ez ugyancsak értelmi tevékenység, mely az előzmények oldaláról közelíti meg és indokolja az alternatívák mindkét – horizontális és vertikális – fajtáját.

– Negyedszer: Az alternatívák belehelyezése a lét- és értékrendbe. Itt ontológiailag és erkölcsileg – etikailag – közelítjük meg az alternatívákat. Ebben a tevékenységben lényeges, hogy primátust – elsőbbséget – adjunk a természettudományos, léttani és etikai alternatíváknak.

(Megjegyzés: Az alternatívák természettudományos szempontból az alapvető törvényszerűségeket jelentik. – A közönséges szóhasználatban – és ide kell sorolnunk még a bölcséleti szóhasználatot is – az alternatíva a kettő vagy több lehetőséget, az esemény két vagy több lefutási lehetőségét jelenti. – Az alternatívák közé kell sorolnunk – még pedig a legjelentősebb mértékben – a transzcendenciával – a természetfölöttivel – kapcsolatos alternatívákat. Ha ugyanis a teljes-emberi döntések előkészítését akarjuk megfogalmazni, akkor a transzcendenciával kiegészült – integrális – emberi létet és ennek minden jelentős alternatíváját figyelembe kell vennünk.)

A döntés-előkészítés – fentiek alapján – teljes egészében értelmi folyamat. Igen nagy baj az, ha a tudati folyamatot a biológiai szubsztrátumnak – az ember testi mivoltának – természeti jelenségei: az érzéki benyomások vagy az érzelmek döntően befolyásolják. Természetesen ezeknek a jelenségeknek belejátszása a döntés-előkészítés folyamatába, mint általában valamennyi tudati és törekvési folyamatba, teljesen kiküszöbölhetetlen. Ezért szükséges az állandó és szigorú értelmi kontroll a döntés-előkészítés egész folyamatában. – Itt válik nyilvánvalóvá a transzcendentális, léttani, etikai és természettudományos alternatívák primátusa, ezeknél ugyanis – ha nem is lehetetlen – nehéz elképzelni az érzéki és érzelmi befolyásoltságot.

Miért kell elsődlegesen információs-folyamatnak tekintenünk a döntés-előkészítést? – Mert a döntés-előkészítés

- az információknak gyűjtése és értelmezése;
- az információknak – a célnak megfelelő – rendezése és tárolása;
- az információknak – a célnak megfelelő – felhasználása;
- az információknak – szükség szerinti – átadása és továbbítása;
- az információk tartalmának – a tárolás, felhasználás, átadás során való – megvédése;
- az információknak – szükség szerinti – továbbfejlesztése az információ természetének megfelelően.

Ezek mind bizonyos információ-elméleti ismereteket tételeznek fel. Ezért a döntés-előkészítés első lépéseként bizonyos fokú információ-elméleti előkészítést igényel. Nem ugyan a szó matematikai értelmében, hanem pszichológiai és etikai értelemben feltétlenül. Hozzászámítva a teljes-értékű – integrális – humanizmust, tehát a transzcendenciával kiegészült teljes-emberi magatartást.

Itt szeretném felhívni a figyelmet a TRANSZCENDENS – természetfölötti – INFORMÁCIÓRA, melyet a BIBLIA, számunkra keresztények számára – főleg – a KRISZTUSI EVANGÉLIUM hordoz magában. A transzcendens-információ tudatos és megfelelően értelmezett használata nélkül – a legmagasabb információ-elméleti képzettség ellenére – elképzelhetetlen számunkra a nagykorú keresztény döntés-előkészítés. – Ezek által válik döntés-előkészítésünk teljes-értékű információs-folyamattá.

2. A döntés-előkészítés, mint kibernetikai – vezérlési – folyamat.

A következők megértése céljából először vezessük be és értelmezzük a kibernetikai-rendszer fogalmát.

Kibernetikai-rendszer: Alapkonceptión – tehát alapelgondoláson és alapösszefüggéseken – felépülő, alaptörvények szerint működő rendszer; célra irányult tevékenységet végez; meghatározott nagyságrendet kell elérnie a rendszernek, melyben érvényesül a szabályozás és vezérlés, az önkontroll és az önfejlesztés; az egész rendszer hierarchikusan épül fel, működik a rendszerben a belső és külső kommunikáció.

(Megjegyzés: Valójában a meghatározásnak minden fogalma magyarázatra szorul.

- Alapkonceptió: Olyan elgondolás és azzal összefüggésben levő lényeges kérdés-csoport, mely képes egy rendszert megalapozni, és eredményesen működtetni.
- Alaptörvények: Olyan természetes vagy természetfölötti törvényszerűségek, melyek az alapkonceptió eredményes működését biztosítják.
- Célra-irányultság: Az alapkonceptiónak megfelelő és annak működési végeredményét – azon belül részeredményeit – célzó cél-rendszer.
- Meghatározott nagyságrend: A rendszerelmélet alkotói szerint nem minden nagyságrend képes kibernetikai-rendszert működtetni. Neumann János, világhírű matematikusunk szerint, az ezres nagyságrendet meghaladó rendszerek képesek csupán pszichikai működésre, alatta csak biológiai rendszerek lehetségesek.
- Szabályozás és vezérlés: A kibernetikai-rendszer alapfunkciói, melyek közül a szabályozás mennyiségileg, a vezérlés viszont minőségileg irányítja a rendszer működését.
- Önkontroll: A kibernetikai-rendszernek az a részrendszere, mely a többi részrendszer és az egész kibernetikai-rendszer előírás szerinti működését ellenőrzi.

- **Önfejlesztés:** A kibernetikai-rendszernek olyan speciális részrendszere, mely a működő törvényszerűségek alapján saját hatóképességét növelni képes.
- **Hierarchia:** Az egész rendszert összetartó, belsőleg irányító energetikai és információs egység, mely kifelé is képviseli a rendszert. A kibernetikai-rendszernek fő összetartó és irányító egysége.
- **Kommunikáció:** A rendszeren belüli, a részrendszereket összekapcsoló információs hálózat.)

Minden kibernetikai-rendszerben a vezérlésnek lényeges jellemzője és szükséges feltétele a döntéshozatal-folyamata. Ez feltételezi a döntés-előkészítést, végső fokon pedig tartalmazza a döntést, vagyis a szabad választást. Mindezeket azonban a kibernetikai-rendszer megfelelő célra-irányultságával. Ez azt jelenti: a döntés-előkészítés és döntés a megvalósításban kap értelmet.

Természetesen a döntés-előkészítés elsősorban információs-folyamat. Ezért lényeges az, hogy valódi információk, tehát a döntés tárgyára vonatkozó objektív információk birtokába jussunk. Az információs-folyamat során – a kibernetikai-rendszernek megfelelően, minthogy a döntés a megvalósításban kap értelmet – a vizsgálódásnak ki kell terjednie

- a megvalósítás lehetőségeire;
- a várható eredményekre;
- mindezek várható következményeire.

Ez viszont már több mint egyszerű információs-folyamat, mert a lehetőségek és várható következmények „extrapolációjával” – előre és kifelé való vetítésével – kísérel meg a rendszer célra irányítását.

A döntés-előkészítés akkor lesz igazán része a kibernetikai-folyamatnak, ha

- a teljes rendszert, jelen esetben a természetfölöttivel kiegészült teljes-embert;
- egész léttartalmával: létevel, sorsával, felelősségével és küldetésével;
- minden természetes és természetfölötti relációjával;
- egész – ugyancsak természetes és természetfölötti – cél-rendszerével – figyelembe veszi, és megvalósulásában előmozdítja.

3. A döntés-folyamata.

Mielőtt magáról a döntésről – vagyis a szabad választásról – beszélnénk, és azt meghatároznánk, vezessük be és értelmezzük a paraméter, a szabadságfok, a kényszerfeltétel és magának a szabadságnak a fogalmát.

A paraméter – rendszerelméleti megfontolás alapján – valójában az ember tudatbeli-, törekvésbeli- erkölcsbeli összetevőit, illetve állapothatározóit jelenti. – Itt a paraméter: a rendszer állapothatározója, mely adott időpontban – a megfigyelés időpontjában – állandónak tekinthető.

Szabadságfok: azoknak a lényeges összetevőknek a száma, amelyek szükségesek és elégségesek ahhoz, hogy egy rendszer állapothatározóit és állapotváltozásait jellemezni tudjuk.

Kényszerfeltétel: valamely rendszer állapotváltozásait korlátozó tényezőnek megfogalmazása. Minden egyes kényszerfeltétel csökkenti a rendszer szabadságfokainak számát, ezzel állapotváltozásának lehetőségét.

Szabadság: egyrészt jelenti a kényszerfeltételektől való minél nagyobb mentességet, másrészt az állapothatározóknak – a paramétereknek – minél szabadabban történő meghatározását, vagy azoknak – a lehetőség szerinti – megválasztását.

Minden életelőtti, élő és pszichikai rendszer rendelkezik szabadságfokokkal, azokat korlátozó kényszerfeltételekkel és – mindezeknek megfelelően – bizonyos fokú szabadsággal. – (Igen nagy valószínűséggel nemcsak a természetben – a szubtranszcendenciában – előforduló rendszerek, hanem a transzcendens rendszerek is rendelkeznek szabadságfokokkal és azoknak megfelelő szabadsággal. A Biblia megemlíti több helyen is az „angyali-karokat”, ezek – minden valószínűség szerint – a szabadságfokok számában, ezáltal a szabadságban és a „tökéletességben” állnak a lét- és értékrendben magasabb fokon.)

Választás-szabadsága: a tudati struktúraszintnek az a képessége, amellyel a tudatos létező – a kényszerfeltételek egy részétől bizonyos fokig mentesen – dönteni képes
– a közel egyenlő valószínű események közül az egyik bekövetkezése mellett;
– az egymástól eltérő valószínűségű események közül a kisebb valószínűséggel rendelkező bekövetkezése mellett;
– sőt: az érvényes természettörvénnyel vagy erkölcsi törvénnyel való szembefordulás és tartós szembehelyezkedés mellett is.

Ez a választási-szabadság – vagyis döntés – emberi mivoltunknak legértékesebb birtoka, ennek folyamatát megismerni, ezzel helyesen és felelősséggel élni, valójában ez, amiért érdemes embernek lenni.

A döntés – választás – folyamata a következő:

- értelmi tevékenység az alternatívák vizsgálatára és értékelésére;
- értelmi tevékenység az objektíve és ontológiailag értékesebb alternatíva kényszerfeltételeinek csökkentésére, és azoknak – a lehetőség szerinti – kiküszöbölésére;
- értelmi tevékenység a szabadságfok-szám növelésére az állapothatározók szabadabban történő megválasztásához;
- pszichikai – értelmi, és egyben érzelmi – tevékenység az objektíve és ontológiailag értékesebb alternatívára történő „ráhangolódás” érdekében;
- a teljes-ember – minden állapothatározójával együtt történő – mozgósítása az objektíve és ontológiailag értékesebb alternatíva „élményszerű” megragadására;
- szabadon történő döntés, vagyis maga a szabad választás;
- utasítás kiadása a természetfölöttivel kiegészült teljes-ember számára a döntés megvalósításához, tehát a megvalósítási-folyamat megindítása.

Mi tehát a döntés, vagyis a szabad választás?

Nem más, mint értelmi, törekvési és erkölcsi alapon működő, a teljes-embert – minden állapothatározójával együtt – igénybevevő folyamat. A helyes döntés-előkészítés eredményeit mindenképpen felhasználja, és ezek segítségével indítja be a végrehajtást, hogy a teljes-embert – természetes és természetfölötti viszonylatban egyaránt – új energiaállapotba hozza.

Ez a meghatározás egyben választ arra is, hogy milyen lehet a döntések minősége.

- A döntés-előkészítéstől és az alternatíva-felismeréstől függően lehet
  - = előkészítetlen vagy előkészített;
  - = megalapozatlan vagy megalapozott;
  - = részleges vagy teljes;

- = naiv vagy reális.
- Az alternatívák objektív és létrendbeli – ontológiai – értékétől függően lehet
- = szubjektív vagy objektív;
- = egyéni vagy közösségi;
- = jó, rossz vagy közömbös;
- = pusztán értelmi vagy a teljes-embert mozgósító;
- = a természet-rendjére vagy a természetfölötti-rendre is vonatkozó.
- A végrehajtás eszköz-rendszere szempontjából a döntés-előkészítéshez hasonlóan – lehet
- = előkészítetlen vagy előkészített;
- = megalapozatlan vagy megalapozott;
- = részleges vagy teljes;
- = naiv vagy reális.

A döntés – a szabad-választás – emberi életünk szinte leglényegesebb folyamata, ezzel foglalkozni, és teljes részletességgel megismerni – helyes döntéseink érdekében – legfontosabb feladataink egyike. Ezt nem szabad soha elfelednünk, ez keresztényi kötelességünk.

4. A megvalósítás, mint a döntés-előkészítés és a döntés cél-oka.

A következőkben kizárólag a természetfölöttivel kiegészült teljes-ember, – mint kibernetikai-rendszer – önmagára vonatkozó döntéseinek megvalósításáról kívánunk beszélni.

A megvalósítás, mint a döntés-előkészítés és döntés cél-oka, a döntés kibernetikai-folyamatának jelentős része. – Lehet azonban a döntés folyamatának rész-folyamata is valamilyen „rész-megvalósítás”. Mint részfolyamat, általában a visszacsatolás révén jön létre. – (Ez a visszacsatolás – jórészt a folyamatba bemenő – input – adatok mennyiségi változtatását jelenti, ekkor szabályozásról beszélünk. Ez lehet pozitív-visszacsatolás, amikor az indító-paraméterek számát növeljük; negatív visszacsatolás esetében azokat csökkentjük. – Ha a paraméterek minőségét változtatjuk meg, az már vezérlési beavatkozás.) – Természetesen lehetséges az egész gondolkodás vagy cselekvés teljes alapkiindulását megváltoztatni, de ennek a valószínűsége igen csekély, alig fordul elő, mint pl. Saul megtérése.

(Megjegyzés:

A döntés megvalósításához szükséges módosításoknak leggyakoribb formái a következők.

- Szabályozási beavatkozás, amikor – paraméter-módosítás formájában – úgy alakítjuk az induló tevékenység intenzitását, hogy lehetőleg a döntés-előkészítés során megállapított várható következmény legyen elérhető.
- Vezérlési beavatkozás, amikor más indítékot adunk az induló tevékenységnek, hogy ez által az eredetileg megállapított eredmény legyen elérhető.
- Önkontroll területén történő beavatkozás, amikor a végrehajtási folyamaton belül a tevékenységeket és a rész-eredményeket speciális szempontok szerint ellenőrizzük. És ennek az ellenőrzésnek eredményeként hajtjuk végre a szabályozási vagy vezérlési beavatkozást.
- Önfejlesztési beavatkozás: a menet közben megváltozott feltétel-rendszernek és megváltozott körülményeknek megfelelően módosítja a végrehajtás folyamatát, és a hatékonyság növelése révén kedvezőbb vagy gyorsabb eredményt ér el.
- Hierarchikus beavatkozás, amikor a lét- és értékrendnek inkább megfelelővé tesszük a folyamat beindítását vagy lefutását. Első sorban akkor, ha ez nem teljesült előzőleg, vagy csak részben teljesült.
- Kommunikációs beavatkozás, ha a folyamat indulása, vagy lefutása, esetleg az eredmény megállapítása során – torzulás vagy értelmezési zavar, stb. következtében – kommunikációs-

zavar keletkezik. Ebben az esetben a kibernetikai-rendszer belső- vagy külső kommunikációjába kell beavatkozni, legtöbb esetben a visszacsatolást kell módosítani szabályozási vagy vezérlési beavatkozással.)

A megvalósítás csak abban az esetben lesz igazán része a kibernetikai-folyamatnak, ha

- ha a teljes rendszert, esetünkben: a transzcendenciával kiegészült teljes-embert;
- egész léttartalmával: létével, sorsával, felelősségével és küldetésével;
- minden – természetes és természetfeletti – relációjával;
- egész – ugyancsak természetes és természetfölötti – célrendszerével figyelembe veszi;
- ugyanakkor minden lehetséges – természetes és transzcendens – energiát igénybe vesz az egész kibernetikai-folyamat során: már az induló tevékenységnél, a folyamat lefutásánál, az eredmény ellenőrzésénél és értékelésénél.

5. A megvalósítás ellenőrzési-folyamata.

A kibernetikai-rendszer egyik igen jelentős rész-rendszere az ellenőrzési-folyamat.

Ellenőrzés: az a folyamat, mely a végrehajtás egyes fázisában mintát vesz le az addig elért eredményből, és azt összehasonlítja az – adott helyzetben és időpontban – elért eredménnyel. Ha az ellenőrzés eredménye kielégítő, engedi továbbfutni a folyamatot. Ellenkező esetben megállapítja az eltérés mértékét és okát, ezek alapján a folyamatot – az elérendő cél érdekében – megfelelő beavatkozással módosítja.

(Megjegyzés: Az ellenőrzés rész-tevékenységei így a következők:

- minta-levétel, ehhez az ellenőrzés rész-folyamatába be kell, hogy épüljön – előzőleg – az egyes végrehajtási-fázisok rész-eredménye, csak így lehet a levett rész-eredmény mintánál az eltérést megállapítani;
- minta-ellenőrzés és összehasonlítás, ez – természetes és természetfölötti – teljes-ember-voltunk megfelelő állapotainak ismeretéből és a „levett minta” – vagyis a tényleges értelmi, törekvési és erkölcsi állapottal való – megfeleltetéséből lehet aztán megállapítani az eltérést;
- rész-értékelés, ez az eltérés megállapítása alapján történik és valójában még nagyon messze van a végső értékeléstől. Azonban bizonyos következtetések levonására igen alkalmas, és az esetleges beavatkozások szükségességére figyelmeztet;
- a módosítás szükséges vagy sürgősen megállapítása mindig attól függ, hogy a rész-értékelés milyen eltérést mutat az előirányzott rész-eredménytől; ha ez az eltérés hiányt mutat, akkor pozitív-visszacsatolás válik szükségessé a szabályozó-rendszer révén, ellenkező esetben negatív-visszacsatolás szükséges; sürgősen akkor a módosítás, ha a megállapított rész-eredmény semmiféle eltérést nem mutat;
- a módosítást követő ellenőrzés annak a megállapításához szükséges, hogy helyes volt-e vagy helytelen, elegendő volt-e vagy kevés a visszacsatolós-módosítás.)

Az ellenőrző rész-rendszer működése igen fontos a kibernetikai-rendszerben, így a döntéselőkészítés, a döntés és a megvalósítás teljes folyamatában. Ennek a segítségével lehet – szükség szerint – gyorsítani vagy lassítani a végreható-rendszer működését, biztosabban megvalósítani a döntés célját. – Az ellenőrző-rendszer nélkülözhetetlen mindenütt, ahol döntéselőkészítés, döntés és megvalósítás történik: legyen az tanulás, tanítás, valamilyen mesterségbeli munka, tervezés, kivitelezés, irányítás vagy vezetés. – Hogy a transzcendens vonatkozásairól is beszéljünk: szentségek felvétele, szentségekhez való járulásra történő felkészülés, ima és elmélkedés, bűnök elleni küzdelem, erénygyakorlatok, halálra való felkészülés, stb. –

Mindezek kibernetikai-folyamatok, és ezeknek nélkülözhetetlen kelléke az ellenőrző-rendszer. – És mindezekhez – a rendszerhez is, az ellenőrzéshez is – Krisztus biztosítja a természetes és természetfölötti energiákat.

X X X

AZ EDDIGIEK ÖSSZEFOGLALÁSA.

A döntés-előkészítés és döntés – vagyis a szabad választás – kiegészítve a megvalósítással, embervoltunk legjelentősebb természetes és természetfölötti tevékenységének mondható, keresztény nagykorúságunknak legfontosabb megnyilvánulása. Természetesen csak abban az esetben, ha szabályos, minden feltételt kielégítő információs- és kibernetikai-folyamatokra épül. És ahol a teljes-ember, egész léttartalmával, minden természetes és természetfölötti relációjával, teljes-emberi célrendszerével részt vesz, és az egész folyamat során minden rendelkezésre álló természetes és transzcendens energiát felhasznál. – Vagyis: teljes-embervoltunk és a kegyelmi-rendbe épült teljes-emberségünk bekapcsolódik a döntés-előkészítés és a döntés – szabad választás – folyamatába.

6. A döntés-folyamatának metodikája.

Nem lényegtelen az emberi folyamatok szabályozása, vezérlése, ellenőrzése, de ugyanilyen lényeges bizonyos metodika kidolgozása és ennek a metodikának alkalmazása. Természetesen mindig tudatában kell lennünk annak, hogy a metodika valójában modell-alkotás, mert nem a konkrét esetekre és konkrét egyedekre vonatkozik, hanem az egyedi jegyeitől elvonatkoztatva azokat az általános gondolati és törekvési elemeket tartalmazza, melyek segítségével az ember megindulhat és eligazodhat az egyedi, csupán személyre – vagy konkrét csoportra – szabott problémák feldolgozásánál is.

A döntés-előkészítés folyamatában – a „Szent Ignáci-elvek” szerint – az alternatívák felállításánál abból az alapvető kérdésből kell kiindulni: „Tenni valamit, vagy nem tenni?” – A második alternatíva-csoportnál: „Ha tenni, akkor mit és miért?” – A harmadik alternatíva-csoportnál pedig: „Hogyan?...”

A fentiekben vázolt kérdés-csoport azonban már metodikát igényel. – Az általánosan használt – lényegesen leegyszerűsített – emberi metodika a következő kérdés-csoportokat tartalmazza:

- Miért tegyek, vagy miért ne tegyek valamit?
- Miért ezt tegyem és miért nem mást a további lehetőségek közül?
- Így vagy úgy tegyem ezt, azt, vagy am azt?

A „Szent Ignáci-modell” szerint nem elegendő csupán ilyen kérdéseket feltenni, csupán ilyen válaszokat és a válaszoknak ilyen indokolását keresni. – Az alternatív lehetőségek mindegyikénél további kérdés-feltevések szükségesek:

- Mi szól mellette és miért?
- Mi szól ellene és miért?

A kapott válaszokat azután elemezni, összehasonlítani és értékelni kell, mert csak az ilyen döntés-előkészítés képezheti a választás alapját. – Az elemzésnek, összehasonlításnak és értelmezésnek – természetesen – tartalmaznia kell mindazt, amit a döntés-előkészítés információ-elméleti és kibernetikai mibenlétéről az előzőekben mondtunk:

- az alternatívák felállítását;
- az alternatívák megközelítését az előzmények és a következmények oldaláról;
- az alternatívák horizontális és vertikális vizsgálatát, valamint a lét- és értékrendben történő elhelyezését;
- figyelembe kell venni a biológiai állapotathatározókkal rendelkező teljes-embert, egész léttartalmával, minden – természetes és természetfölötti – relációjával, továbbá egész – természetes és transzcendens – cél-rendszerével.

Magában a döntés – szabad választás – folyamatában szükséges a kényszerfeltételek csökkentése és azoknak a kényszerfeltételek körének lehetséges leszűkítése, melyeket a döntés-előkészítés során nem tudunk kiküszöbölni. Ezeket követően elengedhetetlen a teljes-ember ráhangolása magára a választásra, a konkrét helyzet és a döntés élményszerű megragadása, egyúttal a teljes-ember és összes – természetes és természetfölötti – képességeinek mozgósítása az utasítás kiadásához a döntés végrehajtására.

Ez a döntés – vagyis a szabad választás – a „Szent Ignáci-modell” szerint a következő lépésekben történhet legeredményesebben.

- Első fokozat. A döntés-előkészítés birtokában azt kell mérlegelnie az embernek: vajon milyen döntést ajánlana annak az idegen embernek, aki hasonló helyzetben és hasonló problémával fordulna hozzá? – Ez – pszichikai megfontolásként – még a döntés-előkészítést is kiegészítheti, a döntést pedig – minden esetre – megfontoltabbá teszi.
- Második fokozat. Az embernek lehetőleg hiperkritikus helyzetben – halálos veszélyben, vagy halálos ágyán – kell saját magát elgondolnia, és úgy mérlegelni az alternatívákat: vajon ebben a helyzetben melyik választás lenne számára a megnyugtató? – De sok helytelen döntés nem születne így meg!
- Harmadik fokozat. Olyan szempontból vizsgálja meg a problémát az ember, hogy egy általa nagyra becsült és szeretett személy – legjobb, ha a történelmi-Krisztus: az ember-testvér – hasonló helyzetben, jelen alternatívák ismeretében, hogyan döntene? – Sok helytelen döntést helyes választás váltaná fel ilyen megfontolás alapján.
- Végső fokozat. Isten, a Transzcendens-Létteljesség, és a Háromszemélyű Istenség tagja: Krisztus, a Testvér-Isten színe előtt vizsgálja meg az ember a kérdést, és döntését az Ő segítségükkel, kegyelmi energiák hatása alatt hozza meg. – Keresztény ember számára a döntésnek ez a leghelyesebb és leghatásosabb módja, így válik teljessé a természet és a természetfeletti egysége a választásban.

Befejezés.

Ma elég sokan úgy vélik, még a lelki-vezetők és a komoly lelki-életet élni akarók közül is, hogy a XVI. század nagy vallásos klasszikusai – Avillai Szent Teréz, Keresztes Szent János, Loyolai Szent Ignác – alig-alig tudnak valamit nyújtani a modern kor rohanó, agyonhajszolt, elidegenedett embere számára. Sokkal egyszerűbb, megnyugtatóbb, főleg érzelmileg egyensúlyba hozóbb valami az, ami szükséges a mai embernek, – így érvelnek, – nem pedig azok a nyomasztó, súlyos, fél-misztikus és misztikus igazságok, amiket ők képviselnek.

Itt azonban valami tévedés áll fenn! – Magam Szent Ignác lelkigyakorlatait elmélkedtem át a mai ember mentalitásának, körülményeinek, szorongásainak és sebzettségének figyelembe vételével. És megdöbbenem tapasztaltam, hogy – ha a lelkigyakorlatok gondolatait és kifejezéseit a mai ember nyelvére és gondolkodásmódjára fordítjuk le – választ kapunk legégetőbb mai kérdéseikre, és ezek a válaszok messze meghaladják azokat a lehetséges

válaszokat, melyeket a pszichológusok, a pszicho-analitikusok és pszicho-technikusok valaha is képesek voltak produkálni.

Ezekkel a gondolatokkal nyújtom át a döntés-előkészítés és döntés problematikáját szíves megfontolásra és felhasználásra a Szociális Katekizmus kiegészítéseként, a keresztény nagykorúság jegyében. – És bizton remélem, hogy az egyéni lelki haszon mellett a keresztény közösségi élmény erősödését is szolgálom, melyre legalább olyan nagy szükség van a XXI. században – ha nem nagyobb – mint a nagy szenteket termő XVI. században.

V. KIEGÉSZÍTÉS: DIALÓGUS A KERESZTÉNYSÉG ÉS A VILÁG KÖZÖTT.

Bevezetés.

Mikor több mint negyed századdal ezelőtt – a II. Vatikáni Zsinatot követően – megírtam ezt a kis eszmefuttatást a Kereszténység és a Világ dialógusáról, úgy véltem, hogy a XXIII. János pápa által meghirdetett „aggiornamento” nemcsak azt célozza, hogy új légáramlat járja át az „Egyház, mint hivatal” – többé-kevésbé áporodott – levegőjét, hanem bíztam abban, hogy az „elefántcsont-torony” eddig zárt ablakán keresztül behatoljon a Világ zajából az égető problémák hangja, ugyanakkor az Egyház is ki tudjon szólni a Világba, és hallassa hangját a modern ember modern kora által felvetett kérdésekben. És ezzel megindulhasson a dialógus a Kereszténység és a Világ között.

Ma – több mint negyed évszázad multán – szomorúan, sőt – bizonyos mértékig – döbbenettel kell megállapítanom a következőket.

Először: Az Emberiség létszáma a 3 és fél milliárdról 6 milliárdra emelkedett és ez a 2 és fél milliárdos emelkedés gyökeresen megváltoztatta az Emberiség alapvető szociális, szellemi, erkölcsi és transzcendentális arányait és arculatát. – De nem a Kereszténység javára!...

Ezt P. Arrupe, a jezsuiták Általános Rendfőnöke – kb. két évtizeddel ezelőtt – így fogalmazta meg:

„A hit hirdetésénél nemcsak arról van szó, hogy Istenről, Jézus Krisztusról és az Egyházzal örökké azonos és soha meg nem változtatható fogalmakkal a lényegét mondjuk el. Kimondottan arra is kell törekedni, hogy a meghirdetett igazságok a mai ember-világ – az élet – tapasztalatainak megfeleljenek. Mindezeket ma más történelmi, nyelvtudományi, lélektani és szociológiai törvényszerűségek határozzák meg, mint – mondjuk – 100 évvel ezelőtt. Ezekből az is következik, hogy bármely hittétel alakja fölülvizsgálható és egyre jobban tisztázható. – Valójában ez történt a II. Vatikáni Zsinaton” – De P. Arrupe mondanivalója nem csupán ennyi. Tovább folytatódik:

„Napjainkban a katolikusok több-száz milliója számára a tulajdonképpeni hit-krízis nem a gyakorlati anyagelvűségből, vagy a ma oly szükséges teológiai újrafogalmazásból ered, hanem annak oka a kegyetlen egzisztenciális botrány: a nélkülözés. Ez más szavakkal annyit jelent, hogy a harmadik világ emberei számára mindinkább nehéz lesz olyan „Örömhírt” elfogadni, amelynek eddig nem sikerült a világ embereit a legcsekélyebb mértékben sem boldoggá tenni. A helyzetet még súlyosabbá teszi az, hogy a nélkülözők – a hírközlési eszközök és a turizmus folytán – pontos tájékoztatást nyernek a „jóléti társadalom” anyagi gazdagságáról és fölöslegeiről. Arról is tudomást szereznek azonban, hogy a másik oldalon az ő kínos és szomorú helyzetükről tájékozottak.”

Másodszor: A tömegek aposztáziája – talán nem is csak aposztázia, hanem ezen felül teljes lelki közömbösség – olyan méreteket öltött, mellyel negyed századdal ezelőtt a legpesszimistább egyház-szociológusok sem számoltak. – Muharaj Elemér ugyan nem volt szociológus, mégis megfogalmazta már 1948-ban, csak nem figyeltünk rá:

„A XX. század politikai vízióiban egyetlen töből hajtanak ki a társadalmi eszmék Nyugaton is, Keleten is: a mindenható közgazdaságtanból. Termeljünk minél többet, és boldogok leszünk a Földön, ha kapitalisták vagyunk, ha szocialisták! – Közérzet?... Erkölcs?... Hagyományok?... Emberi kapcsolatok?... A civilizáció sikerein és a politikai megváltáson alapuló

szándék mellőzi mindegyiket. Hol szelíden, hol kíméletlenül. – Magyarán mondva: A gyakorlatiasság törvénye győz az ember legkezdetlegesebb metafizikai igényei fölött is.”

Harmadszor: A kereszténységben – relatív és abszolút mértékben egyaránt – csökkent a természettudományok és egyéb világi tudományok iránti érdeklődők száma, így eleve kisebb a kereszténységben a dialógus feltétel- és eszköz-rendszere, és ezzel – sajnálatos módon – csekélyebbé váltak a dialógus kilátásai is.

Negyedszer: Annál inkább csökkentek a dialógus kilátásai, minthogy a Világban is – bár abszolút értékben némileg növekedett – relatív mértékben, a 6 milliárd főhöz viszonyítva, jelentősen csökkent a természettudományok és a reáltudományok iránt érdeklődők száma. Ez a némi növekedés a folyamatos természettudományos képzés és a természettudományos ismeretterjesztés következménye. Bár ez az „abszolút” növekedés sem olyan mértékű, mint a negyed évszázad előtti várható érték volt.

(Megjegyzés: Azért gondoljuk meg, ahol annak idején – a Rabszolgasors tv. sorozat vetítésekor – több helyen is eredményes gyűjtést rendeztek „Izaura” rabszolgaságból való kiváltására; és ahol a Rádió majd háromezer levelet kapott a „Szabó-család” egyik tagjának öngyilkossági kísérletekor, hogy „Mentsétek meg Évikét!”, ott bizony nagyon nehéz lenne a természettudományos és reáltudományos szemlélet erősödéséről beszélni, inkább a tudatlanság, hiedelmek és babonák felé történő visszacsúszást kockáztatnám meg.)

Miért bocsátom közre mégis eredeti formájában a jó negyed századdal ezelőtt készült eszmefuttatásomat? – Több okom is van rá.

– Első sorban szeretném, ha rádöbbenénk arra, hogy a Kereszténység és a Világ dialógusának megkezdése több mint 25 esztendő óta késedelmet szenved. Úgy vélem: ha ennek a tanulmánynak feltétel- és eszköz-rendszerével folytatott dialógust extrapoláljuk a századvégre és a XXI. század elejére, mind Hazánkban, mind pedig a Kereszténység által elérhető Világban, lényegesen magasabb erkölcsi és transzcendentális szintről beszélhetnénk. De – ettől függetlenül – ugyancsak szeretném, ha rádöbbenénk: ma is adottak – csak még akutabb formában – azok a problémák, melyek a Kereszténység és a Világ dialógusát szükségessé és nélkülözhetetlenné teszik.

– Másodszorban: szeretném, ha meglátnánk azt, hogy az elmúlt évtizedekben a világiak részéről – első sorban az írók között – jelentős megnyilatkozások történtek, illetve régi megnyilatkozások jutottak érvényre és ismétlődtek meg, melyek még aktuálisabbá és – bizonyos vonatkozásban – könnyebbé tennék a Kereszténység és a Világ dialógusát. – Nem vigasztaló viszont, hogy ezeknek a megnyilatkozásoknak egy része – mint az előzőekben említett Muharay Eleméré – már a múltban is adottak voltak. – Csak néhányat kötnék csokorba a hazai megnyilatkozások közül.

„Mi negyven éve állandóan a bőrünkön érezzük az élet kettős feltételét: életben maradni nemcsak testben kell, hanem lélekben is.” (Csoóri Sándor.)

„Mindent korlátozhatnak külső erők és körülmények. De amit végérvényesen nem fojthat el semmilyen hatalom: az az erkölcsi erőfeszítés.” (G. Pertrie interjúja Csoóri Sándorral.)

„Most egyre nyilvánvalóbb lett, hogy talpon-maradásunkhoz egyetlen kapaszkodónk csak valami minőségi eszmény kikovácsolása lehet.” (Németh László: Minőség forradalma.)

„Forradalmat csak befelé, a lélek és szellem világán belül lehet kirobbantani.” (Németh László: Kisebbségben.)

„Nem árt megjegyezni: aki nem időben szól, holott szólhatna, elveszti erkölcsi jogát későbbi szóemeléshez. Vagyis: a mai hallgatás a holnapit készíti elő.” (Csoóri: Eltemetetlen gondok a Duna-tájon.)

„Az igazság kimondásához csak a test bátorsága kell, a megtalálásához azonban a léleké.” (Illyés Gyula.)

Harmadsorban: A végére hagytam – annak idején – a legfontosabbnak ítélt megnyilatkozást, melynek értékéből az sem vesz el, hogy szerzője – azóta – szinte homlok-egyes szembe fordult a Pécsen megtartott titkos írótalálkozón tett megnyilatkozásával.

„A mai ember szinte ki van ábrándulva mindazokból a harcias vagy kevésbé-harcias, anyagelvű vagy nem-anyagelvű ideológiákból, melyek legfeljebb valami szükséges rosszként, mintegy taktikai megfontolásból tapasztanak magukra némi szeretet-szerűséget. De valójában nem is tudnak az embernek erről az egyedülálló képességéről – a szeretetről, – amely volta-képpen kiemelte és felemelte... Mégis ebben a tekintetben mintha valami gyámoltalanság volna érezhető, mert nehéz ebben a világban szeretetről beszélni. Pedig sokat beszéltek már – és nem csupán a papok – a szeretetről, és a világ mégis ide jutott, ahol van. A technika és az ipar, a tudomány és a civilizáció pedig egyre aratja a látványos sikereket, és a nukleáris-energiát sem a szeretet fedezte fel... Hogyan élj hát, hogy megőrizhesd önmagad, hogy kibontakoztathasd a természettől vagy az Istentől neked ajándékozott képességeket, hogyan élj, hogy életeddel, kiteljesedésseddel is szolgálj nemzedek megmaradását, az egyetemes emberi kultúrát? – Milyen lehetőség van a rád ácsúszó fenyegetésekkel való szembenézésre? – Mi módon lábolhatsz ki a saját nihiledből? – Mi módon tudod iskolaszámokkal felmálházott gyermekedet meleg, boldog, erős családi fészkekből újtára bocsátani, hogy ő alakítsa át a jövő követelményeinek megfelelően az iskolát? – Hogyan teremted meg az új, demokratikus magyarság társadalmát, amely ismét követendő lesz ezen a tájon, melyet vad őseid foglaltak el, de végül mégis csak első szent királyod tette hazáddá? – Mi tarthat meg, amikor nincs semmi, annyira egyedül vagy, kicsiny és leigázott, mint talán még soha sem voltál?” –

„Mit tehetsz, amikor a hatalom igénybe vesz, mint munkaerőt, igénybe vesz, mint katonát, igénybe vesz, mint hűséges alattvalót? – Vedd észre, hogy – hála Istennek – a szíved nem kell neki! Ezért keress szívre ható programot magadnak és a nemzetnek! A szívre pedig egy dolog hat: a szeretet! – Az új ön-építés programjának a szeretet-programjának kell lennie! Ennél sem időszerűbb, sem nagyobb, sem mélyebb, sem átfogóbb gondolat nincs ma ezen a világon! – És ezt még csak vállalni sem kell, hiszen ő – a szeretet – vállal minket!” (Csurka: Magyar ön-építés.)

Megjegyzés. Fenti idézethez azt szeretném hozzáfűzni:

– egyrészt: a szeretet programja, a szeretetben történő ön-építés ma ugyanúgy aktuális, mint évtizedekkel ezelőtt volt;

– másrészt: hol tart ma Csurka a „szeretetben történő” magyar ön-építésben? – Gyűlölet-keltéssel nem lehet ön-építést megvalósítani!

Ezekkel a gondolatokkal indítom útnak a több, mint negyed századdal ezelőtti írásomat. – Úgy vagyok most én is, mint a barlangkutató: aki speciális festékekkel megfesti a mélységben folyó patakokat, aztán izgalommal várja, hol bukkan felszínre a hegyek mélyének vize. – Én is így várom: vajon rezonál-e gondolataimra néhány keresztény szív és lélek? – Vajon ráhangolódik-e a dialógusra az a nem túl-sok keresztény, akinek kezébe juthat írásom? – És vajon kapunk-e választ Csurka István nagy kérdésére:

Vállaljuk-e a SZERETETET? – Mert a SZERETET vállal minket!

1. A dialógus szükségessége.

Boldog XXIII. János pápa „aggiornamento”-ja nem csupán az „egyház, mint hivatal” – többé-kevésbé – áporodott levegőjét volt hivatva felfrissíteni, hanem hivatott volt megszüntetni azt a „gettót”, amelybe az Egyház és a Kereszténység a felvilágosodás előnyomulása és jelentős térhódítása után visszavonult. És ugyancsak hivatott volt az „aggiornamento” megszüntetni a Kereszténység és a Világ közötti párbeszéd hiányát. Mert erre a párbeszédre mindinkább szükség van. Ahogy haladunk előre az években, annál nagyobb a szükség, és ahogy késlekedünk ezt a párbeszédet igaz lélekkel megkezdeni és folytatni, annál nagyobb a felelősségünk.

1. 1. Megérteni egymást és megérttetni magunkat egymással.

Miért mondom, hogy meg kell kezdeni a dialógust, holott azt már néhány évvel ezelőtt megkezdte az Egyház? – (Az óta eltelt időben a Vatikán egymás után hozta létre a Keresztény Egység Titkárságát, az Isten-hívők Titkárságát, a Nem-hívők Titkárságát, tartottak összejöveleteket, konferenciákat...) – Mégis mondom, mert az eddigi dialógus – nagyjából – „a süketek párbeszéde” volt, minthogy más nyelvet beszél az Egyház és a keresztények, és más nyelvet beszél a Világ. Mert lehet, sőt bizonyos, hogy használnak azonos kifejezéseket, de más tartalommal egyikük és egészen más tartalommal a másikuk. – Ha idegenek, akik nem ismerik egymás nyelvét, próbálnak társalogni egymással, akkor azt csak kézzel-lábbal történő mutogatással tudják megtenni, ami semmiképpen nem nevezhető dialógusnak. – Ha rászánta magát az Egyház és Kereszténység a Világgal való párbeszédre, akkor az valójában valami ilyen – kézzel-lábbal történő mutogatással egyenértékű – érintkezésig tudott eddig eljutni, mert kölcsönösen nem értik egymás nyelvét, saját nyelvükről – és saját értelmezésükről – pedig hasonlóképpen nem akarnak lemondani.

1.2. Az átlagos világi és az átlagos keresztény ember magatartásának jellemzői.

Ennek az „ön-azonosságához” való túlzott ragaszkodásnak, melynek egyik alapvető megnyilvánulása a „nyelvhez, a kifejezésekhez és azok értelmezéséhez” való ragaszkodás, elsődleges oka az átlagos világi és átlagos keresztény ember alaptermészetében és alapmagatartásában keresendő.

Az átlagos világi ember

- büszke kultúrájára és benne a felvilágosult tudományokra, mellyel messze meghaladja az egyházi és keresztény tudományokat; olyannyira, hogy az egyházi tudományokat – a keresztény bölcséletet és keresztény teológiát, minden ágával és összes melléktudományaival – szinte nem is tekinti tudománynak;
- büszke civilizációjára, mely felvilágosult tudományának eredménye, amelyet aztán az egyháziak és keresztények is kénytelenek igénybe venni, sőt ezt szívesen is teszik;
- büszke szabadságára, nem fogad el dogmákat és kötelező előírásokat, a kereszténység által hirdetett lét- és értékrendet pedig nem fogadja el;
- számára csupán az a létebeli és erkölcsbeli jó az elfogadható, amely az ő érdekeit szolgálja, ez az érdek pedig csupán a földi, az evilági érdekre vonatkozik;
- szociális magatartásában vagy a túlzó kapitalista, vagy államkapitalista, vagy a túlzó materialista – a marxista kommunista – álláspontot képviseli, ugyanez vonatkozik a termelési és elosztási felfogására is;

- anyagelvűsége következtében minden energiáját az anyagiak felhalmozására fordítja, egyrészt a túlzó egyéni és liberális, másrészt a túlzó közösségi – vagyis marxista kommunista – felhasználás céljából.

Azt hiszem, hogy folytathatnánk tovább a nevelési-elvekkel, a család-felfogással, a hazafiatlan-érzülettel, a szórakozási formákkal, a társadalmi- és politikai-meggyőződés területén gyakorolt magatartással; de egyelőre legyen ennyi is elég.

Az átlagos egyházi és keresztény ember

- általában csak a keresztény-bölcséletet és teológiát, valamint ezek mellék-tudományait fogadja el igazi tudománynak;
- bár elismeri és használja a világi kultúra és civilizáció eredményeit, de nem igen fogadja el a világi tudományokat, különösen a természettudományokat, a matematikát és a közgazdaságtant;
- magatartásában – gyakran – nem vagy alig tükröződik az evangéliumi szellem:
- = a papság még mindig megkívánná az előnyöket fizikai és szellemi téren (*Ecclesia praecedit...*);
- = karitatív tevékenységében főként a keresztényekre – első sorban a katolikusokra – szorítkozik;
- = igazi szeretetet és segítőkészséget első sorban a rokonokkal és barátokkal szemben érez;
- = szociális magatartásában – sajnos – nem tartja magát a pápai enciklikákhoz, ha egyáltalán ismeri azokat.

Azt hiszem, folytathatnánk tovább: a papok részéről a készületlen prédikációkkal és az elsiegett szertartásokkal, a kötelező papi imák és elmélkedés elhanyagolásával; a többi keresztények részéről sorolhatnánk a nevelés és a családi élet gyakori kuszált voltát, a gyarapodó házasság-felbomlást, a gyermekáldás elleni védekezést, a családi imaélet hiányosságait, a vasárnap és ünnepnap megszentelésének elhanyagolását; de egyelőre legyen ennyi is elég.

1. 3. Az átlagos keresztény és az átlagos világi közti különbségek okai.

1. 3. 1. Szubjektív okok:

- elsődlegesen az önelégültség, melynek forrása a büszkeség;
- a mási csoport lenézése, melynek forrása az alázatosság hiánya;
- a másik csoport érdemeinek lekicsinylése, melynek forrása a saját tudás és érdem felértékelése;
- a másik csoport hibáinak nemcsak számontartása, hanem túlzott kihangsúlyozása, melynek forrása az ön-azonosság és ön-érdem fokozott mértéke;
- a másik csoport életformájának és magatartásának szigorú bírálata, sőt elítélése, melynek forrása a tolerancia és szolidaritás hiánya; stb.

1. 3. 2. Objektív okok:

Világiak részéről

- a világi-tudományokba – főleg a természettudományokba és a közgazdaságtanba – vetett hit, illetve ezekben a tudományokban való jártasság, melyet az egyháziak és keresztények egyáltalán nem, vagy nem kellően ismernek és értékelnek;
- a természettudományokban, a matematikai gondolkodásban való jelentős – mondhatni: ugrásszerű – előrehaladás és a szédületes számítástechnikai fejlődés, melyek számukra alátámasztják „az emberi mindenhatóságba vetett hitet”, s mindezeket az egyháziak és keresztények egyáltalán nem méltányolják;

- a kultúrában és főleg a civilizációban történt ugrásszerű előrehaladás, melyet saját érdemének tud be a világi ember, s ezt a keresztények egyáltalán nem, vagy nem kellően ismerik el;
- a szabadság-vágy és szabadság-tudat, mely nem visel el dogmákat, és amelynek révén feljogosítva érzi magát a világi ember az „ön-megvalósítás” bármilyen – még akár bűnös – formájának megvalósítására is, ezt azonban a keresztények egyáltalán nem fogadják el;
- a modernkor modern problémái – természetes úton és természetes formában – a világi ember szerint mind és mindig megoldhatók, ugyanakkor az érvényben levő keresztény tudományok segítségével mindez nem lehetséges.

Keresztények részéről

- az egyházi tudományokban történt jelentős előrehaladás, melyet a világiak egyáltalán nem, vagy nem kellő mértékben méltányolnak;
- a világi tudományoknak – a lehetőség szerinti – beépítése az egyházi tudományokba, melyet a világiak egyáltalán nem, vagy nem kellő mértékben ismernek el;
- a II. Vatikáni Zsinat eredményei, melyekkel a világiak egyáltalán nem, vagy alig törődnek;
- az új pasztorációs módszerek – így a bázis-közösségek, karizmatikus csoportok, stb. – kialakítása, melyeket a világiak nagy része tudomásul sem vesz; stb.

1. 4. Az átlagos egyháziak és keresztények társadalmi-gazdasági helyzete.

1945 előtt az egyháziak társadalmi és gazdasági helyzete szinte a legjobb volt hazánkban. Nem beszélve – a dúsgazdagnak mondható – püspökségekről, káptalanokról és egyes szerzetesrendekről (főleg bencés-, cister- és piarista tanító-rendekről van szó), de az átlagos egyháziak is egyrészt községükben a legnagyobb tekintélynek örvendtek, másrészt a plébániák földje és gazdasága biztosította a megfelelő anyagiakat, melyek révén a községeknek szinte legjobb módú személyei voltak.

A földosztás után az egyháziak – püspökségek, káptalanok, szerzetesrendek és plébániák – elveszítették földjeiket. Viszont megmaradt hosszú ideig társadalmi vezető-szerepük, anyagilag pedig a vallásos hívek gondoskodtak – részben egyházi-adó formájában, részben önkéntes adományokkal – az egyháziak gazdasági jólétéről. Ugyanakkor az állam is – bizonyos, lehető legalacsonyabb – hozzájárulás (kongrua) formájában az egyházi létesítmények fenntartásához, a papok jövedelem-pótlásához, havonta járult hozzá. – Amikor az országban megvalósították a teljes kolhozosítást, valamint a nagy állami gazdaságok létrehozását, az egyháziak anyagi jólétének teljesen vége szakadt. Ugyanakkor a párt és a szakszervezetek neveltjei kerültek a falu és a város vezető pozícióiba. Ez viszont – csekély kivétellel – az egyháziak társadalmi vezető-szerepét szüntette meg, mert az értelmiség nagy része nem merte ettől fogva nyíltan vállalni sem a faluban, sem a városban az egyháziakkal való kapcsolat-tartást. Volt olyan község – nem is egy – ahol a templomi keresztelés miatt megtagadták a szülőktől a szülési segélyt, a templomi esküvő miatt a házassági segélyt, sőt volt olyan eset is, hogy állásából elbocsátották a szülőt, illetve a házastársakat. A gyermekeket hitoktatásban részesítő szülőket pedig mellőzték, anyagilag hátrányban részesítették, a hitoktató papot pedig bebörtönözték vagy internálták, jobb esetben: áthelyezték lényegesen rosszabb és anyagilag is nehezebb helyre.

A komolyan gondolkodó és a szerint élő keresztényeknek hasonló volt a helyzetük. Az első B-listázás során, akikről tudták, hogy komolyan élnek a kereszténységet, vagy kiálltak valamelyik üldözött egyházi mellett, azokat elbocsátották állásukból. Az Egyházzal szoros kapcsolatot tartók közül sokakat – koncepciós perben – elítéltek, internáltak, sokan pedig

mélyen a képzettségük alatt kaptak csak munkát. A keresztény családok igen szűkös viszonyok között éltek, gyermekeik gyakran középiskolát sem végezhetek.

Persze ezek mind alkotmányellenes cselekedetek voltak, ugyanúgy, mint az egyháziak és vallásos hívők elleni koncepciós perek, papok és vallásos világiak bebörtönzése, internálása, GULÁG-ba vitele. – Ezek az évtizedek az egyháziak és a vallásos értelmiség társadalmi és gazdasági helyzetét teljesen lerombolták. – (És ezen az 1990-es fordulat sem tudott túl-sokat változtatni.)

2. A dialógus feltételei és eszközei a Kereszténység részéről.

Mielőtt a dialógus feltételeiről és eszközeiről beszélnénk, próbáljunk meg a 70-es évek vallási helyzetéről rövid elemzést adni. – Itt meg kell állapítanunk a következőket.

– A Püspöki Kar tagjainak jelentős részét az Állami Egyházügyi Hivatal – ÁEH – kívánóságának megfelelően nevezte ki a Vatikán. Ennek ellenére a felső-papság nagy része konzervatív volt és a II. Vatikáni Zsinat döntéseinek, elveinek és eszméinek megvalósítását szinte egyedül a népi nyelvi liturgiában látta. Ez utóbbi vonatkozott az egyháziakhoz ragaszkodó világi hívők nagy részére is.

– Idézem RÓNAY GYÖRGYÖT, a VIGÍLIA főszerkesztőjét: „A Zsinat meghozta az üdvösen gyökeres változás minden feltételét. Egyre többekben merül fel ugyanis az aggodalom: vajon nem haladunk-e az olyan ígéretes zsinati aggiornamento-nak valamilyen szívós és álcázott dez-aggiornamentizálási korszaka felé? Nem hallunk-e ismét kevesebbet Isten-népének testvéri szabadságáról és a kelleténél némileg többet a Tekintélyről, megerősítésének szükségességéről, valamint a Hatalomról? Nem készül-e, nem indult-e meg máris valamilyen átszervezés a zsinati egyház-fogalomban? Isten zarándok népéből nem kezdenek-e kilépni a tisztek: hadnagyok, kapitányok, tábornokok, hogy az együtt-vándorlást visszacseréljék a vezényleésre? Vagyis nem kezd-e az egyház gyakorlatilag vissza-klerikalizálódni? S ha igen, mint ahogy félok, hogy igen: milyen fölvilágosítást nyújthat, milyen értesüléseket közvetíthet egy rangjelzések nélküli közkatona, egy író, egy újságíró – aki csak világi hívő – a Hierarchiának, amely – legalább is sok esetben – úgy véli, hogy hivatalból mindent tud, és a tényekkel szemben nem az az álláspontja: „Mutasd, majd áttanulmányozom!”, hanem az imperatív: „Add ide, majd én megmondom, igaz-e vagy sem!” (Teológia. 1973. 2. szám.)

– Az akkor meglevő – a munkához viszonyítva igen szűk – engedélyezett keretek között az alsó-papság egy része – komoly keresztények és keresztény családok támogatásával – maximumot produkált a népi-nyelvi liturgiában, az egyházközségi életben, a templomi- és templomon-kívüli keresztény-oktatásban és az egyéni megszentelődésben egyaránt. – Az ország városaiban, főleg a Fővárosban, elég nagy volt a templomok látogatottsága, annak ellenére, hogy az u. n. „béke-papokból” adódott a plébánosok és a templom-igazgatók egy része. Ugyanakkor a szentségekhez való járulás is évről-évre gyarapodott. Viszont, ha valamelyik templomban ugrásszerűen növekedett a hívek száma, akkor a lelkes papot onnan áthelyezték valami kis és elhagyatott faluba. – Falun viszont lényegesen rosszabb volt a helyzet, részben a falu struktúrájának megváltozása miatt, részben pedig egyes falusi vezetők – tanács-elnökök, tsz-elnökök, párttitkárok – vallásellenes magatartása miatt. – (Meggondolandó azonban egy okos és buzgó pap megállapítása, hogy az ilyen harcias vallásellenes magatartás mögött – szinte minden esetben – egy-egy, egyháziak által okozott régi és mély

seb húzódik meg a háttérben.) – Tragikus tünet viszont, hogy a faluról városba került fiatalok – már pedig a falusi fiatalságnak egy jelentős része városba költözött – legnagyobb része elveszítette a templommal való kapcsolatát.

– Igen sok pap nem találta helyét a „mában”, sajnálkozott a régi, elveszített előjogok fölött, és egyáltalán nem ragadta meg a konkrét lehetőségeket. Ez főleg a falusi papok egy részére volt jellemző, akik panaszkodtak, hogy nem lehet dolgozni, de – sajnos – ezek nagy része más lehetőségek között sem dolgozott volna. Ezek az 1945. előtti társadalmi-gazdasági pozíciót elvesztve, elkeseredett vagy elfásult emberekké váltak. – A később papságot vállalók közül többen azért mentek papnak, mert más egyetemre-főiskolára nem vették fel őket, a papi képzés viszont főiskolai végzettségnek számított. – Közülük adódott – később – a kilépő és megdőnlő papok jó-része.

– Az ökumenikus szellem mindig nagyobb teret kapott és kap a protestáns testvérek felé. Az érdeklődés és megbecsülés egymás iránt fokozódott, barátságok szövődtek, és ez az öntevékeny ökumenikus-szellem lassan rákényszerítette – a jó ideig még húzódozó felsőbb vezetésre is – az elkerülhetetlen közeledést. – Jellemző a korra, hogy a katolikus és más egyházak papnövendékei között a kötelező katonai szolgálat alatt – kölcsönös megbecsülésen alapuló – mély barátságok szövődtek.

– A nem-vallásosak között is – ifjú és középkorú korosztályokban egyaránt – bizonyos igény mutatkozott a transzcendencia irányában. – (Érdekes, hogy Szakonyi: „Adáshiba” című drámája 300, Madách: „Mózes”-e 500 előadást ért meg, és mindkettő a transzcendens tartalom miatt keltette ezt a nagy érdeklődést.) – Sajnálatos, hogy a magyar papságot és a keresztény értelmiséget nem készítették fel – és még ma sem készítik fel – a modern idők problémáira, (kiáltó a szociológiai, természettudományos, közgazdasági ismeretek hiánya!) és a dialógusra, így a világi emberekkel a dialógus nem indulhatott meg, mivel alig akadt közös témájuk.

Természetesen ez a hézagos tájékoztató nem tud teljes keresztmetszetet adni a magyar vallási életről. Hiszen – például – a modern teológiai irányzatok hatását és az azokkal szembeni, leggyakrabban elutasító magatartást, érinteni sem tudtuk. De megállapítható, hogy a problémák hasonlóak voltak a nyugati kereszténység problémáihoz, – szólás- és írás-szabadság nélkül, – szerzetesrendek hiányában pedig lényegesen kevesebb és kevésbé képzett pap állt a magyar egyház rendelkezésére. – Tisztelet a kivételnek!

2. 1. Az általános műveltség emelése és szinten tartása.

Ha az Egyház szót kíván érteni a Világgal, akkor neki kell elébe menni a dialógusnak, nem lehet megvárni, amíg a Világ közeledik az Egyházhoz. Lássuk be, hogy elsődlegesen az Egyháznak és a Kereszténységnek van szüksége a párbeszédre, a Világ megvan a párbeszéd nélkül is, csak ember-testvéreink látják kárát.

– Igaz, vannak a Világnak problémái: első sorban az ifjúság nevelése, aztán a család-probléma, egyáltalán az erkölcsiség problematikája, mely az 1945. utáni évektől folyamatosan süllyedt mindig lejjebb és lejjebb, akár a szexuális-erkölcsöt, akár a társadalmi-erkölcsöt, akár a gazdasági- vagy politikai-erkölcsöt tekintjük. Persze a Világ nem vallja be ezeket a problémákat, vagy ha bevallja, akkor már késő lesz. Úgy jár, mint a kegyetlen kisgyerek, aki kitépi a légy szárnyait, és úgy biztatja: „Repülj! Repülj már!”

– Ha a Világ rájön majd arra, hogy erkölcsileg csődbe jutott, akkorra már régen kihaltak a szociális otthonokba „internált” öreg szerzetesek és idős papok, munkaképtelenné váltak már a legfiatalabb szerzetes-nővérek is, akik áldozatosan vállalták a kórházi ápolást. – Akkor már hiába fogja biztatni a „kitépett-szárnyú Egyházat” a Világ, hogy: „Repülj már, Egyház! – Hozd rendbe az ifjúságot! – Igazítsd helyre a megbomlott családi-, társadalmi-erkölcsöket! – Repülj már Egyház! – Itt a lehetőség!” – Ezért kellene elébe menni az Egyháznak dialógusával az eseményeknek, hogy ne jussunk el odáig...

– Ha az Egyház és a Kereszténység elébe akar menni az eseményeknek, és szót kíván érteni a Világgal, akkor első sorban emelniük kell az egyháziaknak és a keresztényeknek az általános műveltségüket. – Egyik hitoktató mesélte: néhány jófejú templomi-hittanos összefogott, elővettek különböző természettudományos, történelmi és közgazdasági problémákat, hogy a templomi hittanórán zavarba hozzák őt. Ami nem egyszer sikerült is, tekintettel arra, hogy nem volt ideje a modern természettudományos eredményekkel együtt haladni. Kénytelen volt ezt beismerni, és megkérni ezeket a jófejú gyerekeket, hogy egy-egy hittanórán ők tartsanak rövid tájékoztatást társaiknak a hittan körébe vágó modern tudományos problémákról. Ő pedig megpróbálja ezeket hitünk szempontjai szerint megvilágítani. – Ama 45 év végén itt tartottunk...

– Hány papról – és nem is idős papról – hallható, hogy leinti idősebb és fiatalabb híveit, amikor modern problémákat vetnek fel? Hány papunk van meggyőződve arról, hogy Isten létezését természettudományos érvekkel lehet bizonyítani? Holott a modern fizikában nincs bizonyosság, csak valószínűség, így a transzcendenciának és Istennek létezését csak valószínűsíteni lehet természettudományos úton...

Mindezekből – és még számtalan más példából – világossá válik, hogy az egyháziaknak – beleértve a komoly keresztény világiakat is – jelentős mértékben pótolniuk kell az általános emberi műveltséget, és aztán együtt kell haladniuk vele. – Ezzel nem azt akarom mondani, hogy „polihisztornak” kell lenniük – ma már ez szinte lehetetlen. – De nem lehetnek ismeretlenek előttük a tudományok legújabb eredményei, a történelmi események legújabb felfogása és értékelése, bizonyos – elemi – közgazdasági ismeretek. És legfőképpen a szociológia, melyet legutóbbi pápáink nem győznek eléggé hangsúlyozni, mint a kereszténységnek – szinte – legfontosabb segédtudományát. Gondoljunk csak a RERUM NOVARUM, QUADRAGESIMO ANNO, MATER ET MAGISTRA és a POPULORUM PROGRESSIO enciklikákra. – (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a jezsuiták – filozófiai és teológiai tanulmányaik során – egy-egy évig foglalkoznak felsőbb matematikával és csillagászat; kémiával, biológiával és antropológiával; társadalomtudományokkal. Igaz, náluk is hiányoznak a közgazdasági ismeretek.) – Hazánk Püspöki Karának meg kellene bíznia egy team-et, hogy évenként legalább egy alkalommal – 100–150 oldalban – foglalja össze a különböző tudományok – bennünket érintő – legfontosabb új eredményeit az ország papjai és a keresztény értelmiség számára. Természetesen ehhez az kellene, hogy elsőként egy átfogó ismertetés készüljön a legfontosabb tudományok jelenlegi állásáról. Így biztosítva lenne egyrészt az általános műveltség megléte, másrészt ennek szinten tartása.

Azonban ezek az ismertetések nem lehetnek túlságosan magas-szintűek, az egyes szak-tudományok teljes ismeretét felölelők. Éppen ezért az ismertetések összeválogatásához olyan team-et kellene összeválogatni, melynek tagjai szakáguk jó ismerői, ugyanakkor az ismeretterjesztésnek „művészei”. Természetesen meggyőződéses keresztényeknek kell lenniük a tagoknak. – Ezzel elérhetővé válna, hogy az egyháziak és keresztény értelmiségünk a modern tudományokban – és általában az általános műveltség területén – megfelelő ismeretekkel és áttekinthetőséggel rendelkezzenek és ismereteiket állandóan szinten tudják tartani.

(Hozzáfűzném még az eddigiekhez: a hittankönyveket ki kellene egészíteni – pót-jegyzetek hozzáadásával – mely kiegészítések hitünknek és a modern tudományoknak érintkezési felületén eligazítást adnának, és megkímélnék a hitoktatókat a „Nem tudom!”, vagy a „Hallgass! Most másról van szó!” szégyenteljes védekezéstől.)

2. 2. A teljes-értékű humanizmusra való törekvés.

Papjainknak és komoly kereszténységre törekvő világi híveinknek mindent meg kell tenniük a „teljes-értékű – integrális – humanizmus” szolgálata érdekében. Ezt a célt a művelődés területén a következők szolgálják.

– Különbséget kell tudnunk tenni a lényeges és lényegtelen között, de nemcsak a magunk számára, hanem hittanosaink és híveink számára is.

Mi a lényeges? – Mindaz, ami ember-voltunk alapvető tartozéka. Így a biológiából az, ami hordozza az emberi érzelmeket, az emberi értelmet és akaratot; az érzékelő-reflektáló testi mivoltból azt, ami hordozza az emberi felelősséget és küldetést, az ember erkölcsiségét és természetfölötti igényeit. –

Ami ezeken kívül van, az mind lényegtelen; szükségesek, mint ember-voltunk mellékes tartozékai, hozzátartoznak emberi létünkhöz és emberi sorsunkhoz, de a humanizmusnak nem szükségképpen feltételei. – És ugyanezért különbséget kell tennünk az emberi műveltség vonatkozásában is: mi lényeges és mi lényegtelen? – Lényeges, ami növeli az emberi felelősség és küldetés tudatot, ami elősegíti az erkölcsi és transzcendens igények fejlődését. – A többi lényegtelen, – bármennyire is büszkék rá az emberek, – mert az igazi humán műveltséget nem gazdagítják.

– Különbséget kell tudnunk tenni a sorrend és az értékrend között azokban a tényezőkben és műveltség-elemekben, melyek a humán-műveltséget alkotják. – A sorrendet az információ-tartalom, annak bősége, fontossága és egymás utánisága határozza meg. – Az értékrendet viszont az információk ontológiai – léttani – értéke és ezeknek az értékeknek a sorrendje. – Ha igazi humán-műveltségre törekszünk, akkor minden esetben a műveltség elemeinek és összetevőinek sorrend-relációját és értékrendi helyzetét kell figyelembe venni.

– A humanizmus kibontakozásának, kiteljesítésének feltétel- és eszköz-rendszere a következő lényeges feladat, melyet az egyháziaknak és komoly keresztény világiaknak meg kell oldaniuk.

A humanizmus kiteljesítése valójában nem más, mint mindazoknak a képességeknek az aktualizálása, valóra váltása, melyek a humanista műveltségnek és magatartásnak alapját képezik. Ezek a képességek mind az ember-középpontúságot szolgálják. – Tévedés ne essék: nem az én-központúságról van szó! Mert az én-központúság csak ál-humanizmus, a forrása ugyanis az önzés. A valódi humanizmus az emberi közösség javát, és azon belül az egyes emberek szükségletét szolgálja. Ebben a humanizmusban kell az egyháziaknak – és egyáltalán a keresztényeknek – minél jobban kiteljesedniük.

Ezek figyelembevételével határozhatjuk meg a humanizmus feltétel- és eszközrendszerét.

Feltétel-rendszer vonatkozásában a humanizmus alapjait, Isten elgondolását a humanizmusról, a krisztusi emberszeretetet és az Egyháznak az emberek iránti elkötelezettségét kell figyelembe vennünk.

Eszköz-rendszer vonatkozásában első sorban a főparancs második felét: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat!” És Krisztus új-parancsát: „Új parancsot adok nektek: úgy szeressétek egymást, amint én szerettelek titeket!” Ezeket kell a legkomolyabban vennünk és teljesítenünk.

2. 3. Környezethatás a humanizmusra és a humanista magatartásra.

A keresztényeknek igen nagy gondot kell fordítaniuk arra a hatásra, amelyet a környezet képvisel a humanizmussal kapcsolatban. Ez a környezethatás nagyon sokat rombolhat mind a humanista-műveltségen, mind pedig a humanista magatartáson. Ne feledjük, hogy valódi humanista műveltség és magatartás nélkül a világiakkal való dialógus elképzelhetetlen és megoldhatatlan.

– Az első ilyen környezethatás a kultúra és civilizáció kapcsolata. Ezt a kapcsolatot jelentős ellentmondás jellemzi. A humanista-kultúra ugyanis a művelődést, a tudati és törekvési fejlődést jelenti, a civilizáció viszont a tudományok és műszaki-fejlesztés révén létrehozott – első sorban az ember fizikai életét és kényelmét szolgáló – intézményesülésben valósul meg. Hiába próbálják úgy fogalmazni a civilizációt, hogy „technikai kultúra”, valójában a kultúrához annyi köze van, hogy a kultúra által megvalósított tudományban és műszaki fejlődésben gyökerezik. És minél inkább civilizálódik az emberiség, annál kevésbé válik az ember kultúr-lénnyé. – A keresztényeknek tisztában kell lenniük ezzel az ellentmondással, és azzal is, hogy a villanyvilágítástól ragyogó templom, az elektromos harangozás, a téli elektromos-fűtés csupán civilizációs eredmény, mely a vallási élet humán eredményeihez nem ad szinte semmit.

– Ha igazi dialógust akarunk a Világgal, nem szabad tagadnunk a kulturális és civilizációs eredményeket, de ellentmondásaikat fel kell oldanunk. A feloldás útja pedig az, hogy a kultúrát és a műveltséget a „teljes-értékű humanizmussal” kapcsoljuk össze. Ez azt jelenti, hogy a humánumba beleépítjük a keresztény erkölcsiséget és a természetfölöttit, a humanista értékeket megkoronázzuk a keresztény erkölcsi- és transzcendens-értékekkel. A civilizációt, a civilizáció értékeit és intézményeit pedig hozzárendeljük a teljes-értékű humanizmushoz. Vagyis nem a civilizáció intézményeinek adunk előnyt, nem a civilizációs értékeknek rendeljük alá a humanista kultúrát, hanem fordítva: a teljes-értékű humanizmusnak rendeljük alá az összes civilizációs törekvést és civilizációs intézményt.

– A keresztényeknek a világiakkal történő dialógusához hozzátartozik a társadalmi tudományok, valamint a társadalmi- és gazdasági-felépítmények ismerete. – A társadalmi tudományokkal kapcsolatban elegendőnek tűnik, ha az egyháziak és a komoly kereszténységre törekvő világiak ismerik a „Szociális Katekizmust”, valamint a legfontosabb pápai enciklikákat és a „Gaudium et Spes” zsinati határozatot. Ezek az enciklikák – főleg a „Populorum Progressio” – maradéktalanul tartalmazzák a krisztusi szociális tanítást, mely a humanizmusnak és a szociális problémának teljes összefüggését világossá teszi a keresztény ember számára. Nem beszélve arról, hogy a Populorum Progressio lényegesen alaposabb kritikáját tartalmazza a kapitalizmusnak és a szabad-kereskedelemnek, mint maga a marxizmus. – A társadalmi és gazdasági felépítmények jelentőségét ugyancsak a humánumnak és a szociális problémának összefüggésében tárgyalják ezek az enciklikák. – Mindezek alapján a keresztények feltétlenül felismerik a társadalmi és gazdasági felépítmények jelentőségét, mely nélkül – valójában – nem jöhet létre igazi dialógus a keresztények és a világiak között.

Fentiek segítségével alaposabban megismerhettük a dialógus feltétel- és eszköz-rendszerét a keresztények részéről, mely nélkül – minden jóindulatú törekvés ellenére – nem jöhet létre eredményes párbeszéd a Kereszténység és a Világ között.

3. A dialógus feltételei és eszközei a VILÁG részéről.

Nem elegendő azonban, ha csak a Kereszténység és az Egyház megy elébe a Világnak és teljesít bizonyos feltételeket és használ bizonyos eszközöket, melyek megkönnyítik, és eredményessé teszik a dialógust. A Világnak is lépéseket kell tennie a Kereszténység és az Egy-

ház felé, a Világ részéről is adottak feltételek és eszközök, melyek segítségével könnyebbé teheti az annyira szükséges párbeszédet. – Mik lehetnek ezek a feltételek és az eszközök a Világ részéről?

3. 1. A tudományok körének tágítása a lehetséges tudományok határáig.

Tekintettel arra, hogy a Világ – jelenleg – csak a saját tudományait fogadja el, az egyházi tudományokat pedig – első sorban a keresztény filozófiát és teológiát, bennük a keresztény kultúráról és társadalomról szóló tudományokat – lenézi, sőt tudománynak sem fogadja el. Szükséges, hogy a Világ tágítsa ki a tudományok határait. Ebbe a kitágított tudomány-körbe be kell férniük nemcsak a Világ által ténylegesnek és valósnak tartott tudományoknak, hanem a lehetségesnek minősített tudományoknak is. Ezért tudományként kell elismeri valamennyi keresztény-tudományt, így: a keresztény filozófiát, teológiát és morálist, a szentírás-tudományt, a keresztény társadalomtudományokat és kulturális tudományokat és a keresztény humanizmust.

– Csak akkor tudnak közös nyelvet beszélni és kommunikálni, ha kölcsönösen elismerik egymás tudományait, tudományágaikkal és tudományágaik kifejezőmódjával együtt. Amíg mind a világi, mind a keresztény tudomány azonos, vagy közel azonos kifejezőmódokat használ, de egészen más értelemben és tartalommal, addig a dialógus nem más, mint „süketek párbeszéde”. – Ezért kell megtalálni a közös nyelvet, a közös kifejezőmódot a tudományokon belül. S itt – az az érzésem – hogy a keresztényeknek és az Egyháznak kell engedékenyebbnek lennie.

(Csak egy példát szeretnék felhozni ezzel a kérdéssel kapcsolatban: két híres magyar egyházi filozófus is határozottan állítja, hogy „matematikával nem lehet ontológiai – metafizikai – fogalmakhoz eljutni és nem lehet a metafizika tudományát művelni” Sőt az egyikük – egészen durván – hozzáfűzi: „a $2 \times 2 = 4$ nem alkalmas keresztény filozófia művelésére”. – Ezek – a saját területükön – kiváló és okos emberek nem veszik tudomásul, hogy a matematika réges-régen nem a mennyiségek tudománya, hanem az analízis és a szintézis, a relációk és a kapcsolatok, az absztrakciók és transzformációk, a modell-alkotás és modell-leképezés magas-fokú és kitisztult „művészete”, amely – talán – alkalmasabb még az u. n. „filozófiai gondolkodásra” is, mint a filozófia valaha is volt.)

3. 2. A humanizmus fejlesztése az integrális-humanizmus felé.

A Világ humanizmusa jelenleg megelégszik azzal, hogy valamilyen – „úgy ahogy összetákolt” – ember-fogalom áll a gondolkodás középpontjában. Még legszerencsésebbnek mondható az a humanista felfogás, ahol a „Descartes-féle animal rationale” fogalom körül alakul ki a humanista gondolkodás. – Ez az „animal rationale” fogalom ugyanis képes kitágulni a „homo religiosus” és a „homo transzcendentalis” fogalom felé és a „homo individualis”-tól viszonylag könnyen eljuthat a „homo socialis”-hoz.

Tekintettel arra, hogy a humanizmus lényege az ember-középpontúság, nem mindegy, hogy milyen ember-fogalom áll az emberi gondolkodás középpontjában. Számunkra, akik komolyan vesszük szent kereszténységünket, a Jaques Maritain-féle „integrális-humanizmus” az irányadó, és ez jelenti a többletet is a keresztény humanizmus számára a Világ humanizmusával szemben. Éppen ezért – a dialógus feltételeként – a Világ számára kötelezővé válik az „egyéni” és „közösségi” humanizmuson túllépve, az „integrális-humanizmus” felé közelíteni.

– Ez a közelítés pedig azt jelenti, hogy a Világ elfogadja – legalább lehetőség formájában – a transzcendencia és Isten létét; Krisztus Isten és ember voltát; a megváltás és feltámadás lehetőségét és így: a megváltott ember-középpontúságot, mint a humanizmus egyik – és nem lényegtelen – formáját. – Ha a Világ hajlandó a humanizmust szélesebb látószögben szemlélni és így közelíteni a keresztény-humanizmushoz, akkor a Kereszténység és a Világ dialógusa nem lehetetlen dolog.

3. 3. A materializmus és a liberalizmus határainak felülvizsgálata.

A materializmus – az anyag-elvűség – és a liberalizmus – a szabad-elvűség – mint humanista felfogás, a humanizmusnak két szélsőséges végétét képviseli. – Most nem kívánok ezeknek politikai és gazdasági vetületéről beszélni, mindezt teljesen mellőzni kívánom. Csupán a két -izmus társadalmi magatartását és annak következményeit kívánom elemezni.

– A materializmus, mint humanista és társadalmi magatartás, csupán az anyagot tekinti minden lét forrásának és megnyilvánulásának, éppen ezért kizár minden szellemi és transzcendens létet, és a transzcendenciával együtt az erkölcsiséget is az ember életéből és életmegnyilvánulásaiból. – (Jellemző, hogy a marxista-materializmus az elmúlt 45 évben évről évre ígérte a kommunista erkölctant, de képtelen volt létrehozni, s reménytelen dolog volt arra várni.) – Mindezek alapján, ha a materializmus határait fölül akarjuk vizsgálni, eleve nem tekinthetjük a pusztá-anyagot az emberi lét, a humanizmus és a társadalom egyetlen forrásának és megnyilvánulásának. Így a materializmusnak lényegesen szűkebbre kell vonnia határait, és el kell ismernie az ember szellemi léthányadát, vagyis „dualistává” kell válnia, és elismernie, hogy az ember és társadalma anyagból és szellemből áll. Sőt a transzcendencia lehetőségét is el kell ismernie ahhoz, hogy dialógust kezdhesen a Kereszténységgel és az Egyházzal.

– A liberalizmus, mint humanista és társadalmi magatartás, csupán a szabadelvűséget tekinti minden lét forrásának és megnyilvánulásának, természetesen az anyag alapvető feltételezésével. Nem zárja ugyanis ki az anyagi lét feltétlen szükségességét, és a teljes szabadsághoz való alapvető fontosságát, de nem ismer el semmi féle szellemi, transzcendens és erkölcsi korlátot, mely szabadságában gátolhatná.

Filozófiája és erkölctana erre az abszolút emberi szabadságra épül, humanizmusának gyökere a teljes anyagi, szellemi és erkölcsi szabadsággal rendelkező ember, társadalma és társadalmának intézményei ezt a teljes liberalizmust hordozzák. – Ezért kizárja felfogásából a teljes transzcendenciát, az erkölcsiségről pedig egészen más a felfogása: erkölcsös az, ami az egyén szabadságát előmozdítja és szolgálja. – A liberalizmusnak is lényegesen szűkebbre kell vonnia határait, és el kell ismernie az ember anyagi-, szellemi- és transzcendens léthányadát, az utóbbival pedig az ember szabadságát bizonyos mértékig korlátozó erkölcsiséget. Csak így lesz képes dialógust folytatni nemcsak a Kereszténységgel, hanem a mérsékelt anyag-elvűséggel is.

4. A Kereszténység többlet-kötelezettsége.

Ha valóban akarjuk a dialógust, akkor a Kereszténységnek nemcsak elébe kell mennie a párbeszédnek, hanem többlet-kötelezettsége is merül fel, melyet – Krisztus nevében – vállalnia is kell minden egyházinak és minden komolyan gondolkodó kereszténynek. Ezeket a többlet-kötelezettségeket a következőkben határozhatjuk meg.

4. 1. Az általános műveltség emelése szükséges, de nem elégséges.

Nem vitás, hogy – amint már kifejtettük – az egyháziaknak és a keresztényeknek az általános műveltségüket emelniük kell, különös tekintettel a természettudományos és közgazdasági műveltségre. Ezek nélkül mindig jelentős hátrányos helyzetben lesznek a világiakkal szemben, sőt hátrányban lesznek azokkal a keresztényekkel szemben is, akiket tanítaniuk kellene, és akiket közelebb kellene vinniük – akár mint hittanosokat, akár mint felnőtteket – Egyházunk tanításához és Isten ismeretéhez.

Ez az általános műveltségben történő emelkedés szükséges, de nem elégséges. Szükséges, mert nélküle lemaradunk világi és keresztény ember-testvéreink mellett; de nem elégséges, mert az elégségességnek magában kell foglalnia azt, hogy hitünkben, Szentírás-ismertünkben, Krisztus- és Isten-ismeretében is előrehaladunk. A hitben, Szentírás-ismeretünkben, Krisztus- és Isten-ismeretében történő előrehaladásunk nélkül nem tudjuk keresztény ember-testvéreinket közelebb vinni szent-kereszténységünkhöz, világi ember-testvéreinkkel pedig nem tudunk eredményes dialógust folytatni a transzcendenciáról és a keresztény erkölcsiségről, a Krisztus- és Isten-szeretetről. – Természetesen mindehhez az általános műveltségben való – lehetőség szerinti – egyenlő ismeret is szükséges, de a keresztény tudás magasabb fokú ismeret és komoly keresztény magatartás nélkül mindez nem elégséges.

4. 2. A Kereszténység többlete első sorban nem a tudás, hanem a szolgálat és szeretet.

Nem szabad azonban elfelejtenünk Krisztus szavait:

„Nem uralkodni jöttem, hanem szolgálni...” és

„Szeressétek egymást, ahogyan én szerettelek titeket...”

Krisztus minden emberi tudás birtokában volt – a múlt, jelen és a jövő emberi tudásának a birtokában is – és tanítványait mégsem a tudás gyarapítására szólította fel, hanem a „szolgálat és szeretet” fejlesztésére és gyakorlására. – Ez lesz az a legfontosabb többlet, ami a Világgal szemben kell, hogy az Egyházat és a Kereszténységet jellemezze. A Világ ugyanis nem szolgál, hanem azt várja és igényli, hogy őt szolgálják. És a Világot nem a szeretet jellemzi, – legföljebb a hozzátartozókkal és a barátokkal szemben, sokszor még azokkal szemben sem, vagy csak igen csekély mértékben (hányszor hallhatunk engesztelhetetlen családi gyűlöletről...) – hanem igaz szeretet helyett a „test vágya”, a szolgálat helyett a „hatalmi és uralmi vágy” és „az élet kevélysége”, mint Szent János írja. – Természetesen nemcsak a Világ és a Kereszténység között áll fenn ez az ellentét; hiszen erkölcsiekben magasan a Világ fölött áll Kon-Fu-Cse, Lao-Cse, Mahatma Gandhi, a keresztény Martin Luther King és követői – és hála Istennek: még sokan mások.

4. 3. A szolgálat és szeretet szelleme: maga az igazi keresztény-humanizmus.

Az igazi keresztény humanizmus: a szolgálat és szeretet. Amikor az ember-középpontúság mélyén a mindenkit szolgáló és mindenkit szerető ember áll.

– Mi a szolgálat? Krisztus világosan megmondja az „Irgalmas szamaritánus” példabeszédében: „Meggzánta a rablók által félig agyonvert embert, sebeit bekötözte, szamarára téve elvitte a legközelebbi vendéglőbe, pénzt adott a vendéglősnek, hogy gondoskodjon a sebesültről, mondván: Ha többet költesz rá, visszatértemkor megadom.” – Nem volt sem rokona, sem

ismerőse, még csak népéhez sem tartozott és mégis megszánta és szolgálta. – Mi tehát a szolgálat? Irgalom, szánalom és ezekből fakadó kiszolgáló cselekedet. Mint Krisztus irgalma, szánalma és ezekből fakadó kiszolgáló cselekedetei és csodái, ahogy Izajás jelentette ki róla: „... A megroppant nádat nem törí el és a füstölő mécsest nem oltja ki...” Az utolsó-vacsorai lábmosás után pedig Jézus kifejezetten a szolgálatra szólítja fel tanítványait: „Példát adtam nektek. Amint én tettem veletek, ti is úgy tegyetek... Mert nem nagyobb a szolgáló uránál, sem a küldött küldőjénél. Boldogok vagytok, ha megértitek ezt, és így is tesztek.”

– S mi a szeretet? Jézus világosan megmondja: „Új parancsot adok nektek: szeressétek egymást, mint ahogy én szerettelek titeket. Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt.” – De másutt még tovább megy Jézus: „Szeressétek ellenségeiteket (tegyetek jót haragosaitokkal) és imádkozzatok üldözőitekért (és rágalmazóitokért). Így lesztek fiaim mennyei Atyátoknak, aki fölkel a napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek. Ha azokat szeretitek csak, akik titeket szeretnek, mi lesz a jutalmatok?” – Jézus valóban példát adott az igaz szeretetre, s a keresztény embernek ugyanúgy kell szeretnie: „Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű...”

Ez az igazi keresztény-humanizmus alapja és ebben a humanizmusban kell példát mutatnia a Világ számára a keresztény embernek.

5. Krisztusi magatartás kialakítása a humanizmussal kapcsolatban.

Az előzőekben némi betekintést nyertünk Jézus humanista lelkületébe és magatartásába. De mindezeknél Ő sokkal messzebb ment, és most erről kívánunk beszélni.

5. 1. Krisztus megtestesülése, mint a humanizmus ténye, és a humanizmus vállalása Isten részéről.

Egyáltalán: hogyan és miért beszélhetünk keresztény-humanizmusról? Hiszen a humanizmus ember-középpontúságot jelent, a kereszténységben pedig Krisztus a középpont, aki körül csoportosul minden: Egyház, Szentségek, Liturgia, Végső-dolgok... – Pontosan azért beszélhetünk keresztény-humanizmusról, mert Krisztus, a Második Isteni Személy, vállalta a teljes-emberséget: az emberi létet, az emberi sorsot, az emberi felelősséget és az emberi küldetést. – Így lett a mi kereszténységünknek középpontja egyrészt az emberré lett Isten – (Isten, mint az első humanista!) – másrészt a megváltott-ember. – Krisztus megtestesülése tehát a humanizmus legnagyobb ténye, Isten pedig – a Második Isteni Személy részéről az emberség vállalása révén – az első és legnagyobb humanista. – Csak az a nagy baj, hogy mi erre nem gondolunk, ezt teljesen elfeledjük. Ezért kell gyakran emlékeztetünkbe idézni a keresztény-humanizmust és annak lényegét.

5.2. Krisztus és a nagy Krisztus-követők magatartása.

Már a Zsoltáros elővételezi a krisztusi-magatartást: „Öröm nekem az emberek fiai közt lennem.” – Ha az Evangéliumokat végig olvassuk, ez tükröződik mindenütt. Krisztus ember-módra viselkedett: tanította és gyógyította az embereket, megértette és megbocsátotta az emberi gyöngeségeket, a bűnösöket nem taszította el magától, fölláldozta magát az emberiségért, dicsőséges feltámadásával mérhetetlen – és számunkra érthetetlen – távlatokat nyitott

az emberiség előtt. Krisztus az igazi és nagy humanista. Az emberiség humanistái nyomába sem léphetnek.

Legfeljebb a nagy Krisztus-követők tudják utánozni magatartását: a szent Ágostonok, a szent Mártonok és szent Miklósok, a szent Ferencek, a Loyolai szent Ignácok és Xavéri szent Ferencek, a Nagy és Kis szent Terézek, a náci táborban elpusztult szent Maximilián Kolbék és szent Stein Editek, a Kalazanci szent Józsefek és szent Don Boscók, a boldog Teréz Anyák és Kerkai Jenő Atyák, akik szíve közepében a lenézett és megvetett, a megpróbáltatásokkal küszködő és szenvedő, az esendő és bűnös emberiség állt, akik életük munkáját, imáját, szenvedését és kínos halálukat – Krisztus nyomán – érték ajánlották fel. Ők az emberi-léptékű igazi humanisták!

5.3. A krisztusi-egyensúly biztosítása.

A keresztény-humanisták, akik Krisztus humanizmusát és a nagy Krisztus-követők ember-középpontúságát kívánják megvalósítani, humanizmusuk révén – ellentétben a világ anyagelvű és szabadelvű humanizmusával – a krisztusi egyensúlyt kívánják biztosítani környezetük, népük és az egész emberiség számára.

Nézzük szent Pál humanizmusát.

– „Ésszerű legyen a ti Isten-szolgálatotok!...” – Az Isten-szolgálathoz is az egyik legnagyobb és egyik legértékesebb emberi tulajdonságot, az ésszerűséget hívja segítségül. Nem az anyagiak halmozását, nem az emberi szabadság és hatalom erejét, de még csak nem is az érzékek és érzelmek túláradását, hanem az ésszerűséget, melyet a XVIII. század humanistái a legtöbbre becsültek. – Szent Pál már az I. században ezt tartja az egyik legfontosabbnak az emberi egyensúly biztosítására.

– „Vizsgáljatok meg mindeneket, és ami jó, azt tartsátok meg!...” – A forradalmak jellemző tulajdonsága, hogy mindent meg kell szüntetni és elvetni, ami volt, csak az új, a régi ellentéte hozhat megváltást az emberiség számára. – Szent Pál a krisztusi-forradalomnak szinte legnagyobb alakja, nem így gondolkodik. Krisztus így gondolkodott: egy i-betűt sem enged elveszni a törvényből; és a farizeusokkal – legnagyobb ellenfeleivel kapcsolatban – azt mondja: „Amit mondanak, tegyétek meg, de cselekedeteiket ne kövessétek!” – Szent Pál ebben is Krisztust követi: „Vizsgáljatok meg mindeneket, s ami jó, azt tartsátok meg!” –

Mennyivel másként zajlottak volna le az emberiség forradalmai, mennyivel jobban biztosított volna az egyensúly, ha ezt az igazán humánus jelmondatot megtartotta volna az emberiség. Kereszténységen belül és kereszténységen kívül mennyivel kevesebb igazságtalanság és szenvedés sújtotta volna az emberiséget. És ez a sok igazságtalanság és szenvedés legtöbbször a humanizmus – volt, hogy a keresztény-humanizmus – nevében szakadt az emberiségre. – Szent Pál, a nagy krisztusi-humanista, már az I. században kimondta ezt a nagy humanista igazságot.

– „Szemeteket szüntelenül az égre emeljétek!...” – Ez a keresztény-humanizmus legfontosabb igazsága, ez biztosítja – az előzőek betetőzéseként – a krisztusi-egyensúlyt: ne a földi jogokat keressétek, hanem a mennyei igazságra figyeljétek, a krisztusi-egyensúlyt keressétek. Ez az igazi humanizmus, mely a földi és mennyei javakat figyelembe veszi. Tehát a teljes embert helyezi az emberi törekvések középpontjába, mégpedig a „megváltott-embert”, aki földi törekvései fölé helyezi a Krisztus által hirdetett igazságok teljesítését. Így teljesül az, amit az Apostol kíván tőlünk: „Szemeteket szüntelenül az égre emeljétek!”

Meg kell emlékezni még az egyik legnagyobb humanista, Rotterdami Erasmus megállapításáról:

„Minél több a dogma, annál kevesebb a szeretet!” – Ez a megállapítás nem a hittételek ellen szól, hanem a szeretet érdekében. – Erasmus ugyanis – Krisztus nyomán – a szeretetet tartja a legnagyobb értéknek. – (Mint szent Pál ugyanúgy: Szeretet-himnusz!) – Ha a szeretet hiányzik, legyenek akármilyen világos és bizonyított hittitkok, a krisztusi-egyensúly nem biztosított.

A szeretet nélküli humanizmus nem humanizmus, csak ál-humanizmus. Ezért nem tartjuk mi valódi humanizmusnak sem a marxista-materializmus, sem a szabadelvűség humanizmusát. Igazi humanizmus csak a keresztény-humanizmus, mely a teljes embert, a transzcendenciával kiegészült megváltott-embert veszi alapul, és Krisztus humanizmusában nyeri el teljességét.

6. A dialógus célja és kilátásai.

Krisztus világosan meghatározza a Világ és a Krisztus-követők dialógusának célját. Az Evangéliumban Jézus szavai félreérthetetlenek.

6. 1. A dialógus céljának krisztusi meghatározása.

– „Nem mint akik idegenül jártok a világban...” – Krisztus ezzel félreérthetetlenül tudomásunkra hozza, hogy nem lehetünk idegenként a világban, tehát úgy kell társalognunk az emberekkel, mint jó ismerősökkel. A jó ismerőssel pedig szeretettel beszélget az ember olyan dolgokról, amelyek mindkét felet érdeklik, és olyan hangnemben, amely mindkét fél számára érthető és rokonszenves. – Krisztus mindig így társalgott az emberekkel.

– „Láttátok, mit tettem, ti is hasonlóan cselekedjete!...” – Krisztus szavai felszólítást jelentenek minden keresztény számára a keresztény-humanista magatartásra: a szolgálat és szeretet szellemének megvalósítására. Amint Jézus megértéssel, szeretettel, szánalommal és irgalommal közeledett az emberekhez, amint Jézus alázattal megmosta apostolai lábait az utolsó vacsora előtt, ugyanúgy kell nekünk is – nem ugyan „lábmosással” – hanem az irgalmasság testi és lelki cselekedeteivel szolgálni ember-testvéreinket, legyenek azok keresztények vagy nem-keresztények, Isten-hívók vagy ateisták. – A Krisztus-követő szeretet és szolgálat szellemével lehet csak eredményes dialógusunk a Világgal.

– „Látván tetteiteket, dicsérjék Atyátokat, aki a mennyekben vagyon...” – Krisztus egyik legmélyebb mondása volt: „Az én mindennapi kenyerem az, hogy Atyám akaratát cselekedjem.” – A keresztény embernek ebben is követnie kell Krisztust. Mert csak az ilyen lelkületből fakadó cselekedetek miatt juthat eszébe a nem-hívóknak a mennyei Atya. Ha azt akarjuk, hogy a Világ megismerje a mennyei Atyát, elfogadja Őt és „dicsérje”, akkor cselekedeteinkkel kell bizonyítani Krisztushoz és a mennyei Atyához való tartozásunkat. – Ez a bizonyítás a keresztény-humanizmus révén, a szolgálat és szeretet cselekedetein keresztül lehetséges. Talán akkor majd a Világ is azt mondja Péterrel: „Te vagy Krisztus, az élő Isten fia!” – Mi pedig így válunk hűséges követőivé Krisztusnak gondolatban, szavakban, cselekedetekben és a Világgal való dialógusban.

6. 2. A dialógus metódusa és eszközei.

Összefoglalva a dialógusról eddig mondottakat: mit kell tennünk nekünk, keresztényeknek?

– A modern tudományokban bizonyos tájékozottságra kell szert tennünk, ne mondassák a világiak, hogy a keresztények – és az egyháziak – elmaradnak a fejlődéstől és a haladástól.

– Mondanivalónk nyelvezetében legyünk közérthetőek, nehogy dialógusunk a „süketek párbeszéde” legyen.

– Műveltségben, humanista magatartásban – a lehetőség szerint – át kell vennünk, amit csak lehet a Világtól, és be kell építenünk a keresztény-humanizmusba.

– XXIII. János pápánk utasítása szerint – a „PACEM IN TERRIS” enciklika szellemében – kapcsolattartásra és együttműködésre kell törekednünk a Világgal mindenben, ami humánus, és ami a békét szolgálja.

– A krisztusi szolgálat és szeretet szellemét és – főleg – gyakorlatát kell magunkévá tennünk, hogy „Látván tetteinket dicsérik mennyi Atyánkat.”

Ha mindezeket tiszta szándékkal és igaz törekvéssel meg tesszük, valóban megindulhat az eredményes dialógus a Világgal, és közelebb kerülhetünk a Világ – annyira óhajtott – békéjéhez.

6. 3. A dialógus kilátásai.

Ha a dialógus szellemében élünk, dolgozunk és azt gyakoroljuk, akkor – a kegyelem közvetítésével – számíthatunk a következőkre.

– Hitbeli nagykorúságra a dialógus szellemében. – Vagyis szent kereszténységünkön belül a teljesebb megtérés, Krisztus tanításának egyöntetűbb értelmezése, és a keresztény-humanizmus lelkülete tölt el bennünket és segít el a Lélek nagykorúságára.

– Együttműködésre szent kereszténységünkön belül, nemcsak a Krisztus-hitben, nemcsak a keresztény-humanizmusban, hanem a szolgálat és szeretet szellemében és cselekedeteiben minden ember-testvér iránt.

– Az Isten-hívőkkel komoly együttműködésre az Isten-hitben, első sorban zsidó-testvéreinkkel, akiknek vallásos lelkületén és Bibliáján épül fel szent kereszténységünk. – Az Isten-hit alkalmas arra, hogy az „erkölcsi-jót” és a „transzcendenciát” mindinkább a szeretet cselekedetein keresztül gyakorolják az Egy-Isten-hívők, ebben mutassunk állandóan példát nekik.

– A nem-hívőkkel – ateistákkal – komoly együttműködésre számíthatunk a humanizmus egész területén, beleértve a keresztény-humanizmushoz történő közelítést. Ne feledjük el, hogy minden ember kap Istenünktől kegyelmet, még az ateisták is, hogy az általuk megismert jó, így a humanizmus követelményeinek teljesítésére. – Ehhez viszont hozzátartozik, hogy a bűnök propagálásától tartózkodjanak, ezért kezdetben legalább ennyire kell törekednünk velük kapcsolatban a humanista együttműködés területén. Ezt kell majd követnie az „erkölcsi-jóra” való buzdítás mind egyéni, mind pedig közösségi formában.

– Legfontosabb – és ez a valódi Krisztus-követés – az őszinte szeretet és szolgálat minden emberrel és minden emberi-problémával szemben. Ha ezt sikerül megvalósítanunk, akkor nem lesz kilátástalan az emberekkel való párbeszéd. Akkor sikerül megközelíteni dialógusunk célját a Világgal kapcsolatban. – „Békesség veletek!” – Ez volt Krisztus köszöntése feltámadása után. Legyen ez a mi köszöntésünk is a dialógus során, és legfőbb törekvésünk:

B É K E S S É G A V I L Á G N A K !

B e f e j e z é s: „Charitas Christi urget nos!”

„Krisztus szeretete űz és hajt minket” a Világgal történő dialógus irányában. – De ennek a párbeszédnek megvan a szigorú feltétel-, cél- és eszköz-rendszere.

Feltétele: a Világ nyelvének és problémáinak megismerésére való törekvés.

Célja: a közös nyelv és közös gondolkodás kialakítása a békesség érdekében.

Eszköze: a humanizmus, részünkről a Krisztusi-humanizmus, annak közelvitele a Világhoz.

Mindebben Krisztus kegyelme és szeretete segít bennünket. Főleg akkor, ha a keresztény-humanizmust a Krisztustól tanult szolgálattal és szeretettel hatjuk át.

„Nem azért jöttem, hogy uralkodjam, hanem azért, hogy szolgáljak” – mondja Krisztus. – Bennünket is ez kell, hogy áthasson és az új parancs: a szeretet, melyről szent Pál olyan ékesszólóan, olyan lángolóan beszél az első Korintusi Levélben. – De amelyről nemcsak beszélnünk kell, hanem – első sorban – tettekkel meggyőzni a Világot.

VI. K I E G É S Z Í T É S. EMBERI LÉT, EMBERI SORS, EMBERI FELELŐSSÉG ÉS EMBERI KÜLDETÉS A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN

Á T T E K I N T É S:

Bevezetés: Az Etika és a Humanizmus találkozása.

1. AZ ALTERNATÍV GONDOLKODÁS-MÓD JELLEMZŐ VONÁSAI.

1. 1. A megismerés posztulátum-rendszere és hármas absztrakciós szintje.
1. 2. Matematikai struktúrákban történő gondolkodás.
1. 3. Az energetikai axiómarendszer és arra való visszavezethetőség.
1. 4. A statisztikus felfogás alkalmazása a gondolkodás egész területén.

2. A HUMANIZMUS KÉRDÉSÉNEK MEGFOGALMAZÁSA.

2. 1. A teljes-spektrumú lét- és értékrendről.
2. 1. 1. A lét- és értékrend megfogalmazása.
2. 1. 2. A teljes-spektrumú lét- és értékrend megfogalmazása.
2. 2. A humanizmus megfogalmazása és fajtái.
2. 2. 1. Az individuális humanizmus.
2. 2. 2. A kollektív-humanizmus.
2. 2. 3. A kozmoreflexív-humanizmus.
2. 2. 4. Az integrális-humanizmus.

3. AZ EMBERI MIVOLT KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN

3. 1. A humanizmus és a természeti-jelenségek.
3. 1. 1. A humanizmus etikai többlete a természet anyagi-egysége vonatkozásában.
3. 1. 2. A humanizmus etikai többlete a fejlődés vonatkozásában.
3. 2. A humanizmus és az emberi lét.
3. 2. 1. A humanizmus és az emberi lét lényeges belső összefüggése.
3. 2. 2. A humanizmus és az ember egyéni léte.
3. 2. 3. A humanizmus és az ember közösségi léte.
3. 2. 4. A humanizmus és az ember kozmikus léte.
3. 3. A humanizmus és az emberi sors.
3. 3. 1. A humanizmus és az emberi sorsban adott dialektikus ellentétek.
3. 3. 2. A humanizmus és az emberi munka, erőfeszítés és küzdelem.
3. 3. 3. A humanizmus és az emberi szenvedés- és halál-probléma.
3. 3. 4. A humanizmus és az emberi léttel való korlátozott rendelkezési jog.

4. AZ EMBERI FELELŐSSÉG KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA.

4. 1. A humanizmus és a természetért való felelősség vállalása.
4. 2. A humanizmus és az emberi sorsban adott egyensúlyért való felelősség.
4. 3. A humanizmus és az értelmes-életért való felelősség.
4. 4. A humanizmus és a fejlődésért való felelősség.
4. 4. 1. A humanizmus és a megismerés hármas absztrakciós szintje.
4. 4. 2. A megismerés hármas absztrakciós szintje és a fejlődés.
4. 4. 3. A humanizmus hatása a fejlődésre, a felelősség vállalása.

5. AZ EMBERI KÜLDETÉS KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA.

5. 1. Az emberi küldetés, relációi, feltétel-, cél- és eszközrendszere.
5. 2. A humanizmus és a küldetés az emberi lét és sors vonatkozásában.
5. 3. A humanizmus és az értelmes léttel kapcsolatos küldetés.
5. 4. A humanizmus és a fejlődés továbbvitelére vonatkozó küldetés.

6. A HUMANIZMUS ÉS AZ EMBERI BOLDOGSÁG.

6. 1. Az emberi boldogság időbelisége és dinamizmusa.

6. 2. Az emberi boldogság módbeli formái.

6. 2. 1. Az individuális boldogság.

6. 2. 2. A kollektív boldogság.

6. 2. 3. A kozmikus boldogság.

6. 2. 4. Az integrális boldogság.

Befejezés: Az emberi lét, sors, felelősség és küldetés tudatos vállalása egyben az emberi boldogság állapotthatározói.

BEVEZETÉS: Az Etika és a Humanizmus találkozása.

Az emberben, mint természeti-jelenségben, kialakulásának kezdetétől fogva összekapcsolódik a tudatosság és az erkölcsiség. Az ember ugyanis nem kizárólag „animal rationale”, hanem ugyanolyan érvénnyel és joggal „animal eticum” is. – (Ez egyébként egyenesen és természetesen következik a tudatosság és erkölcsiség alapvető ontológiai összefüggéséből.) – Érdekes módon a legősibb emberi leletek – sírok, temetkezési szokások, stb. – majd az ősi szájhagyományok, írásos és képzőművészeti emlékek döntőbben hangsúlyozzák az erkölcsi magatartást, mint magát a racionalitást. Ez nem véletlen, hiszen a történelem előtti és történelmi időkben mindig egyértelműen az egyének, csoportok és tömegek etikai magatartása volt a mindenkori kulturális és szociális berendezkedési szintnek megfelelő emberi élet alapja. S az emberi fejlődés valójában csak akkor nevezhető fejlődésnek, ha a tudományos-technikai fejlődés szinkronban van nemcsak a tudati-törekvési, hanem az etikai fejlődéssel is. – Szerencsésnek mondható az a kor, amelyben harmonikusan valósul meg a tudati, törekvési és etikai fejlődés; ellentmondásos és válságokkal terhes viszont az a történelmi fordulat, amelyben szétválik egymástól ez a hármas emberi egység. – Korunknak éppen ez a legnagyobb tragédiája, hogy a robbanásszerű tudományos-technikai forradalommal nem tud lépést tartani a tudati-törekvési fejlődés, az etikum fejlődése pedig messze lemaradóban van és már le is maradt az előzőektől.

Mindezek alapján a tudatos ember etikai magatartásával kapcsolatos problémáknak kívánjuk szentelni következő megfontolásainkat. – És ezzel valójában elérkeztünk etikai oldalról a humanizmus kérdéséhez. Ezen belül alapvetően tisztázásra szorul: vajon hogyan viszonyul egymáshoz a tudatos emberi magatartás és az etikai értelemben vett humanizmus a következő, döntő jellegű kérdés-csoportokban:

- a természeti-jelenségek és a természet fejlődésének tudatos vállalása;
- az emberi lét tudatos vállalása;
- az emberi sors tudatos vállalása;
- az emberi felelősség tudatos vállalása;
- az emberi küldetés tudatos vállalása?

Végezetül választ kívánunk találni arra a – talán legemberibb – kérdésre: a tudatosság és a humanizmus etikai tartalma hogyan szolgálja az emberi boldogságot? – Mert az ETIKUM és a HUMANIZMUS legalapvetőbb találkozása éppen az emberi boldogság kérdésében jön létre.

Végtelenül fontos, számunkra és a bennünket követő nemzedékek számára sorsdöntő problémák tárgyalását tűztük célul magunk elé. Természetes, hogy teljesen átfogó – horizontálisan és vertikálisan egyaránt kimerítő és kielégítő – kérdés-feltevést és probléma-megoldást nem tudunk nyújtani. Célunk a kérdések lényegének megközelítése, az etikai értékek vázolása és a humanizmus etikai többletének körvonalazása, a megoldáshoz vezető út megjelölésével. Ennél többre – az adott lehetőségek és témánk adott keretei között – nem is vállalkozhatunk. – „Boldogok a keresők” – mondja Örsy László washingtoni egyetemi tanár könyvének címe. – Jelen feldolgozásban, az ETIKA és HUMANIZMUS kapcsolatának vizsgálatában is csak ez a keresés lehet a célunk.

Mielőtt azonban az érdemi tárgyalást megkezdeném, szükségesnek és elengedhetetlennek tartom annak a természettudományos alappal bíró rendszerelméletnek felvázolását, mely mellett elköteleztem magam. Ennek a segítségével – úgy vélem – a humanizmus, az erkölcsi értékek és az emberi boldogság vonatkozásában is alapvető és mélyen fekvő megállapításokhoz juthatunk.

1. AZ – ÚJTÍPUSÚ – ALTERNATÍV – GONDOLKODÁSMÓD JELLEMZŐ VONÁSAI.

A mai élet és benne a tudományok tele vannak váratlan és előre ki sem számítható változásokkal. Ezeket a lehetőségek szerint nyomon követni, tudományos szemléletünkben a változó világhoz alkalmazkodni, de olyan objektív módon, hogy ez egyúttal korrigáló, előrelátó és előremutató alkalmazkodás legyen, ide már nem elegendő a jelenleg tapasztalható szemlélet- és gondolkodásmód. Ide nemcsak jó szem, megfelelő érzék, hanem új-típusú – alternatív – gondolkodásmód szükséges, melynek néhány – általam megközelíthető – vonását és elirányító szempontját szeretném most csokorba kötni. Hogy ez nem történhet bizonyos elfogultság nélkül, azt természetesnek tartom, hiszen ennek az új-típusú gondolkodásnak kialakításában, jelen formában történő megfogalmazásában közrejátszott és jelentős szerepet töltött be alapképzettségem és általános szemléletmódom, valamint a használatbavétel alaptényei.

1. 1. A megismerés posztulátum-rendszere és hármas absztrakciós-szintje.

A tudományos megismerés vonatkozásában – ismeretelméleti szempontból – olyan alaptényekből kell kiindulnunk, melyek kritikailag nem bizonyíthatók. Helytálló voltukat azonban el kell fogadnunk, különben megismerésünk minden tényénél fel kell vetnünk az objektív realitásnak való megfelelést. – Éppen ezért megismerésünk posztulátum-rendszerét a következők szerint fogalmazhatjuk meg:

- létezik objektív valóság;
- az objektív valóság megismerhető; – értelmünk alkalmas az objektív valóság megismerésére, az ismeretek tárolására, felhasználására és továbbadására;
- az emberiség – története folyamán – merített már valóságos ismeretet az objektív valóságból;
- léteznek, felismerhetők, megfogalmazhatók és felhasználhatók olyan információelméleti kritériumok, melyek segítségével a megismerés torzulásai megállapíthatók és kiszűrhetők, így biztosítható az ismeretek torzulásmentes tárolása és továbbítása;
- a megismerés egész folyamata során, mind a megismerés tárgyát képező valóságban, mind a megismerés folyamataiban jelenlevő határozatlanság következtében csak hipotetikus – feltételes – bizonyosságról és azok objektív megismeréséről beszélhetünk.

Meg kell azonban jegyezmem, hogy mindez nem képezheti akadályát a tudományos megismerésnek, csak kijelöli annak valószínűségi korlátait. – Ugyancsak meg kell állapítanom, hogy a gondolkodás folyamata során logikailag fel kell tételeznünk az azonosság-, az ellentmondás- és az okság klasszikus elveit, és ezeket a matematikai logika szempontjából is evidensként kell elfogadnunk. Mindez azonban nem érinti a megismerés posztulátum-rendszerét, mely ismeretelméletileg továbbra is bizonyíthatatlan marad.

A megismerés posztulátum-rendszerének elfogadásával és felhasználásával, – a matematikai-logika bizonyításmódja segítségével, – építhető fel a megismerés hármas absztrakciós szintje, melyeken teljes emberi tudásunk és minden emberi tudomány elhelyezhető.

- A megismerés első absztrakciós szintje a tapasztalatból közvetlenül levezethető tudományokat fogja át. Fő jellemzője az, hogy a tapasztalati tények első absztrakciójának – a tapasztalati elvonatkoztatásnak – segítségével alkot fogalmakat, ítéleteket, következtetéseket, állapít meg törvényszerűségeket. – Ezek az u. n. gráfia-tudományok.
- A megismerés második absztrakciós szintje a logikával levezethető okkereső tudományokat fogja át. Fő jellemzője az, hogy az első absztrakciós szint adatbázisából – a második

absztrakció – a logikai elvonatkoztatás – segítségével alkot fogalmakat, ítéleteket, következtetéseket, állapít meg törvényszerűségeket, melyek bármikor visszavezethetők – az első absztrakciós szinten keresztül – a tapasztalati tényekre. – Ezek az u. n. lógia-tudományok.

– A megismerés harmadik absztrakciós szintje a rendszerszemléletű műveletekkel levezethető rendszerelméleti tudományokat fogja át. Fő jellemzője az, hogy a második absztrakciós szint adatbázisából – mint kiinduló adathalmazból – a harmadik absztrakció – a rendszerelméleti elvonatkoztatás – segítségével alkotja fogalmait, ítéleteit, következtetéseit, állapítja meg törvényszerűségeit, melyek bármikor visszavezethetők – a második és első absztrakciós szinten keresztül – a tapasztalati tényekre. – Ezek az u. n. szófia-tudományok.

A megismerés mindhárom absztrakciós szintje – a tapasztalati tényekben és az absztrakciós folyamatokban jelenlevő határozatlanság következtében – csak hipotetikus bizonyosságokat és azok objektív megismerésének valószínűségét tartalmazza. Mindez azonban nem képezi akadályát a tudományos megismerésnek és a tudományokkal való foglalkozásnak, csak kijelöli annak valószínűségi korlátait.

1. 2. Matematikai struktúrákban való gondolkodás.

A matematika jó ideje már nem a mennyiségek szaktudománya, hanem a kapcsolatok, relációk, struktúrák interdiszciplináris, vagyis a szaktudományokat megalapozó és segítő tudománnyá vált. Ágai átfogják a tudomány egész területét, a matematikai és a matematikai-logikai műveletek nélkül nincs objektív megismerés, nem létezhetnek a megismerés absztrakciós-szintjei és azokon felépülő tudományok, a természettudományokon és a szellem-tudományokon keresztül egészen a rendszerelméleti tudományokig. – A leglényegesebb és általánosan alkalmazható matematikai műveletek a következők:

- a relációk – azonossági-, egyenlőségi-, rendezési- és tartalmazási relációk – valamint az ezekből következő alapvető és lényeges kapcsolatok, mint a visszavezethetőségi-, hozzárendelési-, összefüggési- és felépülési kapcsolatok;
- függvény-kapcsolatok, mint a relációk és kapcsolatok speciális csoportja, valamennyi – konkrét és absztrakt – formájukkal, műveleteikkel, reprezentációikkal és leképezéseikkel, a függvény-terek elméletével és annak alkalmazásával;
- a modellek alkotása, reprezentációja, megfeleltetése, a modellek alkalmazása és leképezése, modellekkel való egyéb – főleg logikai – műveletvégzés;
- struktúrák alkotása, vizsgálata és alkalmazása, leképezésük, magasabb rendű struktúrák és struktúraszintek alkotása, azokon különböző műveletek és transzformációk – leképezések – végrehajtása.

A struktúrákban – alacsonyabb és magasabb rendű műveletekkel összekapcsolt modellekben – történő gondolkodás kifejllesztése a modern matematika legnagyobb eredménye. Minden rendszert, amelynek elemeit valamilyen művelet kapcsol össze, struktúrának nevezünk, bármely természet- vagy szellemtudományról legyen szó. A struktúra annál magasabb rendű, minél magasabb rendű művelet kapcsolja össze a rendszer elemeit. – A struktúrák egyben modellek is, érvényesek rájuk a modellekkel végezhető műveletek szabályai: leképezhetők más struktúrákba, összekapcsolhatók más – megfelelő – struktúrákkal és egységesült struktúrák hozhatók létre, stb.; felépítésben és rendeltetésben hasonló struktúrákból struktúra szintek állíthatók elő, mely struktúra szinteken azonos törvényszerűségek érvényesek valamennyi struktúrára. A természettudományban így fogalmazhatunk meg praebiológiai struktúra szintet a pusztaléttel rendelkező fizikai, kémiai és biokémiai rendszerek számára; biológiai struktúra szintet az élő szervezetek és azok különböző fajai számára; tudati struktúra szintet az ember,

kultúrája és társadalma szálára. – Sőt: a struktúrák és struktúra-elemzés segítségével még ellentmondásmentes transzcendens struktúrák lehetőségét és valószínűségét is meg tudjuk fogalmazni.

A matematikai gondolkodásmódhoz – a struktúra-alkotás és struktúra-elemzés keretén belül – hozzátartozik a halmazelmélet, a csoportelmélet, a valószínűségi elméletek, valamint az információelmélet és a kibernetika – vezérlélmélet – teljes matematikai apparátusa. – Valójában így képezi a struktúrákban való gondolkodás a modern matematika csúcsát, egyben az új-típusú – alternatív – gondolkodásmódnak az alapját.

1. 3. Az energetikai axióma-rendszer és arra való visszavezethetőség.

Az új-típusú – alternatív – gondolkodásnak az energetikai axióma-rendszer képezi az alapját és minden megalapozott állítása visszavezethető arra. Az energetikai alapon felépülő axióma-rendszer valójában öt axiómát takar, melyeket röviden így fogalmazhatunk meg:

– A szabadenergia hatás természettörvénye azt az állítást tartalmazza, hogy minden létnek, kölcsönhatásnak, mozgásállapotnak és mozgásállapot-változásnak megvan a szükséges és elégséges energetikai alapja a létstruktúrák energiaszintjében és belső szabadenergia-tartalmában.

– A legkisebb hatás elve azt mondja ki, hogy a természetben minden rendszer megtalálja mozgásállapotának és változásának azt a formáját, mely a legkevesebb, ugyanakkor leg-hatékonyabb energiafelhasználást igényli.

– Az entrópia-elv törvényszerűsége azt mondja ki, hogy minden rendszer – belső szabad-energia hatás hiányában – az alacsonyabb energiaszintre és a rendezetlenség irányába halad; mindezen túl: minden energiaátalakítás során a rendszer belső entrópia-tartalma növekszik.

– A leggyorsabb lebomlás-elve arról számol be, hogy az energetikailag magára hagyott rendszer – szabadenergia-tartalmát kisugározva – a lehető legalacsonyabb energiaszint elérésére törekszik (mikrofizikában: energiaminimum-elve).

– Határozatlansági reláció: minden rendszerben megfogalmazható az alapvető határozatlanság, melynek következtében egyszerre és egy időben nem határozható meg tér-időbelisége és impulzus-energiatartalma; mindezek következtében egyetlen rendszerrel kapcsolatban sem tehetünk abszolút kijelentéseket.

Ezek ugyan eredetükben termodinamikai és kvantummechanikai törvényszerűségek, de általánosíthatók a fizikai energiákon túl a kémiai, biokémiai és biológiai energiákra, hiszen – valamennyi prébiológiai és biológiai rendszer termo- és kvantumdinamikai rendszer. Sőt: az információelmélet segítségével a pszichikai rendszerekre és energiákra is általánosíthatók. – Ezeket az energetikai axiómákat egymástól függetleneknek tekinthetjük, és valamennyi általunk megfogalmazható struktúrára alkalmazhatjuk. – Természetesen ezeknek a törvényszerűségeknek – a struktúraszintek emelkedésével – bővül a tartalma, de minden megjelenési formájukban alapját képezik az – egész struktúraszint-rendszert átfogó – általános fejlődési elvnek. – A fejlődési elv irányítja a struktúrák energetikai emelkedését, egységesülését és létbeli teljesebbé válását. A struktúrák, struktúraelemzések során így jutunk mindig kapcsolatba az energetikai axióma-rendszerrel, s válik visszavezethetővé minden struktúra, struktúraváltozás és kölcsönhatás. – Az új-típusú – alternatív – gondolkodásmód harmadik alappillérvé az energetikai axióma-rendszer és annak alkalmazása válik, szoros és általános megfogalmazhatóságába egyaránt.

1. 4. A statisztikai felfogás alkalmazása a gondolkodás egész területén.

A határozatlansági reláció, de már a termodinamikai rendszerek vizsgálata is, a statisztikai felfogáshoz és a valószínűségekben történő gondolkodáshoz vezet. A határozatlansági reláció azt fogalmazza meg, hogy – a mikro-rendszerek vizsgálata során (és melyik rendszer nem épül fel mikro-rendszerekből?!) – a természet struktúráiról csak valószínűségi kijelentéseket tehetünk. A termodinamikai vizsgálatok arról tájékoztatnak bennünket, hogy energetikai rendszeren belül – és melyik struktúra nem energetikai rendszer?! – nem tudjuk figyelemmel kísérni minden molekula, ion, atom mozgását és mozgásváltozását, ezért bizonyos alapvető paraméterekre vonatkozóan átlagolásokat végzünk és így állapítjuk meg az „egész rendszer” energetikai és termodinamikai állapotát. Ezeknek az átlagolásoknak és átlagolt állapotoknak segítségével ugyancsak valószínűségek formájában fogalmazhatjuk meg a teljes rendszer állapotát.

A statisztikai felfogás alkalmazása és a határozatlansági reláció hatása rányomja bélyegét egész új-típusú – alternatív – gondolkodásmódunkra. Tudományainkból az „igaz” és a „hamis” visszaszorult a logikába, megszűnt az „apriori evidencia” – az „eleve nyilvánvaló” – és az „abszolút bizonyosság”. Tudományos ítéleteinkben a „szükségképpen” és „lehetetlen” esemény kap helyet, valamint az „x vagy y valószínűséggel valószínű” fogalmazásmód, attól függően, hogy milyen érvényű természettörvény indikálja, vagy tiltja valamely esemény bekövetkeztét. – Az élet és a tudomány területét a „valószínűségek tere” alkotja, ezt szűkítik le a „lehetséges események terére” speciális törvényszerűségek, és azokból következő kiválasztási szabályok. Végül az aktuálisan magvalósuló konkrét tények és jelenségek hozzák létre a „tényleges események terét”. – Az új-típusú – alternatív – gondolkodásmód talán kissé bonyolultnak tűnik, de nem bonyolultabb, mint maguk a dolgok, a természeti-jelenségek. Itt nem megyünk semmire régi kategóriákkal, sem pedig a problémák túlzott leegyszerűsítésével. Az új-típusú gondolkodásmód igényli a matematikai és energetikai alapokat, a statisztikai felfogás alkalmazását, mert a dolgok és összefüggéseik csak így válnak reálisan megközelíthetőkké számunkra.

Az új-típusú – alternatív – gondolkodásmód – természeténél fogva – hordozza az ésszerű rugalmasságot, a változások követésének kockázatvállaló igényét és a fejlődési valószínűséget. De csak addig, amíg nyitott-rendszert képvisel, a nyitottság teljes dinamizmusával. – Mert a statikus egyensúly a rendszer halála, legyen az a rendszer természeti-jelenség, emberi magatartás, vagy emberi gondolkodásmód.

2. A HUMANIZMUS KÉRDÉSÉNEK MEGFOGALMAZÁSA.

Nem érdektelen és nem felesleges, sőt ember-voltunkból eredően egyenesen kötelességünk a HUMANIZMUS kérdés-csoportjának alapvető megközelítése, és lényegének meghatározása etikai vonatkozásban. Tudom, hogy ez a kérdés-csoport erősen vitatott, a különböző felfogások más és más megközelítési módot használnak, éppen ezért az elért eredmények is igen nagy szórást mutatnak. Számomra azonban, – minthogy elköteleztem magamat a keresztény világnézet, valamint az energetikai axióma-rendszer mellett – egyetlen út áll rendelkezésemre, ezt kell közösen végigjárunk és megvizsgálunk: vajon milyen eredményt érhetünk el természettudományos – egyben keresztény – gondolkodásunk és azon alapuló ontológiánk segítségével? – A megközelítés és meghatározás során felhasználjuk mindazokat az ontológiai és etikai eredményeket, melyekhez – keresztény meggyőződésünk mellett – az energetikai

axióma-rendszer alkalmazása révén juthatunk el. Először a lét- és értékrendbeli megfogalmazást használjuk fel.

2. 1. A teljes-spektrumú lét- értékrend.

Természettudományos szempontból a lét alapja: a kölcsönható képesség. – Reálisan akkor létezik egy rendszer, egy struktúra, ha ténylegesen képes kölcsön hatni vagy kölcsönhatást elviselni. Ez válik valóra a kölcsönhatásokban és állapotváltozásokban. A lét tehát rendelkezik aktivitással és dinamizmussal a kölcsönhatások mikéntjét tekintve, továbbá relációkkal a kölcsönhatások következtében fellépő kapcsolatok révén. Minél aktívabb és dinamikusabb egy kölcsönható rendszer – vagyis létstruktúra – annál magasabb a léttartalma, és minél több rendezett kapcsolata valósul meg a kölcsönhatások következtében, annál több a relációja, vagyis annál szélesebb a kölcsönható rendszer érvényességi köre.

Az „érték” fogalmával kapcsolatban hangsúlyozni kívánom, természettudományos és ontológiai szempontból nem a „ritkaság” képezi az érték alapját, a hétköznapi „értéktárgy” fogalommal sem juthatunk közelebb problémánkhoz, de még az u. n. „hasznosság-fogalom” sem alkalmas az érték megfogalmazására, hiszen – a társadalmi-kulturális fejlődéssel – állandóan módosul az értéktárgy fogalmi tartalma, gazdasági struktúrákként változhat a hasznossági érték.

Az érték szoros kapcsolatban van a léttel: minden létező értékkel bír magából a létből kifolyólag, mivel minden léttartalom egyúttal értéktartalmat is hordoz, még pedig egyenes arányban a lét aktivitásával és dinamizmusával, relációi számával. Ezért a lét és az érték függvénykapcsolatban áll egymással: a lét jelenti az értelmezési-tartományt, az érték pedig az egyes létállapotokhoz tartozó értékkészletet. Vagyis ezen függvénykapcsolat révén az érték alapját is energetikai axióma-rendszerünk segítségével határozhatjuk meg. A szabadenergia növelése emeli a rendszer létbeli, tehát értékbeli fejlődési valószínűségét, az entrópia-tartalom növekedése viszont csökkenti ugyanazt. – Tehát természettudományos lét- és értékfogalmunk energetikai alappal bír és közvetlenül visszavezethető energetikai axióma-rendszerünkre.

2. 1. 1. A lét- és értékrend megfogalmazása.

Értelmezzük a rend és a rendezés fogalmát, továbbá a lét- és értékrendet.

Rend: egy halmaz elemeinek bizonyos megadott rendezési-reláció szerinti besorolása, melynek következtében a halmaz bármely két eleméről megállapítható, hogy az egyik megelőzi a másikat. – A halmaz elemeinek ezt a rendezési-reláció szerinti besorolását nevezzük rendezés folyamatának, rendszámnak pedig azt a számot – indexet – nevezzük, mely azt jelöli, hogy a rendezett halmaznak hányadik tagja a kérdéses elem.

Létrend: a létezők rendezett halmazba történő besorolása, ahol a rendezési-relációt a létben való részesedés – a léttartalom, – annak aktivitása és dinamizmusa, valamint a relációk mennyisége és minősége képezi. Valamely rendszernek annál magasabb a renden belüli rendszáma, minél magasabb és aktualizáltabb a léttartalom, s minél több és magasabb rendű relációt birtokol.

Értékrend: A létezők rendezett halmazba történő besorolása, ahol a rendezési-relációt a léthez kapcsolódó érték képviseli. Valamely létezőnek annál magasabb a rendezett halmazon belüli

rendszáma, minél magasabb léttartalomhoz kapcsolódik az értékészlet, s minél magasabb mennyiségileg és minőségileg a létstruktúra szabadság-fok száma.

A létrend – felépülését tekintve – kötött az energiaszinthez, és az energiaszinten elfoglalt állapota szabja meg helyét a létrendben. A létrend ezen felépülése során a létstruktúrákban nemcsak az energetikai strukturáltság fejt ki hatását, mert ez az energiahatás létrehozza az információs és kibernetikai strukturáltságot is – az embernél ezen túl az erkölcsi strukturáltságot is – ezek aztán továbbsegítik a létstruktúrákat a létbeli emelkedésben. – (Az információs strukturáltság biztosítja a rendszeren belüli és rendszerek közötti kommunikációt, a kibernetikai strukturáltság pedig szabályozó, vezérlő, kontrolláló és önfejlesztő folyamataival, a folyamatokat egymáshoz rendező hierarchiával a létstruktúra feltétel-, cél- és eszköz-rendszerét biztosítja.)

A létstruktúrák értékét annak függvényében határozhatjuk meg, hogy a szabadenergia-hatás mennyi munkavégző képességet és aktív munkát eredményez, a kényszerfeltételeket mennyiben csökkenti, a szabadságfok számot mennyiben emeli. Ezek azonban mind a létstruktúrák kibernetikai strukturáltságával vannak kapcsolatban, így – ebből a szempontból – az értékmérő mindig a strukturák kibernetikai strukturáltságának fejlettsége. – Az értékrendbe történő besorolás alapját tehát a létstruktúrák értéktartalma képviseli, ahol a rendezési-reláció – végső soron – a léttartalomhoz kapcsolódó kibernetikai strukturának mindig teljesebbé válása.

Megállapíthatjuk tehát, hogy egy létező – természettudományos és ontológiai szempontból – annál értékesebb, minél többet bír a létből; és hasonlóképpen: a létező annál magasabb helyet foglal el a létstruktúrák között, minél értékesebb. – Matematikailag fogalmazva: a létrend és a függvényrend kapcsolata ekvivalencia-reláció, vagyis kölcsönösen egyértelmű-reláció.

2. 1. 2. A teljes-spektrumú lét- és értékrend.

A létrend lépcsőfokait egyértelműen az határozza meg, hogy a létező mennyit bír a létből, milyen léttartalommal, létbeli dinamizmussal és relációkkal rendelkezik. A több léttel, nagyobb és dinamikusabb léttartalommal, mennyiségileg szabadabb és minőségileg magasabb rendű relációkkal rendelkező létezők a létrendben magasabb helyet foglalnak el, mint a kisebb léttartalmú, kevesebb relációjú létstruktúrák. – Ennek a létrendnek leképezése – transzformációjaként – származtatjuk az objektív értékrendet: a létrendben magasabb helyet elfoglaló létstruktúra értékesebb is, így az értékrendben is felette áll a létrendben alacsonyabb szinten levő létezőknek.

A teljes-spektrumú lét- és értékrend – a szabadság oldaláról megközelítve – talán így fogalmazható meg:

Minél több kényszerfeltétel köt egy létezőt, annál alacsonyabb helyen áll a lét- és értékrendben, minél szabadabb a kényszerfeltételektől – vagyis minél több szabadságfokkal rendelkezik – annál magasabb rendű létet és értéket képvisel. – Teljes-spektrumúnak pedig azért nevezzük ezt a lét- és értékrendet, mert a létezők valamennyi kategóriáját tartalmazza: a legalacsonyabb rendű prébiológiai struktúrától a lehetséges transzcendencia legmagasabb fokáig.

Így a lét- és értékrend lépcsőfokait a következőképpen állapíthatjuk meg:

- A prébiológiai struktúraszint – a pusztalét struktúraszintje – áll a lét- és értékrend legalacsonyabb fokán, mivel legkevesebbet bír a létből, ugyanakkor a legtöbb kényszerfeltétellel rendelkezik. Mindezek következtében értéktartalma is a legalacsonyabb.
- A biológiai struktúraszint – az élet struktúraszintje – lényegesen magasabb szintet képvisel a létben, létének magasabb aktivitásával és kevesebb kényszerfeltételével. Ennek megfelelően magasabb az értéktartalma is.
- A tudati struktúraszint – az ember maga, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiség, valamint az általa létrehozott tudati létstruktúrák – pszichikai és erkölcsi létével – lényegesen meghaladja az eddigi struktúraszinteket a létrendben, ennek megfelelően értéktartalma is lényegesen magasabb rendű.
- Az ellentmondás-mentesen lehetséges transzcendencia létstruktúrái az embernél magasabb struktúraszintet képviselnek a biológikumtól való függetlenségükkel, a szubtranszcendenciát – vagyis a transzcendens struktúraszint alattit – meghaladó szabadságukkal; a lét- és értékrendbeli különbség alapja pedig a tudati szint és a szabadság ugrásszerű emelkedése.
- A lehetséges transzcendencia távolba vesző csúcán pedig, mint abszolút LÉTSTRUKTÚRA: a TELJESSÉG-STRUKTÚRÁJA áll, az abszolút ÉLET, az abszolút TUDAT és az abszolút SZABADSÁG, mint ellentmondás-mentes lehetőség – keresztény meggyőződésünk számára, mint abszolút-bizonyosság – a transzcendens DINAMIZMUS és EGYSEGESÜLÉS TELJESSÉGE: a háromszemélyű egy ISTEN.

A teljes-spektrumú lét- és értékrend tartalmazza a bizonyítottan és lehetségesen létezők teljes skáláját. Hasonlóan a teljes színekhez – a teljes-spektrumhoz – mely az anyagi valóság valamennyi hullámát és rezgését – láthatót és láthatatlant – együtt tartalmaz. – Ugyanígy adja meg a létstruktúrák teljes keresztmetszetét a teljes-spektrumú lét- és értékrend, melyben minden létállapot és értéktartalom helyet kap a lét- és értéktartalmának megfelelően.

2. 2. A humanizmus megfogalmazása és fajtái.

A HUMANIZMUS, mint tudati és erkölcsi magatartás, magát az embert helyezi, nemcsak az érdeklődés, vizsgálódás és kutatás homlokterébe, hanem a tudati lét és az egész megtapasztalható valóság középpontjába is. A humanizmus tehát nem egyszerűen „emberiesség”, nem is – a ma annyira divatos szóhasználat szerint – emberi „élet-érzés”, hanem komplex emberi lét-tudat, mely tartalmával és relációival a reális és objektív valóságot ragadja meg és irányítja önmagára. – A tudattartalomnak, relációknak, magának a megragadás-módnak és magatartásformának megfelelően beszélhetünk a humanizmus különböző formáiról.

2. 2. 1. Individuál-humanizmus.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

Az introvertált és önmagába zárkózott – ez által önmaga számára elégséges – emberi lét tudatállapota, melyben az egyén az embert, mint önmagát és az önmegtapasztalás tárgyát helyezi a valóság középpontjába.

A humanizmusnak ebben a primitív formájában a jogforrás maga az egyén, minden más – természet, kultúra, társadalom, stb. – célját és rendeltetését az egyén, az egyénben gyökerező és abban megfogalmazott egyéni-jón keresztül kapja meg.

Valaha, a felvilágosodás kezdetekor, nagy jelentőséggel bírt a humanizmusnak ez a kezdeti formája, mert a figyelmet az emberre, mint szabad személyiségre, valamint az ember

szabadságjogaira irányította. Azonban kifejlődésében – és főleg szélsőséges formájában – nagy veszély forrását hordozza magában.

S valóban: az egyoldalú és túlzó individualizmusnak, a társadalmi-, gazdasági-, politikai liberalizmusnak, majd az anarchizmusnak, végső soron pedig – jelenlegi korunkban – a terrorizmusnak – tudati, gazdasági, társadalmi és politikai vonatkozásban egyaránt – eszmei-elméleti alapjává vált.

Az individuál-humanizmus – végső kifutásait tekintve – az antihumánumba, az emberellenességbe torkollik. Kiegyensúlyozott formájában azonban – időben és minőségben, valamint az „erkölcsi-jó” által korlátozott mértékben – alapszintjét és kiindulását képezi a humanizmus magasabb rendű formáinak megvalósításához.

2. 2. 2. A szociál-humanizmus.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

Az extrovertált és kitáruló – ezáltal önmaga számára már elégtelenné vált – emberi lét-tudat állapota, melyben az egyén az embert, mint közösségi létezőt és közösségi relációk tárgyát, helyezi az objektív és reális valóság középpontjába.

A humanizmusnak ebben a fejlettebb és magasabb rendű formájában a tulajdonképpeni és végső jogforrás: a közösség, minden más – természet, kultúra, társadalom, gazdaság, stb. – célját és rendeltetését a közösségben, a közmeggyőződésben gyökerező „közösségi-jón” keresztül kapja.

Napjaink fejlődési szakaszában igen nagy jelentőséggel bír a humanizmusnak ez a magasabb rendű formája, mert a figyelmet a közösségre, a közösségi-jóban gyökerező és azzal összhangban levő szabadságjogokra irányítja. Azonban szélsőséges kifutását tekintve nagy veszély-forrást hordoz magában.

S valóban: az elfogult és véres szocializmusnak, az elfogult és véres nemzetiszocializmusnak, az elfogult és vére kollektivizmusnak, az államkapitalizmusnak, a személyi jogokat és személyi szabadságot minden vonalon erőszakkal maga alá kényszerítő fasizmusnak, a vér és arany, az osztály és a munka mítoszának eszmei-elméleti alapjává válik.

Az egyoldalú és túlzó szociál-humanizmus – végső kifutását tekintve – ugyancsak az antihumánumba torkollik. Kiegyensúlyozott formájában azonban, mint természetes lépcsőfok, átmenetet képez a humanizmus még magasabb rendű megvalósulási lehetőségei felé.

2. 2. 3. A kozmoreflexív-humanizmus.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

Az embernek és valamennyi létformájának a természet valóságába extrapolált lét-tudata, mely az embert – teljes természeti-jelenségvoltában tekintve – helyezi a megismerhető és meg tapasztalható objektív realitás középpontjába.

A humanizmusnak ebben a magasrendű formájában a jogforrás: az objektív valóságnak és az embernek alapvető viszonyossága – relációja – egyéni és közösségi vonatkozásban egyaránt. Az egyéni-jó és közösségi-jó egymással azonosul és elveszti viszonylagos szembenállását, a szabadságjogok pedig – önkéntes és szabad korlátozás formájában – összhangba kerülnek a Kozmosznak és a Kozmosz lehetséges létezőinek fejlődési tendenciáival. – Ennek a természet

valóságába extrapolált humanizmusnak csúcsa az ember kozmikus-tudatra ébredése, melynek tudati, törekvési és erkölcsi lehetséges következményei beláthatatlanok. – A humanizmusnak ezen fejlett és magas rendű formája révén kaphatja majd meg az ember és az egész emberiség valóságos helyét a megismerhető és megtapasztalható Világegyetemben. Ugyanakkor a humanizmus elveszíti egyoldalúságát, bezártságát, önző korlátozottságát, kitarul a természet egésze és a Kozmosz felé, lehetőségeiben lendületet kap önmaga határainak és korlátainak túllépésére. Erkölcsiségében pedig az egyéni-jó és közösségi-jó további és mélyebb tartalmat kap, hiszen – a Kozmoszba beépülve – az egész Kozmosz és valamennyi létezője javát tudatosan kell szolgálnia kötelezettség és küldetés formájában.

A kozmoreflexív-humanizmus elégíti ki – szubtranszcendens vonatkozásban – a legnagyobb mértékben a fejlődés feltétel-rendszerét:

- létbeli dinamizmus tekintetében a korlátozott földi mértékeket meghaladja;
- képességiteljesítés vonatkozásában új lehetőségeket kap az emberi tudati, törekvési és erkölcsi lét;
- önfelülmúlás vonatkozásában az energia-küszöbszintek túllépéséhez – energetikai, információs és kibernetikai hatások révén – növekszik fel a fejlődési valószínűség és lehetőség.

Az emberiség kozmikus-tudatra történő ébredése és a kozmoreflexív-humanizmus kialakulása még csak a ködös jövő távoli reménysugara, de a humanizmusnak ezt a tendenciát kell követnie: egyénnek és közösségnek, egyedi és szocializált struktúrának egyaránt csak ez lehet az alapvető és egyetlen el irányulása. – Ezt a célt kell szolgálnia a tudati és tudományos, kulturális és társadalmi fejlődésnek, s legfőképpen ennek kell áthatnia az emberiség erkölcsi tudatát.

A humanizmusnak és a szubtranszcendensnek felső foka szabhatja csak meg az emberek etikai magatartását, ezen belül az emberi lét, az emberi sors, az emberi felelősség és küldetés tudatos vállalásával kapcsolatos erkölcsi mozgásállapotát és annak változásait. Természetesen szubtranszcendens vonatkozásban.

2. 2. 4. Az integrális-humanizmus.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

Az embernek és valamennyi szocializált létformájának a transzcendenciával kiegészült lét-tudata. Ez az embert, mint tudatos és szabad személyiséget, valamint szocializált létstruktúráit, mint tudatos és szabad erkölcsi közösségeket, együttszemléli összes – szubtranszcendens és transzcendens – léttartalmával, léthatározmányaival és lét-relációival az integrális valóság része és jelenségeként. – Valójában ezt kell neveznünk a teljes erkölcsi értelemben vett humanizmusnak, Jaques Maritaine találó kifejezésével: „L’humanisme integrale”-nak.

Ez valóban a szó szoros értelmében integrális-humanizmus, mert

- Az ember számára ebben az integrális környezetben biztosított létének teljes értelme, feltétel-, cél- és eszköz-rendszere;
- Ebben a szakadatlan szubtranszcendens és transzcendens energia-özönben biztosított a legnagyobb mértékű és legmagasabb rendű energetikai, információs és kibernetikai hatás, valamint a hatásnak valóra válása;
- Ebben az integrális környezetben biztosított a fejlődési valószínűségnek egyenes vonalú és állandóan fokozódó növekedése, azon belül a létbeli dinamizmus, a képességiteljesítés és az önfelülmúlás szubtranszcendens és transzcendens törvényeinek legteljesebb megvalósíthatósága;

- Ebben az integrális környezetben biztosított az individuál-humanizmus, szociál-humanizmus és kozmoreflexív-humanizmus ellentmondásmentes összhangja, harmonikus és dinamikus kifejlődése, teljes megvalósulása;
- Végül: számunkra, keresztények számára, a legdöntőbb momentum, hogy a TELJESSÉG-STRUKTÚRÁJÁNAK részese, maga a TUDAT-TELJESSÉG – vagyis a FIÚ-ISTEN – hitet tett e mellett az integrális-humanizmus mellett, vállalván az emberi létet, az emberi sorsot, az emberi felelősséget és az emberi küldetést. – Tehát maga az ISTEN az első HUMANISTA.

Fentiekben – úgy vélem – a humanizmus problematikáját szükséges és elégséges mértékben körvonalaztuk.

3. AZ EMBERI-MIVOLT KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.

Ha az emberi mivolt és a humanizmus kapcsolatát kívánjuk megfontolás tárgyává tenni, legalkalmasabbnak tűnik a fejlődés-elvéből és annak vonatkozásaiból kiindulni. Tekintettel azonban arra, hogy az etikai értékek képezik megfontolásaink tárgyát, éppen ezért a fejlődés elvét is etikai viszonylatban vizsgáljuk: az ember kapcsolatát magával a természettel, saját emberi létével és emberi sorsával, s mindezt szembesíteni kívánjuk a humanizmussal.

A fejlődés etikai relációinak és erkölcsi paramétereinek vizsgálatához talán egy analógián keresztül juthatunk el legkönnyebben. Analógiánkat a természettudományokból, a kristályosodás területéről kölcsönözzük.

A krisztalizáció – kristályosodás – folyamata a prébiológiai struktúraszint egyik igen érdekes jelensége. A kristály anyagának oldata magában hordja a kristályosodás alapanyagát és alapinformációit. Az oldat – energetikai hatásra – mindig jobban koncentrálik, míg csak el nem éri a telítettség állapotát. De még ebben az állapotában sem kristály, csak magában hordja a kristállyá válás feltételeit, és ezen keresztül a kristállyá válás valószínűségét és lehetőségét. – Ezt követően: valami – sokszor egészen minimális – hatás, pl. a koncentrált oldatba belehulló porszem, vagy falevél – vagyis a telített oldat nyugalmi állapotát megbontó energiahatás – szükséges ahhoz, hogy kicsapódjanak a kristályok. Ez a végső hatás azonban szükséges és elengedhetetlen a krisztalizáció folyamatának befejezéséhez.

A tudatelőtti állapotban ilyen folyamatos fizikai, kémiai, majd biokémiai energiakonzentráció képezi a fejlődés alapját, a szabadenergia tartalomnak állandó – mondhatni: minden határon túlít megközelítő – növekedése a szükséges, azonban közel sem elegendő feltétele a fejlődésnek. Ez az állapot ugyanis még nem maga a fejlődés, – (ugye a koncentrált oldat sem volt maga a kristály?!) – hanem csak a fejlődés valószínűségét hordozza. A fejlődés valóra válásának végső és elengedhetetlen feltétele az a további energiahatás, mely az energetikai küszöbszint átlépésével az ugrásszerű fejlődést létrehozza, vagyis a fejlődés folyamatát befejezi.

A tudati struktúraszinten a fejlődés vonalába eső állapotváltozások befejező aktusa, mely a fejlődési folyamatot lezárva az ugrásszerű fejlődést létrehozza, minden esetben – nagy valószínűséggel – erkölcsi energiahatás. A tudati struktúraszint fejlődési tendenciái, a pszichikai energiahatás révén növekedő fejlődési valószínűség nem válhat valóra erkölcsi energiahatás nélkül. Ezért a tudati-törekvésű fejlődés folyamatában, annak végső stádiumában és megvalósulásában, mindig jelen van és felismerhető az erkölcsi aktus, mint döntő energiahatás. – A

tudatos embernek ezt az etikai magatartását és annak hatásait kívánjuk vizsgálni a humanizmus tükrében.

3. 1. A humanizmus és a természeti-jelenségek.

A fejlődés-elve alapvető ontológiai elv, általános érvennyel bír az egész megismerhető valóság vonatkozásában: prébiológiai, biológiai és tudati struktúraszint tekintetében egyaránt. A tudatos emberi magatartáshoz azonban lényegesen hozzátartozik a természet megismerése és tudati megragadása, benne önmagának – mint természeti-jelenségnek – felismerése, ennek a ténynek összes relációjával együtt történő elismerése, természetesen a fejlődést is beleértve. De a tudatos emberi magatartás további kötelezettséget is tartalmaz: olyan etikai magatartást az ember részéről, amely az ember természeti-jelenség voltával számol és azt tudatosan vállalja.

A humanizmus megfogalmazásából viszont az következik, hogy minden, az embert érintő kérdésben van a humanizmusnak komoly és lényegyet érintő mondanivalója. Még akkor is, ha a kérdésre adott válasz az adott időpontban nem teljes-értékű. – Ezzel a magállapítással valójában már jelenlegi problémánkat érintjük, mert a humanizmus és a fejlődés általánosan jellemző tényére kell utalnunk. A teljes-értékűség ugyanis lényeges relációban van a fejlődéssel, bár – az energetikai axióma-rendszer keretén belül – a határozatlansági reláció is jelentősen befolyásolja a teljes-értékű megoldások létének valószínűségét és felismerhetőségének lehetőségét. De – a határozatlansági relációtól is elvonatkoztatva – a teljes-értékű megoldások lehetősége és felismerhetősége állandó jelleggel felveti a dinamizmus, a képességiteljesítés és az önfelülmúlás – tehát a fejlődés – problémáját és ezen keresztül az alapvető erkölcsi hatások jelentőségét. – A humanizmusnak ezek mind lényegbevágó kérdései, így kapcsolódik szorosan egymáshoz a humanizmus és a fejlődés. – Kérdésünk jelenleg ez: vajon a humanizmus rendelkezik-e etikai többlettel és közelebb visz-e a fejlődésnek a természetet – és benne az embert – érintő problémák megoldásához?

3. 1. 1. A humanizmus többlete a természet anyagi-egysége vonatkozásában.

A természet anyagi-biológiai egysége olyan tény, mely a természet egységes felépítését, fennállását és elirányulását igazolja, egyben ezt tükrözi valamennyi jelenségében. – (Sajnos, a természettudományokban még nem tükröződik ez az egység!) – Ez az egység egyúttal közös célra-irányultságot és közös törvényszerűségeknek való alárendeltséget jelent az egész természet és benne az összes természeti-jelenség vonatkozásában. Mindezek alapján – a természet anyagi-biológiai egysége tekintetében – a szubtranszcendens síkon elérhető legmagasabb rendű humanizmus állásfoglalását a következőkben fogalmazhatjuk meg.

– Az ember természeti-jelenség volta nincs ellentétben a magasabb rendű humanizmussal. – Nagyon alacsonyrendű és – bármennyire is próbálná valaki bizonygatni – humanistának nem mondható egyáltalán az az álláspont, mely szerint az emberre nézve megalázó és emberi mivoltában sértő, ha a természet részévé tesszük, és természeti-jelenségként kezeljük, ezzel az embert lehúzzuk a sárba, szellemét leláncoljuk és eltiporjuk, s az embert, magát állati szintre süllyesztjük le. – (Nem kevesen vallják ma is ezt a felfogást: tudatlanok és műveltek, vallástalanok és vallásosak, stb. Érveik azonban általában szubjektívek és dogmatikus jellegűek.) – A tapasztalatilag igazolt, tudományosan megfogalmazott tény sohasem lehet megalázó, annak tudati felismerése és vállalása emberi kötelességünk! – A valódi humanizmus nem is vonja a tényeket kétségbe, elismeri az ember természeti-jelenség voltát, anyaghoz és biológikumhoz

való kötöttségét, de hangsúlyozza, hogy az ember nem rabja és kiszolgáltatottja a természetnek, hanem tevékeny része, és lehetőséggel bír annak formálására. És éppen ez által válik – a valódi humanizmus felfogása szerint – a természet és a természeti-jelenségek központjává az ember.

– A természet anyagi-biológiai egysége alátámasztja és segíti a valódi – kozmoreflexív – humanizmus kibontakozását. Ez a humanizmus a természetben az anyagnak és életnek az egységében megtalálja a helyét és így – a természet egységében és az egységben kibontakozó természetben – kívánja az embert kiteljesíteni, a lehetőség szerint teljes értékűvé tenni, és ezt a kiteljesedet tudatos és szabad erkölcsi személyiséget a Kozmosz egységében méltó helyére állítani. Az ember kozmikus tudatra ébredése egyáltalán nem zárja ki a természettudományos tényeknek és azok következményeinek elfogadását, sőt: a kozmikus tudatra ébredt ember boldogságának jelentős rugója lesz az a tény, hogy ennek a nagy kozmikus egységnek részévé és részesévé válhat. Valamint az, hogy ő maga is kozmikus-jelenség és a Kozmosz további lehetséges tudatos és szabad erkölcsi személyiségeivel együtt a teljes kozmikus egység és tudat középpontjává válhat. – A majdani kozmikus egységben valószínű és várható a humanizmus további kiteljesedése.

– Az ember természeti-jelenség voltából kiindulva, de azon felülemelkedve, a megismerhető és megragadható természetnek potenciális ura. A valódi kozmoreflexív-humanizmus teljes érvénnyel elismeri az ember természeti-jelenség voltát, de ez közvetlenül az ember biológiai szubsztrátumára vonatkozik. Az ember azonban tudatossága és erkölcsisége révén felül képes emelkedni biológiai szubsztrátumán, és olyan teljesítményekre válik alkalmassá, melyet természeti-jelenség volta nem tesz indokoltá. – Sajnos, ide kell sorolni a degenerált tudat és az immorális erkölcsiség révén történő természettel való szembefordulást is, mely mind a természetben, mind a természeti-jelenségekben – köztük magában az emberben – mérhetetlen és felbecsülhetetlen károkat okozhat. – A humanizmus éppen ezen a területen bír hallatlan jelentőséggel: az ember tudati-erkölcsi magatartásában és állásfoglalásában kell biztosítani azt az etikai többletet, mely a biológiai szubsztrátum fölé történő emelkedésnek szükséges és elégséges mértékben érvényt szerez. Ezzel a felülemelkedéssel válik az ember a természet potenciális urává. Mert a valódi humanizmus által tudatilag-erkölcsileg felvértezett, megerősödött és magasabb szintre emelkedett ember a természetnek nemcsak középpontjává válhat, hanem gazdájává is. Ennek a képességnek azonban folyamatosan és fokozatosan aktualizálnia kell, hogy miként, azt a fejlődés-elve diktálja. – Az a mindig magasabb szintre törekvő humanizmustól, a humanizmus valódi erkölcsi tartalmától és annak emberi magatartásformában történő megjelenésétől függ, hogy az ember jó gazdájává válik-e a természetnek.

A humanizmus szintje, a humanizmusnak a természettel és a természetben álló emberrel való élő kapcsolata, ennek a kapcsolatnak tudati-erkölcsi hatékonysága lesz biztosítéka az ember részéről a természet egysége egyensúlyának. De ugyanez a humanizmus segíti az embert a kozmikus-tudatra ébredésben, mely végül is visszahat és a kozmoreflexív-humanizmus kifejlődésével az embert, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiséget, teljes értékű emberi-jelenség voltával együtt a kozmikus egységben méltó és megillető helyére teszi.

3. 1. 2. A humanizmus erkölcsi többlete a fejlődés vonatkozásában.

A fejlődés energetikai, információelméleti és kibernetikai előfeltétele: a dinamikus egyensúly kialakulása az embernek a természettel való kapcsolatában. Ennek a dinamikus egységnek és egyensúlynak erkölcsi alapját éppen a humanizmus hivatott és képes biztosítani, ezen épül

aztán fel az egész fejlődés, alapvető megnyilvánulásaival és lépcsőfokaival, teljes ontológiai valóságában.

– A humanizmus és az ember létbeli dinamizmusának kapcsolata közvetlenül belátható. Maga a biológiai szubsztrátum nem rendelkezik azzal a létbeli dinamizmussal, hogy a tudati létstruktúrát szükségképpen befogadja, mivel a biológikum létbeli dinamizmusa első sorban a biológiai kölcsön- és együttműködésekben való részvételre irányul. Azonban a biológiai szubsztrátummal és az anyagi-biológiai egységgel szembeforduló tudat sem képes létbeli dinamizmusában emelkedni. Ezért a tudatnak és a tudat szubsztrátumának együttes dinamizmusa és a létbeli dinamizmusban közösen történő teljesebbé válása szükségképpen relációban áll egymással. Ehhez azonban – a tudati hatáson túlmenően – jelentős és fokozódó erkölcsi hatás szükséges, melyet szubtranszcendens vonatkozásban csak a kozmoreflexív-humanizmus képes biztosítani.

– De ugyanez mondható el a humanizmus és a képességkiteljesítés kapcsolatáról is, azzal a megszorítással, hogy a létbeli dinamizmusban való emelkedés teremti meg az előfeltételeket a képességkiteljesítés természettörvényének érvényesüléséhez. A képességkiteljesítés kötelezettsége azonban nem csupán természettudományos és ontológiai természettörvény, hanem egyszersmind erkölcsi természettörvény is. Az etikumnak annál inkább hangsúlyt kell kapnia, minthogy a képességkiteljesítés energetikai, információs és kibernetikai folyamatában biztosítani kell az összhangot a természettel, vagyis a természet egységét és egyensúlyát minden körülmények között meg kell őrizni a képességkiteljesítés folyamataiban.

– Legdöntőbbé válik a humanizmus szerepe és etikai többlete az önfelülmúlás kérdésében. Egy adott energetikai, információs és kibernetikai állapot felső küszöbszintjének elérése, ezen a küszöbszinten való felülemelkedés, és az újabb, magasabb rendű állapot struktúraszintjének elérése hallatlan tudati-törekvési hatást igényel. Azonban ez a tudati-törekvési hatás szükséges, de nem elégséges, mert a szükséges feltételek és eszközök csak az erkölcsi önfelülmúlás révén válnak elégségesé a tudati létstruktúrák vonatkozásában.

A probléma magyarázatra szorul, mert közvetlenül nem látható be az előzőekben mondottak igazság-tartalma.

= A biológiai szubsztrátum nem hordja önmagában a magasabb küszöbszint átlépésének valószínűségét és lehetőségét tudati vonatkozásban. A tudati létstruktúra – szellemi léthánya-da révén – ugyan magában hordja a pszichikum energetika, információs és kibernetikai küszöbszintje túllépésének valószínűségét és lehetőségét tudati-törekvési hatások következményeként. Ugyanakkor az elfajulás és degenerálódás valószínűségét és lehetőségét is magában hordozza.

= A tudat és törekvés szembefordulása a biológiai szubsztrátummal, magával a természettel, a természet egységével és egyensúlyával mindig lehetséges esemény marad, s maga a tudat és törekvés nem jelent garanciát arra nézve, hogy a szembefordulási valószínűség csökkenjen. Ellenkezőleg – megfelelő pszichikai korlátok nélkül – állandóan növelhető a szembefordulás valószínűsége. A rendezetlen tudat beképzeltségének és gögjének tövisét az ember állandóan magában hordja.

= A kozmoreflexív-humanizmus erkölcsi többlete képes csak a természettel, annak egységével és egyensúlyával való szembefordulás valószínűségét csökkenteni, ez a valódi humanizmus képes arra az erkölcsi többlet-hatásra, amely az embert önmaga korlátai fölé tudja emelni, úgy, hogy az ember, valamint a természet és a Kozmosz egysége, harmonikus együtt-hatása megvalósuljon.

A valódi humanizmus ember-középpontúsága, de egyben kozmikus kitárulása, teszi alkalmassá az embert a fejlődés alapvető ontológiai törvényének hordozására és szolgálatára. Egyúttal csak ez a kozmoreflexív-humanizmus képes arra, hogy feloldja az ember természeti-jelenség voltában és a fejlődés törvényében rejlő – bizonyos mértékű – ellentmondást. Természeti-jelenség voltunk ugyanis – bármennyire a fejlődés eredménye – térben és időben korlátozott biológikumhoz való kötöttségünket hangsúlyozza. A fejlődés-elve viszont az ember elé a tér-időbeliség korlátain való felülemelkedés valószínűségét és lehetőségét tárja. – Ezt a paradoxont segít feloldani a kozmoreflexív-humanizmus tudati-erkölcsi többletével, egységbe vonva az embert teljes ontológiai valóságában a mérhetetlen kozmikus valósággal. Meg kell azonban állapítanunk azt, hogy mindez az ember létfeltételének paradoxonjának, csak közelítőlegesen megoldása. Végso feloldást csak a transzcendenciában az integrális-humanizmus adhat.

3. 2. A humanizmus és az emberi lét.

Az embert az különbözteti meg az állatvilágtól, melyből biológiai struktúráját tekintve kinőtt, hogy tudatosan áll szemben a természettel és az objektív valósággal. Ez az ember részéről nem csupán az Én-tudatot jelenti, mely az első és legdöntőbb lépés a biológiai struktúraszint túlhaladásához, hanem ugyanolyan súllyal az érzéki reflexión és a konkrét memórián való felülemelkedést, az egyediségtől való elvonatkoztatást, az általánosításra képes reflexiót és az absztrakt memóriát is. – Az emberi lét tehát olyan konkrét valósággal jelenik meg és fejlődik mindig tovább a természeti jelenségek között, mely már a biológiai struktúraszinten felülemelkedve új és magasabb struktúraszint felé nyílik meg, ahol a tudat és a tudati lét-struktúrák játsszák a főszerepet. – Az emberi lét, mint ontológiai valóság, a két struktúraszint alapvető és lényeges kapcsolatán nyugszik, ez a reláció magának az emberi léttartalomnak szükségképpen része, és e nélkül a reláció nélkül nincs ember. – A szenzoreflexivitás, mint szubsztrátum, alapvető és elengedhetetlen, a tudat pedig, mint felépítmény a léttartalomnak döntő hányada és az emberi-mivolt hordozója. Mindkettő ugyanannak a valóságnak elidegeníthetetlen része, és magában hordja az emberi lét kettősségét. – Ez a kettősség még csak fokozódik a tudati lét-struktúrák erkölcsi strukturáltsága révén: az ember ontológiai valóságában erkölcsi-jelenség is, és mint ilyennek, ezt a kettősséget kell megtöltenie erkölcsi tartalommal. Ellenkező esetben, ha bármely – biológiai vagy pszichikai – részből hiányzik az erkölcsi tartalommal való telítettség, az erkölcsi magatartásformán nyugvó mozgásállapot, a teljes struktúra immorálissá válik.

Mindezek figyelembe vételével az ember tudati, törekvési és erkölcsi magatartásának arra kell irányulnia, hogy az emberi létet komplex valóságában, teljes kettősségében megragadja és beépítse mozgásformáiba. S mindezt a biológiai és pszichikai, tudati és törekvési, valamint etikai mozzanataival együtt tegye magáévá és tudatosan vállalja is. – Az emberi léttel, lét-tartalommal és relációkkal kapcsolatban ez lehet az egyetlen – tudatilag és erkölcsileg megfelelő – emberi állásfoglalás.

Az emberi magatartásnak tehát az elsődleges állapotathatározója maga a lét. Léttünkkel kapcsolatban jelenleg az a kérdés: vajon rendelkezik-e a humanizmus etikai többlettel az emberi lét és annak állapotathatározói vonatkozásában? – Mert valamennyi emberi dologhoz, így magához az emberi léthez olyan relációval kapcsolódik a humanizmus, mely elsődleges minden reláció között. A humanizmusnak ugyanis az emberi létet alap-tartalmában kell megragadnia ahhoz, hogy minden más emberi relációhoz hozzá tudjon szólni. De nem elégséges az alap-tartalom megragadása, ennek teljes körűnek is kell lennie: ontológiai, pszichológiai, szociológiai és etikai viszonylatban egyaránt túl kell mutatnia a közönséges

megfontoláson. – A következőkben kíséreljük meg a rövid válaszadást a humanizmus és az emberi lét relációjának kérdésére, e kettőnek lényeges belső összefüggésére.

3. 2. 1. A humanizmus és az emberi lét belső összefüggése.

A tudatos lét kapcsán megállapítható, hogy az értelmes élet a humanizmus tükrében nemcsak állapothatározója az emberi magatartásnak, hanem tudatos emberi magatartásforma. Ez egyúttal állásfoglalás az u. n. „ösztönös” és „tudatlan” emberi magatartással szemben. A humanizmus számára ugyanis csak tudatos emberi magatartás létezik, tudatos motivációkkal és elérendő céllal. Az érzéki és csupán érzelmi magatartásforma, – bármennyire is iparkodnak az „emberi átélés” címén az ellenkezőjét állítani, – nem humanista magatartás. De ugyanígy a mindenben átgázoló erőszakos törekvés sem humanista magatartásforma, bármennyire igyekezett ezt igazolni a náci és neonáci, valamint a terrorista ideológia. A közelmúlt „übermensch”-e és a jelenleg is körülötmjenezett „superman”-je legalább olyan távol áll a humanista emberfogalomtól és az értelmes élettől, mint az egyéni- vagy közösségi-élményben teljesen „feloldódó” embertípus, vagy a magát mindenkinek és minden ideológiának kiszolgáltató „puhány”.

A humanista ember-típus tudatában van természeti-jelenég voltának, éppen ezért értelmével átfogja, és szorosan magához kapcsolja a természetet, anélkül, hogy magát kiszolgáltatná. Mert tudatában van annak, hogy értelme révén felette áll, meghaladja és felülmúlja azt, éppen ezért nem engedi, hogy a természeti-jelenségek uralkodjanak felette, hanem az ember iparkodik ésszerű uralomra szert tenni felettük. – Ugyanakkor tudatában van a fejlődés törvényének, mely fokozott érvénnyel bír a tudat világában, és belátja, hogy még távol áll a fejlődés csúcától, éppen ezért fokozott erőfeszítést tesz a fejlődés irányában.

Röviden összefoglalva: a humanista magatartás a tudatos élet energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi eszközeivel törekszik az értelmi élet állandóan fokozódó kiteljesítésére. Az erkölcsi többlet-hatás jelentős hangsúlyt kap a humanizmusban, mert az értelmes életnek szükségképpen velejárója az erkölcsiség. Ezért a humanista magatartás elismeri azt a tényt, hogy az értelmes élet kiteljesítése lehetetlenné válik erkölcsi kiteljesedés nélkül. – Tehát a humanizmus és az erkölcsiség elválaszthatatlanok az emberi létben, kapcsolatuk szükségképpen, így a humanizmusnak az értelmes élet vonatkozásában feltétlenül van mondanivalója és etikai többlete a tudatos magatartásnak merőben emberi relációival szemben.

3. 2. 2. A humanizmus és az ember egyéni léte.

Az ember egyéni léte és tudatos szabad személyisége kapcsán a humanizmus, mint konkrét emberi magatartás, biztosítja azt az erkölcsi többletet, mely a szabadságban gyökerező emberi méltóságot garantálja. Az ember egyéni létében és életében – a humanizmus erkölcsi kontrollja nélkül – hajlamos önmaga túlértékelésére, az egyéni-jónak a közösségi-jó fölé való helyezésére, a birtoklás- és hatalomvágyának – az immoralitást súroló, vagy egyenesen immorális – kiélésére. És mindennek még a törvényesség és jogosság látszatát is megadja, látszólag igen gyakran eredményesen. Az „ököljog”, a „léteért való küzdelem” jelszavaknak az egyéni értelmi szintre történő ilyen „transzformációja” az elnyomás, a mások testi-lelki kiszolgáltatottságának és kizsákmányolásnak forrásává válik. – A humanizmus erkölcsi tartalma nélkül az egyéni műveltség és tudás, a jólét és hatalom csak a „kiváltságos egyének” tulajdona lehet, – sajnos, sok helyen az is – az emberi szabadság és méltóság pedig a hangzatos jelszavakon túl csak a törpe kisebbség sajátja.

Az egyén, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiség, aki elismeri a természettörvényeket, bennük az erkölcsi törvények és normák érvényét önmagára nézve is, csak a humanizmusnak „ember, jó, egyéniség, szabadság, erkölcsiség, méltóság, stb.” fogalmain épülhet fel tudati-, törekvési és erkölcsi életében, vállalva a szabad önkorlátozás tényét és szükségességét. – A humanizmustól áthatott ember benne áll a fejlődésben, annak dinamizmusában és képesség-kiteljesítési folyamataiban, vágya és célja, melyre minden erőfeszítése irányul: az önfelülmúlás állapota. Ez az állapot egyaránt ró terhet az egyénre és környezetére, de az egyén nem kíván kibújni a többletterhelés alól, hanem azt tudatosan és szabadon vállalja a mindenkire egyaránt kötelező erkölcsi-jó érvényesülése érdekében. – Humanista egyénnek lenni egyértelműen ekvivalens a tudatos és szabad erkölcsi léttel. Ezért a humanizmus erkölcsi többlete az egyéni tudatos élet területén konkrét etikai szabályozást is jelent. Egyéni létünk viszonylatában tehát a humanista emberi magatartás erkölcsi fedezetet nyújt, melynek segítségével fokozhatók az energetikai-, információs-, kibernetikai- és erkölcsi-hatások tudatos és szabad erkölcsi személyiségünk fejlődése, kibontakozása és kiteljesedése vonatkozásában.

3. 2. 3. A humanizmus és az ember közösségi léte.

Még jelentősebb a humanizmus etikai többlete az ember szociális léte vonatkozásában. A szocializált lét ténye, annak állapotathatározói valódi humánium hiányában az ember ellen fordulnak, mind egyéni, mind közösségi szempontból. A közösségi-jónak csoport-érdek formájában történő megfogalmazása – legyen az akár nacionalizmus, akár faji apartheid, akár gazdasági monopolizmus és kolonializmus, vagy elfogult és túlzó kollektívizmus – és meghirdetése nemcsak a tudatos és szabad erkölcsi személyiséget sérti és fenyegeti létében és szabadságában, hanem a tudatos és szabad erkölcsi közösségeket is fenyegeti, sőt szétrombolja. Humanizmus nélkül, hiába egyszeri és megismételhetetlen az egyéni és közösségi lét, a szabadság nem valósulhat meg semmilyen szinten. Ebből következően a tudatosságban, a szabadságban és erkölcsiségben gyökerező emberi méltóság nem juthat érvényre, továbbá az értelmes élet megnyilvánulása minden szinten, minden állapotathatározójával, formájával és mozgásállapotával veszélyeztetetté válik.

A humanizmustól áthatott közösségi lét nemcsak a szocializált struktúrák energetikai-, információ-, kibernetikai- és erkölcsi-fejlődésében mutat előrehaladást, hanem az egyéni fejlődésre is építő hatással van a szocializált struktúrákon keresztül. Tagadhatatlan a humanizmus energetikai-, információs-, kibernetikai- és erkölcsi-hatása a közösségi létformák viszonylatában, mégis legtöbbször kell minősítenünk az erkölcsi-hatást. Hiába hoz létre az emberi közösség csodálatos tudományos, technikai, információs és irányításbeli eredményeket, mindez megfelelő erkölcsi háttér, minden vonatkozásban megnyilvánuló erkölcsi-hatás nélkül nem szolgálhatja az emberiség egyéni és közösségi fejlődését. Erkölcsi dinamizmus, képességiteljesítés és önfelülmúlás hiányában mégoly magas fokú tudományos-technikai eredmények mellett sem jöhetnek létre tudatos és szabad erkölcsi közösségek, ezeknek a közösségeknek olyan egységesült formái, melyek alapját képezhetik az emberi jövőnek. – Az emberiség jövője pedig nem a tudományos eredményeken, nem a technikai civilizáción, hanem az erkölcsi tartalmon, az emberiség fejlődőképes – és ténylegesen fejlődő – erkölcsiségén dől el. Ez pedig a valódi humanizmuson nyugszik, mely legalkalmasabb, döntő talaja és környezete a tudatos szabad személyiségeknek és az azokból létrejövő tudatos és szabad erkölcsi közösségeknek.

3. 2. 4. A humanizmus és az ember kozmikus léte.

A humanizmus és a kozmikus-lét kapcsolatáról jelenleg túl sokat beszélni nem tudunk. A kozmo-szocializáció – a kozmikus közösségi lét – alapját a teljesen új-típusú, magasabb létfokot képviselő emberi közösség fogja majd képviselni. – Ez az új-típusú emberi közösség lehetetlen, hogy antihumánus talajból, antihumánus környezetből sarjadjon ki. Csak a humanizmus energetikai-, információs-, kibernetikai- és erkölcsi-hatásán nyugvó fejlődés eredményeként állhat elő ez az új emberi közösség, mely az egész emberiséget – reméljük – át- és összefogja, és amely megnyitja az emberiség előtt a kozmikus távlatokat. – Hangsúlyt újra csak az erkölcsi-hatásban gyökerező erkölcsi fejlődés kap, amely nélkül hiábavaló a legmagasabb fokú energetikai, információs és kibernetikai kibontakozás. – (Ha egyáltalán megtud valósulni erkölcsi fejlődés nélkül bármilyen komolyabb mértékű fejlődés?!) – Valóban, a tudat szintjén igazán magas fokú fejlődés elképzelhetetlen megfelelő erkölcsi fejlődés nélkül, mert az immoralitás erkölcsi buktatói minden fejlődési ívet megtörnek.

A humanizmus az emberi fejlődésnek ezen a szintjén is – várhatóan – biztosítékot nyújt majd az erkölcsi energiák és energiahatások rendelkezésre-állása tekintetében. Ezen túlmenően a kozmikus-lét és a kozmikus-szocializáció vonatkozásában a humanizmus kiegyenlítő szerepet is hivatott betölteni, amennyiben megóvjá az emberiséget a kozmikus-léttel járó végletek veszélyeitől. Egyrészt megakadályozza az emberi-lét és emberi-mivolt feloldódását a kozmikus-létben, másrészt gátat vet annak, hogy az ember a kozmikus-szocializáció állapotában a Kozmosz egyedüli uraként akarjon megjelenni. – A humanizmus egyszersmind bizonyos – ma még hiánycikk! – alázatosság állapotát is jelenti: egyrészt tudatában van önmaga korlátainak, másrészt tudatosan és szabadon él az önkorlátozás eszközeivel az emberi- és kozmikus-közösség javára.

Így válik a humanizmus alapvető magatartássá az emberi egyén és emberi közösség számára és képezi a fejlődés erkölcsi alapját, közvetlen erkölcsi mozgatóját és erkölcsi tartalékát. Ennek a valódi humanizmusnak a segítségével válik az egyén tudatos és szabad erkölcsi személyiséggé, alakulnak ki a szociális struktúrákból tudatos és szabad erkölcsi közösségek. Ennek a valódi humanizmusnak a segítségével újul meg az emberiség egy új-típusú, magasabb rendű közösségben, válik alkalmassá a kozmikus kitárulásra, kozmikus-létre és kozmikus-szocializációra. – Ez képezi a humanizmus etikai többletét az emberi-lét vonatkozásában.

3. 3. Az emberi sors.

Az embernek léte tudatos vállalásával együtt vállalnia kell saját sorsát is. Ez a kettő ugyanis egymáshoz tartozik, és az emberi magatartásnak második lényeges állapotathatározója éppen a sors-szerűség, melyet – akarva-akaratlanul – létével együtt kell hordoznia, és éppen a tudatos vállalás révén lesz a tudatos és szabad erkölcsi személyiségnek jelentős meghatározója. – A sors-szerűség az emberi tudattól független objektív valóság. Ez a tudattól való függetlenség az objektív valóságban gyökerező voltát húzza alá és hangsúlyozza. Hordozója, elviselője, hasznosítója mindenképpen a tudati létstruktúra, az emberi tudat, annak magatartásformájában jelennek meg a sors-szerűség paraméterei.

Ez a sors-szerűség nem a „vak-sorsot” jelenti, még csak a hétköznapi nyelv jó- és bal-sorsnak nevezett változásait sem az ember életében. A sors-szerűség minden esetben energetikai-, információelméleti- és kibernetikai-hatások eredménye, mely alól a természeti jelenség – beleértve az embert is – nem vonhatja ki magát. Ilyen sors-szerűség: pl. a földrajzi-meteorológiai

milió, a genetikai örökség, egyéb biofizikai, biokémiai, biológiai és pszichikai hatások, valamint a történelmi, társadalmi, világnézeti struktúra, szellemi áramlatok hatásai, melyek mind – külön-külön és együttevén – hozzájárulnak ahhoz, hogy egy adott ember, adott szituációban azzá alakuljon, aki. Tagadhatatlan tehát a létén belül ennek a sors-szerűségnek objektív és reális valósága, melynek hordozója maga az ember, akinek magatartását – létén túl – a sors-szerűségek is meghatározzák. – Ennek a sors-szerűségnek tudatossá tétele és válása, személyes és közösségi meggyőződésben való megjelenítése alapvető emberi feladat. Mint-hogy a sors-szerűség – bár szinte legtöbbször tehertételként jelenik meg – gyakran az ember személyes és szociális ön-megismerése, ön-megragadása és ön-átélési formájává válik, vagy legalább is kellene válnia.

„Homo sum et nil’ humani alienum puto” – vagyis: „Ember vagyok és semmi emberi nem lehet idegen számomra”. Ezért a humanizmusnak van mondanivalója minden emberivel, tehát az emberi sorssal és sors-szerűséggel kapcsolatban is, mivel ezek szorosan hozzátartoznak ember-voltunkhoz. Így a humanizmus, mint ember-középpontú szemléletmód, nem mehet el ezek mellett a problémák mellett közömbösen. – De adhat-e a humanizmus kielégítő és megnyugtató választ ezekre a kérdésekre, melyeket a következőképpen fogalmazhatunk meg:

– Először: az emberi sorsban adott dialektikus ellentétek vonatkozásában van-e lényeges mondanivalója a humanizmusnak?

– Másodszor: a munka, erőfeszítés és küzdelem sors-szerűségével kapcsolatban mi az állásfoglalása a humanizmusnak?

– Harmadszor: a szenvedés és halálprobléma kérdésében és sors-szerűségében tud-e megnyugtató választ adni a humanizmus?

– Negyedszer: az étellel való korlátozott rendelkezési jog valóban sors-szerű-e a humanizmus értékrendje szerint?

A kérdések adottak és lényegbevágóak emberségünk szempontjából. – Ezért a következőkben ember-mivoltunk lényegéből kiindulva és a kérdéseket sajátunkként kezelve igyekszünk választ adni, és választ kapni minden ember – köztük saját magunk – legszemélyesebb és legsorsdöntőbb kérdéseire.

3. 3. 1. A humanizmus és az emberi sorsban adott dialektikus ellentétek.

A humanizmus döntő jellege abban domborodik ki, hogy az ember a sorsában adott lényeges és sors-szerű állapotokat személyes és közösségi ön-megragadás és ön-átélés formájában teszi magáévá. A tudatos és erkölcsös magatartás ugyan szükséges és elengedhetetlen, de a humanista magatartás többletét az adja meg, hogy minden a sorsában adott tényezőt élményszerűen is magáévá teszi az ember. Ez történik a dialektikus ellentétek vonatkozásában is, melyek közül a legfontosabbak a következők:

– felépülés vagy lebomlás, valamint fejlődés vagy túlalkalmazkodás, mint az emberi sorsban adott szükségképpen választási alternatívák;

– ösztönösség vagy tudatosság, egyén vagy közösség, valamint kultúra vagy civilizáció, mint feloldásra váró ellentét-párok;

– szubtranszcendencia vagy transzcendencia, mint a hívő ember egyik legfontosabb alternatívája.

Ezek közül az első alternatíva-csoport a szükségképpen választás és döntés igényével lép fel; a továbbiakban az alternatíva fennáll ugyan, de megoldást csak az ellentétpárok közötti összhang megteremtése hozhat.

– Az individuál-humanizmus a következő sors-szerű alternatívákat képes megragadni, és magáévá tenni: felépülés vagy lebomlás, fejlődés vagy túlalkalmazottság. Ezek a szükségképpen döntést és választást igénylő alternatívák az individuál-humanizmus segítségével is megoldhatók a természet rendjében. Az ember a humanizmusnak még ebben a kezdeti állapotában is képes felismerni – legalább is az egyén vonatkozásában – azokat az energetikai törvényszerűségeket, és felhasználni azokat az eszközöket, melyek az ember-volt megtartásához szükségesek és elégségesek. Az egészséges emberi természet ezért fordul szembe a lebomlással és a túlalkalmazkodással, ezért tesz meg mindent a felépülés és a fejlődési valószínűség növelése érdekében. – Mindezt azonban pusztán ösztönelete alapján nem képes megragadni, és magáévá tenni, ezért szükséges az erőteljes tudati hatás. Viszont az individuál-humanizmus állapotában kevésbé képes a harmonikus és dinamikus egyensúly létrehozására az ösztönösség és tudatosság között, nem beszélve az emberi sorsban adott további dialektikus ellentétekről. – Az individuál-humanizmusnak ez a sors-szerű korlátja, hogy csak kismértékben képes feloldani az emberi természetben adott ellentéteket, de még az egyén számára sem tudja a kellő egyensúlyt és a kellő értelmezést biztosítani.

– A szociál-humanizmus már többre képes, minthogy túl tud lépni az egyén szűk korlátaiban. Ezért – a tudati szint emelkedése következtében – egyértelműen visszautasítja nemcsak a lebomlást és túlalkalmazkodást, de a tudatosság és ösztönösség alternatívájára is kielégítő választ képes adni. Tudatában van ugyanis az ember biológiai léthányadában gyökerező ellentéteknek, és azokkal szemben az értelem primátusát biztosítja. A további ellentét-párok közül csak részben képes feloldani az egyén és közösség közötti – tudatban és törekvésben gyökerező – ellentéteket. A feloldás azonban nem lehet teljes, mert a szociál-humanizmus az egyéni jogokat mindig a közösségi kötelezettségekkel állítja szembe, és igen nagy valószínűséggel a közösségi kötelezettség mellett dönt. Fennáll azonban a veszély, hogy az egyén jogos érdekét, a természet rendjében gyökerező jogát sértheti ez a döntés. – A szociál-humanizmus legveszélyesebb korlátját – túl az egyén és közösség alternatíváján – a kultúra és a civilizáció ellentmondásának területén látom. A szigorúan a közösség szolgálatára beállított humán felfogás ugyanis nem lesz képes kellő mértékben biztosítani a kultúra és a civilizáció egyensúlyát, úgy hogy a prioritás mindenképpen a kultúrát illesse. Hasonló módon – „a társadalom bűvöletében” élő ember döntése – nagy valószínűséggel – minden más esetben is a társadalmi igényeknek fog elsőbbséget biztosítani az egyéb – pl. vallási, népi, stb. – közösségekkel szemben, holott ezek jogos igényeit a természet rendjében a természetjog megfelelően szabályozza. – A szociál-humanizmus tehát ugyancsak sors-szerű korlátokkal rendelkezik, így csak részben képes feloldani az emberi természetben adott dialektikus ellentéteket.

– Valójában a teljes feloldást, az ellentétek harmonikus és dinamikus egyensúlyát az integrális-humanizmus képes biztosítani. Ez a teljes-értelemben vett humanista felfogás rendelkezik azzal az etikai többlettel, mely mind a tudatos és szabad személyiség, mind a tudatos és szabad erkölcsi közösség viszonylatában egyaránt képviseli az egyéni és közösségi erkölcsi-jót, annak szolgálatát. Így képes előmozdítani azt, hogy az egyéni jogok és kötelezettségek megfelelő és dinamikus egyensúlyban legyenek a közösségi jogokkal és kötelezettségekkel, biztosítva mindig az adott konkrét helyzetnek megfelelő prioritást. – Az integrális-humanizmus feloldja a kultúra és civilizáció ellentéteit, gyakori ellentmondásait, mely feloldás az egyén és közösség szempontjából elengedhetetlenül szükséges. Ugyanígy az emberi lét valamennyi sors-szerű ellentéte viszonylatában szolgálja a harmonikus kiegyenlítődés folyamatát. – Ebben a viszonylatban számunkra igen fontos a szubtranszcendens és transzcendens lét ellentmondásmentes együttthatásának biztosítása a teljes-spektrumú lét- és értékrendnek megfelelően. – A közös fejlődési valószínűség növekedése és a tényleges

együtt-fejlődés tekintetében ezt a katalizátori szerepet az integrális-humanizmus képviseli. Ebben csúcsosodik ki a humanizmus etikai többlete.

A sors-szerűségek első csoportja – az emberi létben és természetben adott dialektikus ellentétek – vonatkozásában így válik a teljes-értékű integrális-humanizmus a feloldás és dinamikus egyensúly biztosítékává és egyben etikai kritériumává.

3. 3. 2. A humanizmus és az emberi munka, erőfeszítés és küzdelem.

A sors-szerűségnek ezen a területén valójában az alapkérdés: van-e és mi a humanizmus állásfoglalása a munka, erőfeszítés és küzdelem sors-szerűségével kapcsolatban? S vajon ez az állásfoglalás jelent-e etikai többletet a más irányú feleletekkel szemben? – S mivel a humanizmus maga szoros és szükségképpen kapcsolatban van az emberi boldogság-igénnyel, további kérdésünk: vajon a munka, erőfeszítés és küzdelem sors-szerűsége lehet-e forrása, kifejezője és állapotathatározója az emberi boldogság-váagnak? – Úgy vélem, hogy a kérdés-felvetés indokolt, és az ember joggal várhat érdemi és egyértelmű választ attól a szemléletmódtól, amely ember-középpontúnak vallja magát.

– Az individuál-humanizmus vonatkozásában dominál a munka kényszerfeltétel-jellege, maga a sors-szerűség pedig könyörtelen és torokszorító szükségképpeniség formájában jelentkezik. A humanizmusnak ebben a kezdeti állapotában a munka elsődlegesen korlátot jelent az egyén számára, melyet általában csak egyéni vágyainak és törekvéseinek eszközöként fogad el, nehezen tolerál és egyéni boldogságának állapotathatározójaként nem fogad el. Az individuál-humanizmus állapotában a munka, erőfeszítés és küzdelem elől menekülni kíván az ember, s mivel ez teljes mértékben sohasem teljesülhet, legtöbb esetben gyűlöletessé válik az ember számára. A humanizmusnak ez az állapota teljes feloldást nem igen hozhat, az egyén legtöbbször megalkuszik helyzetével, s a munkát kellemetlen kolonc, az erőfeszítést meg-nemérdemelt büntetésként kezeli. – Hallatlanul magas erkölcsi szintre kell feljutnia az egyénnek ahhoz, hogy a munka nemesítő erejét, az erőfeszítés dinamikus hatását és a küzdelem emberhez méltó kihívását felismerje, és egyéni fejlődésének irányvonalába állítva az emberségben való emelkedés eszközöként felhasználja. De még így is megmarad fogcsikorgató kényszernek és torokszorító védtelenségnek az ember számára.

– A szociál-humanizmus állapotában lényegesen magasabb értéként szemléli az ember a munkát, erőfeszítést és küzdelmet. A kényszer-jelleg ugyan itt is dominál, de ami az egyénnél – az individuál-humanizmus állapotában – fogcsikorgató kényszer volt, az itt a közösség tudatos szolgálatává válik, a torokszorító védtelenségből pedig – a közösség védelme alatt – bizonyos kielégülés lesz. De csak akkor, ha a közösség rendelkezik kellő erkölcsi tartalommal mind az egyén, mind a munka vonatkozásában. Ennek hiánya újra csak a munka kényszer-jellegét hozza felszínre a közösséget alkotó és a közösségért dolgozó egyének viszonylatában, párosulva a védtelenség és kiszolgáltatottság érzetével. – De a „munka fetisizálása” irányába is jelentkezhet eltorzulása, mely ugyancsak a jogos egyéni kezdeményező-készség és a szabadság rovására megy.

A szociál-humanizmus, bár a munka sors-szerűségén mit sem tud változtatni, komoly előrehaladást jelenthet – megfelelő erkölcsi tartalommal – a munka dinamizmusának kibontakozásában és a kényszer-jelleg bizonyos fokú feloldásában. Ebben a keretben inkább megtalálható a munka, erőfeszítés és küzdelem szükségképpeniségének feloldási lehetősége, az egyén pszichikai kielégülésével és erkölcsi megnyugvásával kiegészülve. A közösség szervező és összekapcsoló ereje, a közösségi élmény megragadási lehetősége, az egyéni

fontosság és felelősség tudata, mind olyan tényező, mely nemcsak a kényszerfeltétel feloldásában, hanem a boldogság-igény kiváltásában is jelentős szerepet játszik. – Ugyanakkor a szocializáció túlhajtott formái, a keretek megmerevedése és elgépiesedése, jelentős degenerációkat okozhatnak a munka, erőfeszítés és küzdelem vonatkozásában is. Sértve ezzel az egyén és közösség jogait, az egyéni és közösségi erkölcsi-jó vonatkozásában is.

– Az integrális-humanizmus ad valójában teljes-értékű választ alapvető kérdéseinkre a munkával, erőfeszítéssel és küzdelemmel kapcsolatban. A humanizmusnak ebben a teljes-értékű állapotában, ahol megszűnik az ellentét a biológiai és pszichikai strukturáltság, az egyén és a közösség, a kultúra és a civilizáció, a szubtranszcendencia és a transzcendencia vonatkozásában, megtörténhet a feloldódás a munka kényszerfeltétel-jellege és a szabadság viszonylatában is. Nemcsak az egyéni és közösségi munka kapja meg értelmét és távlatait, nemcsak a munka dinamizmusa kapja meg lét- és értékrendbeli kiteljesedését, hanem a munka sors-szerűsége és szükségképpenisége az embert a Teremtés, a Fenntartás és a Gondviselés rendjének is munkásává és részesévé teszi. Így válhat a munka, erőfeszítés és küzdelem az emberi boldogság forrásává, kifejezőjévé és állapotthatározójává minden sors-szerűsége mellett és ellenére. – Nyújt-e a teljes-értelemben vett humanizmus etikai többletet a munka, erőfeszítés és küzdelem viszonylatában? Feltétlenül! – Mert csak az integrális-humanizmus rendelkezik azzal az erkölcsi tartalommal, mely a munkát nem kényszernek és örökletes büntetésnek, nem a szükségképpeniséggel szembeni védtelenségnek és az emberi sors-szerűséggel szembeni kiszolgáltatottságnak tekinti, hanem ember-voltunkból következő olthatatlan igénynek, kielégíthetetlen vágyak és teljességgel átélhetetlen élménynek, mely a fejlődés csúcsai felé lendíti az embert. – Különösen vonatkozik ez az alkotó szenvedésre, alkotó erőfeszítésre és alkotó küzdelemre, ha ez a – bármilyen területen megvalósuló – alkotás erkölcsi tartalmával a lét- és értékrendben történő kiteljesedést szolgálja.

A sorsszerűségek második csoportja – a munka, erőfeszítés és küzdelem – tekintetében így válik a teljes-értékű integrális-humanizmus a feloldás és a dinamikus egyensúly biztosítékává, s egyben etikai kritériumává.

3. 3. 3. A humanizmus és az emberi szenvedés- és halálprobléma.

Ha az emberi sors-szerűségeket vizsgáljuk a humanizmus tükrében, legnehezebb a helyzetünk a szenvedés- és halálprobléma viszonylatában. Tud-e valamennyire is megnyugtató választ adni ezzel kapcsolatban a humanizmus? – Emberségünk ugyanis minden módon tiltakozik a szenvedés és – főleg a halál ellen. – Egyáltalán elképzelhető az, hogy az emberközéppontú szemléletmódnak pozitív állásfoglalása legyen az emberi-valót lényegében fenyegető és támadó problémával kapcsolatban?

Bármennyire is valóságos a felvetett nehézség, egyértelműen meg kell állapítanunk: Magát a feloldás lehetőségét is csak a humanista felfogás tartalmazhatja. A szenvedés, annak különböző megnyilvánulási formái, s legfőképpen a halálprobléma humanizmus nélkül nem is értelmezhető. A prébiológiai struktúraszint létezői – szenzibilitás és reflexivitás hiányában – szenvedésre képtelenek, a pusztulás: vagyis a rendszereknek elemekre történő szétesése pedig az entrópia-tartalom növekedésének arányában fokozódó valószínűséggel bír. – A biológiai létstruktúrák szenvedése – a létezőnek a szempontjából – érzékelése ellenére értelmezhetetlen, pusztulásuk pedig szükségképpen és ugyancsak az entrópia-elv működésének következménye. – Egyedül a tudati létstruktúra az, ahol a szenvedés- és halálprobléma értelmezhető. Természetesen a probléma feloldásának lehetősége nem magától értetődő, a szenvedés kényszer-jellege, a halál elkerülhetetlen és végleges volta szorosan hozzátartozik az emberi

léthez és – mint sors-szerű szükségképpeniség – állandó jelenlétével irritál és kísért minden pillanatban és állapotváltozásban.

– Az individuál-humanizmus alig mond többet a szenvedéssel jelölt emberi sorsról, minthogy tudatos reflexióval rögzíti a biológiai és pszichikai szenvedések tüneteit, és a biológiai pusztulás – a halál – kérlelhetetlen tényét. Ezen túl még konstatálja az ember torokszorító védtelenségét. – Mindezekre a természetes reakció: a szenvedés előli fejvesztett és eredménytelen menekülés – (egyik gondolkodónk mondja: „Az emberiség története nem más, mint fejvesztett és eredménytelen menekülés a szenvedések előtt...”) – a biológiai pusztulás határ-idejének kitolására kísérletek sorozata, és az emberi egzisztencia vigasztalan és reménytelen önmagába-temetkezése. – Milyen erkölcsi magasságot képviselt, mint az individuál-humanizmus csúcsa, a sztoikus bölcs, megfontolt nyugalma és önbecsülő halál-elfogadása. Korunk elfajult individuál-humanizmusa már képtelen erre a bölcs belenyugvásra. Az egyén kész minden eszközt megragadni a szenvedés kiküszöbölésére és a halál előtt való időleges és merőben ideiglenes menekülésre. Fájdalmát a világba kiáltja, mint a modern egzisztencialista művészet és művészek: tudja csak meg mindenki, hogy ő most szenved, és ha pusztulnia kell, dőljön össze vele együtt minden... – Az individuál-humanizmus számára a világ „siralom-völgye”, az élet „szenvedések megszakítatlan láncolata”, a halál „a kezdet és a végcél”, az ember pedig „törékeny nádszál, akit a könyörtelen szükségszerűségek szorítása roppant össze”.

– A szociál-humanizmus ugyan többet mond az előzőnél, de az nem kielégítő, mert mellőzi a probléma feloldását. Ugyanis azzal, hogy az egyén része a kisebb vagy nagyobb közösségnek, ahol megtalálja helyét, kiegészülését és kielégítését, és létével szolgálhatja, építheti azt a közösséget, mely ott áll tagjai mellett életben és halálban. – Ezzel csak elodázza, de meg nem oldja a szenvedés és halál örök emberi problémáját. Igaz, megadja az esélyt az ember számára, hogy egy nagyobb egység teljes-értékű tagja legyen, azt életével-halálával szolgálhassa. És reményt nyújt abban a tekintetben, hogy az egyén halálával a közösség nem pusztul el, hanem tovább él és fejlődik, önmagába építve és megőrizve azt a keveset – vagy sokat – amit az egyén életével és halálával hozzáadott. – Nem becsülhető le az az erkölcsi tartalom, amely erőt ad sok és nagy egyénnek arra, hogy életét beépítse a közösség nagy épületébe, és halálával is azt szolgálja. – Feloldás a nagy közösségben – a pszichizmus: a panteizmus modern formája – odaadni magát teljesen és maradéktalanul, ez még a szenvedés és halál elfogadására is adhat erőt.

A problémát azonban nem oldja meg ez a közösségbe-zárt ember-középpontúság, mert a szenvedés és halál értelmezésében alig mond többet, mint az individuál-humanizmus. Csak elfogadásukat teszi könnyebbé azzal, hogy a közösség önmagára irányítja, és önmagába olvasztja az egyébként elkülönülő és elkülönültségében keserű vigasztalanságba zuhanó egyéni sors-szerűségét a szenvedésnek és a halálnak. – Ugyanakkor a szociál-humanizmus elfajult formái még ennyit sem tesznek meg: magára hagyják az egyént szenvedésében és halálában, így egyedül kell szembenéznie és végigkínálnia ezzel a megoldhatatlan problémával.

– A feloldás valószínűségét és lehetőségét valójában a teljes-értelemben vett integrális-humanizmus hordja magában. Az integrális-humanizmus már nem az önmagába zárt, vagy a közösségbe zárt ember-középpontúság állapota, hanem nagyon is nyitott, az egész természetes és természetfölötti valóságra rácsodálkozó, magát annak átadó, az embert magába záró, magába olvasztó szemléletmód és magatartás. Ebben minden sors-szerűség megtalálhatja feloldását, nem ugyan a mesék világának boldog révbejutásával, hanem a nehézségeken

felülemelkedni tudó – a transzcendenciával kiegészült – pszichikai és erkölcsi hatás révén. – A szenvedés ebben az állapotban is kín és gyötrelem marad, ugyanakkor az emberi fejlődés egyik leghatékonyabb katalizátorává válik. A halál itt is fenyegető és szükségképpen véglegesség, ugyanakkor a végső kényszerfeltételek feloldása és végső katalizátor, mely – hitünk szerint – új és még magasabb-rendű fejlődés lehetőségét és távlatait nyitja meg. Az integrális-humanizmus nem önkorbácsoló mazochizmus, közel sem tagadása az életnek, a szépségnek és az ember-voltunkat kiteljesítő egyéni és közösségi öröm-élményeknek, még kevésbé önámítás, önhipnózis vagy önnarkózis az emberi lét kegyetlen sors-szerűségeinek elkendőzésére.

A humanizmusnak ez a teljes-értékű állapota képes felülemelni az embert a szenvedés-és halál-probléma végtelen tragikumán, és felhasználni azt emberségünk tudati és etikai fejlődésében lendítőerőnek, mely az embert a természet rendjén túli új és örök – most már szenvedés és halál nélküli – lét- és értékrendbe segíti. A transzcendenciának ez a megragadási lehetősége teszi alkalmassá az integrális humanizmust a szenvedés- és halálprobléma kielégítő feloldására.

A sors-szerűségek harmadik csoportja – a szenvedés- és halál-probléma – tekintetében így válik a teljes-értékű integrális-humanizmus a feloldás és dinamikus egyensúly biztosítékává és egyben etikai kritériumává.

3. 3. 4. A humanizmus és az étellel való korlátozott rendelkezési jog.

Az emberi létben adott sors-szerűségekkel kapcsolatos negyedik kérdésünket így fogalmaztuk meg: vajon az étellel kapcsolatos korlátozott rendelkezési jog fennáll-e és sors-szerű-e a humanizmus értékrendje szerint? – Magával a korlátozott rendelkezési jog fennállásával kapcsolatban ugyan nem lehet kétség, hiszen ember-voltunktól elvonatkoztatva is értelmezhető, mint a biológiai struktúraszint törvényszerűsége. A „Ne ölj!” tilalom a biológiai lét-struktúrákra azzal a kiegészítéssel vonatkozik törvényszerűen, hogy „Ne ölj feleslegesen!” Az állat ennek megfelelően csakis saját és utódai létének védelmében és táplálkozás céljából öl, az öngyilkosságra pedig nem ismer példát a zoológia. Az ember, mint biológiai létező, alá van vetve az étellel való korlátozott rendelkezési jog természettörvényének, de maga a törvény – biológiai szükségszerűségével – az ember számára csak a tudat szintjén értelmezhető teljes valóságában és minden hatásában, most már a „Ne ölj!” tilalom megszorításának formájában.

Az ember, mint a tudati struktúraszint létezője, az étellel való korlátozott rendelkezési jogot kényszerfeltételként értelmezi, egyben létében adott sors-szerűségnek. Mint ilyent, képes szabadon elfogadni és fejlődését előmozdító hatásként felhasználni, vagy éppen csak elviselni és teherként hurcolni magával, sőt – (!) – vele szembe fordulva és a korlátokat áttörve a saját és a mások életével gátlástalanul rendelkezni. Minthogy ezek mindegyikének lehetősége nyitva áll az ember előtt, éppen ezért szükség van a humanizmus elirányító szerepére, a sors-szerűségekből adott feszültségek és esetleges ellentmondások feloldása céljából.

– Az individuál-humanizmus valójában nem hoz megnyugvást és egyensúlyt az étellel való korlátozott rendelkezési jog problémakörében sem. Az egyén-középpontúság elsődlegesen csak a kényszert érzi, vélt rendelkezési jogának – első sorban az önrendelkezési jognak – gúzsba kötését a sors-szerűség révén. És itt még az u. n. sztoikus nyugalom sem segít, gondoljunk csak Szókratész méregpoharára, melyet – fennkölt szöveg kíséretében ugyan – mégis csak felhajtott. – Az egzisztencia magába-zártsága nem tud megnyitni a kényszerek és szükségszerűségek nyomasztó szükségképpeniségei között a feloldódásra, a tudatos és szabad

erkölcsi személyiség igazi szabadságára, és az ember egyszeri és megismételhetetlen voltából is csak a számára tragikus korlátokat látja. S nemhogy a szubtranszcendencia túllépéséig, de még a közösségnek való felelősség és számadás jogosultságáig sem képes eljutni. Ha józanul el is ismeri az egyén, hogy másnak az élete felett nincs rendelkezési joga, de a saját életével való korlátlan rendelkezési joghoz általában mereven ragaszkodik. – A szélsőséges individualizmus jószerivel még a biológiai struktúraszint létezőjének a természet-diktálta állapotáig sem képes eljutni az étellel való rendelkezési jog vonatkozásában. – (Magukat humanistáknak vallók – a női emancipáció és önmegvalósítás címén – jogosnak tartják a művi abortuszt; mások – könyörületesség címén – ugyancsak jogosnak tartják az eutanáziát.) – Valójában ezen a területen is nyilvánvalóvá válik a szélsőséges egzisztencializmus tragikuma.

– A szociál-humanizmus legalább elismeri az egyénnek az étellel való korlátozott rendelkezési jogát. Igaz, hogy csak a közösség korlátozó erejéig jut el, és tisztázatlan formában hagyja – legalább is a szélsőséges szociál-felfogások esetében – a közösség étellel való rendelkezési jogának mikéntjét. Sajnos nem értelmezhető a humanizmusnak ebben az állapotában egyértelműen a közösségnek korlátozott vagy korlátozatlan rendelkezési joga, annak ellenére, hogy félreérthetetlenül megállapítja az egyénnek az életért való felelősségét önmaga és mások vonatkozásában, de csak a közösség érdekében. – Hogy a közösség sem forrása, hanem csak feltétele a létnek? Ez már nem igen nyugtalanítja azt a közösséget, amely mindent önmagára, mint központra vonatkoztat. – Az a túlzó közösségi felfogás, amely egyoldalúan a közösség-központúság szemszögéből vizsgálja a jelenségeket; az a közösség, mely egyszeri és megismételhetetlen voltának lényegét abban látja, hogy mindent önmagára vonatkoztat; az a közösség, amely minden egyéni – legyen bármennyire jogos – igényt a közösség megcsonkításának ítél, nem minősíthető erkölcsi közösségnek, és távol áll a szociál-humanizmus alapelveitől.

A valódi szociál-humanizmus legalább részben képes feloldani az emberi sors-szerűségek feszültségeit és ellentmondásait, és az étellel való korlátozott rendelkezési jog vonatkozásában is segítséget nyújt az egyén számára a kiszolgáltatottság tudatának – igaz, csak átmeneti – feloldásához. De semmiképpen nem teszi önmagát a korlátlan rendelkezési jog forrásává, mint ez a náciizmus és fasizmus, a túlzó kollektívizmus és kommunizmus, a terrorizmus esetében – mindnél más-más indíték alapján – fennáll. – A valódi szociál-humanizmus szűk-séges, de nem elégséges az emberi lét sors-szerűsegeiből származó feszültségek feloldására.

– A teljes és végleges feloldás valószínűségét és lehetőségét a teljes-értékű integrális-humanizmus hordja magában. Ez képes dinamikus egyensúlyt teremteni az egyéni jogok és egyéni felelősségek, valamint a közösségi jogok és közösségi felelősség között; az egyén és a közösség – sokszor ütközőnek tűnő, vagy a valóságban ténylegesen is ütköző – egymás viszonylatában fennálló és feszültséget okozó természetjogi relációban, így az étellel való rendelkezési jog kérdésében is. – A humanizmusnak ez a teljes-értékű állapota rendelkezik azzal az erkölcsi tartalommal, mely az egyén, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiség előtt feltárja az étellel való korlátozott rendelkezési jog értelmét és célját, s rá bírja arra, hogy ezt a kényszerfeltételt önként, szabadon és felelősséggel vállalja. – Az integrális-humanizmus képes igazán rádöbbszteni a közösséget arra, hogy az étellel való rendelkezési jognak nem önmaga a közösség a forrása, azt tudatosan ráruházták és azzal csak korlátozott módon és teljes erkölcsi felelősséggel élhet. – Végül, de nem utolsó sorban: ez a teljes-értékű állapot helyezi be az ember egyéni és közösségi létét, minden sors-szerűségével együtt, a transzcendencia távlatába, teszi teljessé ezt az ember-középpontúságot azzal, hogy a szubtranszcendencia, annak minden kényszerfeltétele, kötöttsége és abból származó feszültsége fölé emeli. Így – természetes pszichikai és erkölcsi hatásokon túl – transzcendens hatásokat is biztosít

ahhoz, hogy az étellel való rendelkezés kérdésében a természet, az erkölcs és a transzcendencia korlátait és kötöttségeit önként és szabadon válassza az egyén és a közösség egyaránt. – A sors-szerűségek negyedik csoportja – az étellel való korlátozott rendelkezési jog – tekintetében így válik a teljes-értékű integrális-humanizmus a feloldás és a dinamikus egyensúly biztosítékává, s egyben etikai kritériumává.

ÖSSZEFOGLALVA:

Az emberi élet sors-szerűségeinek viszonylatában a humanizmus segítségével alapvetőbben megközelíthetővé vált számunkra a teljes problémakör. A humanizmus, mint emberközéppontú szemléletmód, különböző állapotai különböző módon segítik, illetve gátolják az ellentétek, feszültségek és ellentmondások feloldását, a dinamikus egyensúly biztosítását. A humanizmus alacsonyabb-rendű állapotai csak részleges és ideiglenes megoldást képesek biztosítani, de ebben a parciális megoldásban is kísért az ontológiai és etikai elfajulás valószínűsége és lehetősége. – Egyértelmű és teljes-értékű megoldás lehetőségét csak az integrális-humanizmus képes magában hordani, csupán az képes a természetnek megfelelő jogrendben is érvényt szerezni az egyén és közösség jogos igényeinek, és biztosítani a dinamikus egyensúlyt a természetes jogviszonyok ellentmondásai között. – De a végső feloldást is csak az integrális-humanizmus biztosíthatja a transzcendens valóságba történő beépülés formájában. Ez a transzcendens valóság adja aztán meg az értelmét és célját, egyben transzcendens távlatát és kielégítő megoldását biztosítja valamennyi emberi sors-szerűségnek.

4. AZ EMBERI FELELŐSSÉG KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.

Az erkölcsi felelősség tudatos vállalásával kapcsolatban tisztázandó fogalmak:

- maga a felelősség kérdése;
- ennek a felelősségnek erkölcsi mivolta;
- végül a felelősségnek magatartásformában való megjelenése.

Maga a felelősség – önmagában véve – alapvetően erkölcsi kategória. Jelenti azt a tudati-törekvési állapotot, melynek révén az ember tisztában van gondolatainak, szavainak, cselekedeteinek és mulasztásainak, másokhoz fűződő relációinak – tehát magatartásának – mibenlétével, következményeivel és a következményeket tudatosan vállalja. Természetesen ennek több lépcsőfoka van az ember tudati-törekvési létállapotától függően.

– A felelősség-érzet, mely még csupán „ösztönös” elirányulást jelent az emberi magatartás és következményei viszonylatában.

– A felelősség-tudat, mely már tudatos állásfoglalás az emberi magatartás és következményei viszonylatában.

– A felelősség-vállalás, mely az emberi szabad választás folyamatát jelenti ugyancsak az emberi magatartás és következményei tekintetében.

Az erkölcsi felelősség alapvetően és lényegesen többet tartalmaz: jelenti az erkölcsi-jó iránti elkötelezettséget, valamint annak az emberi magatartásban és magatartásváltozásban történő megnyilvánulásaiért a tudatos felelősség-vállalást. – Az emberi magatartásban megjelenő erkölcsiség így nemcsak a teljes emberi létet és lét-megnyilvánulásait motiválja, hanem azon keresztül az emberi felelősség-tudatot és felelősség-vállalást is. Ez által válik az emberi magatartás lényeges állapotathatározójává, a tudatos és szabad erkölcsi személyiség erkölcsi strukturáltságának részesévé.

Az erkölcsi felelősségnek magatartásformában való megjelenése szükségképpen vonatkozik a teljes emberi létre, a teljes emberi sorsra, és meghatározó jellegű paraméterré válik a humanizmus és az emberi boldogság vonatkozásában. Ehhez konkrét formában kell megnyilvánulnia valamennyi emberi állapothatározóban, s döntő szerepet játszik az emberi magatartás paramétereinek beállításában és a megfelelő „küszöbszintek” között való tartásában.

A felelősség problémakörében is feltehetjük a kérdést: vajon mi a humanizmus értékítélete az emberi felelősség kérdésében? Vajon a humanizmus nyújt-e többletet a más irányú megközelítésekénél? S ha igen, mi lenne az új és a több? – De mielőtt ezzel kapcsolatban bármiről is gondolkodni kezdenénk, elsőként azt kell megállapítanunk, hogy a humanizmus – bármennyire is ember-középpontú álláspontot képvisel – nemcsak az emberi jogokat tartalmazza, nemcsak az egyéni jogok védelmében száll síkra, hanem súlyos kötelezettséget és felelősséget is jelent. És ennek a kötelezettségnek és felelősségnek a humanizmus révén mindig hangot kell kapnia. Éppen az emberi-mivolt nevében és érdekében!

4. 1. A humanizmus és a természetért való felelősség-vállalás.

A természetért való felelősséget megközelíthetjük a természettörvények oldaláról, és az ember természeti-jelenség voltából kiindulva közvetlenül megállapíthatjuk a természet anyagi-biológiai egységéért való emberi felelősség-tudat és felelősség-vállalás kötelezettségét. – De ugyanilyen megközelítést a humanizmus oldaláról is megkísérélhetünk, azt a szempontot alapul véve, hogy az ember középpontja és gazdája az egész természetes valóságnak.

– Az individuál-humanizmus felfogása szerint az ember, mint egyén és szabad személyiség – úgy véli – teljes-körű rendelkezési joggal uralkodik a természet felett, mint annak abszolút középpontja és ura. Igaz, tudatában van, hogy még nincs birtokában minden természet-törvénynek, de – véleménye szerint – minden valószínűsége és lehetősége megvan annak, hogy idővel teljesen uralma alá hajthatja a Földet, meghódíthatja a Naprendszert, és valamennyi természettörvény birtokában ura lesz a teljes Univerzumnak. Ezt sugalmazzák a – tagadhatatlanul nagyhorderejű – tudományos kísérletek, ezt sugalmazza a SCI-FI tudományos-fantasztikus írások általános hangvétele, de ezt hipnotizálja a laikus ismeretterjesztés bizonyos kategóriája is. – („Kiforgattuk a Világűr, mint valami lyukas zsebet, és sehol sem találtuk az Istent” – mondta állítólag az egyik űrhajós.)

Az individuál-humanizmus hallatlan érdeme, hogy az embert helyezte a természeti- és történelmi-jelenségek középpontjába, és megadta az egyénnek azt a lehetőséget, hogy a saját maga uraként kezdeményezően és tevékenyen kísérelje meg a természeti-jelenségek és a természettudományok vizsgálatát és irányítását. – A felelősség-felismerés és a felelősség-vállalás kérdésében azonban a természet és a történelem kicsúszott az egyén kezdeményező-készsége és irányító tevékenysége alól: az individuál-humanizmus csak az egyéni felelősséget ismeri, de azt is korlátozott mértékben.

Két példát szeretnék ennek illusztrálására megemlíteni. Az első a környezet-védelem kérdése: a természet átalakítására tett kísérletek során szinte jóvátehetetlen bűnököt követ el az emberiség. – (Pl. Észak-Amerikában 200 év alatt kb. 300 állati fajt pusztított ki az ember.) – Napjaink fenyegető veszedelme: a környezet-szennyezés: földünkön a víz- és oxigén-ház-tartás felborulásától a kozmikus-sugarakat megszűrő „ózon-pajzs” felbomlásáig ezer súlyos veszélyt jelent a modern technika, civilizáció és gazdálkodás az ember számháza. – Második

a természetbe való – sokszor avatatlan és felelőtlen – belenyúlás: az atomkutatások eredményeként megjelenő uránium-, hidrogén- és neutron-bombák, a kémiai tömegpusztító fegyverek mellett a szintetikus termékek, tabletták eddig még nem igen ismert hatásaikkal, a biológiai fegyverek mellett a gén-sebészet és annak antihumánus vetületei...

Hol van az egyéni felelősség határa? – Az individuál-humanizmus csak az egyéni korlátozott felelősségig jut el, vagyis: csak a cselekedetek közvetlen okaiért érez felelősséget. Már pedig maradjunk a két említett példánál – sem a környezetpusztításban, sem az ABC-fegyverek és következményeik kérdésében alig-alig állapítható meg közvetlen felelősség. A folyamatok ugyanis mindkét esetben olyan bonyolultak, annyi ember egyéni részvételét igénylik – oly sokan működnek közre, – hogy szinte nincs is egyén, aki az egész folyamat során annak minden részletében tevőlegesen részt venne. Így nem is érezheti egyetlen egyén sem cselekedetének teljes súlyát és következményeit. – Az individuál-humanizmus tehát nem tud megbirkózni azzal a feladattal, mely a természet anyagi-biológiai egységének sértetlen megőrzési kötelezettségéből következik, és közvetlenül terheli az embert, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiséget.

– De a szociál-humanizmus vonatkozásában is hasonló a helyzet. Itt a közösség kerül a természeti- és történelmi-jelenségek középpontjába. S bár a szociál-humanizmus többletet jelent az individuál-humanizmussal szemben, mivel a természet javait és erőforrásait a közösség érdekében hivatott kutatni és felhasználni. Mint ilyen, lényegesen közelebb kerül a természet anyagi-biológiai egységéhez, annak a természet rendje szerinti felhasználásához, mégis a felelősség-felismerése és a felelősség-vállalása tekintetében alig képes többre az előzőnél. – A szociál-humanizmus csak a közösségért, csak a közösségi célokért és érdekekért vállal felelősséget, és azt is csupán korlátozott mértékben.

Vegyük alapul az előző példákat. – Az ingatag erőegyensúly érdekében a szociál-humanizmust magukénak valló államok is ráálltak az ABC-fegyverek gyártására. S bár felhasználásra – a józanész korlátaiban belül – aligha van valószínűség és esély, maga a tény, a kísérletek, a gyártás, a tárolás, a szállítás, stb. problémái felvetik a szociális-felelősség és a felelősség-vállalás kérdését. – És itt a felelősség kérdése szinte még jobban elmosódik, mert a közösség által előállított tömegpusztító fegyverek, azok bármilyen kísérleti, gyártási, tárolási, stb. hibája és az abból eredő pusztulás nem az egyént, hanem az egész közösséget terheli.

– A környezet-pusztítás vonatkozásában is hasonló a helyzet. Pl. a közösségnek szüksége van több energiára, építünk hát vízi-erőműveket. Hogy ezzel a környezetünket tesszük tönkre, a természet egységét, szépségét csonkítjuk meg? – Ki fog ezzel törődni, ha a magasabb technikai, civilizációs igények kielégítéséről van szó?! – A felelősség kérdése pedig tovább ködösödik a tervező-, kivitelező-, döntéshozó-fórumok egymásra mutogatásával. – (Tragikus, hogy a „Nagymarosi-vízierőmű” építésének megkezdésénél nekünk nem volt Konrád Lorenzünk, mint a bécsieknek a Duna-erőmű elleni tiltakozásnál, és a Világnak alig van Konrád Lorenze, a parlamentekben pedig alig esik szó a természet védelméről!) – Az atomerőművekkel kapcsolatban inkább az MTA volt elnöke, Erdey-Grúz Tibor véleményét idézném. Ezt írta 1962-ben: „Nem sikerült magnyugtatóan eldönteni, hogy milyen típusú atomreaktorok fejlesztésétől várható a leggazdaságosabb energiatermelés. Néhány évvel ezelőtt úgy látszott, hogy ez a kérdés tisztázódott, ezért a vezető ipari államok hatalmas atomerőművek gyorsütemű építését tervezték. Közben azonban a fizikai és műszaki tudományos kutatás új megismerésekhez vezetett, az atomerőművek gazdaságosabb működésének új lehetőségeit tárta fel, melyek vitássá tették a legfejldőkésebb és legbiztonságosabb típusok kiválasztását. Ezért világszerte lelassult az új atomerőművek építésének üteme, mert az építetők csökkenteni akarták annak kockázatát, hogy igen nagy összegű beruházásokkal már

az elkészülésük idején korszerűtlenné vált és kevésbé biztonságos erőműveket létesítsenek.” – Fel sem merem vetni a kérdést: hány épülhetett ezekből a kevésbé korszerű és kevésbé biztonságos erőművekből – a Csernobilban 1986-ban felrobbantón kívül – világszerte? Azt sem merem megkérdezni: vajon a leggazdaságosabb atom-energia termelés nem megy-e a biztonság rovására? – És most vessük fel újra a felelősség-tudat és felelősség-vállalás kérdését. Egyáltalán felvethető ilyen helyzetben, ahol elsődlegesen a gazdaságosság a döntő, nem pedig az emberség?!

A szociál-humanizmus nem tud megbirkózni – sem elvben, sem gyakorlatban – azzal a feladattal és felelősséggel, mely a természet anyagi-biológiai egységének sértetlen megőrzési kötelezettségéből következik, és közvetlenül terheli az emberi közösséget...

– Az integrális-humanizmus biztosíthatja a valódi etikai többletet a természet anyagi-biológiai egysége vonatkozásában, csak ez lehet az igazi forrása az ember tudatos és szabad felelősség-vállalásának. Az integrális-humanizmus biztosítja a tudatos és szabad erkölcsi személyiség – és erkölcsi közösség – maradéktalan kapcsolatát a természettel, a természettörvényekkel, a természet anyagi-biológiai egységével. Ez a kapcsolat maradéktalan, mert tekintetbe veszi az ember természeti-jelenség voltát, egyszersmind a természetben elfoglalt központi helyzetét. Csak így együtt képes forrásává válni a felelősség-tudatnak és felelősség-vállalásnak: az ember természeti-jelenség voltából következik, hogy fel- és megismeri a természet anyagi-biológiai egységért való felelősséget, az emberközéppontú állapot jelenség-voltának következménye pedig az, hogy tudja is azt, miért lehet és kell felelősséget vállalnia.

Az integrális-humanizmus ugyanakkor az értelmes-élet birtokosa, vagyis benne egybeépült a biológiai-, pszichikai- és erkölcsi-strukturáltság. Ennek következtében önmagában, mégpedig biológiai szubsztrátumában, ugyancsak felismeri a természet anyagi-biológiai egységét; pszichikai és erkölcsi strukturáltsága pedig biztosítja ennek a felismerésnek felelősség formájában történő megjelenését és a felelősség-vállalás kötelezettségét.

Az integrális-humanizmus a teljes-spektrumú lét- és értékrendet tartalmazza, így ontológiai és etikai vonatkozásban egyaránt birtokában van a természet anyagi-biológiai egysége ontológiai felismerésének és etikai felelősség-vállalásának.

Összefoglalva:

Jelent-e etikai többletet a humanizmus a természet és a természet anyagi-biológiai egysége felismerésének kötelezettségében és erkölcsi felelősség-vállalásában? – Feltétlenül! – De első sorban és lényegében a teljes-értékű integrális-humanizmus, mely nemcsak a legmagasabbrendű szubtranszcendens képességeket egyesíti a tudatos és szabad erkölcsi személyiségben, hanem a transzcendens lehetőségek távlatait is megnyitja számára. Így biztosítja az egyén és közösség korlátozott mértékű felelősségvállalásának kitarulását, a teljes embert átfogó és a teljes ember tudatos felelősség-vállalására törekvő – valóban ember-középpontú – humanizmus etikai többletét a természetért való felelősség – egyáltalán nem könnyű – kérdésében.

4. 2. A humanizmus és az emberi sorsban adott ellentétek egyensúlyáért való felelősség.

Az emberi sors, mint láttuk, olyan ellentétpárokkal és sors-szerű kényszerfeltételekkel terhes, melyek feloldása múlhatatlanul szükséges ember-voltunk szempontjából, de melyek feloldásáért erkölcsileg vállalnunk is kell a felelősséget. Valójában ezek feloldása emberi kötelességünk, mert csak így tudjuk magunkévá tenni és átélni a humanizmus. – Nézzük meg

tehát: nyújt-e etikai többletet a dialektikus ellentétek és a többi emberi szükségszerűségek humanista feloldásának útja, és ember-voltunkból következően kötelez-e bennünket a humanizmus erkölcsi felelősség-vállalásra ezek feloldásában.

– Az individuál-humanizmus nem adhat feloldást sem az emberi sorsban felmerülő dialektikus ellentétek tekintetében, sem a munka, erőfeszítés és küzdelem – alapvetően lényeges – szerepével kapcsolatban, de az emberi sors-szerűségek közül legkevésbé adhat megoldást a szenvedés – és halál-probléma relációjában.

– De ha az individuál-humanizmus nem képes megoldani az emberi sors és sors-szerűségek kérdéscsoportját, hogyan tud felelősséget vállalni azok feloldásáért? A felelősség-vállalásnak alapfeltétele a felelősség-érzet és a felelősség-tudat, valamint a teljes emberi személyiség tudatos mozgásba hozása a felelősség-vállalás végrehajtásának folyamatához. Az individuál-humanizmus csak erősen korlátozott mértékben képes ezekre. A korlátok pedig az egyén önzése, önmagának való elégséges volta, az önmagán túli létlehetőségek elhanyagolása. Mindezek eleve kizárják az emberi sorsban adott dialektikus ellentétek feloldásáért való erkölcsi felelősség-vállalás a csupán egyedi személy, vagy pusztán emberi érdek-csoport számára.

– Az igaz, hogy bizonyos ellentét-párokért képes a felelősséget felismerni az individuál-humanizmus is. Így a felépülés vagy lebomlás, a fejlődés vagy túlalkalmazkodás kérdésében – bár ez utóbbit bizonyos mértékig meg lehet kérdőjelezni, – de a felelősség teljes felismeréséhez sem jut el az ösztön és a tudat, az egyén és a közösség, a kultúra és a civilizáció ellentét-pároknál. – Ennek oka az, hogy a felépülés és lebomlás, a fejlődés és túlalkalmazkodás ellentét-párok közötti választás kockázata az egyéni lét rovására megy, így az egyén felismeri saját létérdekét. Az egyén és közösség alternatívájában ugyancsak látja az egyén kizárólagos érdekét. De már a többi alternatívában az egyéni szempontok részben az egyik, részben a másik alternatíva felé billentik az egyén szempontját. Tehát már a felelősség felismerésének kérdésében is adódnak súlyos problémák, mennyivel inkább a felelősség-vállalásban!

– Az individuál-humanizmus esetében hiába beszélünk ember-középpontúságról a felelősség-vállalás viszonylatában, a helyes döntés bizonyosságát – vagy legalább is nagy valószínűségét – tekintve mindig kétségben maradunk. Mert mindig az egyén, a kisebb-nagyobb érdekcsoport igénye fogja megszabni a döntés irányát, nem pedig az ontológiai és etikai indokoltság. – És a felelősség-vállalás tekintetében ugyanez vonatkozik a munka, erőfeszítés és küzdelem alternatíva-csoportra is. Az individuál-humanizmus döntése soha sem a többlet energiahatás kockázata, soha sem a nagyobb munkabefektetés, tehát a fejlődés irányába eső erőfeszítés és küzdelem felé mutat, hanem mindig a kisebb ellenállás irányát, a kevesebb munkabefektetést igénylő utat követi, hacsak nem valami különleges egyéni- vagy csoport-érdek az erőfeszítés célja. – A szenvedés- és halál-problémával pedig nem tud mit kezdeni az individuál-humanizmus, mert a szenvedés a pusztán egyéni szempont szerint mindig értelmetlen, a halál pedig az egyén létének csődjét jelenti. – Hol kereshető itt egyáltalán felelősség-tudat és felelősség-vállalás? – Vagy mitől kap értelmet az egyén számára a szenvedés, hogyan lehet beszélni az egyén szempontjából kreatív-szenvedésről, önmagát vagy más megváltó-szenvedésről? – Vagy mitől irányítaná döntéseit az élet lényeges fordulópontjai vonatkozásában a halál szükségszerűsége és kérlelhetetlen volta?

Az individuál-humanizmus hiába jelent bizonyos fokú ember-középpontúságot, éppen ezekre az emberi sors szempontjából alapvető kérdésekre nem tud felelősséggel választ adni.

– A szociál-humanizmus már lényegesen több és etikailag magasabb-rendű választ ad ezekre a problémákra. Annyival magasabb-rendű a szocializált létstruktúra a pusztán egyéni lét-

struktúrájánál, annnyival magasabb-rendű a szociál-humanizmus az individuál-humanizmusnál, hogy az emberi sors-szerűségért való felelősség viszonylatában is erkölcsileg magasabb-rendű válaszadásra képes.

– Az emberi sors-szerűségben adott alternatívák szempontjából a szociál-humanizmus erkölcsi felismerő-képessége és erkölcsi felelősség-vállalása – éppen a közösségi-jóra irányultsága miatt – lényegesen jobb megközelítést ad a problémához. – A felépülés vagy lebomlás, fejlődés vagy túlalkalmazkodás, az ösztön és tudat, az egyén és közösség alternatívákban minden esetben – vagy legalább is általában – nagy valószínűséggel a tudatos és szabad erkölcsi közösségre irányul a felelősség-felismerés. A felelősség-vállalás azonban nem éri el teljesen azt a tudatos emberi magatartást, melyben az ösztönösség és tudatosság, egyediség és közösség, kultúra és civilizáció teljes harmóniában egyesül. Képtelen ugyanis teljesen magáévá tenni azt az emberi magatartásformát, melyben a közösségi érdekek, az ösztönösség és a civilizáció mellett nem szenvedhetnek hátrányt az egyéni jogok, a tudatosság és a kulturális értékek. Mindamelllett a szociál-humanizmusban legalább megvan a törekvés – benne az erkölcsi felelősség-felismerés és felelősség-vállalás csírája és alapja – az egyensúly biztosítására az alternatívák között. A szociál-humanizmus ezt az egyensúlyra való törekvést adja az emberi sors-szerű alternatívák ontológiai és erkölcsi tartalmához.

– A munka, erőfeszítés és küzdelem vonatkozásában is van további mondanivalója a szociál-humanizmusnak. Ez pedig: a közösségi-jó helyes ismeretében, attól áthatott közmegegyeződéstől indított, mindig fokozott mértékű energia-kifejtésben, tehát munkában, munkamegosztásban, erőfeszítésben és küzdelemben valósul meg. Vagyis: energetikai-, információs- és kibernetikai-hatás és hatás-fokozás a közösség érdekében, mely befelé és kifelé megvalósuló munkában jut kifejezésre a köz-jó által helyesen megfogalmazott közösségi igények teljesítése céljából. – A munka, erőfeszítés és küzdelem a szociál-humanizmusban kap elsődleges értelmet, és az ember sors-szerűségében adott alternatívákkal együtt, a helyesen megfogalmazott közösségi-jó révén az ember közösségi életének felelősségteljes rugójává válik.

– A szenvedés- és halál-probléma – hasonlóképpen az előzőkhöz – a szociál-humanizmusban, a közösségi-jó mértéke szerint, a közösségi igények érdekében válik először megragadhatóvá, értelmezhetővé és felelősségteljessé. A közösség helyesen megfogalmazott igénye érdekében kap a szenvedés kreatív és megújító jelleget, melyen keresztül a közösség áldozatvállalása és a közösségért való áldozathozatal értelmessé válik. A halál pedig, mint a közösségért vállalt áldozat megkoronázása – szemben az individuál-humanizmus halállal szembeni értelmetlenségével – a szociál-humanizmus felfogásában már értelmezett, és a közösség szempontjából erkölcsileg felelősség-teljességet kap. – (Természetesen nem minden halál-fajta: a csecsemő és gyermek-halál, a vétlen közúti balesetek áldozatainak halála, a pusztító járványok áldozatainak halála, stb. továbbra is értelmezhetetlen marad.)

A szociál-humanizmus – az erkölcsi felelősség-felismerés és felelősség-vállalás szempontjából – nagy valószínűséggel megragadja az ember sors-szerűségének, sors-szerűségében adott alternatíváknak, a munka, erőfeszítés és küzdelem, valamint a szenvedés és halál probléma-körök ontológiai és erkölcsi tartalmát, és megpróbál feloldást teremteni. Nem olyan mértékben ugyan, mely az emberi erkölcsi magatartás és magatartásformák csúcsát képviselné. De a közösségi ember-középpontúsága révén már többletet jelent egyrészt a konkrét emberségtől elvonatkoztatott, másrészt az individuál-humanizmus által képviselt egyediséggel szemben. A szociál-humanizmus tehát – az emberi sors-szerűség és következményei szempontjából – erkölcsi vonatkozásban komoly előrelépést jelent, mely csúcsát – mind az emberiség, mind az erkölcsiség tekintetében – az integrális-humanizmusban éri el. – (Megjegyzés: Mindez csak a helyesen megfogalmazott és a közösségi-jót mindig szem előtt tartó szociális-humanizmus felfogására vonatkozik.)

– Az integrális-humanizmus, mint az ember-középpontúság csúcsa, a teljes-spektrumú lét- és értékrend megvalósulása, a teljes-értékű emberi magatartás és magatartásforma megjelenése, az emberi sors, sors-szerűség és annak következményei tekintetében az erkölcsi felelősségtudat és felelősség-vállalás valódi és valóságos megjelenési formája. Több mint az individuál-humanizmus, mert meghaladja a pusztán egyéni- és pusztán csoport-igényeket; de felülmúlja a szociál-humanizmus felfogását is, mert a közösségi erkölcsiségen túlmenően biztosítja a harmóniát a tudatos és szabad erkölcsi személyiség, valamint a tudatos és szabad erkölcsi közösség között. És ez válik az emberi méltóság beteljesedésévé.

– Az emberi sors-szerűségekbe ágyazott alternatívák – felépülés vagy lebomlás, fejlődés vagy túlalkalmazkodás – között biztosan elirányít a felépülés és fejlődés irányában. Egyben biztosítja mindazokat a hatásokat, melyek elengedhetetlenül szükségesek – az előbb említett – számunkra döntően megoldandó alternatívák eléréséhez és magatartásformában történő megoldásához. – De a további alternatívák – ösztönösség és tudatosság, egyén és közösség, kultúra és civilizáció – tekintetében is segíti az embert ahhoz az erkölcsi küszöbszint eléréséhez, mely szükséges a sors-szerűségekbe ágyazott alternatívák harmonikus egyensúlyban tartásához. Csak az igazi – teljes-spektrumú lét- és értékrenden alapuló – erkölcsi magatartás teszi képessé az embert a sors-szerűségeknek ebben a vonatkozásában az erkölcsi felelősségtudat és felelősség-vállalás valódi állapotformáinak birtoklására.

– Ugyanez vonatkozik a munka, erőfeszítés és küzdelem vonatkozásában felelősségtudatunk és felelősség-vállalásunk kifejlődéséhez feltétlenül szükséges állapothatározók meglétére és kibontakoztatására. A munka, erőfeszítés és küzdelem a tudati-erkölcsi hatások olyan sorozatát igénylik, melyek egyrészt lényegesen hozzátartoznak emberi mivoltunkhoz, tudatos és szabad erkölcsi személyiségünkhöz, másrészt egymásra épült strukturáltságát jelenti a tudatnak és erkölcsiségnek, valamint a szabadenergia-tartalom energetikai állapotának. – A munka ugyanis a szabadenergia-hatás elsődleges megnyilvánulása, melyet fokozatosan nyomon követ – mint a szabadenergia-tartalom növekedésének és munkában történő objektíválódásának magasabb-rendű állapota – először az erőfeszítés, majd pedig a küzdelem. – Valójában erkölcsi felelősségtudat és felelősség-vállalás nélkül ez az egész egymásra-épült energetikai strukturáltság nem felel meg sem a tudatos és szabad erkölcsi személyiségnek, sem pedig az emberi méltóságnak. Csakis a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe beágyazva kapja meg értelmét még akkor is, ha magára az ember-középpontúságra – a humanizmusra – irányul.

– A szenvedés- és halál-probléma, valamint az emberélettől való korlátozott rendelkezési joga az ember sors-szerűségén belül a legnehezebb kérdés-csoport, mely valójában megoldhatatlan az integrális-humanizmus nélkül. – Az individuál-humanizmus felfogásában mindez értelmetlen és értelmezhetetlen, az egyén érdekeivel alapvetően ütközik, és az egyén számára mindig is feloldhatatlan marad. – A szociál-humanizmus felfogásában – hősi fokon – csak, mint valamely eszméért a közösség érdekében vállalt és meghozott áldozat kap értelmet és feloldást. Azonban a közönséges „kis-ember” szenvedése és halála mindkét esetben értelmetlen, és a pusztán emberi gondolkodással és okoskodással megoldhatatlan. –

A kérdés – alapjában véve – nem könnyű, még kevésbé magától értetődő a megoldása. Megragadásához és feloldásához – úgy tűnik – mindenképpen a szubtranszcendencia és a transzcendencia közös-részének – (interszekciójának, metszetének) – megfogalmazása szükséges. Vagyis a transzcendencia beépül az emberi életbe és a természetes-, valamint a transzcendens-hatások együttesen oldják fel a csak természetes hatások segítségével feloldhatatlan problémát.

4. 3. A humanizmus és az értelmes-életért való felelősség-vállalás.

Eddigi megfontolásaink során – az értelmes-életért való felelősség-tudat és felelősség-vállalás kiinduló-pontjaként – az emberi létben szükségképpen adott és egybeépült biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltságot ismertük fel. Ezen alapul az erkölcsi magatartás, mely a tudatos és szabad erkölcsi személyiségnek, a tudatos és szabad erkölcsi közösségnek, ezeken keresztül az ember egyéni és közösségi máltóságának alapját képezi. Innen származik az ember felelősség-tudata és felelősség-vállalása az értelmes életért. – Ha most fordítva, a tudatos és szabad erkölcsi személyiség és az emberi méltóság oldaláról közelítjük meg az értelmes-életet, akkor juthatunk el az értelmes-élet humanista felfogásához. Mert ha a humanizmust az ember-középpontú élet- és világszemléletként értelmezzük, ennek a szemléletnek a középpontjában a vele született méltósággal rendelkező, egyszeri és megismételhetetlen, tudatos és szabad erkölcsi személyiség áll. – Azonban a tudatos és szabad erkölcsi személyiség önként vállalt tudatos és szabad önkorlátozását így sem kerülhetjük meg, mert a humanizmus jogok mellett kötelezettségeket is ró az emberre, ezek közül is elsődleges és legfontosabb a tudatos és szabad önkorlátozás. A különbség csak az, hogy az egyes humanista felfogások más és más módon értelmezik ezt az önkorlátozást, ennek következtében más értelmet kap maga a tudatos és szabad erkölcsi személyiség, végső soron az értelmes-élet.

– Az individuál-humanizmus értelmezése szerint a tudatos és szabad erkölcsi személyiség csak az egyénre vonatkozik – felfogása szerint ugyanis nincs tudatos és szabad erkölcsi közösség – de ez a tudatos és szabad személyiség is csak a tudás, gazdagság, hatalom, származás szempontjából magasabb-rendű rétegek – osztályok?! – sajátja. Az u. n. alsóbbrendű néprétegektől még a tudatos és szabad személyiséget is megtagadná az emberi méltósággal együtt, erkölcsiség pedig vagy egyáltalán nem létezik, vagy csupán a „felsőbbrendűek” sajátja. – (Ez azonban az erkölcsiségnek valamilyen elfajult megfogalmazása!) – Önkorlátozás tekintetében teljesen relatív az individuál-humanizmus felfogása: a tudás, gazdagság, hatalom, származás szempontjából magasabb-rendű réteg számára szinte egyáltalán nincs önkorlátozás, hacsak nem valami erőtlenség és csökkent mértékben, az is a „felsőbbrendűek” érdekében. Az alsóbbrendű réteg számára viszont nem is lehet beszélni tudatos és szabad önkorlátozásról, mivel a korlátok szükségképpen adottak. – (Sorra lehetne hozni a példákat a rabszolgaságtól a jobbágyok kiszolgáltatottságán és földhözköötöttségén keresztül egészen a „felsőbbrendű-faj” mítoszáig, a faji megkülönböztetésig és a modern gyárilpar „rabszolgaságáig”). – Hogyan juthatunk el az individuál-humanizmus „szabad személyiségén és önkorlátozásán” keresztül az értelem-életig, az értelmes-életért való felelősség-tudatig és felelősség-vállalásig? – Valójában az értelmes-élet kapcsán juthatunk el ahhoz a felismeréshez, hogy az individuál-humanizmus nem is humanizmus, hanem csak névlegesen az, valójában máz az önzésre és önkényességre, hiszen csak egy emberi réteg áll a középpontban, nem a teljes emberiség. És ez a réteg nem vállal semmiféle felelősséget az értelmes életért.

– A szociál-humanizmus értelmezése szerint a tudatos és szabad erkölcsi személyiség csak a közösségben és a közösség révén nyeri el valódi és végleges értelmét, az egyén emberi méltóságát pedig messze meghaladja a közösség emberi méltósága. A tudatos és szabad emberi közösségben való részvétel jelenti az erkölcsiség állapotát az ember számára és az értelmes-élet – bár gyökerében és primitív formában az egyén is birtokolja – csakis a közösségben valósulhat meg. Az egyént a tudatos önkorlátozás teszi a közösség valóságos részévé és teljes-jogú tagjává, a közösséget pedig csak annyiban köti az önkorlátozás, amennyiben a közösségi célokat szolgálja. – Ebben az értelmezésben már található igazság, a család viszonylatában feltétlenül, hiszen a család a forrása biológiai, pszichikai és erkölcsi

szempontból az értelmes-életnek. Egyáltalán, minden tudatos és szabad erkölcsi közösség a tagok önkorlátozásán épül fel, de anélkül, hogy tudatos és szabad erkölcsi személyiségüket és emberi méltóságukat feladnák. És magának az erkölcsiségnek sem a közösség a forrása, hanem az erkölcsi-jó helyes ismerete, és a helyes meggyőződésen alapuló emberi magatartás, mely lehet egyéni is, közösségi is. – Az értelmes-élet tehát ezeken épül fel, s az erkölcsi felelősség-tudat és felelősség-vállalás ezekben gyökerezik. – Így a szociál-humanizmus komoly és alapvető igazságokat tartalmaz, de ezek az igazságok csak a közösségre vonatkozó rész-igazságok, melyeknek ki kell egészülniük, és teljessé kell válniuk az egyénre vonatkozó, ugyancsak rész-igazságokkal. Ez által válnak az értelmes-élet biztos támpontjaivá, az erkölcsi felelősség-tudatnak és felelősség-vállalásnak pedig teljes-értékű hordozóivá.

– Az integrális-humanizmus értelmezése szerint a teljes ember kerül az értelmes-élet középpontjába. Vagy másként fogalmazva: a teljes-értékű értelmes-élet válik az ember tulajdonává.

– De hogyan kell ezt értelmeznünk?

– Amikor a teljes ember kerül az értelmes-élet középpontjába, akkor valójában a teljes-spektrumú lét-és értékrend embere, a természetes és természetfölötti – szubtranszcendens és transzcendens – léthatározományokkal és relációkkal rendelkező ember birtokolja az értelmes-életet. Ez a teljes léttartalmat birtokló ember, aki strukturáltságban az egybeépült szubtranszcendens és transzcendens energetikai-, információs-, kibernetikai- és erkölcsi-struktúrával rendelkezik, az értelmes-életnek is magasabb létszinten van birtokában. És az értelmes-életért való erkölcsi felelősség-tudat és felelősség-vállalás kötelezettségének is maradéktalanabban, magasabb szinten és teljes-körüben tud eleget tenni.

– Amikor a teljes-értékű értelmes-élet válik az ember tulajdonává, akkor az ember léttartalmában a biológiai, pszichikai, erkölcsi és transzcendens strukturáltság épül egybe, és mint teljes-értékű értelmes-élet jut az ember birtokába. Az értelmes-életnek ez a legmagasabb emberi szintje nemcsak az ember-középpontúság – tehát a humanizmus – általunk ismert legnagyobb foka, hanem az értelmes-életért való felelősség-tudat és felelősség-vállalás kötelezettségének legmagasabb-rendű megnyilvánulása is.

Rendelkezik-e hát a humanizmus valami többletértékkel az értelmes-életért való emberi felelősség viszonylatában? Feltétlenül! – Igaz, hogy az individuál-humanizmus és a szociál-humanizmus csupán rész-igazságokat tartalmaz kisebb-nagyobb mértékben, de ezekről a részigazságokról jelentős nyomattal tud számot adni az egyéni, illetve közösségi élet viszonylatában. Az integrális-humanizmus azonban – első sorban az ember és közössége helyzetének a teljes-spektrumú lét- és értékrendben történő meghatározása révén – olyan többlet-értékre mutat rá az emberi léttartalomban, az értelmes-életben és annak védelmében, az értelmes-életért való felelősség-vállalásban, melyek az integrális-humanizmus nélkül megfogalmazásukban és hatásukban ismeretlenek maradtak volna számunkra.

Példaként három dokumentumra szeretném felhívni a figyelmet, melyek az utolsó négy évtized humanizmusbeli emelkedésének jeleként értékelhetők.

– Az első két dokumentum az UNO Polgári és Politikai Jogok, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában fogalmazódtak meg (az UNO XXI. ülészakán 1966. december 16-án). – Bár mindkettő jogi szabályozás, melyet az UNO tagállamok valamennyien törvénybe is iktattak, megfogalmazásában az Egyesült Nemzetek humanista felfogása érvényesül, mint az okmányok bevezetője is igazolja.

„Az Egyezségokmány részes államai

– tekintetbe vették, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányában meghirdetett elveknek megfelelően az emberi közösség valamennyi tagja veleszületett méltóságának, valamint

egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak az elismerése a szabadság, az igazságosság és a világbéke alapja;

- felismerték azt, hogy ezek a jogok az emberi lény veleszületett méltóságából erednek;
- felismerték, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának megfelelően polgári és politikai – gazdasági, szociális és kulturális – szabadságjogokat élvező, a félelemtől és nélkülözéstől mentes szabad emberi lények eszménye csak akkor valósítható meg, ha olyan feltételeket hoznak létre, amelyek révén mindenki élvezheti polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jogait;

- tekintetbe vették az államoknak az Egyesült Nemzetek Alapokmányából folyó kötelezettségét az emberi- és szabadságjogok egyetemes tiszteletben tartására;

- figyelembe vették, hogy az egyénnek kötelességei vannak más egyének és a közösség iránt, amelyhez tartozik, és törekedni köteles az Egyezségokmányban elismert jogok előmozdítására és tiszteletben tartására;

- megállapodtak ezért az Egyezségokmány cikkelyeiben.”

Mi más ez, mint a jó-értelemben vett individuál-humanizmus és szociál-humanizmus megállapodása az értelmes-élet felelősségteljes védelmére?!

- A harmadik dokumentum a „Populorum Progressio” enciklika (VI. Pál 1967. Húsvétján), mely nemcsak a katolikusokhoz, nemcsak a keresztényekhez, hanem az egész Világhoz és valamennyi jóakarátú emberhez szól. – Nem jogszabályozás ez, csupán ajánlás, mely minden jóakarátú embert felhív, és segítségét kéri a Világ megoldhatatlannak látszó problémái, feloldhatatlannak tűnő ellentmondásai, állandóan fokozódó válság-jelenségei megoldásában való közreműködésre. Az egész enciklika egy jaj-kiáltás az ember egyéni és közösségi elesettsége miatt; összetett kézzel való könyörgés minden emberhez és néphez, hogy irgalmazzon önmagának és ember-testvéreinek; alázatos esdeklés Istenhez, aki számára olyan fontos az ember, hogy vállalta a vele való lét-közösséget. – A XX. századnak nincs még egy ilyen dokumentuma, melynek középpontjában a megsebzett, megtiport és emberi méltóságában meggyalázott ember állna, és amely vakító fénnel ne világítana rá a modern ember és a modern közösségek válságára, az értelmes-élet állandó és súlyos fenyegetettségére, és amely ne a legnagyobb féltéssel és szeretettel kutatná a válságból kivezető utat. – A „Populorum Progressio” ajánlásai egyként és változatlan érvénnyel bírnak az emberiség minden tagja, minden közössége, a kulturális és a társadalmi, valamint a gazdasági élet minden vezetője számára.

Mi más ez, mint az integrális-humanizmus teljes-értékű állásfoglalása az emberiség, az értelmes-élet felelősségteljes szolgálatára és védelmére?!

A teljes-értékű, integrális-humanizmus olyan segítséget jelent a mindig többre, jobbra, magasabbra törő ember számára, mellyel egyéni és közösségi ember-voltát, az értelmes-élet teljességét alapvetőbben megragadhatja és megélheti. Az értelmes-életért, annak védelméért való felelősség-vállalást pedig mindinkább kibontakoztató tudatos és szabad erkölcsi személyiségünk révén teljesen magunkévá tehetjük a teljes-értékű integrális-humanizmusban.

4. 4. A humanizmus és a fejlődésért való felelősség-vállalás.

A fejlődésért való felelősséget legjobban az emberi magatartás oldaláról közelíthetjük meg, miközben a fejlődés egymásra épült hármass lépcsőfokának – a létbeli dinamizmusnak, a képességkiteljesítésnek és az önfelülmúlásnak – az emberi magatartással való kapcsolatát vizsgáljuk. Ezek segítségével juthatunk el a felelősség-felismerés és felelősség-vállalás erkölcsi kötelezettségéhez. – Amikor mindezt a humanizmus tükrében kívánjuk szemlélni, akkor meg kell kísérelnünk az emberi megismerés hármass absztrakciós szintjét végigjárni,

így juthatunk el ahhoz a problémához: vajon mutat-e a humanizmus erkölcsi többletet a fejlődésért való felelősség-vállalásban?

Itt azonnal három kérdés merül fel:

- mi a kapcsolat a humanizmus és a megismerés hármas absztrakciós szintje között;
- mi a kapcsolat a megismerés hármas absztrakciós szintje és a fejlődés között;
- hogyan hat etikailag a humanizmus a megismerésen keresztül a fejlődésre, a fejlődésért való felelősség-felismerésére és a felelősség-vállalásra?

4. 4. 1. A humanizmus és a megismerés hármas absztrakciós szintje.

Minthogy a humanizmus ember-középpontúságot jelent, vagyis azt, hogy az ember mindent önmagára kíván vonatkoztatni, a megismerés és humanizmus szoros kapcsolatban áll egymással. A megismerésben az ember az, aki elvonatkoztat, aki csoportosít, aki analizál és szintetizál, aki modellt alkot és azt a modellt leképezve alkalmazza. Röviden: az ember az, aki a körülötte levő tárgyakat, természeti-jelenségeket megragadja, megismerés révén magáévá teszi, sőt önmagát is képes a megismerés tárgyává tenni, és önmagáról ismereteket szerezni.

A megismerés hármas absztrakciós szintjének oldaláról szemlélve, a humanizmus is hármas szintet képvisel. Ezek a szintek a következők.

- Az individuál-humanizmus, melyben a megismerés segítségével az egyénre vonatkozó tapasztalati, logikai és rendszerelméleti ismereteket gyűjti össze az ember, ragadja meg, teszi a megismerés révén magáévá és használja fel, mindig az egyéni érdeket keresve: hogyan válhat teljesebbé az egyén léttartalomban, relációkban és belső strukturáltságban?
- A szociál-humanizmus, melyben a megismerés segítségével közösségre vonatkozó tapasztalati, logikai és rendszerelméleti ismereteket gyűjti össze az ember, azokat ragadja meg, teszi magáévá a megismerés révén és használja fel, mindig a közösségi érdeket keresve: hogyan válhat teljesebbé a közösség léttartalomban, relációkban és belső strukturáltságban?
- Az integrális humanizmus, melyben a megismerés segítségével a teljes emberi kibontakozásra vonatkozó tapasztalati, logikai és rendszerelméleti ismereteket gyűjti össze az ember és az emberi közösség, azt ragadja meg, teszi a megismerés révén a magáévá és használja fel, mindig a teljes – szubtranszcendens és transzcendens – emberi kibontakozást keresve az egyéni és közösségi léttartalomban, relációkban és belső strukturáltságban.

A megismerés absztrakciós szintjei így szolgálják a humanizmust. És ehhez még hozzá kell vennünk a megismerés negyedik formáját: az információ-elfogadást. Az információ-elfogadás a megismerés mindhárom absztrakciós szintjének fontos ismeret-szerző forrása, tapasztalati, logikai és rendszerelméleti formájában egyaránt használatos, szükséges és elengedhetetlen, és mint ilyen, a humanizmus ismeret-szerzését és ismeret-gyűjtését segíti elő jelentős mértékben.

- A hívő ember számára legfontosabb formájának a transzcendens információ-elfogadás: a kinyilatkoztatásba vetett hit minősül, mely az integrális-humanizmus ismeret-szerzésénél a transzcendencia vonatkozásában kap döntő szerepet.

A humanizmus és a megismerés hármas absztrakciós szintje – kiegészülve az információ-elfogadással – szoros és lényeges kapcsolatban áll egymással. Ám nemcsak a humanizmus számára nélkülözhetetlen a megismerés és annak absztrakciós szintjei, hanem a megismerés maga is újabb és jelentős vonással gazdagodik a humanizmus révén: ember-középpontúvá válik, és ez az ember-középpontúság a szintézis teljesebbé tételével teszi gazdagabbá a megismerést.

4. 4. 2. A megismerés hármasszintje és a fejlődés.

A fejlődés a megismerés absztrakciós szintjeinek segítségével viszonylag könnyen megközelíthető. Az egymásra épült tapasztalati, logikai és rendszerelméleti megismerés maga is a fejlődésnek egy fajtáját tekinthetjük fel.

- A tapasztalati megismerés a természeti-jelenségek tényleges jegyeinek megragadása a tapasztalati absztrakció segítségével.
- A logikai megismerés a természeti-jelenségek összefüggéseinek és törvényszerűségeinek megragadása a logikai absztrakció segítségével.
- A rendszerelméleti megismerés a természeti jelenségek lényegének és alap-alternatíváinak megragadása a rendszerelméleti absztrakció segítségével.

Vagyis: magában a megismerésben jól-megfigyelhető és jól-meghatározható fejlődést tapasztalhatunk, amely fejlődés – az absztrakció magasabb-rendűségén keresztül – a természeti-jelenségek jegyeinek, összetevőinek és állapothatározóinak mindig mélyebb ismeretéhez vezet.

Ugyanakkor mindez fordítva is értelmezhető: a fejlődés hármasszintjei a megismerés absztrakciós szintjeinek segítségével megfogalmazhatóak.

- A természeti-jelenség – s benne az ember – idő- és létfolyamata a tapasztalati megismerés absztrakciós szintjén megközelíthető és megfogalmazható. Az időbeli dinamizmus ugyanis minden további nélkül felismerhető a tapasztalati megismerés révén, a létfolyamata – vagyis: a létben és létfolyamataiban való emelkedés – pedig már a tapasztalati absztrakció révén megismerhetővé és megragadhatóvá válik.
- A természeti jelenség – s benne az ember – képességiteljesítési természettörvénye és annak megvalósulása a logikai megismerés absztrakciós szintjén válik megközelíthetővé és megfogalmazhatóvá. A képességek mibenléte, iteljesítésüknek mikéntje minden további nélkül ismertté válhat az alapösszefüggések és törvényszerűségek vonatkozásában, és a logikai absztrakció révén megragadható és megfogalmazható képet ölt.
- A természeti-jelenség – s benne az ember – öntelölmlási természettörvénye és ennek megvalósíthatósága, az energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi küszöbszintek elérésének és átlépési valószínűségének vonatkozásában, a rendszerelméleti megismerés absztrakciós szintjén megközelíthető és megfogalmazható. Az öntelölmlás természettörvényének mibenléte, a küszöb-energiaszint elérésének valószínűsége és lehetősége – a természeti-jelenségek lényege és az alap-alternatívák tekintetében – a rendszerelméleti absztrakció révén felismerhető, megragadható és megfogalmazható.

A megismerés – absztrakciós szintjei következtében – és a fejlődés olyan relációban vannak egymással, hogy az egyiknek az ismerete, megragadása, megfogalmazása és megvalósítása egyszersmind a másiknak az ismeretét, megragadását, megfogalmazását és megvalósítását vonja maga után. – A megismerés és a fejlődés között ez a reláció egyben biztosítja a tudati létstruktúra – vagyis: az értelmes-élet – fejlődésért való felelősségét is. A megismerésből következik a felelősség-felismerés erkölcsi kötelezettsége, a megragadásból és megvalósításból pedig a felelősség-vállalás kötelezettsége.

4. 4. 3. A humanizmus hatása a fejlődésre, a fejlődésért való felelősség-vállalásra.

A humanizmus hatása az emberi fejlődésre tagadhatatlan. Legkézzelfoghatóbbá válik ez a hatás a megismerés absztrakciós szintjeire. De ennek a hatásnak nemcsak a megismerés területén kell megmutatkoznia. A humanizmus hatásának ki kell terjednie – a megismerésen keresztül – a fejlődés kérdés-csoportjának megragadására, valamint a fejlődés – mint folyamat – megvalósítására. Ehhez a megvalósításhoz pedig szorosan hozzátartozik a fejlődésért való

felelősség felismerése és ennek a felelősségnek vállalása. A humanizmus – vagyis: ember-voltunk teljes-körü vállalása – egyszersmind a fejlődésért való felelősség-vállalást is jelenti, mivel a fejlődés emberségünkhöz szorosan hozzátartozik, a humanizmus pedig mindent, ami az ember-volthoz hozzátartozik, magában foglal.

A humanizmus tehát függvénykapcsolatban van a megismerés absztrakciós szintjeivel, másrészt a fejlődéssel. De maga a megismerés hármass absztrakciós szintje is függvénykapcsolatban van a fejlődéssel. – Kérdésünk most az: hogyan kapcsolódik a humanizmus a megismerés absztrakciós szintjein keresztül a fejlődésért való felelősség-tudat és felelősség-vállalás erkölcsi kötelezettségéhez?

– A humanizmus első foka, mint a természeti-jelenségek legalacsonyabb-rendű értelmezési formája, a tapasztalati megismerés révén jut kifejezésre. A tapasztalati megismerés azonban a természeti-jelenségek jegyeinek megismerését jelenti a konkrét absztrakció segítségével. Csakhogy ez a tapasztalati megismerés és megragadás egyúttal az emberi fejlődésért való erkölcsi felismerésének és vállalásának legalacsonyabb-rendű fokát is jelenti, melynek segítségével a létbeli dinamizmus kifejlődésének valószínűségéhez és lehetőségéhez jut el az ember.

– A humanizmus második foka, mint a természeti-jelenségek magasabb-rendű értelmezési formája, a logikai megismerés révén jut kifejezésre. A logikai megismerés azonban a természeti-jelenségek belső összefüggéseinek és törvényszerűségeinek megismerését és megragadását jelenti a logikai elvonatkoztatás segítségével. Csakhogy a természeti-jelenségek belső összefüggéseinek és törvényszerűségeinek ez a megismerése és megragadása egyúttal az emberi fejlődésért való felelősség felismerésének és vállalásának magasabb fokát jelenti, melynek segítségével a képességiteljesítés megjelenésének és kifejlődésének valószínűségéhez és lehetőségéhez jut el az ember.

– A humanizmus harmadik foka, mint a természeti-jelenségek legmagasabb-rendű értelmezési formája, a rendszerelméleti megismerés révén jut kifejezésre. A rendszerelméleti megismerés azonban a természeti-jelenségek lényegének és alapvető alternatíváinak megismerését és megragadását jelenti a rendszerelméleti elvonatkoztatás, a modell-alkotás, modell-leképezés és mindezek alkalmazása segítségével. Csakhogy a természeti-jelenség lényegének és alap-alternatíváinak ez a megismerése és megragadása egyúttal a transzcendenciának az emberi létformába való lehetséges belépését is jelenti, egyszersmind – a transzcendenciával ki-egészült – emberi fejlődésért való erkölcsi felelősség felismerésének és vállalásának legmagasabb fokát, melynek segítségével az önfelülmúlás valószínűségéhez és lehetőségéhez jut el az ember.

Mit tehetünk még ehhez hozzá a humanizmus oldaláról? Csupán annyit, hogy mindezen lehetőségek miatt érdemes embernek lenni! – De ugyanakkor ez az emberi lét felelősséget is jelent, mert a fejlődésért való erkölcsi felelősség felismerése, annak vállalása, a fejlődésben való állandó bennállás ember-voltunk legmagasabb-rendű lehetősége, de egyben felelőssége is.

Az ember – a teljes-értékű integrális-humanizmus révén – olyan lehetőséget kapott, mint a természeti-jelenségek közül egy sem. Viszont éppen az erkölcsi-jó ismeretén alapuló magatartás az, ami kötelezi, és felelősséget ró rá: felelősséget a természet anyagi-biológiai egységéért; felelősséget az emberi létért és sors-szerűségért, a sors-szerűségben adott valamennyi következményért; felelősséget az értelmes-életért, a tudatos és szabad erkölcsi személyiségért és annak közösségeiért, az ember erkölcsi méltóságáért; felelősséget a fejlődésért. – És mindezt a felelősséget nemcsak felismernie, hanem vállalnia is kell. De ezt a felelősséget az integrális-humanizmus birtokában vállalni is tudja, és így megtalálja helyét a teljes-spektrumú lét- és értékrendben.

5. AZ EMBERI KÜLDETÉS KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.

Az emberi lét, az emberi sors és az ehhez kapcsolódó sors-szerűségek, az értelmes-élet, az emberi fejlődés humanista értékelése, valamint az értük való felelősség-tudat és felelősség-vállalás megfogalmazása után az emberi küldetés kérdését kívánjuk vizsgálat tárgyává tenni.

– Meg kell azonban mindjárt állapítanunk, hogy az emberi küldetés megközelítése és megfogalmazása lényegesen nehezebb feladat, mint a tudatos ember egyéb magatartásának és magatartásváltozásának megfogalmazása és tárgyalása. Tudomásom szerint – eddig – ez a kérdés a humanizmussal kapcsolatban fel sem merült. – Ennek három valószínű okát a következőkben jelölhetjük meg.

- Az emberi küldetés mibenléte – vagyis: léttartalma – nehezen közelíthető és ragadható meg.
- Az emberi küldetés relációi – vagyis: vonatkozási-rendszere – bizonyos mértékig meghaladja a humanizmus eddig megismert tartalmát.
- Az emberi küldetés feltétel-, cél- és eszköz-rendszere – bizonyos mértékig – túlmutat a szubtranszcendens struktúraszinten és a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe épül be.

Először tehát ezeket a kérdéseket szükséges röviden tisztázni, csak azt követően térhetünk át az emberi küldetés humanista vonatkozásaira és értékelésére.

5. 1. Az emberi küldetés mibenléte, relációi, feltétel-, cél- és eszköz-rendszere.

Az emberi küldetés mibenlétének, relációinak, valamint feltétel-, cél- és eszköz-rendszerének vizsgálatához magából az emberi létből és az értelmes-életből kell kiindulnunk. – Az emberi lét maga, mint tudati létstruktúra, találkozása és egységesülése mindazoknak az energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi képességeknek, melyek a tudat léthatározmányait jelentik, és a legfejlettebb biológikumra épülve az értelmes-élet – vagyis: az ember – alkotó-elemeivé válnak. – Az értelmes-élet – egybe- és egymásra épülve – tartalmazza azt a biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltságot, mely az embert tudatos és szabad erkölcsi személyiséggé teszi, szocializált struktúráit pedig tudatos és szabad erkölcsi közösséggé. Ez az értelmes-élet képezi alapját az ember egyéni és közösségi méltóságának.

Mindezek ismeretében kíséreljük meg az emberi küldetés mivoltának, relációinak, feltétel-, cél- és eszköz-rendszerének megközelítését és megfogalmazását, és mindezt megkíséreljük alkalmazni az emberi létre, az emberi sorsra, az értelmes-életre és az emberi fejlődésre a humanizmus vonatkozásában.

5. 1. 1. Az emberi küldetés mibenlétének megközelítése és megfogalmazása.

Az emberi küldetés – tárgyát tekintve – három lépcsőfokon épül fel, amely három lépcsőfok szoros ontológiai és etikai kapcsolatban áll egymással. Ezek a lépcsőfokok: az emberi kötelesség, az emberi hivatás és az emberi küldetés. – Amikor az emberi küldetés mikéntjét kívánjuk megközelíteni és megfogalmazni, ezt a hármas lépcsőfokot kell ontológiailag és etikailag értelmeznünk, és a köztük levő lényeges kapcsolatot felderítenünk.

- Emberi kötelesség: az embernek az a léthatározmánya, mely az ember képességeit összefogva azok megvalósulásához biztosítja az energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi feltételeket. Az ember kötelességteljesítése tehát az a folyamat, melyben az ember befelé és kifelé ható munka révén létbeli dinamizmusában emelkedik, képességei megvalósulnak, és az energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi hatások nyomán új emberi

értékek jelennek meg az egyén és a közösség érdekében. – Ez – természetesen – az alkotó munka. Van azonban fenntartó és kiegészítő munka is, mely ugyancsak emberi értéket jelent az egyén és a közösség érdekében. – A kötelességteljesítés tehát ontológiailag hozzátartozik az ember léttartalmához, erkölcsileg pedig az egyéni- és közösségi-jó szolgálatához.

– Emberi hivatás: az embernek az a léthatározománya, mely az emberi képességek teljes-körű megvalósulásához, azon belül egy vagy több speciális képesség jelentős kibontakozásához biztosítja az energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi feltételeket és hatásokat. – Az emberi hivatás két összetevőből jön létre: egyrészt a hivatás-tudatból, melynek révén az ember tudatában van speciális képességeinek, és azok kibontakozási lehetőségének; másrészt ennek a hivatás-tudatnak vállalásából, melynek révén az ember felelősséggel megtesz mindent annak érdekében, hogy ezek a speciális képességek minél magasabb szinten bontakozzanak ki biológiai, pszichikai és erkölcsi energiák hatására. – Az emberi hivatás tehát ontológiailag hozzátartozik az ember léttartalmához, erkölcsileg pedig az egyéni- és közösségi-jó szolgálatához.

– Emberi küldetés: az embernek az a léthányada, melynek segítségével az ember összes képességét, teljes kötelességteljesítését, hivatás-tudatát és hivatás-vállalását maradéktalanul egyetlen – a természet vagy a történelem által megadott, vagyis: szubtranszcendens, vagy transzcendens – irányba állítja be, és energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi strukturáltságát ennek az egyetlen iránynak szenteli. Mégpedig azért, hogy a képességiteljesítés, a hivatás-tudat és hivatás-vállalás útján a megadott irány, mint cél, elérhetővé váljék. – Az emberi küldetés két összetevőből áll: egyrészt a küldetés-tudatból, mely az ember valamennyi tevékenységének irányát egyszer, s mindenkorra megszabja; másrészt a küldetés-tudat vállalásából, mely a kitűzött célnak a speciális biológiai, pszichikai és erkölcsi hatás révén történő megvalósítását jelenti. – Az emberi küldetés tehát ontológiailag hozzátartozik az emberi léttartalomhoz, erkölcsileg pedig az egyéni- és közösségi-jó szolgálathoz.

Az emberi küldetés ontológiai és etikai megközelítésének megfogalmazása néhány alapvető dolgot tesz nyilvánvalóvá számunkra.

Először: Nincs emberi küldetés kötelességteljesítés, hivatás-tudat és annak vállalása nélkül. Csak azok kaphatnak a természettől és a történelemtől, tehát szubtranszcendens, vagy transzcendens küldetést, és vállalhatják azt felelősséggel, akik már alacsonyabb szinten – a kötelesség és hivatás szintjén – bizonyítottak, vagyis maradéktalanul teljesítették ontológiai és etikai kötelezettségüket.

Másodszor: Nincs emberi küldetés magas-szintű pszichikai és erkölcsi strukturáltság, annak tudatos fejlesztése és kiteljesítése nélkül. Természetesen ez a magas-szintű strukturáltság és annak fejlesztése eleve feltételezi az állandó és dinamikus fokozódó szabadenergia-hatást, annak munkában való megjelenését, a felső küszöb-energiaszint eléréséhez szükséges és nélkülözhetetlen erőfeszítés és küzdelem állandó kifejtését. Csak ezek a többlet-energia-hatások valószínűsíthetik a küldetés megjelenését az ember életében.

Harmadszor: Nincs emberi küldetés a fejlődési valószínűség megjelenése és állandóan fokozódó jelenléte nélkül. – A kötelesség, hivatás, küldetés olyan egymásra épült folyamatot takar, mely függvénykapcsolatba hozható a fejlődés hármaskörével: a létbeli dinamizmussal, a képességiteljesítéssel és az önfelülmúlással. – Ha valaki nem áll benn a fejlődésben, az nem kaphat soha küldetést, mert eleve alkalmatlan rá. Alkalmassá a kötelesség és hivatás maradéktalan teljesítése, valamint – együtt és egyszerre – a fejlődésben való bennállás valószínűsítheti az embert.

Negyedszer: Nincs emberi küldetés kiválasztás nélkül. A küldetés nem szükségképpen adottság, még a kötelesség- és hivatás-teljesítésének sem egyenes következménye. Ahhoz valami több és más kell: a természet vagy a történelem részéről történő kiválasztás, mint pl. amely egy biológiai fajt – így az antropoidákat a miocénban – a fejlődés élére állította. –

Csak hogy a jelenlegi küldetéseknel nem biológiai, hanem speciális tudati és erkölcsi adottságokról van szó, melyek a kiválasztott egyént vagy közösséget a fejlődés élére állítják, és a segítségükkel kíván a természet vagy történelem – illetve a mögöttük álló transzcendencia URA a természetnek és a történelemnek – megvalósítani olyan feladatot, amelyek pusztán kötelesség- és hivatás-teljesítéssel megvalósíthatatlanok. – Ugyanez vonatkozik a transzcendenciával kapcsolatos küldetésekre.

Mi tehát a küldetés? – Az embernek olyan ontológiai és etikai léthatározománya, melynek révén a természet és történelem, vagy a transzcendencia – illetve a mindezek mögött ott álló ISTEN – részéről történt kiválasztás következtében, a fejlődés egyes speciális részfeladatait az ember, vagy az emberi közösség – magas-fokú biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltsága segítségével – megoldani vagy a megoldáshoz közelebb vinni képessé válik.

5. 1. 2. Az emberi küldetés relációinak megközelítése és megfogalmazása.

Az emberi küldetés reláció-rendszerének megközelítése és megfogalmazása – hasonlóan magához a küldetéshez – ugyancsak problematikus és tele van nehézségekkel. Már csak azért sem problémamentes, mert a megismerés hármasszintű absztrakciós szintjét és azok műveleteit kell igénybe vennünk ahhoz, hogy az emberi küldetés relációi felismerhetők és megfogalmazhatók legyenek, azok belső és külső tartalma pedig további rendszerelméleti műveleteket igényel.

– A tapasztalati megismerés, a konkrét tapasztalati elvonatkoztatás segítségével, csupán az emberi küldetés külső megnyilvánulásaihoz vezet el bennünket, belső tartalmáról szinte semmit sem mond. Külső megnyilatkozások és kapcsolatok vonatkozásában megismerkedhetünk az emberi küldetés tárgyaival, így az emberi léttel, emberi sorssal, értelmes-élettel, fejlődéssel, de ezekkel is külső jegyeik és kapcsolataik révén. Belső tartalmát tekintve csupán jelzéseket észlelünk: az emberi lét, az emberi sors, az értelmes-élet, a fejlődés hatásairól és azok tapasztalati eredményeiről ad tájékoztatást. – Mindez azonban túl kevés az emberi küldetés és reláció-rendszerének megismeréséhez.

– A logikai megismerés, a logikai elvonatkoztatás segítségével, már rámutat a belső összefüggésekre és törvényszerűségekre, így megjelöli azokat a relációkat, melyek nélkülözhetetlenek az emberi küldetés elfogadásához és teljesítéséhez. Ilyen relációk: az egyediség és általánosság; egyéni és közösségi vonatkozás; önálló és kiegészítésre szoruló, egy területre vonatkozó és más – részterületeket – érintő kapcsolatok; stb. – Az emberi létnek, sorsnak, értelmes-életnek, fejlődésnek ezek a belső összefüggései logikai absztrakcióval felismerhetők, és – mint az emberi küldetés relációi – megfogalmazhatók.

– A rendszerelméleti megismerés, a rendszerelméleti elvonatkoztatás segítségével, ezeket a relációkat nemcsak pontosítja és elmélyíti, hanem kiegészítve és reláció-rendszerévé összeállítva az emberi küldetéshez hozzákapcsolja. – A rendszerelméleti megismerés ugyanis az alapalternatívákat és azok között fennálló legalapvetőbb törvényszerűségeket tárja fel, és a küldetés relációit is alapalternatíva és alap-törvényszerűségként csatolja az emberi küldetéshez. – Ugyanakkor ezt a küldetést – relációival együtt – a legmagasabb-rendű modellként fogalmazza meg és transzformálja az emberi lét, az emberi sor, az értelmes-élet, az emberi fejlődés folyamatába. – Ez a modell-alkotás és modell-leképezés teszi számunkra legjobban megismerhetővé és értelmezhetővé, legvilágosabban megfogalmazhatóvá az emberi küldetést és relációit.

A rendszerelméleti megismerés révén válik számunkra nyilvánvalóvá, hogy a küldetés alapja a tudatos és szabad erkölcsi személyiség, – illetve közösség vonatkozásában a tudatos és szabad erkölcsi közösség, mely minden esetben visszavezethető a tudatos és szabad erkölcsi személyiségre. – Ez viszont több alapvető dolgot jelent.

Először: Tudatosság nélkül nem ismerhető fel – így nem is vállalható emberi küldetés. Mert a küldetés hordozójának – vagyis: a természeti- és történelmi-jelenségnek – tudatában kell lennie a kapott és vállalt küldetés mibenlétével, annak teljes tartalmával és reláció-rendszerével.

Másodszor: A küldetést csak szabadon lehet vállalni, a vállalás szabadsága pedig azt jelenti, hogy a küldött – a természeti-és történelmi-jelenség – minden kényszerfeltétel ellenére, szabadsága birtokában vállalja és valósítja meg a kapott küldetést.

Harmadszor: A küldött – vagyis: a természeti- vagy történelmi-jelenség – erkölcsi személyiség, tehát az erkölcsi-jó ismeretében és birtokában, magatartását és annak változásait küldetésének teljesítése során a helyesen megismert erkölcsi-jó szolgálatához igazítja.

Negyedszer: Minden egyes emberi küldetés egyszeri és megismételhetetlen, mint ahogy a küldetés hordozója maga is, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiség, egyszeri és megismételhetetlen. – Tekintettel ugyanis arra, hogy a küldetés alanya az egyszeri és megismételhetetlen ember, tárgya pedig a speciális célt képviselő feladat, vagy feladat-csoport, ezért állíthatjuk nagy valószínűséggel, hogy minden emberi küldetés egyszeri és megismételhetetlen. Már csak ezért is lényeges a küldetéssel bíró ember biológiai, pszichikai és erkölcsi viszonyulása a küldetéshez, annak vállalásához és teljesítéséhez.

5. 1. 3. Az emberi küldetés feltétel-, cél- és eszközrendszere.

Az emberi küldetés feltétel-, cél- és eszköz-rendszerének megközelítéséhez és megfogalmazásához energetikai axióma-rendszerünkön kívül a kibernetikát – vagyis: a vezérlés-elméletet – hívjuk segítségül. Az emberi küldetés ugyanis olyan folyamatokat tartalmaz, melyek kielégítik a kibernetikai rendszerek követelményeit: a folyamatok hatását növelő, illetve csökkentő pozitív- és negatív-visszacsatoláson kívül érvényesül benne a hierarchia, mely megszabja az egész kibernetikai rendszer célját. – A következőkben – az emberi küldetés kibernetikai vonatkozásait vizsgálva – kíséreljük meg a feltétel-, cél- és eszköz-rendszer meghatározását.

– Feltétel-rendszer vonatkozásában a minden rendszerre érvényes energetikai, információs és kibernetikai alapokra szeretnék rámutatni. Az emberi küldetés ugyanis – alapalternatíváit tekintve – energetikai, információs és kibernetikai alapokon épül fel.

= Energetikai szempontból a szabadenergiahatás-elve szabja meg azokat az energetikai feltételeket, melyek szükségesek és elégségesek az emberi küldetés teljesítéséhez. Minél magasabb energetikai szintet képvisel a küldetés alany és tárgya, annál hatékonyabb lesz a küldetés megvalósítása. – És fordítva: minél magasabb a küldetés hordozójában az entrópia tartalom szintje, annál kevésbé alkalmas a küldetés teljesítésére.

= Információelméleti szempontból az információs szabadenergia-hatás képezi az emberi küldetés alapját. Minél magasabb-szintű és egyértelműbb információval rendelkezik a küldetés birtokosa, annál alkalmasabb a küldetés felismerésére és vállalására, információelméletileg annál hatékonyabb a küldetés feltétel-rendszere. – És fordítva: az információs entrópia tartalom növekedése egyben csökkenti a küldetés felismerésének, vállalásának és végrehajtásának valószínűségét.

= Kibernetikai vonatkozásban először a visszacsatolás kérdését kell megvizsgálnunk. A pozitív-visszacsatolás növeli a rendszer energetikai hatékonyságát, ezzel alkalmasabbá teszi a küldetés hordozóját a vállalt küldetés teljesítésére. A negatív-visszacsatolás viszont – a rendszer entrópia tartalom növekedését eredményezve – csökkenti a kibernetikai rendszer hatékonyságát, így a küldetés végrehajtásának valószínűségét. – Továbbhaladva: meg kell állapítanunk a kontroll-rendszer és az önfejlesztő-rendszer nélkülözhetetlen voltát. Az első kiszűri a rendszerben előforduló hibákat, melyek a teljes rendszer hatékonyságát csökkentik,

esetleg az egész rendszer működését lehetetlenné teszik. A második – az önfejlesztő-rendszer – alkalmassá teszi a kibernetikai rendszert a szükséges és elégséges feltételek továbbfejlesztésére, esetleg a megváltozott körülményekhez alkalmazkodó-képessé teszi, hatékonyságában megőrzi, sőt tovább is fejleszti a kibernetikai rendszert. Szorosan idetartozik még, hogy az emberi küldetés végrehajtása során gyakran változnak a körülmények, ebben az esetben – önfejlesztő-rendszer hiányában – alkalmatlanná válhat az ember a küldetés teljesítésére.

Mindezek alapján meggyőződhetünk arról, hogy feltétel-rendszer vonatkozásában az energetikai, információs és kibernetikai feltételek egyaránt alapalternatívát képeznek, melyek hatékonysága nélkül nem biztosított az emberi küldetés feltétel-rendszere.

– Cél-rendszer vonatkozásában a kibernetikai rendszer hierarchiájára kívánok hivatkozni. –

Hierarchia a kibernetikai rendszernek az a döntő sajátossága, mely a rendszer minden folyamatát egymáshoz és a rendszer céljához rendeli. – A kibernetikai rendszer folyamatai a hierarchia irányítása alatt egy-egy rész-célt hivatottak megvalósítani a rendszer teljes céljának alávetve és annak szolgálatában. – A rész-célok a következők.

= Az input-rendszer – a rendszerbe bemenő energetikai, információs és kibernetikai adatok rendszere – és a szabályozó-rendszer az eszközök biztosítására.

= A kontroll-rendszer a folyamatok lefutásának és az egész kibernetikai rendszer működésének ellenőrzésére.

= Az önfejlesztő-rendszer az esetleges változásokhoz történő szükséges alkalmazkodás és a mindig hatékonyabb megoldások keresése érdekében.

= A kommunikációs-rendszer az egyes rész-rendszerek és a teljes rendszer – belső és külső – információs kapcsolatának és információ-áramlásának biztosítására.

= Végül a végrehajtó-rendszer a küldetés teljesítéséhez szükséges célirányos munka, erőfeszítés és küzdelem végrehajtására.

Az emberi küldetés szempontjából mindegyiknek alapvető szerep jut, mert csak a rész-célok összességének elérésén keresztül valósulhat meg a küldetés, mint végcél. És az egyes rész-rendszerek hatékonysága biztosítja a teljes rendszer – vagyis esetünkben: az emberi küldetés – végrehajtásának hatékonyságát.

A kibernetikai rendszer végső célja mindig valami új értéknek a létrehozása. Így az emberi küldetés is valami új érték létrehozását tartalmazza cél-rendszerében. Ez az érték – tekintettel arra, hogy emberi küldetésről van szó – minden esetben az emberi léttel, az emberi sorssal, az értelmes-élettel, az emberi fejlődéssel kapcsolatos új értéket képvisel, mely végső soron az ember pszichikai és erkölcsi – szubtranszcendens vagy transzcendens – magatartásában jut kifejezésre. Ezeknek az értékeknek létrehozásában jelentős hangsúlyt kapnak a rész-célok, de a döntő szerep a végső célnak jut. Ezek ismerete egyik kiemelt tényező az emberi küldetés viszonylatában, ezért nem lehet eléggé hangsúlyozni a cél-rendszer meghatározó jellegét, szükséges és elengedhetetlen voltát.

– Eszköz-rendszer vonatkozásában legfontosabb az input-rendszer és a szabályozó-rendszer. –

Az input-rendszer – tehát a kibernetikai rendszer bemenő adatainak rendszere – szükséges és elengedhetetlen eszköze az emberi küldetésnek. Ez biztosítja ugyanis azt a biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltságot – vagyis: az értelmes-életet – mely nélkülözhetetlen a küldetés rész-céljainak és végső céljának megvalósításához. De ugyanilyen fontosságú az input-rendszeren belül a fejlődés-elvének jelenléte és hatékony működése, mert az értelmes-élet a fejlődés elvének segítségével bontakozik ki, válik mindig hatékonyabbá a lébeli dinamizmus, a képességkiteljesítés és az önfelülmúlás lépcsőfokain keresztül. Az értelmes-élet strukturáltsága és a fejlődés-elve így válik az emberi küldetés eszköz-rendszerének gerincévé. – De

hasonlóan fontos szerepet kap az emberi küldetés eszköz-rendszerében a szabályozó-rendszer is, mely az állandó beavatkozás lehetőségével – a pozitív-visszacsatolás révén – gondoskodik az input-rendszer szükség szerinti kiegészítéséről, hatékonyságának fenntartásáról és fokozásáról.

Az emberi küldetés számára mindig szükséges, de nem elégséges a szubtranszcendencia és a szubtranszcendens – természetes – hatások. Az ember a maga létével, sorsával, értelmeseletével és fejlődésével túlmutat a szubtranszcendencián. Küldetése sem lehet alacsonyabbrendű! – Éppen ezért a szubtranszcendens feltételeknek ki kell egészülniük – a transzcendens energetikai, információs és kibernetikai hatások révén – transzcendens feltételekkel; a szubtranszcendens cél-rendszernek teljesebbé kell válnia a transzcendens távlatokat megnyitó természetfölötti cél-rendszerrel; a szubtranszcendens eszköz-rendszer szükséges, de elégtelen voltát pedig elégséggé kell tennie a transzcendens eszköz-rendszernek.

Azt állítottuk, hogy az emberi küldetéshez szükséges és elengedhetetlen a szubtranszcendencia oldaláról a természet vagy történelem részéről történő kiválasztás. A természet és történelem azonban nem tud szubtranszcendens létet meghaladó módon és azt meghaladó célra maradéktalanul kiválasztani. Ezért van és lesz mindig szükség a küldetés feltétel-, cél- és eszköz-rendszerének transzcendens kiegészítésére az emberi küldetés felismeréséhez, önkéntes és szabad vállalásához, maradéktalan teljesítéséhez. Hozzáadva ehhez még azt, hogy a természet és történelem, azok jelenségei és kölcsönhatásai mögött – keresztény hitünk szerint – a Teljesség-struktúrája: ISTEN áll.

5. 1. 4. A humanizmus és az emberi küldetés.

Tagadhatatlan, hogy az emberi küldetés megfogalmazása problémákkal terhes, csak valószínűségeken és lehetőségeken beszélhetünk róla. Ez fokozott mértékben érvényes az emberi küldetés humanista megközelítésére és megfogalmazására. Pedig a humanizmus, mint emberközpontú szemléletmód, nem mehet el közömbösen az emberi küldetés problematikája mellett. Ha ezt tenné, az emberiség egy része – jelentős és értékes része – lemondana egy alapvető és lényeges kötelezettségének teljesítéséről, szembefordulna önmagával és embertársaival, akik felé pedig éppen ez a küldetése szól.

Mit jelent tehát emberi küldetést hordozni a humanizmus értékrendje szerint?

- Jelenti először: a természet és történelem egyszeri és megismételhetetlen kiválasztásának – és ezzel az ember természeti- és történelmi-jelenség voltának – elfogadását és tudatos vállalását a humánus ontológiai és etikai megalapozása érdekében.
- Jelenti másodszor: a biológiai, pszichikai és erkölcsi hármasság strukturaltsága – és ezzel az értelmeselet – tudatos vállalását és valóra-váltását a humánus ontológiai és etikai érvényesítése érdekében.
- Jelenti harmadszor: a kötelesség, hivatás és küldetés hármasságának kötelezettségének – és ezzel a fejlődés hármasság lépésfokának – tudatos vállalását és végrehajtását a humánus ontológiai és etikai felemelése érdekében.
- Jelenti negyedszer: a transzcendenciába történő átlépést – számunkra keresztények számára – a természetfölötti tudatos vállalását a humánus kiegészítése és teljes-értékűvé tétele, az integrális-humanizmus megvalósulása érdekében.

Jelent persze ezen kívül mást is: magánosságot és egyedüllétet; elégtelenséget és gyakran elégedetlenséget, első sorban önmagával szemben; meg-nemértést és sokak részéről ellenszenvet, kirekesztettséget és kigúnyolást; sokszor gyűlöletet és üldöztetést, és a történelem

folyamán nem egyszer „vértanúságot”. – Természetesen ez nem a humanizmus következménye, hanem éppen annak hiánya a környezet részéről. Ugyancsak nem a humanizmus értékrendjét tükrözik a küldetés hordozójának különféle megnevezései: magának-való, hobbant, csöndes bolond, megszállott, próféta...

Pedig a küldetés hordozója

- tisztában van emberi-mivoltának, az emberekhez való tartozásának, így a humanizmus becsületes és felelősségteljes hordozója;
- nem kérkedik, nem dicsekszik, nem tartja magát „félreismert zseninek”, sem „Übermensch”-nek, vagy „superman”-nek, akinek joga és kötelessége az emberekre kényszeríteni meggyőződését;
- az integrális-humanizmus apostola, elsődlegesen etikai követelményekkel lép fel, mert küldetése etikai küldetés is;
- első sorban saját maga éli azt, amit hirdet, nem türelmetlen, mert tisztában van saját maga és embertársai korlátaival;
- küldetéséről nem mond le soha, mert tisztában van azzal, hogy a küldetés egyszeri és megismételhetetlen;
- küldetéséről csak a küldetésre történt kiválasztónak köteles számot adni: a természetnek, a történelemnek és a mindezek mögött ott álló Teljesség-struktúrájának: ISTENNEK.

Mindezek nem tűnnek a legegyszerűbb megfogalmazási módnak. De ha tekintetbe vesszük a humanizmus alap-konceptióját: az emberre-irányultságot és az ember-középpontúságot, akkor világossá válik, hogy az emberi küldetés a teljes-értelemben vett – vagyis integrális – humanizmus csúcsát képviseli, ontológiai és etikai vonatkozásban pedig magasan meghaladja a szubtranszcendens lét- és értékrendet, vagyis a transzcendenciába nyúlik. – A küldetés hordozói pedig, bár maguk is természeti- és történelmi-jelenségek, biológiai, pszichikai és erkölcsi kényszerfeltételektől korlátozott emberek, akik tudatában vannak ugyan tudatos és szabad erkölcsi személyiségüknek és emberi méltóságuknak, de ugyanakkor korlátozott ember-voltuknak, és az emberi létben, sorsban, értelmes-életben adott hiányoknak és ellentmondásoknak is, mégis a humánus legodaadóbb és legnemesebb szolgálivá válnak. – S talán közreműködésükkel megújulhat a Föld színe! – Legalább is a humanizmus szemzögéből ez tűnik a feloldás és egyensúly egyetlen valószínűségének és lehetőségének.

5. 2. A humanizmus és a küldetés az emberi lét és sors vonatkozásában.

Az emberi lét és az emberi sors – minthogy az ember természeti- és történelmi-jelenség – a természetbe és a történelembe van beágyazva. A természettel való szoros és elválaszthatatlan kapcsolatát az ember biológiai strukturáltságán keresztül hordozza, de ezt a kapcsolatot – éppen a léteben adott értelmes-élet miatt – át- meg átszövi az emberi tudatosság és erkölcsiség. – A történelemmel való szoros és elszakíthatatlan kapcsolatot viszont a pszichikai és erkölcsi strukturáltság képviseli, összefüggésben a természettel és a természet fejlődésével.

A Jørgensen-mese pókja – tárgyunk viszonylatában: az ember – életének és hálójának sorsát ebből a létét és sorsát fenntartó szálakból szövi. És ha ezt a két tartó szálát, a két szál bármelyikét meggondolatlanul, vagy önhitt beképzeltségében eltépi, összeomlik az egész mesterien megszőtt háló, és az embert technikájával és civilizációjával – bármennyire is tökéletes legyen az – maga alá temeti.

Az emberi küldetés vonatkozásában ez a természethez és történelemhez kapcsoló két szál képezi a humanizmus alapvető magatartását. Éppen ezért ebbe a két szálba kapaszkodva, az ember természeti- és történelmi-jelenség voltát figyelembe véve, kíséreljük megalapozni, és kibontakozásában elősegíteni a humanizmus érték-ítéletét, és ennek megfelelő állásfoglalását az emberi küldetés kapcsán.

5. 2. 1. A humanizmus és az embernek a természettel kapcsolatos küldetése.

Az ember természettel kapcsolatos küldetése egyenesen következik természeti-jelenség voltából. Nem szorítkozik azonban csupán arra, hogy humanista szemléletmóddal tudatosan felismerje és vállalja saját természeti-jelenség voltát. A küldetés – mint az előzőekben láttuk – mást és többet jelent: speciális feladatra történt kiválasztottságot, annak tudatos vállalását és teljesítését. – Mi lenne tehát az embernek a természettel kapcsolatos küldetése? – És mik lennének ennek humanista távlatai?

Először: Az ember, biológiai szubsztrátumát tekintve, a természettörvények szigorú értelemben vett érvénye alatt áll. – Ezért a természettel kapcsolatos küldetésének első része a természettörvények kutatására szólít fel.

Másodszor: Az ember pszichikumát és erkölcsiségét tekintve – a velük egybeépült biológikumon keresztül – a természettörvények közvetett hatása alatt áll. – Ezért a természettel kapcsolatos küldetésének második része a pszichikai és erkölcsi természettörvények kutatására szólít fel.

Harmadszor: „Menjetek és hódítsátok hatalmatok alá a Földet!” – A Biblia kijelentése – szoros és átvitt értelemben egyaránt – az ember természeti-jelenség voltának magasabbrendűségét sugallja. – Ezért a természettel kapcsolatos küldetésének harmadik része a természeti erők kutatására és meghódítására szólít fel.

Negyedszer: Mindezek mellett – vagy ezek fölött – ott áll a humanista világszemlélet, mely nemcsak aláhúzza az emberi küldetés rész-céljait, hanem teljes-értékű integrális-humanista szemléletében egyrészt megcsillantja a szubtranszcendencián való felülemelkedés lehetőségét, ezzel a küldetés távlatainak kitárulását az ember előtt, másrészt transzcendens célt és eszközöket bocsát az emberi küldetés rendelkezésére.

Vegyük tehát sorra az embernek a természettel kapcsolatos küldetését, humanista távlatával együtt, és vizsgáljuk meg: mennyiben járulhat ez hozzá a humanizmus ontológiai és etikai megalapozásához?

– A természettörvények kutatása – amennyiben nem önző vagy immorális célra (pl. tömegpusztító fegyverek kutatására és előállítására) történik – mindig közelebb viszi az embert a természeti-jelenségek, és bennük önmaga, az értelmes-élet biológiai szubsztrátumának jobb és teljesebb megismeréséhez. Ez a teljesebb megismerés egyúttal újra közelebb viszi az embert a természethez, felfedi annak igazi arculatát, és rádöbbeníti az embert, hogy eddigi kutatásai és kísérletei folyamán milyen mértékig károsította ezt az anya-természetet, melyből ő is kisarjadt, és rámutat a természet védelmének és a károk helyreállításának lehetőségére és kötelezettségére. – A természettörvények kutatásának ezek az elsődleges humanista távlatai. Az ebből következő humanista magatartás pedig alkalmas a humánus további és helyes ontológiai és etikai megalapozására. – Itt mindjárt meg kell jegyeznünk, hogy a merőben individuál-humanizmus elégtelen ennek a magatartásnak kialakításához. Már csak azért sem elégséges, mert egyrészt a mai bonyolult kutatási formák kutató-közösségeket – kutató-teameket – tételeznek fel, amely kutató-közösségek tagjai között legalább a szociál-humanizmus képezi a legerősebb összekötő kapcsolatot a közös munka, erőfeszítés és

küzdelem érdekében. Másrésztől csakis a mindinkább szélesedő – legalább szociál-humanista – magatartás képesíti ezeket a kutató-alkotó közösségeket arra, hogy vállalják a természet szolgálatának és védelmének kötelezettségét, általa a humánus további és helyes ontológiai és etikai megalapozását.

– A pszichikai-erkölcsi természettörvények kutatása szorosan kapcsolódik az előző problémához, hatásában azonban – humanista szempontból – lényegesen meghaladja azt. A szoros kapcsolatot a természettörvényeknek az információelméleten keresztül történő transzformációja biztosítja, valamint az egybeépült biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltság jelenléte az értelmes-életben. Ez a két lényeges momentum egyrészt kiegészíti, ellenőrzi és irányítja a természettörvények kutatását, öröködik azok humanista-volta felett, másrészt magában az emberben tovább építi a humánus ontológiai és etikai alapjait. – Itt is meg kell jegyeznünk, hogy a merőben individuál-humanizmus elégtelen ennek a magatartásformának a kialakításához, ehhez is legalább a szociál-humanizmus közösségi ereje és közösségi hatása szükséges. Mert maga a pszichikai-erkölcsi természettörvények kutatása, annak alapján a magatartás-formálás és magatartás-kialakítás feltételezi az erkölcsi-jó helyes ismeretét, annak közmeggyőződésben történő megjelenését, különben a kutatások nem a természeti-jelenségek és az ember valódi hasznára, hanem kárára válnak, és nem valósulhat meg a természet és a humánus egyensúlya és hathatós védelme.

– A természeti erők meghódítására szóló küldetés betetőzi, és teljessé teszi a természettel kapcsolatos emberi küldetést. De éppen ezért a legnehezebb és legfelelősségteljesebb feladat és kötelezettség. A természeti erők, ha nem kellő tapintattal, hozzáértéssel és felelősséggel nyúlnak hozzájuk, visszaütnek, és ez a visszaütés objektív és kollektív. Vagyis a természettel szembeni objektív és kollektív bűnökért objektív és kollektív büntetés jár, és néhány ember önzése és felelőssége a természetet és az emberiséget végveszélybe sodorhatja. – Ide elégtelen nemcsak az individuál-humanizmus felfogása és magatartása, a szociál-humanizmus sem nyújthat kellő garanciát. A kozmikus-humanizmus már elegendő felelősség-tudatot tudna felmutatni. De hol van az még?... Az csak a messze jövőnek halvány reménysugara... – Itt az integrális-humanizmus – a szubtranszcendenciát a transzcendenciával kiegészítő – magatartás nyújthat kellő garanciát arra, hogy az emberiség a természet erőivel durván ne bánjon és immorálisan vissza ne éljen. Csak az integrális-humanizmus képes biztosítani az emberi kutatás és a természet egyensúlyát, kölcsönös védelmét, és az erkölcsi jó állandó érvényesülését a kutató emberben és a kutató közösségekben. Csak az integrális-humanizmus képes a humánus ontológiai és etikai megalapozására a természettel szembeni emberi küldetés teljesítése útján.

Hogyan tudja hát az ember humanista módon teljesíteni a természettel kapcsolatos küldetését?

– Úgy, hogy elfogadja a természet kiválasztását a természeti, pszichikai és erkölcsi természettörvények helyes kutatására, a természeti erők fokozatos, de mindig kellő egyensúlyt biztosító meghódítására, melyek révén az ember – mint természeti-jelenség – mindig teljesebbé és magasabb-rendűvé válik. Így alapozza meg a teljes-értékű humanizmus az emberi-mivoltnak ontológiai és etikai értékét a természettel szembeni küldetés teljesítése és a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe történő behelyezése útján.

5. 2. 2. A humanizmus és az ember történelemmel kapcsolatos küldetése.

Az embernek a történelemmel kapcsolatos viszonyát tágabb és szorosabb értelemben vizsgálhatjuk. – A tágabb értelmezés valójában az egész Föld-történetet – s benne az emberiség történetét is – tartalmazza. Tehát elsődlegesen a Föld geofizikai, geokémiai, geológiai

történetét, majd biofizikai, biokémiai, biológiai történetét öleli fel. És tekintettel arra, hogy az ember is a Föld természeti-jelensége, biológiai szubsztrátumát ebből a relációból szerezte, így kap helyet a Föld-történetében az emberiség története is. – A szorosabb értelemben vett vizsgálódás az emberiség, mint faj, történetére vonatkozik, és magában foglalja az emberré-válás és az emberi kibontakozás feltétel-, cél- és eszköz-rendszerét, annak állandó fejlődését az emberiség kultúrtörténete és társadalmi előrehaladása folyamán. Az ember, mint történelmi-jelenség, létével és sorsával ebbe az utóbbi – szoros értelemben vett – történet-szemléletbe tartozik, küldetése is erre a történelmi-jelenség voltára vonatkozik. Éppen ezért a humanista szemléletmódot és humanista távlatait ebben a történelmi küldetésben kell megtalálnunk, annál is inkább, mert – transzcendens – vonatkozásban ebbe a történelmi távlatba épül be egész üdv-történetünk is.

Mi tehát az embernek a történelemmel kapcsolatos küldetése? – És hogyan értelmezhető ez a küldetés a humanizmus értékrendjében?

Előszőr: Az ember biológiai szubsztrátuma – az idegzeti fejlődés és a cerebrarizálódás útján – alkalmassá válik a tudat befogadására, így történelmi-jelenség voltunk felismerési valószínűségének megjelenésére. – Ezért az ember történelemmel kapcsolatos küldetésének első része a természeti- és történelmi-jelenség alapösszefüggésének és belső kapcsolatainak vizsgálatára vonatkozik.

Másodszor: A tudat kifejlődése révén – az Én-tudat, a magasabb-fokú absztrakciók, a konkrét memóriát meghaladó általános memória és a kommunikáció megjelenése útján – az ember történelmi-jelenség voltát felismerni képessé válik. – Ezért az ember történelemmel kapcsolatos küldetésének második része az ember történelmi-jelenség voltának megismerésére irányul.

Harmadszor: Az erkölcsiség kifejlődése révén – az erkölcsi-jó megismerése, helyes megfogalmazása és ennek megfelelő magatartásformában való megjelenítése útján, vagyis: az értelmes-élet birtokában – történelmi-jelenség voltát vállalni, és ez által az ember történelmét irányítani válik képessé. – Ezért az ember történelemmel kapcsolatos küldetésének harmadik része az értelmes-élet és a történelmi jelenség szükségképpen viszonyának vizsgálatára irányul.

Negyedszer: Mindezek mellett – vagy mindezek felett – ott áll a humanista világ-szemlélet, mely nemcsak aláhúzza a történelemmel kapcsolatos emberi küldetés rész-céljait, hanem teljes-értékű, integrális-humanista értékszemléletében egyrészt megcsillantja a történelemnek a szubtranszcendencián való felülemelkedési lehetőségét, másrészt a történelemben ágyazott emberi lét és emberi sors részére transzcendens célt és eszközöket bocsát rendelkezésre, és az emberiség története előtt megnyitja az üdv-történet távlatait.

Vegyük tehát sorra az embernek a történelemmel kapcsolatos küldetését a humanizmus tükrében, és vizsgáljuk meg: mennyiben járul hozzá a humánus ontológiai és etikai kiteljesedéséhez?

– Az emberi faj idegrendszeri fejlődése és cerebrarizálódása, – ez utóbbit Teilhard de Chardin találó kifejezéssel „az agy begöngyölödésének”, barázdáltsága növekedésének nevez, – olyan kibernetikai rendszer kifejlődését tette lehetővé, mely nemcsak a tudat és erkölcsiség felismerésére válhatott alkalmassá, hanem az emberi faj történelmi-jelenség voltának felismerési valószínűségét is magában hordozta. – A Föld-történeti fejlődés során – éppen a főemlősök megjelenésével – a biológiai rendszereknek kibernetikai rendszerré történő fejlődése már megindult, de csak a másra reflektáló és konkrét memóriával rendelkező szenzo-reflexivitásig jutott el az ember előtt. Az ember lett az, aki új történelmi távlatokat nyitott, első sorban a tudat és erkölcsiség befogadására alkalmas élő kibernetikai rendszer

kifejlődésével. Itt a természeti- és történelmi-jelenség ugyan nem válik még szét, de már magában hordozza a szétválás valószínűségét, – sőt lehetőségét, – a speciális agyi mutáció következtében megjelenő, minőségileg magasabb-rendű kibernetikai folyamatok útján. A mindig erősödő pozitív-visszacsatolás a szabályozó-rendszert tökéletesíti, a kontroll- és önfejlesztő-rendszerek a biológiai fejlődés meggyorsulására irányulnak, a kommunikációs-rendszer növeli az információ áramlását és a beszéd elemeit hordozza magában, mint lehetőséget. A hierarchia pedig új és speciális szerepet kap: az eddig divergens – széttáruló – filetizációt konvergenssé, összetartóvá, egyetlen magasabb-rendű faj létrehozására teszi alkalmassá. – Bár itt még csak valószínűségekben beszélhetünk a hominizációról, vagyis az emberré-válásról, de az ontológiai alapok már adóttak – biológiai szempontból jelen is vannak – a humán kibontakozásához, a természeti- és történelmi-jelenség szétválásához. – Az ember – történelemmel kapcsolatos – küldetésének első része tehát biológiai ugyan, de már előrejelzi a bekövetkező lehetőségeket, és tartalmazza az ember természeti- és történelmi-jelenség volta alap és belső összefüggéseinek vizsgálatához az elemeket. – Tekintettel azonban arra, hogy a biokémikusok és biológusok jó része még mindig vagy a determinista szükségszerűségek következményének, vagy a véletlenszerűségek kedvező összeesésének tekinti az emberi faj biológiai megjelenését, – holott a fizika és kémia régen búcsút intett a determinizmus és a véletlenszerűségek tartományának, – az ember történelemmel kapcsolatos küldetésének első része teljesíthetetlennek látszik az integrális-humanizmus szemlélet-módjának alkalmazása nélkül.

– Az emberi faj tudati kifejlődése, mely az Én-tudat, a magasabb-fokú absztrakciók, az absztrakt és általános memória, valamint a kommunikáció megjelenése és továbbfejlődése útján valósul meg, a Föld-történeti fejlődést az emberi-faj fejlődés-történetébe viszi át. – Az emberi-faj megjelenése óta a Föld-történet szinte alig-alig változott. Viszont a legfejlettebb biológiai kibernetikai-rendszer – a szenzoreflexivitás – éppen a pszichikai energiák megjelenésével, és a kibernetikai folyamatok belső-külső irányításában kapott szerepével, a hierarchia döntő módosulásával, mely a tudatos és szabad személyiség megvalósulására irányul, új történeti folyamatot indított meg: az emberi-faj történelmi folyamatát. – Természetes ugyan, hogy a tudattal bíró ember is természeti-jelenség, de ennél már több: önálló történelmi-jelenséggé válik, történelmi-jelenség voltát fel- és megismeri, és azt vállalja is. Ettől az időponttól számítható az emberi-faj kultúrtörténete és társadalomtörténete is. – A biológia megállapítja ennek biológiai feltételeit, melyet az agy térfogatának és barázdáltságának ugrásszerű növekedésében határoz meg. A paleontológia viszont a tűzhasználatban, a tudatos eszközkészítésben és használatbavételben, annak fokozatos és folyamatos elterjedésében és bizonyos mértékű fejlődésében, az élet és a társadalmi viszonyok szabályozottságában és a szabályozottság fokozásában, a kultikus-szagrális szokások és primitív művészetek kifejlődésében látja az emberré-válás és az emberi-faj történelmének kezdetét. – Létrehozó okként a biológia, az agyi-mutánsok megjelenését állapítja meg, a paleontológusok viszont a szerszámok megjelenését a munka és munkamegosztás elterjedését jelölik meg.

Melyiküknek van igazuk?

Magam részéről a biológusok pártján állok, mert az eszközhasználatban és munkamegosztásban a XX. század elejének felfedezettjei: az ausztráliai és új-guineai primitív népek még a csiszolatlan kőkorszak határait sem lépték át az emberi faj kb. másfélmillió éves fejlődés-története során, ugyanakkor a teljes „homo sapiens”-faj képviselői. – Egy azonban bizonyosnak tűnik: az emberi-faj megjelenése és kifejlődése nem valósulhatott volna meg pszichikai energiák és szociális háttér nélkül, és az ember megjelenésével azonnal kezdetét vette kultúr-története is.

Mit jelent mindez a humanizmus szempontjából? – Azt jelenti, hogy az emberben a tudatos és szabad személyiség révén megjelenik az önálló történelmi-jelenség, mely – bár belső összefüggésben van az ember természeti-jelenség voltával – történeti fejlődésnek indul, tudata révén fokozatosan vállalja is saját történelmét, tudati fejlődése útján lassan nemcsak tárgya, hanem irányítója is lesz történelmi fejlődésének. – Az ember történelemmel kapcsolatos küldetésének ez a második része már nemcsak megalapozása, hanem kifejlesztője az ember ontológiai valóságának és a humánus kibontakozásának.

– Az emberi-faj erkölcsi kifejlődése, mely az erkölcsi-jó megismerése, helyes megfogalmazása és ennek megfelelő magatartásformában történő megjelenése útján valósul meg, a biológiai és pszichikai strukturáltságra épülő erkölcsi strukturáltságot hozza létre és segíti a kiteljesedés felé. Az egybeépült biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltság révén megjelenik az értelmes-élet: a tudatos és szabad erkölcsi személyiség és az emberi méltóság. Az emberi-faj történetében új fejezet nyílik, mert az ember teljes-értékű történelmi-jelenséggé válik, aki létének és sorsának irányításával történelmének – passzív elviselője helyett – aktív irányítója lesz. – Az emberi-faj történelme is tele van merész előrefutásokkal, megtorpanásokkal, visszakoázásokkal és újrakezdésekkel. Toynbee, a neves kultúrtörténész, a meredek – szinte függőleges – sziklafal megmászásához hasonlítja az emberi kultúrtörténetet, melyet csak időnkint szakít meg egy-egy keskeny sziklapadon való megállás, ahonnan vagy visszazuhan, vagy továbbküzdi magát. Esetleg véglegesen megreked a tudati fejlődésben.

Az erkölcsi kifejlődés – hogy az előző példánál maradjunk – talán még meredekebb sziklafal, még keskenyebb sziklapárkánnyal, ahol alig tudja megvetni lábát az emberiség, és a lezuhanás, vagy végleges megrekedés valószínűsége sokszorosan nagyobb, mint az előrehaladásé. – Ha ehhez hozzászámítjuk azt, hogy az erkölcsi fejlődésnek alapja és szükségképpen feltétele a tudati fejlődés, akkor halvány képet kapunk arról, hogy az etikai fejlődés milyen nehézségekkel és buktatókkal terhes. Maga az erkölcsi-jó megismerése és megfogalmazása, mely az egyéni érdeket meghaladóan a szociális háttér könyörtelen szorításába fogja az egyénileg szinte tehetetlen embert. A szociális háttér tudati tartalma meghatározó jellegű az erkölcsi-jó és annak magatartásformában való megjelenése szempontjából. – És a tudati fejlődés mérhetetlen munkát, erőfeszítést és küzdelmet igénylő folyamata hányszor helytelen irányba viszi az etikai fejlődést? – És maga az emberi lét és sors a maga kérlelhetetlen sorszerűségeivel hányszor kényszeríti – az emberi kultúrtörténet során hányszor véglegesen és menthetetlenül kényszerítette – stagnálásra az etikai fejlődést? – Itt nincs jól bevált recept és jól bevált eszközök, minden embercsoportnak magának kell kikísérleteznie és végigjárnia – sokszor végigkínlódnia – a tudati és erkölcsi fejlődés meredélyeit.

Van, amikor egy személy, egy csoport, egy nép áll a fejlődés élére, mint a történelmi küldetés hordozója; viszont van, amikor az egész emberiség vaktában tapogatózik előre az erkölcsi fejlődés útján, mert nincs küldött, vagy nincs, aki a küldetést felelősséggel vállalja. – Mintha ma ennek lennénk szomorú szemtanúi: a tudományban, civilizációban, gazdasági életben megnyilvánuló ugrásszerű fejlődés ellenére az erkölcsi fejlődésben mindinkább elmaradunk, sőt visszaesünk. – Hogy beszélhetünk akkor humanizmusról, a humanista szemléletmódban való előrehaladásról? – Pedig a humánumnak lényeges és döntő léthatározománya a helyes értelemben vett erkölcsiség. Csakhogy sem az individuál-humanizmus, önmagába zártága miatt; sem a szociál-humanizmus, a közösség sokszor könyörtelen szorítása következtében; egyik sem képes – vagy legalábbis eddig nem volt képes – csökkenteni a tudati fejlődés és az etikai fejlődés között állandóan növekvő távolságot. – A „nyitott olló” egymástól távolodó szarait csak az integrális-humanizmus képes egymáshoz közelebb hozni, a széttartó trendeket

csak az integrális-humanizmus teljességre törekvése tudja összébb hozni, a szubtranszcendencia megoldatlan tudati, törekvési és erkölcsi paradoxonjait csak az integrális-humanizmus képes transzcendens eszközök segítségével feloldani, és az emberi-faj történetiségét a teljes-spektrumú lét- és értékrenden keresztül az üdv-történetbe behelyezni.

Az ember történetisége a biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltság fejlesztése és teljesebbé tétele útján így válik történelmi küldetéssé, így biztosítható az összhang és egyensúly a természeti és történelmi küldetés között. Persze mindehhez a kötelesség és hivatás teljesítése mellett a természet és történelem részéről történő kiválasztás, az egyszeri és megismételhetetlen küldetés vállalása, és mindenáron történő végrehajtása szükséges. Így válik az ember – mint természeti- és történelmi-jelenség – a természet és történelem formálójává és irányítójává, az emberi lét és emberi sors pedig így kap a természettel és történelemmel kapcsolatos küldetésen keresztül új, magasabb-rendű célt és távlatot. – És így támadhat fel a humanizmuson, annak teljes-értékű és integrális szemléletén keresztül a józan és reális remény arra, hogy a természetnek és a történelemnek – záró fejezete helyett – új lapjait kezdi írni az emberiség.

5. 3. A humanizmus és az értelmes-élettel kapcsolatos küldetés vállalása.

A természeti- és földtörténeti fejlődés következtében, az egybeépült biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltság és azt irányító természettörvények útján előállt az emberi-faj: az értelmes-élet tudatos és szabad erkölcsi személyiségeivel, tudatos és szabad erkölcsi közösségeivel és emberi méltóságával, melynek alapja az egyszeri és megismételhetetlen tudatos és szabad személyiség. Az ember energetikai, információs és kibernetikai felépítésével nemcsak a mindig magasabb-rendű fejlődésre képes értelmes-életet hordozza magában, mint emberi léthatározmányt, hanem a munka, erőfeszítés és küzdelem révén az emberi sors-szerűséget, továbbá: a felelősség-érzet, felelősség-tudat és felelősség-vállalás útján a teljes emberi felelősséget, a kötelesség és hivatás-teljesítés révén, a természet és történelem kiválasztása következtében pedig az emberi küldetést.

Az értelmes-élettel kapcsolatos küldetésnek két lényeges vonása van: egyrészt küldetés az értelmes-élet védelmére és szolgálatára, másrészt küldetés az ember etikai szintjének emelésére. – A következőkben az ember értelmes-életével kapcsolatos küldetést kívánjuk vizsgálat tárgyává tenni mindkét lényeges relációjában, és választ kapni arra a kérdésre: vajon a humanista szemléletmód értékrendje hogyan viszonylik az emberi küldetéshez az értelmes-élet vonatkozásában?

5. 3. 1. A humanizmus és az értelmes-élet védelmére és szolgálatára vonatkozó küldetés.

Az értelmes-élet védelmére és szolgálatára vonatkozó emberi küldetés ugyancsak igényli a természet és történelem részéről történő kiválasztást. A természet kiválasztására azért van lényeges szükség, mert az értelmes-élet is – egybeépült biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltságával együtt – természeti-jelenség, aki a természettörvények közvetlen és közvetett hatása alatt áll, tehát védelmét és szolgálatát is irányítják a természettörvények. A történelem kiválasztása pedig azért nélkülözhetetlen, mert az értelmes-élet – vagyis: az ember – egyben történelmi jelenség is, a történelem alanya és tárgya, tehát védelme és szolgálatát is történelmi hatások: mozgások és szükségszerűségek hatása és érvénye alatt áll. – De a természeti és történelmi kiválasztás mellett – az értelmes-élet védelmére és szolgálatára – szükségképpen feladat az értelmes-élet következményének: a tudatos és szabad erkölcsi

személyiségnek és az ebből forrásozó emberi méltóságnak a védelme és szolgálata. – Ugyanezt tartalmazza a humanizmus szemléletmódja is az értelmes-életre vonatkozó emberi küldetés értékelésénél. – Vegyük tehát sorra ezeket a kérdéseket.

– Mi a humanizmus értékítélete az értelmes-élet védelmére és szolgálatára szóló emberi küldetéssel kapcsolatos természeti és történelmi kiválasztásról?

– Mi a humanizmus értékítélete az értelmes-élet – vagyis az egybeépült biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltság – védelmére és szolgálatára szóló emberi küldetésről?

– Mi a humanizmus értékítélete az értelmes-életben gyökerező tudatos és szabad erkölcsi személyiség és az emberi méltóság védelmére és szolgálatára vonatkozó emberi küldetésről?

– Az értelmes-élet védelmére és szolgálatára szóló emberi küldetéssel kapcsolatos természeti és történelmi kiválasztás teljesen összhangban van a humanista szemléletmóddal. Nemcsak azért, mert a természeti- és történelmi jelenséget képviselő embert a kiválasztás révén a természet és a történelem középpontjába állítja, hanem főleg azért, mert a küldetés birtokosát – legyen az egyén, csoport, vagy nép – a természet és történelem fejlődésének élére állítja a kiválasztás. Ez a kiválasztás – főként annak vállalása – azonban természeti és történelmi felelősséget jelent, mint azt az előzőekben már igazoltuk. Arra pedig, hogy a küldetéshez és annak teljesítéséhez szükséges, de közel sem elegendő a természet és történelem kiválasztása, két példát kívánok felhozni azok következményeivel együtt.

Először: A természet kiválasztása szükséges, de nem elégséges a természet kutatásával és a kutatások fejlődésével kapcsolatos küldetéshez, elég csak a természettudományok – előbb lassú, majd mind inkább gyorsuló – fejlődésére hivatkoznom Püthagoraszról és Archimédesztől a XX. század Einsteinéig, az atomenergia felfedezéséig, és a fizikai kutatások kémiai, biokémiai és biológiai felhasználásáig. Ezekben az alap kutatásokban megjelenő természettudományos forradalom azonban – bár a kutatók nagy részének küldetését és küldetés-vállalását nem vonhatjuk kétségbe, (gondoljunk csak a radioaktív kutatásokért egészségét és életét feláldozó Marie Curie-re, aki csupán egyetlen példa a sok közül) – alkalmazásában magával hozta a nyakunkra nőtt civilizációt, civilizációs ártalmaival és a természetet károsító hatásaival. És – ami még szomorúbb – a tudomány történetén végigvonuló hadi alkalmazásokkal és a tudományos szint emelkedésével fokozódó iszonyatos véráldozatokkal. – (Az I. Világháború még csak 10 millió, a II. Világháború 50 millió, a III. – ha bekövetkezik – exponenciálisnövekedéssel 250 millió halálos áldozatot követel; nem beszélve a háborúk sérültjeiről: gázmérgezést, sugárfertőzést, teljes nyomorékságot szenvedett emberekről.) – De nem esett még szó a természet kutatására kiválasztottak kutatási szabadságáról: alig néhány tucat a világon azoknak a tudósoknak a száma, akik küldetésüknek megfelelő kutatást tudnak végezni. A többi tíz- és százezer tudós, gyárak, konszernek, állami kutatóintézetek keretében előre megadott programok szerint végezhetnek csak alkalmazott kutatásokat, jórészt nem a tudomány fejlődése és az értelmes-élet védelmében, hanem sokszor éppen kárára, mint pl. tömegpusztító fegyverek előállítására. (Csak összehasonlításként jegyzem meg, hogy az első atombomba előállításán több mint 3500 tudós dolgozott csupán.) – Hogy teljesülhet így a kutatás szabadsága? – Hogyan teljesítheti a kutató-tudós küldetését? – Mire használják fel a kutató-tudós természettől való kiválasztását?

Másodszor: A történelem kiválasztása szükséges, de nem elégséges a történelmi fejlődéssel kapcsolatos emberi küldetéshez. Ehhez elég csak a négy rend forradalmára hivatkoznom Európában. Az első rend – az arisztokrácia – a X.-XI. században részt követel a királyi hatalomból és azt karddal-buzogánnyal kiharcolja. A második rend – a nemesség – a XIII. században harcolja ki részét a hatalomból (Angliában „Magna Charta”, nálunk „Aranybulla”). A harmadik rend – a polgárság – véres harcokban kivívja polgárjogait és részét a hatalomból (Anglia 1640., Francia Forradalom 1789.). A negyedik rend – a proletariátus – forradalma (Párisi Kommün 1871., Októberi Szocialista Forradalom 1917., nálunk 1919.). Mind nagy és

fontos történelmi fejlődést jelent, de ugyanakkor mennyi véráldozatot, az értelmes-élet mennyi pusztulását és szenvedését, nem beszélve arról, hogy – szinte valamennyi – ferde irányba fordult. – Természetesen nagyobb történelmi léptékben is gondolkodhatunk: valamikor Egyiptom, AsszírIA, Babilon, Perzsia, Görögország, Róma állt a fejlődés élére, és valamennyi hosszú évszázadokra megszabta a történelem, a kultúrtörténet és társadalmi fejlődés irányát. Közben az emberek millióinak hekatombáit állította a fejlődés útjának mérföldköveivé. És valamennyi kifulladt és ferde irányba fordult. – Aztán hivatkozhatnák a vallások történeti fejlődésére, amikor a zsidó nép állt a fejlődés élére egy-Isten-hitével, majd a kereszténység a Krisztus-hit és a szeretet-parancsa révén, de itt is véres harcok, üldöztetések szegélyezték a fejlődés útját.

Elegendő-e a történelem kiválasztása az emberi küldetés teljesítéséhez az értelmes-élet vonatkozásában? – Megvalósulhat-e a történelem kiválasztása és a történelmi fejlődés erőszak nélkül? – „Az egyetlen erőszak, amit el tudok ismerni a béke-teremtő erőszak: ez Krisztus, Gandhi, Marti Luther King erőszak-nélkülisége” – mondja Helder Camara, korunknak a történelem részéről kiválasztott küldetés-hordozója az értelmes-élet védelmére és szolgálatára.

A humanizmus csak ezt a béke-teremtő erőszakot ismerheti el mind a természet, mind a történelem kiválasztottjai magatartásában. Bizonyos, hogy a kiválasztás nem a fegyverek kifejlesztésére, nem a háborúk érdekében, nem a történelmi fejlődés véres áldozatainak számának növelésére történik. De a jelen és a jövő kiválasztása csak az értelmes-élet védelme és szolgálata érdekében szólhat a természet kutatására és az emberi történelem irányítására. Erre viszont – a múlt szomorú tapasztalatai alapján – sem az individuál-humanizmus, sem pedig a szociál-humanizmus önmagában nem képesíti a természet és történelem kiválasztottait, hanem egyedül csak az integrális-humanizmus a maga teljes-értékű szemléletével, a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe ágyazva, teheti teljessé a természet és történelem kiválasztását.

– Az egybeépült biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltság – vagyis: az értelmes-élet – védelmére és szolgálatára vonatkozó emberi küldetés olyan komplex feladatot képvisel, melyben mind az emberi léthatározományoknak, mind a humanista felfogásnak lényeges szerep jut. Az értelmes-élet védelmére és szolgálatára szóló emberi küldetés az energetikai, információs és kibernetikai strukturáltságnak olyan magas fokát tételezi fel, a relációknak olyan komplex rendszerét, melyben egyrészt a biológiai szubsztrátum, másrészt a rajta felépülő és vele egybeépült pszichikum és erkölcsiség teljes-értékű magatartást hordoz. Ez a magatartás teszi képessé a küldetés birtokosát arra, hogy megismerje és felelősséggel vállalja önmaga számára az értelmes-élet védelmét és szolgálatát, de – ezen túlmenően – élére is álljon az értelmes-élet védelmét és továbbvitelét célzó munkának, erőfeszítésnek és küzdelemnek. Ez két alapvető dolgot jelent.

Először: Álljon oda az emberek elé és mutassa meg az értelmes-élet jelenlegi valóságos válságos állapotát. A küldöttnek olyan embernek kell lennie, aki ugyan sokak számára botrány, mert őket saját mivoltukkal szembeesíti: tükröt tart eléjük, de az embereknek nem tetszik az, amit abban látnak, ezért haragra gerjednek. – A küldetés hordozójának mindezt vállalnia kell, de csak azzal a feltétellel, ha mindig objektív képet tükröz a jelen valóságról.

Másodszor: Nem elég azonban csak a jelen anomáliáit feltárnia, a küldöttnek kötelessége a teljes emberséghez vezető utat és eszközöket megmutatnia, és azt mind saját élete példájával demonstrálnia és dokumentálnia feltétlenül szükséges. – Itt lép előtérbe a humanista magatartás, mégpedig annak integrális, teljes-értékű szemléletmódon alapuló magatartás-formája. Az individuál-humanizmus és szociál-humanizmus csak részleteket tud megragadni, azokat is csupán elenyésző mértékben. A küldetés hordozója által mutatott utat és magának a küldöttnek magatartását az integrális-humanizmus fogja beleágyazni a teljes-spektrumú lét- és

értékrendbe, csak ez a magatartás nyújt garanciát az értelmes-élet védelmében és szolgálatában.

– A tudatos és szabad erkölcsi személyiség és az emberi méltóság védelme és szolgálata az értelmes-életre vonatkozó emberi küldetés csúcsa és a legmagasztosabb kiválasztás eredménye. A természet – fejlődése során – létrehozta a természeti fejlődés csúcsát: az értelmes-életet. Ebben gyökerezik a tudatos és szabad személyiség és az emberi méltóság. – A történelem pedig – fejlődése során – létrehozta a történelmi fejlődés csúcsát: a tudatos és szabad erkölcsi közösséget és a közösségi méltóságot. Mindkettő – az egyéni is, a közösségi is – egyszeri és megismételhetetlen, éppen ezért a szubtranszcendens lét- és értékrend legmagasabb fokát képviseli. Illetve: képviselné, ha a tudatos és szabad erkölcsi személyiség és közösség gondoskodna az emberiség megfelelő védelméről s szolgálatáról. Azonban nem gondoskodik, vagy – enyhébben fogalmazva – nem gondoskodik kellőképpen. Éppen ezért van szükség emberi küldetésre az értelmes-élet vonatkozásában, és ez a küldetés a természet és történelem legmagasabb-rendű – szubtranszcendens – kiválasztásán alapul. – Ez a kiválasztás azonban szükséges ugyan, de nem elégséges az értelmes-élet számára: sem a tudatos és szabad erkölcsi személyiség, sem az emberi méltóság védelmére és szolgálatára. A természet és történelem kiválasztásán túl a következő lényeges dolgokra van szükség.

– Az ember fizikai és biológiai létbiztonságára, mely tartalmazza a jogot és lehetőséget az ép és egészséges biológiai struktúrához, valamint az összes – emberhez méltó – biológiai életfeltételt a magzati kortól egészen az emberi kor végső határáig.

– Az ember tudati létbiztonságára, mely tartalmazza a jogot és lehetőséget magához az ép és egészséges tudati struktúrához, valamint az összes emberhez méltó kulturális, művelődési és megalapozott civilizációs életfeltételt az értelem megnyílásától az emberi kor végső határáig.

– Az ember erkölcsi létbiztonságára, mely tartalmazza a jogot és lehetőséget az ép és egészséges erkölcsi struktúrához, valamint az összes – emberhez méltó – szabadságjogot, azok társadalmi feltételeit és az erkölcsi felelősség kifejlődését az erkölcsi-érzék megnyílásától az emberi kor végső határáig.

– Mindezen túl: az ember transzcendens létbiztonságára, mely tartalmazza a jogot és lehetőséget a szubtranszcendenciát meghaladó paradoxonok feloldásához, a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe való beépüléshez, valamint az összes – emberhez méltó – transzcendens feltétel-, cél- és eszköz-rendszer birtoklását a transzcendencia utáni vágy felébredésétől az emberi kor végső határáig.

A tudatos és szabad erkölcsi személyiség és az emberi méltóság csak ezeken keresztül, ezek segítségével válhat valóra. Ebben nyújt állandó támogatást a küldetés elfogadása és végrehajtása. Ha nem áll ilyen meggyőződésű és magatartású kiválasztott a többirányú létbiztonságért küzdő emberiség élére, akkor csekély a valószínűsége annak, hogy ez a többirányú létbiztonság együtt és egyszerre megvalósulhat. – És a humanizmus szemléletmódja itt siethet a küldetés-hordozóinak segítségére. Sajnos az individuál-humanizmus, valamint a szociál-humanizmus az emberi személyiségből és méltóságból fakadó létbiztonság-igényt csak részben és nem megfelelő módon tudja kielégíteni. A tudatos és szabad erkölcsi személyiségnek és emberi méltóságnak, valamint az abból származó indokolt igények kielégítésének garanciáját csak az integrális-humanizmus hordozza magában, és válik az értelmes-életre vonatkozó küldetésnek elsőszámú és legfontosabb partnerévé és segítőtársává.

5. 3. 2. A humanizmus és az etikai struktúraszinttel kapcsolatos emberi küldetés.

Az előzőeket valójában az etikai struktúraszinttel kapcsolatos emberi küldetés és a humanizmus viszonyának vizsgálatával kell kiegészítenünk. Természetes, hogy kell beszélnünk az

egyén etikai magatartásáról, és azokról a buktatókról és károkról, melyeket az egyén immorális magatartása okoz az etikai strukturáltságban. De főleg a jelen társadalmak etikai magatartását kell vizsgálat tárgyává tenni, és a társadalmi felelősségről kell beszélnünk az ember etikai küldetésével kapcsolatban.

– Az egyén etikai magatartása és az ember erkölcsi küldetése.

Az egyén etikai magatartása a tudati strukturáltságon és annak fejlettségén alapul. Minél fejlettebb az egyén tudati szintje, annál teljesebb lehet az erkölcsi-jóról való ismerete, és az egyéni magatartásformában való megjelenési módja. – Ugyanez fordítva is fennáll: alacsony tudati szinthez tökéletlenül megfogalmazott erkölcsi-jó, és annak megfelelően alacsony szintű erkölcsi magatartás járul. – (Itt vigyázni kell: a tudati és erkölcsi struktúraszint fejlettsége nincs szükségképpen kapcsolatban az iskolai végzettséggel. Ismertem úgy nevezett „műveletlen”, vagy „iskolázatlan” férfiakat és asszonyokat, akiknek nem volt módjuk iskolai végzettségre szert tenniük, és mégis igen magas tudati-erkölcsi szintet és magatartást birtokoltak.) – A fejlett tudati szint – bár minden emberi egyed számára fontos – leglényegesebb azonban a küldetés hordozója számára, mert csak így tudja helyesen megfogalmazni önmaga és mások számára az erkölcsi-jót. Így tudja magatartásában képviselni azt, és példát mutatni embertársai számára a teljes-spektrumú lét- és értékrendnek megfelelő magatartás tekintetében. – Sajnálatos, hogy – igen sokaknál – a magas tudati, kulturális és civilizációs szint ellenére az egyéni etikai magatartás alig haladja meg az önző, öntelt, másokat lenéző és másokkal nem törődő régi „rabszolga-tartók” erkölcsi magatartását. Nem beszélve a jelenkor egyénei túlnyomó többségének „szesz-, szex- és steksz-imádatát”, az anyaság és az anyai hivatás lenézését, a nagy-család kigúnyolását az önzetlen szeretet és szolgálat megvetését. – Az erkölcsi küldetés hordozójának bizony nem könnyű a dolga ilyen környezetben: hogyan tud olyan példát dokumentálni, mely a mai – anomáliákkal terhes – egyéni erkölcsi felfogás számára vonzóvá és követésre méltóvá teszi a teljes-értékű erkölcsi magatartást? – Ide az integrális-humanizmus teljes-értékű szemléletmódja, állásfoglalása és értékítélete szükséges, és az általános belátás, hogy csak a helyesen értelmezett és megfogalmazott erkölcsi-jó, azon alapuló erkölcsi magatartás méltó az emberhez, ez teszi az embert a teremtés valóságos koronájává és a történelem felelősségteljes irányítójává.

– A közösség etikai magatartása és az ember erkölcsi küldetése.

A közösség etikai magatartása egyrészt az egyének erkölcsi tudatán, másrészt a társadalom erkölcsi közmeggyőződésén és abból forrásozó magatartásformáin nyugszik. Ebből a szempontból egyáltalán nem közömbös, hogy mi az emberiség felfogása a társadalomról.

– A társadalmi közösség nem azonos a kulturális és civilizációs strukturáltsággal, csak feltételezi azt.

– A társadalmi-közösség nem azonos a gazdasági strukturáltsággal, csak feltételezi azt.

– A társadalmi-közösség nem azonos a politikai-hatalmi strukturáltsággal, csak feltételezi azt.

A társadalom ugyanis – a tudatos és szabad erkölcsi személyiségekből felépülő – tudatos és szabad erkölcsi közösség, mely magáénak vallja a helyesen megfogalmazott erkölcsi-jót, azt közmeggyőződésében magáévá tesz. És ennek megfelelően a szükséges és jogos társadalmi igényeket megfogalmazza a kulturális, civilizációs és társadalmi (politikai) emberi jogok formájában, és azoknak kötelezően érvényt is szerez. – Sajnos jelen társadalmaink, illetve azok elfajulásai – mint a náciizmus és neonáciizmus, kolonializmus és neokolonializmus, túlzó és embertelen kollektívizmus, benne a kommunizmus, továbbá a terrorizmus, stb. – nem tudnak és nem is kívánnak érvényt szerezni sem a helyesen megfogalmazott erkölcsi-jónak, sem a társadalmi – azon belül az egyéni – jogos igényeknek, sem a teljes-spektrumú lét- és értékrend követelményeinek. – Hogyan valósítható meg ilyen körülmények között, ilyen

szociális – illetve antiszociális – háttér mellett akár az etikai strukturáltsággal kapcsolatos emberi küldetés, akár a humanista szemléletmód és értékrend?

– A közösség etikai felelőssége az erkölccsel kapcsolatos emberi küldetés elutasításáért.

Újra csak a kiválasztottak – egyáltalán nem rokonszenves és kívánatos – küldetésére, valamint az integrális-humanizmus szemléletmódjára és értékrendjére kell hivatkoznom. Ennek kapcsán a „Populorum Progressio” enciklika mondanivalóját kell idéznem, mely felhívja – vallási hovatartozásra és meggyőződésre való tekintet nélkül – a világ tudósait, nevelőit, műszaki és gazdasági szakembereit, valamint államférfiait és politikusait, hogy vegyenek részt a tudatos és szabad erkölcsi személyiségek, a tudatos és szabad erkölcsi közösségek védelmében és szolgálatában, a világ erkölcsi szintjének emelésében, mert csak ez lehet a béke, a haladás és az emberiség jövődjének a záloga. – Hát nem ez lenne az igazi humánus magatartás? – Hát nem ez lenne az egyetlen megoldás, ha minden kulturális és társadalmi terület vezetője egyúttal a természet és történelem kiválasztottja lenne, mint az értelmes-életnek és az erkölcsi szint emelésének küldetés-hordozója? – De amíg ez az emberiség tudományos és társadalmi szintjén megvalósulhat, addig a küldetés hordozóinak, akik érzik, értik és akarják küldetésük vállalását, bizony vállalniuk kell a küldetéssel járó meg-nemértést, lenézést, kigúnyolást, megvetést, sokszor gyűlöletet is azok részéről, akik felé küldetésük szól. – Vigasztalja viszont őket az a tudat, hogy a természet és a történelem, valamint az integrális-humanizmus kibontakozása őket fogja igazolni. Addig pedig megmarad az egyéni és társadalmi felelősség, a „bár megismerted volna üdvösséged napjait”, és a lelkiismeret-furdalás, nem a küldetés hordozói számára, hanem a küldetés visszautasítói és a küldöttől elfordulók számára.

Az értelmes-élet védelemre és szolgálatra szorul. Biológiai védelmére és szolgálatára hivatott az orvosi-, egészségügyi-, pszichológiai-, szociális-gondozás mindinkább szélesedő hálózata. Pszichikai védelmét és szolgálatát a kultúra, tudomány, népművelés, tömegkommunikáció kívánja biztosítani. Etikai védelmét és szolgálatát a társadalmak, vallások, különböző szociális közösségek tennék lehetővé. – (Nem kívánom most mindezekkel kapcsolatban a kritika korbácsát csattogtatni, de meg kell jegyezni, hogy a fogyasztói és jóléti társadalmak rengeteg kívánnivalót hagynak maguk után; a III. Világ mindezekből édes-keveset kap; a tömegkommunikáció pedig eddig még csak olyan helyzetet teremtett, amelyben annak volt igaza, aki hangosabban kiabált!) – És mindezek mellett – vagy mindezeket összekapcsolva – a humanizmus szemléletmódja és értékítélete szolgáltatja a leghathatósabb támogatást.

Van-e hát szükség az emberi küldetésre az értelmes-élet védelmében és szolgálatában? – Feltétlenül! – Még ha minden – az előzőekben említett – emberi szervezet feladata magaslatán áll, akkor is kell minden vonatkozásban a természet és történelem által kiválasztott küldetés-hordozó – egyén, csoport, vagy nép – aki személyes példát, követendő utat, és a megvalósításhoz célt, eszközöket és megfelelő magatartásformát biztosít. És ebben a küldetés-hordozásban segítőtársként ott áll az integrális-humanizmus, mely a szubtranszcendencián túlmutató transzcendens utat, célt és eszközöket bocsát az értelmes-élet védelmének és szolgálatának rendelkezésére. Az integrális-humanizmus mutatja meg minden embernek – a küldetések hordozóinak is – a természet és történelem mögött álló és minden küldetésre kiválasztó ISTEN-t, a teljes-spektrumú lét- és értékrendet, melybe beleágyazódik a teljes értelmes-élet, és amelyben megkapja üdv-történeti kiteljesedését és ezzel végleges jövődjét az egész emberiség.

5. 4. A humanizmus és a fejlődés továbbvitelére vonatkozó emberi küldetés.

Tekintettel arra, hogy – szubtranszcendens vonatkozásban – a legmagasabb-rendű ontológiai és etikai természet törvényének a fejlődés-elvét kell tartanunk, az emberi küldetés vonatkozásában is a fejlődés továbbvitelére szóló emberi küldetést kell a legfontosabbnak és legmagasabb-rendűnek minősítenünk. A humanista szemléletmód csúcsává is a fejlődés-elve válik, ha alaposabban megvizsgáljuk a kérdést. – Ahhoz azonban, hogy az emberi küldetésnek ezt a vonatkozását mélyreható vizsgálat tárgyává tehesük, három kérdésre kell megkísérelnünk az egzakt válasz-adást. Ezek a kérdések a következők.

– Hol tartunk jelenleg az emberi fejlődésben, és mi a humanizmus állásfoglalása az emberiség jelenlegi fejlődése vonatkozásában?

– Mi az emberi fejlődés objektív feltétel-, cél- és eszközrendszere?

– Mi a szerepe a fejlődés továbbvitelében az emberi küldetésnek, és ebben a továbbvitelében a humanizmus mennyiben tud segítséget nyújtani?

Az emberi küldetés tárgyalásának befejezése során vegyük sorra ezeket a kérdéseket, melyek megoldásán áll vagy bukik az emberiség továbbfejlődési valószínűsége és lehetősége.

5. 4. 1. Az emberiség fejlődésének jelenlegi helyzete és a humanizmus.

Az emberi fejlődés jelenlegi állapotát tekintve – az értelmes-élet hármasságát alapul véve – a biológiai, a pszichikai és az erkölcsi fejlődésről beszélhetünk.

– A biológiai fejlődés vonatkozásában inkább visszafejlődésről – bizonyos mértékű degenerációról – beszélhetünk. Az, hogy a sportban kimagasló, soha nem remélt teljesítmények születnek – sajnos – nem általánosítható jelenség, inkább csak „kivétel, amely erősíti a szabályt”. – (És bizonyos kiemelkedő eredmények mögött igen gyakran meg-nemengedett dopping-szerek használata áll.)

– Biológiai szempontból az első fontos jelenség: a megszorodó kettős és többes iker-szülések száma. A fajok genetikai fejlődésének egyik jellemző vonását éppen az egy alkalommal születendő utódok száma jelenti. A főemlősök legfejlettebbjei egy alkalommal már csak 1-1 utódot szülnek, így az emberi fajnál is általánossá vált az alkalmankénti egy utód szülése, és ritka speciális öröklődésként maradt meg az ikerszülés. Az utóbbi évtizedek genetikai visszafejlődésének, és a fehér-embernél általánossá vált gyógyszeres fogamzásgátlás kemizáló hatásának eredménye a mind gyakoribb kettős és többes iker-szülés. – Hogy ennek milyen mikro-mutációs következményei várhatók még az emberi faj biológikumában, az egyelőre csak sejthető.

– A másik jelenség, mely ugyancsak a biológiai visszafejlődésre mutat: a biológiai struktúra – bizonyos mértékű – alkalmatlanná válása a tudat befogadására és hordozására. Itt már a különböző gyógyszerek kemizáló hatásán túl figyelembe kell venni bizonyos vírusos megbetegedéseket, melyek agyi sérüléssel járhatnak. De az alkoholizmus, a túlhajtott szexualitás, a kábítószeres hatása is kevésbé alkalmassá teszi az egyént – és utódait – a tudati létstruktúra befogadására. – Évi sok tízezerre tehető a biológiailag sérülten születettek száma, melynek következtében vagy már csecsemő-, illetve gyermekkorban meghalnak, vagy pedig – felnővekedvén – utódnemzésre, szülésre képtelenné válnak, illetve biológiailag terhelt utódokat hoznak létre. – Tekintettel arra, hogy a mikro-mutációk hosszabb távon befolyásolják a faj biológiai alakulását: vajon mire lehet számítani a jövő századokban az emberiség biológiai visszafejlődése tekintetében, ha már most tekintélyes mértékben ilyen degenerációk keletkeznek?

– És még nem is beszéltünk a radioaktív sugár-fertőzésekről, sugár-betegségekről, a rosszindulatú daganatos megbetegedésekről, melyek mind, mint reális veszélyforrások jelentkeznek az emberi biológikum és az átöröklés szempontjából.

Biológiai vonatkozásban a jelen helyzet egyáltalán nem mondható rózsásnak, nyugodtan állíthatjuk, hogy aggasztó, sőt kétségbeejtő. A statisztikák mindezekről vajmi keveset beszélnek, a futurologusok pedig teljesen figyelmen kívül hagyják a biológiai tényezőket a jövő felmérésénél.

– Pszichikai fejlődés vonatkozásában ugyancsak bizonyos mértékű visszafejlődésről kell beszélnünk. Az, hogy a tudományokban kimagasló, soha nem remélt teljesítmények születtek és születnek, melyek eredményeként a fizika, kémia, biológia, számítástechnika forradalma bekövetkezhetett, sajnos, nem általánosítható jelenség. Az, hogy az analfabetizmus világszerte csökkenőben van, hogy vannak országok, ahol már megszűntnek mondható, mindez örvendetes, és a pszichikai fejlődéssel kapcsolatos. – Vannak azonban olyan tények, amelyek a pszichikai visszafejlődést, sőt a pszichikai degenerációt jelzik. Ilyenekként kell értékelnünk a következőket.

– Az állandóan és fokozódó mértékben növekvő értelmi fogyatékosoknak a száma, mely elsődlegesen ugyan a biológiai degenerációkkal van összefüggésben, de attól függetlenül is növekvő tendenciát mutat.

– A minimális tudásszinten való megállás, azzal való meglegedettség, holott a fejlődő technika, civilizáció, gazdasági élet a tudásszint állandó növekedését követeli meg. – (Hazánkban, pl. a munkaképes lakosságnak 50 %-ának – több mint 2 millió főnek – legfeljebb 8 általános-iskolai végzettsége van, ebből jelentős az 1-2-3 osztályt végzettek száma.)

– Az iskolai általános szint – ennek megfelelően: a tudásszint – állandó és fokozódó csökkenése a gyermek és ifjúkorban, ki fog hatni – és máris kihat – az élet minden területére.

– A technikában elengedhetetlenül szükséges jelentős műszaki fejlesztéseket – és azok alkalmazását – akadályozza a rugalmas és haladóképes gondolkodási mód hiánya, mely az előzőeknek egyenes következménye.

– Az értelmiség fokozódó alkoholizmusa, rendszertelen – és túlhajtott – szexuális-élete és a már jelentkező kábítószer használata jelentős mértékben kihat az értelmiség pszichikai szintjének alakulására.

– A világszerte tapasztalható megvetés – sőt gyűlölet – a tanult emberekkel szemben, melynek oka az általános pszichikai szint süllyedésében és a helytelen szociológiai magatartásban keresendő.

– A művészetek formabontása – gyakran formarombolása – az érthetlenségig menő leegyszerűsítések, a merőben formális – tartalom nélküli – irányzatok túlburjánzása, megöli az emberekben a szépség utáni vágyat és a szépség által történő belső kielégülést és megnyugvást.

– Az anyagiak túlértékelése a szellemiek rovására. – Stb.

Nem tudom felsorolni valamennyi jelenségét a pszichikai értékcsökkenésnek, de a tény és következményei tapasztalhatók. És amint a biológiai mikro-mutációk kihatnak a pszichikumra, ugyanúgy a visszafejlődést jelentő pszichikai – (akár mikro-mutációknak is minősíthető) – jelenségek visszahatnak a biológikumra, és kölcsönösen erősítik egymás degenerációját. – Hová fejlődik ez az aggasztó helyzet, ha nem találjuk meg az ellenszerét? – Pedig ez még nem is a teljes kép.

– Etikai fejlődés vonatkozásában a legaggasztóbb a helyzet, itt kell beszélnünk leginkább a visszafejlődésről. Hiába volt Gandhink, Albert Schweitzerünk, Martin Luther Kingünk,

XXIII. Jánosunk, Romero és Camara érsekeink, és az emberi erkölcsiség megannyi magas-szintű képviselője, hiába, ha velük szemben Leninek, Sztálinok és utódaik, Adolf Hitlerék, Anton Pávelicsek, Szálasik és garnitúráik álltak a náciizmus és kommunizmus véres terror-napjai, nép-irtó rafináltságai mögött. És ma is állandóan kísértenek a neo-náciizmus, az utód-kommunizmus, a terrorizmus, véres katonai diktatúrák embertelen szörnyűségeiben. – S ha az egyéni erkölcsiséget nézzük: soha annyi erőszak, gyilkosság, embertelenség, gyűlölet nem volt a világban, mint ma. Az egyéni immoralitások közül, melyeknek közösségi kihatása egyértelműen kimutatható, néhányat szükségesnek tartok kiemelni.

- Ha a tudós eladja képességeit, tudását, szakértelmét tömegpusztító fegyverek tervezésére, gyártására;
- ha a művész eladja tehetségét, tudását a pornográfia bármilyen fajtájának szolgálatára;
- ha a vegyész eladja tudását, szakértelmét kábítószer gyártására;
- ha a biológus anyagi haszonért, vagy hírnévért odaadja tudását immoralis kutatásokhoz;
- ha az orvos, megszegve az élet szolgálatára tett esküjét, eladja tudását az élet pusztítására;
- ha a szülő eladja lányát a prostitúció szolgálatára;
- ha a szülő odaadja gyermekeit, a gyermek odaadja beteg-idős szüleit – szerető gondoskodás helyett – állami gondozásba, árvák-, aggok-otthonába;
- ha a fiatalok családalapítás helyett csak szexuális kapcsolatot keresnek;
- ha a nő megtagadja legszebb hivatását: az anyaságot; ha gyermekszülés helyett az abortuszt választja;
- ha a házasságkötések fele a válóperes bíró előtt végződik;
- ha a gyermekeknek 3-4 apjuk és anyjuk van, de valójában egy sem;
- ha az öngyilkosságok – különösen a fiatalkori öngyilkosságok – száma katasztrofális méreteket ölt;
- ha a becsületes munkások száma csökken, a lumpen-proletárok száma emelkedik;
- ha a jólét alapja nem a becsületes munka, hanem az „üzemi szajré”;
- ha égbekiáltó ellentét van a néprétegek szegénysége és a gazdagok gazdagsága között;
- ha népcsoportokat zárnak ki az emberi jogokból, és nem ismerik el emberi méltóságukat;
- ha nem ismerik el az adott szó szentségét, és nincs összhang a szép szólamok és a valóságos tettek között; stb.; stb.

Akkor bizony nem beszélhetünk fejlődésről, inkább zuhanásról az erkölcsiség vonatkozásában.

S mindez láncreakciót szül: az erkölcsi immoralitás visszahat a pszichikumra és degradálja azt, a degradált pszichikum viszont kölcsönhatásra lép a biológiai struktúrára és az immoralitás felé viszi. – És mindezek között legsúlyosabbnak kell minősítenünk az erkölcsi hanyatlást, mert emberségünket legmélyebb gyökereiben támadja. Fejletlen biológiai struktúrára, kevésbé pallérozott pszichikumra még épülhet – és nagyon gyakran épül is – mély erkölcsi-ség: sokszor szemtanúi lehetünk annak, hogy testileg gyöngye vagy beteg, tudatilag egyszerű vagy képzetlen emberek magas erkölcsi szintet képviselnek, és erkölcsiségben példát mutatnak a magas tudati szintet képviselők számára. – Gondoljunk csak L. Pasteur-re, a nagy természettudósra, aki tudásánál többre értékelte hitét és erkölcsiségét, és kijelentette: „Ha többet tudnék, úgy hinnék, mint egy breton parasztasszony.”

S mit szól mindehhez a humanizmus? – Azok, akik csak hangzatos jelszónak használják a humanizmust, valójában tudomást sem vesznek a korunkban jelentkező vigasztalan jelenségekről, megalégedetten hangsúlyozzák, hogy a humanizmus soha-nem látott távlatával állunk szemben. Ezek a tudománnyal, a technikával, a civilizációval azonosítják a humanizmust, és a viszonylagos társadalmi fejlődést is a humanizmus kiteljesedésének minősítik. A nyilvánvaló biológiai, pszichikai és erkölcsi anomáliákat pedig egyes emberek, ember-

csoportok eltévelyedésének. – Akik azonban a humanizmust komoly szemléletmódnak és mindent eldöntő értékmérőnek tekintik, azok nem restellik bevallani, hogy elmúlt századunk – különösen annak közepe és második fele – a valódi humanizmus csődjét jelenti biológiai, pszichikai és erkölcsi vonatkozásban, főleg és első sorban, a legutóbbiban. És nem igen látnak kiutat ebből a vészhelyzetből, melybe az értelmes-élet és a fejlődés jutott. – Sajnos, igazuk is van, mert ezt a biológiai, pszichikai és erkölcsi csődtömeget csak részben örököltük elődeinktől és az előző századoktól, túlnyomó részét saját magunk produkáltuk a helytelenül értelmezett individuál-humanizmus és szociál-humanizmus vadhajtasainak túlbujánzására, melyet csak elősegített és fokozott az egyéni- és csoport-önzés, a totális-állam környékeltelensége, majd a jóléti-társadalom test-, lelki- és erkölcsi elpuhultsága, stb. – A valódi – integrális – humanizmusnak olyan kevés jele és képviselője tapasztalható meg korunkban, ne csodálkozzunk hát, hogy idejutottunk, míg büszkén ostromoljuk az Eget és a – földünket körülvevő – Világűr. – És ezt az örökséget hagyjuk utódainkra, mert a XXI. század eleje hasonló problémákkal terhes.

5. 4. 2. Az emberi fejlődés objektív feltétel-, cél- és eszköz-rendszere és a humanizmus.

Az emberi fejlődés feltétel-, cél- és eszköz-rendszere – az értelmes-élet hármas strukturált-ságát mindig figyelembe véve – a létbeli dinamizmus állandó növekedésén, a képesség-kiteljesítés és az önfelülmúlás ontológiai és etikai természettörvényén nyugszik. Vegyük sorra a fejlődésnek ezt az egymásra-épülő hármas lépcsőfok-rendszerét és kíséreljük megállapítani, hogy abban milyen valószínűséget és lehetőséget kap a humanizmus a fejlődés vonatkozásában.

– A létbeli dinamizmus vonatkozásában olyan objektív törvényszerűséggel áll szemben az ember, amely a fejlődés feltétel-, cél- és eszköz-rendszerében döntő alapalternatívát jelent. A lét, mint a kölcsönható-képesség megnyilvánulása, az időbeli- és létbeli-dinamizmus valószínűségét és lehetőségét hordozza magában. Ha az időbeli-dinamizmust, mint a kölcsönhatások időbeli lefutását és energetikai emelkedését határozzuk meg, akkor a létbeli-dinamizmust az ontológiai és erkölcsi léthatározmányokban való növekedésként fogalmazhatjuk meg. Ehhez az ontológiai változáshoz nem feltétlenül szükséges az idő-tényező, elegendő az energetikai, információs és kibernetikai változás, mely rendeződés, növekedés és összetevődés útján jön létre, természetesen munka, erőfeszítés és küzdelem hatásaként. – Az erkölcsi változáshoz pedig – valójában – az erkölcsi-jó megismerésében és megvalósításában történő emelkedés a szükséges és elégséges feltétel.

A létbeli-dinamizmus révén létrejövő emelkedés valószínűségében és lehetőségében a humanizmus – mint az eszközrendszer tagja – működik közre. – Már az individuál-humanizmus is – persze nem elferdült és túlzó formájában – de még inkább a helyes értelemben vett szociál-humanizmus érezteti hatását a létbeli-dinamizmus emelkedésében, hiszen az emberi létet helyezi szemléletmódjának középpontjába, s így az ember létbeli emelkedése, dinamikus fejlődése természetes következménye a humanista magatartásnak. – Leghatékonyabban azonban az integrális-humanizmus működik közre az ember létbeli-dinamizmusának emelkedésében, teljes-értékű szemléletmódja és magatartása révén, valamint a teljes-spektrumú lét- és értékrend ontológiai és etikai kapcsolatainak beépítése következtében. – Ehhez még azt kell hozzáfűzni, hogy az integrális-humanizmus nemcsak a fejlődés eszköz-rendszerének hatékony tényezője, hanem egyúttal feltétel- és cél-rendszerének is jelentős eszközévé válik.

– A képességkiteljesítés természettörvényének vonatkozásában a fejlődés-elvének már magasabb-rendű kitárulását szemlélhetjük. A természettörvény ugyan vonatkozik minden élő szervezetre, hiszen valamennyien rendelkeznek képességekkel, ezek a képességek aktualizálódhatnak, vagyis magukban hordják a kiteljesedés valószínűségét és lehetőségét, és ez az aktualizálódás gyakorlás útján – vagyis munka révén – megy végbe. – Mindez fokozott mértékben érvényes a tudati létstruktúrákra a bennük levő képességek és azok valóra-válása tekintetében. A tudati létstruktúra – vagyis az ember – fejlődésének második lépcsőfoka egyrészt az értelmes-élet létbeli és képességbeli kiteljesedését jelenti, tehát a biológiai, pszichikai és erkölcsi strukturáltság állandó emelkedésének valószínűségét és lehetőségét a rendeződési és összetevődési szint fokozására; másrészt az ember energetikai, információs és kibernetikai struktúrájának mindig magasabb szinten történő valóra-válását.

A képességkiteljesítés természettörvénye tehát biztosítja a fejlődés energetikai, információs és kibernetikai feltételeit. Ugyanakkor az értelmes-élet képességeinek kibontakozásában a legmagasabb szubtranszcendens célt jelöli meg, mely cél már átnyúlik a transzcendencia világába. Végül a képességkiteljesítés, és az abba befektetett munka, erőfeszítés és küzdelem, mindig újabb eszközöket bocsát a fejlődés védelmére és szolgálatára.

A humanizmus oldaláról közelítve meg a képességkiteljesítés természettörvényét megállapíthatjuk, hogy a humanizmus új értékviszonyokkal gazdagodik a képességkiteljesítés révén. Mert nemcsak az embert helyezi az anyagi valóság középpontjába, hanem a fejlődő valóság középpontjaként szemléli a fejlődő embert. – A helyes értelemben vett individuál-humanizmus és szociál-humanizmus vonatkozásában is fennáll ez az új értékviszony, igaz, hogy csak viszonylagosan és csökkent mértékben. A valódi és teljes-értékű értékviszony-változás azonban az integrális-humanizmus révén következik be, és csúcst a fejlődés következő lépcsőfokán: az önfelülmúlás természettörvényének következtében éri el.

– Az önfelülmúlás természettörvényének vonatkozásában a fejlődés-elvének legmagasabb-rendű megnyilvánulásával állunk szemben: minden rendszer ennek a természettörvénynek működése révén éri el struktúraszintjének legmagasabb energetikai, információs és kibernetikai küszöbszintjét, és jut el a küszöbszint átlépésének valószínűségéhez és lehetőségéhez. Az önfelülmúlás természettörvényének működése következtében léphet át a prébiológiai struktúraszint létezője az élet határán, a biológiai struktúraszint létezője a tudat határán, a tudati létstruktúra pedig ennek révén juthat el a transzcendenciához. Ehhez még magasabb-rendű energetikai, információs és kibernetikai hatások szükségesek, mint a fejlődés eddigi lépcsőfokaihoz, ontológiai és etikailag azonban biztosított ezeknek a hatásoknak valószínűsége és lehetősége. – A fejlődésnek ez a hármas lépcsőfoka szolgálatja – állandóan fokozódó mértékben – a fejlődés feltétel-, cél- és eszköz-rendszerét.

Humanista vonatkozásban ugyanezt mondhatjuk. Bár a humanizmus eredeti formájában és szemléletmódjában a fejlődésről vajmi keveset tartalmaz, és azt a keveset is csak a tudati struktúraszint és a humanizmus válfajai vonatkozásában. Mostantól azonban a fejlődést olyan ontológiai hullámként kell szemlélnünk, mely magán hordja a teljes valóságot és a valóságnak minden szemléletmódját, tehát a humanizmust is. – Meg kell azonban állapítanunk, hogy az individuál-humanizmus és a szociál-humanizmus, mint szemléletmód és értékmérő, csak részben képes a fejlődés-elvet magáévá tenni, az önfelülmúlás pedig – úgy tűnik – teljesen értelmezhetetlen mindkét humanista szemléletmód számára. Pedig éppen az önfelülmúlás révén valósult meg először – annak idején – az individuál-humanizmus, abból nőtt aztán ki a szociál-humanizmus; önfelülmúlás nélkül megszűnik a kozmikus-humanizmus lehetősége, az integrális-humanizmus pedig önámítássá válik. – Holott van teljes-értékű, integrális-huma-

nizmus, melynek segítségével az ember felismerheti a teljes-spektrumú lét- és értékrendet, valamint a transzcendenciát, mint ontológiai és etikai valóságot. Mindehhez azonban – a létbeli dinamizmust és a képességkiteljesítést meghaladóan – az önfelülmúlás természet-törvényének érvényesülése szükséges. – Ez teszi fel a koronát az értelmes-életre és a humanizmusra, a teljes ontológiai és etikai valóság fejlődésére.

5. 4. 3. A fejlődés továbbvitelére szóló emberi küldetés és a humanizmus.

Utolsó kérdésünk a fejlődéssel és a küldetéssel kapcsolatban a következő volt: mi a szerepe a fejlődés továbbvitelében az emberi küldetésnek, és ebben a tekintetében a humanizmus mennyiben tud segítséget nyújtani? – Kérdésünk megválaszolása során három alapvető tényre hivatkozhatunk.

Először: A természet fejlődésre-irányultsága, és a fejlődés-elvének ontológiai és etikai jellege.

Másodszor: Az emberi küldetés csúcsa a fejlődés továbbvitele, ez képezi az emberi küldetés legmélyebben fekvő ontológiai és etikai alternatíváját.

Harmadszor: Az integrális-humanizmus nyújt legnagyobb segítséget a fejlődés továbbvitelére szóló emberi küldetés hordozásához és végrehajtásához.

Kíséreljük meg mindhárom alapvető tény megfogalmazását és feldolgozását.

– A természet fejlődésre-irányultsága és a fejlődés-elvének ontológiai és etikai jellege.

A természet alapvető struktúrái, struktúraszintjei, azok energetikai, információs és kibernetikai strukturáltsága közvetlenül és közvetve a fejlődésre irányul. A fejlődést, magát a következőképpen fogalmazhatjuk meg:

„A lét folyamatos fokozása, vagyis a kölcsönható-képesség aktivitásában és a relációk számában való állandó növekedés, a rendszerrel fokozatosan és állandóan közölt szabad-energia-hatás révén.”

Ezt az energetikai, információs és kibernetikai hatásra történő fejlődést közvetlenül az egyes létstruktúrák létbeli emelkedésében, közvetve pedig a létstruktúrák egységesülésében és bonyolultságuk fokozódásában – Teilhard de Chardin szerint: „komplexifikálódásukban” – tapasztalhatjuk meg. Így a természet fejlődésre-irányultságához – természettudományos szempontból – nem fér kétség.

De ontológiai és etikai szempontból is határozottan állíthatjuk a fejlődés-elvének általános érvényét, tekintettel arra, hogy a fejlődés lépcsőfokai, min a fejlődés-elvének konkrét megnyilvánulásai, ontológiai és etikai természettörvényt takarnak. – A létbeli-dinamizmusban való emelkedés, a képességkiteljesítés és az önfelülmúlás ugyanis olyan ontológiai törvényszerűség, mely minden létstruktúrának sajátja, legalább is a valószínűségek és lehetőségek tartományán belül. Nem beszélve arról, hogy a természeti és történelmi jelenségeknél konkrét formában is felismerhetők ezek a törvényszerűségek. – Ezt azzal kell még kiegészítenem, hogy a tudati létstruktúrák és struktúraszint vonatkozásában – az ontológiai fejlődés mellett – az etikai fejlődés is jelen van, mint a létstruktúrák tulajdona az erkölcsi-jó megismerésében és magatartásformában történő megjelenítésében. Igaz, hogy az etikai fejlődés lényegesen nehezebb, mert – a fokozott mértékű pszichikai hatás mellett – tudatos törekvési és etikai hatást is igényel, nem kis mértékben.

– Az emberi küldetés csúcsa: a fejlődés továbbvitelére szóló küldetés.

Minthogy egész fejezetünk az emberi küldetésről szól, itt már nincs szükség magának a küldetésnek a megfogalmazására. Szükséges azonban meghatározni az emberi küldetésnek és a fejlődés-elvének viszonyát.

Tekintettel arra, hogy az emberi küldetésnek egyik alapvető feltétele a fejlődési valószínűség jelenléte a küldetés hordozójában, éppen ezért az emberi küldetés csúcsát az képezi, ha a küldetés magára a fejlődésre és a fejlődés továbbvitelére vonatkozik. A fejlődésre és a fejlődés továbbvitelére kiválasztott küldöttnek magának is állandóan benne kell állnia a fejlődés vonalában. De ezen túlmenően, a természet és történelem fejlődését is szíven kell hordoznia, vagyis a teljes valóság fejlődésének szolgálja és védelmezője a küldetés hordozója.

A fejlődés továbbvitele a küldetés szempontjából tehát azt jelenti, hogy a küldetés hordozója teljes létbeli-dinamizmusával, minden képessége kiteljesítésével és az önfelülmúlás – emberi erőt meghaladó – kínjaival küldetés-tudatot érez és küldetés-felelősséget vállal. Egyrészt az anyagi-valóság fejlődésének továbbvitelére, másrészt ennek az anyagi-valóságnak a teljes valóságba, vagyis a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe való begyökereztetésére. – Mert a fejlődés továbbvitelének kötelezettsége nemcsak a szubtranszcendens struktúrákra vonatkozik, hanem a teljes értelmes-életre, annak biológiai, pszichikai és erkölcsi továbbfejlesztésére és – az önfelülmúlás segítségével – a transzcendencia elérésére. – (Minthogy mindezek az emberi erőt és erőfeszítést meghaladják, azért a küldetés hordozójának – saját magának – jelentős transzcendens energiákra és energiahatásokra van szüksége, melyeket a Küldetés Adójától állandóan kérnie kell.) – Továbbhaladva: amint a transzcendencia képes feloldani a szubtranszcendens paradoxonokat és azok ellentmondásait, ugyanígy a fejlődés továbbvitelére szóló emberi küldetés képessé teszi a küldetés hordozóját arra, hogy az emberiség fejlődésével kapcsolatos problémák és ellentmondások megoldását megközelítse és feloldását előmozdítsa. – Így válik az emberi küldetés csúcsává a fejlődés továbbvitelére szóló meghívás és küldetés.

– Az integrális-humanizmus, mint a fejlődés továbbvitelére szóló küldetés legfőbb segítője.

Amint a fejlődés továbbvitelére szóló küldetés az emberi küldetésnek a legfelsőbb fokát jelenti, ugyanúgy a humanizmus csúcsát az integrális-humanizmus képviseli, és a kettő mély, alapvető összefüggésben és kölcsönhatásban van egymással. Az integrális-humanizmus ugyanis elképzelhetetlen a fejlődés továbbvitele nélkül, hiszen pontosan a létbeli-dinamizmus emelkedése, a képességkiteljesítés valóra-válása és az önfelülmúlás valószínűségének és lehetőségének tényleges aktualizálódása teszi képessé a küldetés hordozóját az integrális-humanizmus befogadására. – De fordítva is áll a tétel: az integrális-humanizmus szemléletmódja és értékítélete nélkül a küldetés hordozója aligha képes a fejlődés továbbvitelére szóló küldetés befogadására és végrehajtására.

A küldetés alacsonyabb fokai képtelenek erre az együttásra.

– Az individuál-humanizmus – helyes értelmezésében – eljut a létbeli-dinamizmus és a képességkiteljesítés bizonyos fokára, de csak annyiban, amennyiben az egyén továbbfejlődése ezt megköveteli. Küldetést – különösen a fejlődés továbbvitelére – legfeljebb egy-egy rész-cél hordozásához és megvalósításához tud magáévá tenni.

– A szociál-humanizmus már többre képes: a létbeli-dinamizmus és képességkiteljesítés magasabb fokára is eljuthat, de csak a közösség útján és érdekében. Ilyen viszonylatban a közösség egy-egy tagjai – szigorúan a közösség érdekében – még az önfelülmúlás bizonyos formáit is elérhetik. Tehát a szociál-humanizmus már vállalkozhat bizonyos küldetés-tudat hordozására, de a fejlődés továbbvitelének teljes-értékű küldetését már nem tudja magáévá

tenni, csak rész-célok hordozására és megvalósítására alkalmas, azokat is a közösség érdekében. Igaz, nagyobb mértékben és szélesebb körben, mint az individuál-humanizmus, de a teljes emberi életet, a természetet és a történelmet nem tudja lényegében átfogni, etikailag pedig csak a közösségi-etika mércéjéig jut el.

– Az integrális-humanizmus, mint a humanizmus jelenlegi csúcsa és betetőzése, képes eljutni a teljes-értékű küldetés – benne a fejlődés továbbvitelére szóló emberi küldetés – megfogalmazásához, vállalásához és végrehajtásához. Csak az integrális-humanizmus tud olyan kölcsönhatásra lépni a küldetéssel – és viszont – mely a legmélyebb ontológiai és etikai valóságban gyökerezik, a teljes-spektrumú lét- és értékrend része, egyben az értelmes-életet a legnagyobb erő kifejtésre ösztönzi a szubtranszcendens és transzcendens valóság elérésére, összekapcsolására és szolgálatára.

Tud-e tehát a humanizmus segítséget nyújtani a fejlődés továbbviteléhez és a fejlődés szolgálatára szóló küldetés teljesítéséhez? – Feltétlenül! – Rész-feltételek, rész-célok és rész-eszközök tekintetében már az individuál-humanizmus is, a szociál-humanizmus bizonyos mértékig többet. De teljes valóságában, teljes értékében és teljes keresztmetszetében csak az integrális-humanizmus képes olyan ontológiai és etikai együttműködésre, mely az emberi küldetést – a fejlődés továbbvitelére szóló küldetéssel együtt – teljessé és teljes-értékűvé teszi.

6. A HUMANIZMUS ÉS AZ EMBERI BOLDOGSÁG.

A következőkben az emberi lét és a humanizmus egyik kulcs-fontosságú és döntő-jelentőségű kérdését kívánjuk megközelíteni, és röviden tárgyalni: az emberi boldogság problémakörét.

A boldogság – az emberiség mindig óhajtott és kínlódva keresett „kék madara” – fogalmi tartalmát tekintve, a történelem előtti időktől kezdve korunkig, állandóan változott, ma is változóban van. – Jelentett fizikai-testi megelégedettséget, élet-, ital-, szexualitásbeli jóllakottságot; jelentett érzelmi kielégültséget és eufóriát; jelentett szellemiek nyugodt birtoklását; de a hatalom csúcsán való megkapaszkodást is, sokszor gátlástalan törtetés eredményeként. – Közben a Tibériás-tavának lankáin elhangzott a boldogság transzcendens üzenete, melyet ugyan sokan megértettek az elmúlt 2000 év folyamán, de még többen félreértették, az emberiség nagy része azonban – még ha meg is hallotta – értetlenül állt vele szemben. Korunknak pedig már szinte „füle sincs a meghallására”.

Mi tehát a boldogság? – Valójában a boldogság: a birtokbavétel tudata, a törekvés megnyugvása és a birtoklás feletti öröm. Tehát komplex ontológiai és erkölcsi állapot, mely az értelmi, törekvési és erkölcsi paraméterek mellett bizonyos – alacsonyabb-, vagy magasabb-rendű – érzelmi töltéssel is bír. Ez az érzelmi töltés azonban – a tudat tartalmához, tárgyához és állapotához hasonlóan, és annak függvényében – vonatkozhat különböző struktúraszintekre, a tudaton belül egyénire és közösségre, szubtranszcendensre és transzcendensre, így létben és értékben igen nagy szórást mutathat. – Ugyanúgy, mint a boldogság léttartalma és a birtokbavétel tárgya.

A boldogságról tárgyalva a pusztán érzéki, tehát kizárólag a biológiai struktúrához kötött boldogságot, melynek tárgya csakis az érzéki és érzelmi kielégülés, az ember és erkölcsisége szempontjából valójában nem is nevezhetjük boldogságnak. – Boldog csak az ember, a tudati struktúraszint létstruktúrája lehet, éppen ezért az, amit valójában boldogságnak nevezhetünk, a tudattal kezdődik, és az értelmi szint emelkedésével és a szabad törekvéssel alakul ki és fejlődik tovább. Kialakulásában és fejlődésében a tudati létstruktúra, annak energetikai,

információs, kibernetikai és erkölcsi strukturáltsága képezi az alapot, az embert érő – ugyancsak – energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi hatások mikéntje pedig a fejlődési valószínűség és lehetőség növekedésének mértéke.

6. 1. A boldogság időbelisége és dinamizmusa.

A boldogságról különböző szempontok szerinti osztályozásban beszélhetünk. – Először az időbeliséget és a dinamizmust tekintve különböztethetjük meg a boldogság megjelenési formáit, melyek egyúttal a fejlődési dinamizmust is tükrözik.

– Az elindulás boldogsága abban a tudati állapotban és azzal kapcsolatos érzelmi töltésben fogalmazható meg, hogy az ember megtalálja – egyénileg vagy közösségileg; szubtranszcendens vagy transzcendens vonatkozásban – elérendő közvetlen és távlati célját, valamint felismeri az ahhoz vezető utat, döntés-előkészítés és választás révén mozgásba hozza, és erkölcsileg alátámasztja a célra irányult törekvési rendszert. – (Valójában ez nem más, mint az energetika, információs, kibernetikai és erkölcsi eszközrendszer biztosítása.)

– A menetelés boldogsága abban a tudati-törekvési állapotban, és ahhoz kapcsolódó érzelmi töltöttségben fogalmazható meg, hogy az ember – egyéni vagy közösségi; szubtranszcendens vagy transzcendens vonatkozásban – folyamatosan és fokozatosan megvalósítja a közbenső feladatokat, eléri a közeli- és rész-célokat a végső cél felé vezető úton. – (Valójában ez nem más, mint az energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi hatásoknak munka, erőfeszítés és küzdelem útján történő valóra-váltása.) – Ebben a szakaszban külön fokozatot jelent: az erőfeszítés és küzdelem boldogsága. Ez az ember számára elsődlegesen erkölcsi kategóriaként jelentkezik, és erkölcsi hatásai, annak a nagyobb-ellenállás irányába feszülő, a belső strukturáltságot – a lét mélyéig épült energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi struktúrát – a fejlődés vonalába kényszerítő munkában nyilvánul meg.

– A beérkezés boldogsága a tudati-törekvési állapot időleges, vagy végleges megnyugvása, az elért cél – egyéni vagy közösségi; szubtranszcendens vagy transzcendens cél és célok – nyugodt birtoklásában és az ahhoz kapcsolódó érzelmi töltöttségben fogalmazható meg. – A beérkezés boldogsága – emberi mivoltunkból következően – általában időleges megnyugvás csupán, mert a birtoklás tudata további birtoklás-vágy forrásává válik. – (Jól megfigyelhető ez az alacsonyabb-rendű anyagiak birtoklásán.) – A tartós vagy végleges megnyugvás pedig – természeti-jelenség voltunk miatt – a természetben működő entrópia-elv és a struktúrákban, azok belső strukturáltságában felhalmozódó entrópia tartalom következtében, a lebomlás valószínűségével bír. – „Aki áll, vigyázzon, hogy el ne essen!” – mondja szent Pál apostol.

A boldogság dinamizmusa hasonló a fejlődés dinamizmusához.

Először: a boldogság különböző fokozatai is egymásra épülnek, mint a fejlődés lépcsőfokai.

Másodszor: a boldogság magasabb dinamizmusának elérése is feltételezi az energetikai, információs és kibernetikai strukturáltság növekedést, hasonlóan a fejlődés dinamizmusához.

Harmadszor: a fejlődésben is, a boldogság dinamikus emelkedésében is múlhatatlanul szükséges a munka, erőfeszítés és küzdelem.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a boldogság és a fejlődés dinamizmusa között nemcsak hasonlóság áll fenn, hanem igen szoros függvény-kapcsolat is.

6. 2. Az emberi boldogság módbeli formái.

A tudattartalomnak és a relációknak, valamint a boldogság tárgyának és törekvési megragadásának mikéntjét tekintve, a boldogság különböző módbeli formáiról beszélhetünk. Ezek a módbeli formák feltűnően hasonlítanak a humanizmus módbeli formáihoz. Ez azonban nem véletlen, hiszen a humanizmussal az ember-középpontúság mikéntje válik a megkülönböztetés alapjává, itt pedig a boldogság-tudat extenzitása – érvényességi köre – vagyis: kikre terjed ki és milyen mértékben ez a boldogság-tudat?

6. 2. 1. Az individuális-boldogság.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

Az introvertált és önmagába-zárkózott boldogság-tudat és boldogság-állapot, melynek keretén belül a megismerhető és megtapasztalható valóság középpontjába helyezett egyén csak az önmaga – vagy csoportja – által birtokba vehető és birtokolható létben és értékben, azok tényleges birtoklásában képes megnyugvást és ahhoz kapcsolódó érzelmi kielégülést találni.

Az „én-középpontúságnak” és önmagába-zártságnak – mondhatni: önmagának való elégséges-voltnak – az állapota a legalacsonyabb-rendű boldogság-állapotot jelenti tudati, törekvési és erkölcsi vonatkozásban egyaránt. Ugyanakkor különböző veszélyforrásokat hord magában. Mert nemcsak az egyéni tudat, törekvés és erkölcsiség mindennél előbbre-való voltát hangsúlyozza, nemcsak az egyéni birtoklás-vágy minden határon túli és mindenki más rovására – pl. a közösség rovására – történő kielégítésének kíván teljesen szabad utat biztosítani az egyén – vagy szűk csoportja – számára, hanem a valóságnak az egyéni horizontra történő leszűkítését – a „béka-perspektívát” – így a valóságtól való elszakadást, és a valósággal való szembefordulást is eredményezheti.

Nem véletlen, hogy éppen korunkban az individuális-boldogság hajszolása tömegeket taszít a szexuális-nyomorba, az alkoholizmusba, a kábítószeres karmai közé. Ugyanakkor az egyéni-boldogságvágynak hatalmi célok felé való irányulása során – legújabb-kori történelmünk tanúsága szerint – a XX. században a náciizmus, a kommunizmus, mindkettőben a túlhajtott tekintélyi- és személyi-kultusz, a terrorizmus kialakulásának, szerveződésének és aktivizálódásának tanúbizonysága szerint, nem egy személyt a „hatalmi örület” ragadott magával.

Természetes, hogy az egyénnek, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiségnek, megvannak egyéni céljai, vágyai és törekvései, természettől adott jogai és méltósága, ebből fakadó egyéni boldogság-igénye. De mindez soha nem mehet mások, a kis vagy nagy emberi közösségek rovására. S az egyénnek – boldogság-vágyával kapcsolatban is – nyitottnak kell lennie a közösség – szubtranszcendens és transzcendens közösség – felé. Tudatában kell lennie annak, hogy egyéni boldogságát is a közösség: család, nép, kultúra, társadalom, vallás keretein belül tudja csak igazán megtalálni. – A hívő keresztény ember számára is csak a CORPUS CHRISTI transzcendens közössége lesz az üdvözülés: a transzcendens boldogság valódi útja.

6. 2. 2. A szociális-boldogság.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

Az extrovertált, kitaruló és önmagán túltekintő emberi boldogság-tudat és boldogság-állapot, melynek keretén belül az egyén, mint a kisebb vagy nagyobb emberi közösség tagja, egyéni boldogságát a közösség által megragadott és birtokolt javakban való részesedés formájában

kívánja megélni. S minthogy számára a megismerhető és megtapasztalható valóság közép-pontját a közösségi lét képezi, számára a közös birtoklás, annak nyugalma és az ahhoz kapcsolódó érzelmi feltöltődés jelenti a közösségi-boldogság állapotát.

Ez az állapot többrétű és igen mély intenzitású lehet, de elsődlegesen mindig érzelmi élményt jelent az egyén számára. Ennek lényeges tényezőit a következőkben állapíthatjuk meg.

Először: a közösségi lét átélése, mely a mai elidegenedett világban hallatlan igény, tényleges megléte pedig erős érzelmi feltöltődést eredményez.

Másodszor: a közös birtoklás-vágy, a tulajdonba-vétel, és a birtoklás érdekében kifejtett közös munka, és annak lelkesítő hatása, az együtt munkálkodás, együtt menetelés, az együtt küzdés öröme, mindent magával ragadó érzelmi élménnyé válik.

Harmadszor: a közös birtoklás öröme, a végrehajtott tett és az elért cél, a kivívott eredmény és a beteljesült vágy nyugalma, mind megannyi közös öröm forrása, mint az érzelmek áradatának kinyitott zsilipje és mindent magával ragadó zuhatagja.

De mindez megannyi veszély forrása is, mert a pusztán érzelmi alapon álló szociális boldogság-vágy esetében feltámadhatnak további megfontolások.

– A közösségi lét átélése feltámaszthatja az egyéni lét – mély érzelmekkel teli – átélésének vágyát nem egyszer kizárólagosságát.

– A közös birtoklás-vágy és a tulajdonba-vétel érdekében végrehajtott munka és kifejtett erőfeszítés pszichikai láncreakciót indíthat el az egyéni vágyak kibontakozása, nem egyszer a kizárólagos birtoklás-vágy irányában.

– A beérkezés boldogságát és a közös birtoklás örömét megkeserítheti – és nem-egyszer meg is keseríti – a kellőképpen el-nem-ismert egyéni törekvések, el-nemért egyéni célok, ki-nem-elégített egyéni vágyak mennyiségi és minőségi növekedése.

– De maga az érzelmi eufória sem tartható fenn hosszú ideig a nélkül, hogy intenzitásából ne veszítene, hogy az „olaj” nagy része – vagy egésze – „a lámpásból ki ne égne”, hogy idővel – ellenkező végletbe csapva át – ne a merev és hideg, gyakran önző értelmi, törekvési életre kerüljön a hangsúly a harmonikusan kiegyensúlyozott emberi magatartás helyett, ahol aztán mindennek – tudatnak, törekvésnek, érzelemnek – meg lenne a jól-meghatározott helye, szerepe és célja.

Valójában a szabadjára engedett és túlzásba vitt, okosan nem irányított és helyesen nem korlátozott, a komplex emberi természettel összhangban nem levő közösségi boldogság-igény extrém kifutást eredményezhet, hasonlót – de ellenkező előjellel – mint az egyoldalú és túlzott egyéni boldogság-vágy. Nem beszélve a tudati struktúraszintre is érvényes entrópia-elvről, az egyéni és közösségi struktúrákban felhalmozódó entrópia-tartalomról, mely a lebomlás valószínűségét hordozza magában az emberi boldogság problémakörével kapcsolatban is.

A közösségi boldogság-élmény és boldogság-állapot csak jól-meghatározott keretek között, valódi tudati, törekvési és erkölcsi tartalommal és energiahatással válhat a fejlődés hordozójává és a fejlődési valószínűség növelőjévé.

Megjegyzés: A keresztény ember számára a közösségi boldogság-tudat és boldogság-állapot soha nem jelentkezhet elsődlegesen érzelmi feltöltődés formájában. Kell, hogy a tudati, törekvési és erkölcsi állapothatározók minden esetben, egyensúlyban tartsák az érzelmi-lét szféráját, biztosítva annak mindenkori eszköz-jellegét.

6. 2. 3. A kozmikus-boldogság.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

A kozmikus-tudatra ébredt, a kozmoreflexiv-humanizmussal áthatott ember boldogság-tudata és boldogság-állapota, mely valójában a teljes szubtranszcendenciába extrapolált, azzal összhangba hozott és harmonikusan kiteljesített ember boldogsága. Annak az embernek boldogság-vágya és boldogság-állapota, aki birtoklásvágyát a Világegyetem és annak lehetséges értelmes létezői felé irányítja, de nem az ember által történő egyéni vagy közösségi tulajdonba-vétel céljából, hanem a közös és együttes tudati, törekvési és erkölcsi kiteljesedés végett.

A kozmikus-boldogság az ember egyedi és valamennyi közösségi létstruktúrája számára az állandó elindulás-, együttműködés- és fokozatos beérkezés-boldogságát jelenti: a teljes kitérülés- és állandó befogadás-boldogságát, mely mindig magasabb-rendű értékek birtoklásában, meg-megújuló megnyugvásban és nyugtalan keresésben, mindezekhez kapcsolódó állandóan fokozódó örömben nyilvánul meg.

Mindez állandóan megújuló és fokozódó energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi hatást, annak munkában és erőfeszítésben, a nagyobb ellenállás irányában kifejtett küzdelemben történő valóra válását igényli. Ezzel egyidejűleg az entrópia tartalom viszonylagos csökkenése a feltétel-rendszer alapvető és lényeges elemét képezi.

További feltétel és eszköz a létbeli-dinamizmus fejlesztésének és a képességiteljesítés kötelezettségének állandó és fokozódó aktualizálása. Csak ez biztosít utat és lehetőséget az önfelülmúlás természettörvényének érvényesítéséhez, mely az ember kozmikus-tudatra ébredésének – és ez által kozmikus-boldogságának – legfontosabb és elengedhetetlen eszköze.

6. 2. 4. Az integrális-boldogság.

Legalapvetőbb megfogalmazását az alábbiakban adhatjuk:

Az integrális-humanizmusba ágyazott emberi boldogság-tudat és boldogság-állapot, amely ez embert egyéni és közösségi, szubtranszcendens és transzcendens viszonylatában egyaránt kielégíteni képes.

A boldogságnak ez a legmagasabb-rendű és legkiteljesültebb formája a transzcendenciával kiegészült teljes-spektrumú lét- és értékrendben gyökerezik. A boldogságnak ebben az állapotában az ember – teljes erkölcsiségén keresztül – megtapasztalja a transzcendencia birtoklását, a transzcendencia birtokbavételének nyugalalmát és mindehhez kapcsolódó örömeinek transzcendens-érzelmi töltöttségét.

Az integrális-boldogság magában foglalja teljes egészében a szubtranszcendens boldogság-igény minden tényezőjét, ezen túl a transzcendenciával és a transzcendens létstruktúrákkal való eleven kapcsolatot, mindezt szintézisben és integrális harmóniában egybeötvözve. – Ugyanakkor biztosít az ember számára minden – szubtranszcendens és transzcendens – energia-forrást, melyek segítségével a tudati, törekvési és erkölcsi hatások az emberben a fejlődési valószínűséget állandóan növelik.

Az integrális-boldogság csúcsa a TELJESSÉG-STRUKTÚRÁJÁNAK birtoklása, mely a megnyugvással párosult fokozódó boldogság-vágyban, és az állandóan megújuló kezdés-, fejlődés- és beérkezés-boldogságában nyilvánul meg. Mert a transzcendens tudati, törekvési

és erkölcsi tartalomnak olyan mélységei tárulnak fel a TELJESSÉG-STRUKTÚRÁJÁBAN birtokosa előtt, hogy annak végtelenségét egy Örökkévalóságon át nem lehet kimeríteni.

Úgy vélem, nem volt hiábavaló a humanizmus, és azzal lényegében összefüggő boldogság-igény, boldogság-tudat és boldogság-állapot problémakörének felvázolása. Ember-voltunkhoz annyira szorosan hozzátartozik ez az egymással függvénykapcsolatban és alapvető ontológiai összefüggésben levő kérdéscsoport, hogy rövid fölvezetése nélkül etikai gondolkodásunk hézagossabb és szegényebb lenne. Humanista magatartásunk és szemléletmódunk pedig nem kapná meg a kitárulás valószínűségének és lehetőségének növekedését.

B E F E J E Z É S.

Az emberi lét, az emberi sors, az emberi felelősség és az emberi küldetés ember-voltunkból következő léthatározmányok, melyek nemcsak az értelmes-életet hordozzák minden szabadságfokával és kényszerfeltételével, nemcsak a humanista szemléletmódnak alanyát és tárgyát képezik, hanem az emberi boldogságnak is állapotthatározói.

– Mi a boldogság? – A teljes-értékű humánus birtoklása, megélése és továbbadása.

– Mi a teljes-értékű humánus? – Az emberi lét, emberi sors, emberi felelősség és emberi küldetés tudatos vállalása, megélése és továbbáramoztatása.

– Mi az emberi lét, emberi sors, emberi felelősség és emberi küldetés? – Az ember ontológiai és erkölcsi magatartásának összessége, mely egyedül az értelmes-élet sajátja, beépülve a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe, és ezt csak értelmes-élet tudja továbbadni értelmes-életnek.

Az emberiség ontológiai és erkölcsi magatartása jelenleg nemcsak sok kívánnivalót hagy maga után, hanem szoros értelemben vett válságban van. És éppen ezért válság-jelenségekkel küzd: az erőszak jellemezte az egész XX. század történelmét, és az ezredfordulóra eljutottunk odáig, hogy a rosszul-értelmezett individuál-humanizmus – előtte pedig az ugyancsak rosszul-értelmezett szociál-humanizmus – kerítette hatalmába az egész emberiséget. – Hogyan értelmezzük másként a jóléti és fogyasztói társadalmat, mint a mindenben átgázoló egyéni törekvések és törtételek magatartását? – Hogyan értelmezzük a neo-nácizmust, a neokolonializmust, az államkapitalizmust, a neo-kommunizmust, a terrorizmust, mint a csoport, a rosszul értelmezett közösség érdekében kifejtett céltudatos erőszakot? – Milyen elérhetetlen távolságban tartunk az integrális-humanizmustól, annak az értelmes-életet védő magatartásától?

És válságba jutott az emberiség boldogság-vágya, boldogság-keresése is. Boldogság-pótlékok és pótcselekedetek sorozata ragadja magával az embereket, a tömegkommunikáció azt harsogja a fülekbe: boldogok lesztek! Máris boldogok vagytok!... És hol tartunk a megindulás-, a menetelés- és a beérkezés-boldogságától? – Korunk nem is ismeri ezeket a fogalmakat, sem pedig az előrelendítő integrális-boldogságnak a tudatát. – Mi lesz azokkal a nemzedékekkel, akik boldogság-hiányban nőnek fel, boldogság-hiányban szenvednek, és kielégülést soha sem találnak?...

„Harmatozzatok egek onnan felülről, és felhők esőzzétek az igazat!” – Ontológiai és erkölcsi magatartásunk csak az erkölcsi-jó helyes ismeretén és megvalósulásán múlik. Humanista szemléletünk csak az igazság és az értelmes-élet befogadása által alakul ki, összhangban ontológiai és erkölcsi magatartásunkkal. – Boldogság-igényünk csakis az emberi lét, az

emberi sors, az emberi felelősség és emberi küldetés megragadásán és átélésén keresztül támadhat fel és teljesülhet be.

Ehhez pedig múlhatatlanul szükséges az integrális-humanizmus szemléletmódja, a teljes-spektrumú lét- és értékrend megragadása, a szubtranszcendenciát meghaladó igények feltámadása és beteljesedése.

Boldogok, akik hisznek a boldogságban, és etikailag mindenre képesek a boldogság elérése, megragadása és átélése érdekében. – Amint ez a Tibériás-tavánál elhangzott 2000 évvel ezelőtt.

Takáts Ágoston
matematikus-fizikus
rendszer-szervező
A Bölcsélet-tudományok doktora